

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
ESKİÇAĞ TARİHİ BİLİM DALI

Yüksek Lisans Tezi

RHODOS PERAİASI VE RHODOS'UN KARİA
ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

Elif Yasemin GÜRER ÇATAL
2501080758

Tez Danışmanı:
Prof. Dr. Mustafa H. SAYAR

İstanbul, 2019

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS
TEZ ONAYI

ÖĞRENCİNİN;

Adı ve Soyadı : ELİF YASEMİN GÜRER ÇATAL Numarası : 2501080758
Anabilim Dalı /
Anasanat Dalı / Programı : TARİH Danışmanı : PROF. DR. MUSTAFA HAMDİ SAYAR
Tez Savunma Tarihi : 24.06.2019 Saati : 15:00
Tez Başlığı : “ Rhodos Peraisi ve Rhodos'un Karia Üzerindeki Etkileri ”

TEZ SAVUNMA SINAVI, İÜ Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 36. Maddesi uyarınca yapılmış,
sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin KABULÜNE OYBİRLİĞİ / OYÇOKLUĞUYLA karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- PROF. DR. GÜLER ÇELGİN		Kabul
2- PROF. DR. MUSTAFA H. SAYAR		Kabul
3- PROF. DR. CHRISTINE BRUNS ÖZGAN		Kabul

YEDEK JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- PROF. DR. BİRSEL KÜÇÜKSİPAHIOĞLU		
2- PROF. DR. ZEYNEP KOÇEL ERDEM		

ÖZ

RHODOS PERAIASI VE RHODOS'UN KARIA ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

ELİF YASEMİN GÜRER ÇATAL

Bu çalışmanın temel amacı, Helenistik dönemde, Rhodos'un Karia'da kontrol ettiği alanın sınırlarını, doğasını ve yarattığı etkileri tespit etmektir. Helenistik dönemin önemli güçlerinden biri olan Rhodos, Karia Khersonesosu'ndan başlayarak Karia'nın güney kısımlarını farklı şekillerde hâkimiyeti altına almış; ekonomi ve güvenlik odaklı çıkarları sebebiyle, bölgenin fiziksel, kültürel ve politik yapısında önemli değişiklikler yaratmıştır. Çalışmada, Rhodos'un Karia anakarasındaki topraklarını ifade eden Rhodos Peraiası'nın oluşumu, sınırları, fiziksel birimleri, fonksiyonu, organizasyon ve yönetim yapıları incelenmiştir. Ayrıca, komşuları ve Karia'daki diğer politik aktörlerle ilişkilerine bakılarak politik yapı üzerinde yarattığı etkiler anlaşılmaya çalışılmıştır. Son olarak da Karia'ya getirdiği kurumlar ve Tanrılar aracılığıyla, sosyal ve dini hayatta yarattığı değişimler ortaya konulmaya çalışılmıştır. Tezin hazırlanmasında, modern ve eski çağ kaynakları ile epigrafik bulgulardan yararlanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Rhodos, Karia, Rhodos Peraiası, Karia Khersonesos, demos, deme, koinon, Loryma, Bozburun, Bybassos, Amos, Khrysaorik Birliği

ABSTRACT

RHODIAN PERAIA AND THE IMPACTS OF RHODES ON KARIA

ELİF YASEMİN GÜRER ÇATAL

The main purpose of this study is to reveal the extent, nature and impact of Rhodian domination in Caria in Hellenistic times. Rhodes as one of the most important powers of Hellenistic era, starting from Karian Khersonesos, dominated the south parts of Caria in different ways and changed the physical, cultural and political structure of the region for economic and security reasons. The land on the Carian mainland that belonged to the Rhodes State was called ‘Rhodian Peraia’. In this work, the formation of ‘Rhodian Peraia’, its borders, physical units, functions, organizational and administrative structures were observed. Also, the impacts that were created by Rhodes on the political structure of Caria were tried to be understood by looking at the relations with neighbours and other political actors in the region. For last, the changes that Rhodes created in social and religious life of Caria through the institutions and Gods that she brought to Karia were tried to be revealed. Modern and ancient sources and epigraphic materials have been used during the preparation of this thesis.

Keywords: Rhodes, Caria, Rhodian Peraea, Carian Chersonesos, Rhodioi, Khrysaoreis

ÖNSÖZ

“Rhodos Peraiası ve Rhodos’un Karia Üzeindeki Etkileri” adlı tez çalışmam boyunca, tez konusunun seçiminden son halinin verilmesine kadar, yönlendirmelerini ve desteğini esirgemeyen değerli hocam ve tez danışmanım Prof. Dr. Mustafa H. Sayar’a ve dersler süresince tavsiyeleriyle destek olan Prof. Dr. Hamdi Şahin’e teşekkürü borç bilirim. Özellikle çeviriler konusunda verdikleri desteklerden ötürü değerli arkadaşlarım Eylem Turan ve Gökhan Tunalı’ya çok teşekkür ederim. Son olarak, bu tezin yazıldığı yıllar boyunca gösterdikleri destek ve sonsuz sabır için aileme ve özellikle eşim Çağatay Çatal’a minnettarım.

Elif Yasemin GÜRER ÇATAL

İstanbul, 2019

LEVHALAR LİSTESİ

- Harita 1** Karia,
Debord - Varinlioğlu, '**Les Hautes Terres de Carie**', Mémoires 4.
Bordeaux: Ausonius, 2001
- Harita 2** M.Ö. 188 öncesi ve M.Ö. 167 sonrasında Birleşik ve Tâbi Peraia,
Bean – Fraser, '**The Rhodian Peraea and Islands**'. Oxford: Oxford
University Press, 1954
- Harita 3** M.Ö. 188 – M.Ö. 167 yılları arasında Rhodos Toprakları
Bean – Fraser, '**The Rhodian Peraea and Islands**'. Oxford: Oxford
University Press, 1954
- Harita 4** Karia Khersonesos Haritası,
W. Held, 'Loryma ve Karia Chersonesos'un Yerleşim Sistemi',
OLBA XII, Mersin, 2005. 85-95
- Şekil 1** Karia Koinonu Sistemi,
W. Held, 'Loryma ve Karia Chersonesos'un Yerleşim Sistemi',
OLBA XII, Mersin, 2005. 85-95

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	iii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ.....	v
LEVHALAR LİSTESİ	vi
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xi

GİRİŞ	1
-------------	---

BİRİNCİ BÖLÜM

KARIA

1.1. Karia'nın Tarihi Coğrafyası	7
1.2. Kariyalılar.....	10
1.3. Karia Tarihi	14
1.3.1. Helenistik Döneme Kadarki Karia Tarihi ve Bölgenin Siyasi Durumu.....	14
1.3.2. Helenistik ve Roma Dönemi Karia Tarihi.....	24
1.4. Karia'nın Yerleşim ve Politik Yapıları	43

İKİNCİ BÖLÜM

RHODOS

2.1. Kuruluşundan Helenistik Dönem'e Kadar Rhodos Tarihi	53
2.2. Helenistik Dönem Rhodos'u	56
2.3. M.Ö. 188 Apameia Barışı - M.Ö. 167 Pydna Anlaşması Arası: Rhodos'un En Parlak Günleri	64
2.4. Rhodos'un Düşüşü	65

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

RHODOS ve KARİA

3.1. Karia ve Rhodos Arasındaki İlişkilerin Tarihçesi	72
3.2. Rhodos'un Karia'daki Yayılımı	74
3.2.1. Karia Anakarası'na İlk Adım	75
3.2.2. Peraia'nın Genişlemesi	76
3.2.3. Peraia'nın Küçülmesi ve Elden Çıkışı	77

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

RHODOS PERAİASI

4.1. Peraia Neresidir?	79
4.1.1. Birleşik Peraia	82
4.1.1.1. Karia Khersonesos (Bozburun/Loryma Yarımadası)	83
4.1.1.2. Khersonesos Dışındaki Birleşik Peraia	92
4.1.2. Tabi (Bağımlı) Peraia	93
4.1.2.1. Tâbi (Bağımlı) Peraia'nın Gelişimi	94
4.1.2.2. Stratonikeia ve Kaunos'un Ele Geçirilmesi	99
4.1.2.3. Apameia Antlaşması'yla Tâbi (Bağımlı) Peraia'nın Genişlemesi	104
4.1.2.4. Pydna'dan Sonra Tâbi (Bağımlı) Peraia	105
4.1.3. Peraia'nın Elden Çıkışı	106
4.2. Peraia'nın Topoğrafyası ve Yerleşimleri	107
4.2.1. Birleşik Peraia'nın Topoğrafyası ve Yerleşimleri	107
4.2.1.1. Karia Khersonesos'un Topoğrafyası	107
4.2.1.2. Khersonesos Dışındaki Birleşik Peraia Topoğrafyası	115
4.2.2. Tâbi (Bağımlı) Peraia'nın Topoğrafyası	117
4.3. Peraia'nın Fonksiyonu	124
4.3.1. Birleşik Peraia'nın Fonksiyonu	127
4.3.1.1. Güvenlik	127
4.3.1.2. Ekonomik	130

4.3.1.3. İnsan Kaynağı.....	139
4.3.2. Tabi (Bağımlı) Peraia'nın Fonksiyonu.....	140
4.4. Peraia'nın Organizasyon Yapısı ve Rhodos'la İlişkisi.....	143
4.4.1. Birleşik Peraia'nın Organizasyonu ve Rhodos'la İlişkileri.....	145
4.4.1.1. Birleşik Peraia <i>Demos</i> 'larının Organizasyonu ve Yerleşim Yapısı	147
4.4.1.2. Peraia <i>Demos</i> 'larının Yönetimi ve Rhodos'la Olan İlişkileri	151
4.4.2. Tâbi (Bağımlı) Peraia'daki Organizasyon ve Rhodos'la İlişki	157
4.4.2.1. <i>Koinon</i>	158
4.5. Peraia'nın Yönetim Yapısı ve Memurluklar	162
4.5.1. ' <i>Stratagos epi to Peran</i> '	164
4.5.2. ' <i>Hegemon</i> '	164
4.5.3. ' <i>Epistatai</i> '	166
4.5.3.1. Birleşik Peraia'da <i>Epistatai</i>	166
4.5.3.2. Tâbi (Bağımlı) Peraia'da <i>Epistatai</i>	167

BEŞİNCİ BÖLÜM

RHODOS'UN KARİA POLİTİK YAPISINDAKİ YERİ ve ETKİLERİ

5.1. Rhodos'un Peraia Dışındaki Etki Alanı ve İlişki Biçimleri	170
5.2. Khrysaorik Birliği ve Rhodus'un Karia Politik Yapısına Etkileri	178

ALTINCI BÖLÜM

RHODOS'UN KARİA KÜLTÜREL YAPISINDAKİ ETKİLERİ

6.1. Rhodos'un Sosyal Hayata Etkisi	188
6.2. Rhodos'un Dini Yapıya Etkisi	191
6.3. <i>Rhodioi</i> (Rhodoslular)	199

SONUÇ.....	207
------------	-----

KAYNAKÇA	221
----------------	-----

I. Eski Çağ Kaynakları	221
------------------------------	-----

II. Modern Kaynaklar.....	223
EKLER.....	237
Ek 1: Farklı Bir Tâbi (Bağımlı) Peraia Yorumu	237
Ek 2: Lykia.....	241
HARİTALAR	243

KISALTMALAR LİSTESİ

AJA	: American Journal of Archaeology
ATL	: Atina Vergi Listeleri
BHC	: Bulletin de Correspondance Hellénique
BMC	: British Museum Catalogue
CIG	: Corpus Inscriptionum Graecarum
HTC	: Les Hautes Terres de Carie
I. Priene	: Inschriften von Priene
I. Rhod.Per.	: Die Inschriften der Rhodischen Peraia
I.Iasos	: Die Inschriften von Iasos
I.Labraundos	: Die Inschriften von Labraundos
I.Lindos	: Lindos II, Inscriptions
I.Mylasa	: Die Inschriften von Mylasa
I.Pérée	: Recueil des inscriptions de la Pérée rhodienne
I.Stratonikeia	: Die Inschriften von Stratonikeia
IG	: Inscriptionum Graecarum
JHS	: Journal of Hellenic Studies
KST	: Kazı Sonuçları Toplantısı
Milet I.2	: Das Rathaus von Milet
Milet, I.3(Delphinion)	: Die Inschriften Das Delphinion in Milet, II,
REA	: Revue des Etudes Anciennes
SEG	: Supplementum Epigraphicum
SGDI	: Sammlung der griechischen Dialekt-Inschriften
Syll.	: Sylloge Inscriptionum Graecarum
Tit. Cam.	: Tituli Camirenses

GİRİŞ

Araştırma konumuz olan, Rhodos'un Karia'daki hâkimiyet ve etki alanının coğrafi sınırını kesin olarak çizmek zor olsa da, en geniş haliyle, bu alanı güneybatı Karia olarak tanımlamamız mümkündür. Güneyde Loryma Yarımadası ve Keramikos Körfezi etrafındaki yerleşimler ile doğuda Kaunos ve kuzeyde Stratonikeia'yı da içine alarak Mobolla'ya kadar uzanan, bunlardan ayrı olarak Fethiye Körfezi'ndeki Daidala ve Megiste Adası'sının da dâhil olduğu, anahatlarıyla bugünün Marmaris ve Muğla illerini kapsayan bölgeyi içeren Rhodos Peraiası ve geniş periferiği inceleme alanımızı oluşturmaktadır. Zaman açısından ise araştırmamızın kapsamı, Rhodos'un *synoikismos*unu müteakiben, Peraia'nın Rhodos Devleti'ne dâhil edildiği M.Ö. geç V. yüzyıldan, bu toprakların Rhodos'un elinden çıktığı ve Rhodos'un güneybatı Karia'daki etkinliğini tamamen kaybettiği yaklaşık M.S. II. yüzyıla kadar süren dönem olacaktır.

Rhodos ve Karia, Ege Denizi'ne kıyısı olan komşu topraklar olmaları sebebiyle uzun bir ortak geçmişe sahiptirler. Antik çağdan itibaren ilişki içerisinde olan bu iki uygarlık, özellikle klasik dönemde Halikarnassos ve Rhodos'un benzer şekilde *synoikismos* yoluyla paralel bir gelişim göstermesiyle Ege denizi ticaretinin önemli birer merkezi haline gelmişlerdir.

M.Ö. IV. yüzyıl, Ege dünyasının büyük bir değişim geçirdiği bir dönem olmuştur. Kral Barışı'nın sağladığı güvenlik ortamında deniz ticaret rotalarının yeniden çizildiği bu dönemde, Ege'nin politik ve ekonomik yapısı yeniden şekillenmiş; Karadeniz ve Doğu Akdeniz pazarları arasındaki deniz yolu bağlantısı Rhodos-Kos kanalından geçmeye başlamıştır. Bu yeni durum güney batı Ege *poleis* dünyasının büyük bir değişim geçirmesine, sebep olmuş, akıntı ve rüzgârların avantaj getirdiği limanlara sahip Halikarnassos, Rhodos, Kos ve Knidos birdenbire gelişmiş ve zenginleşmişlerdir.

Büyük İskender'in Anadolu'ya girmesine kadarki süreçte bütün Anadolu gibi Pers hâkimiyeti altında olan Karia, bu dönemde Hekatomnid sülalesi tarafından

yönetilmiştir. Özellikle Mausollos döneminde, kendini bir çeşit kral ilan etmiş bu satrabin başkenti Mylasa'dan deniz ticareti için uygunluğunu gördüğü Halikarnassos'a taşınması, Leleg kentlerini *synoikismos* yoluyla birleştirmesi ve tüm Karia'yı Helenleştirme projesi dâhilinde büyük bir değişim yaşayan Karia, Ege dünyasının önemli bir merkezi haline gelmiş; komşu bölgeler ve Rhodos da dâhil olmak üzere çevre adalarda otoritesini kabul ettirmiştir.

Büyük İskender'in Pers seferi görkemli bir başarıyla sonuçlandıktan sonra Karia, sürgünden getirilen eski kraliçe Ada'nın yönetimine verilmiştir. İskender'in ölümünden sonraysa Karia toprakları, onun imparatorluğu paylaşan generalleri arasındaki güç savaşlarının sahnesi haline gelmiş, sürekli değişen güçlerin kontrolü altında kalacağı zorlu bir döneme girmiştir. Bu dönemde Karia bölgesi büyük Helenistik kralların yanı sıra yerel hanedanlar aracılığıyla yönetilmiştir. Karia'da süregelen Helenistik kralların bu büyük mücadelesine daha sonra Pergamon Krallığı ve Rhodos Devleti olmak üzere iki yeni güç daha dâhil olmuştur.

M.Ö. 408'de üç büyük şehrinin *synoikismos*la birleşmesinden sonra Ege'de önemli bir güç haline gelmeye başlayan Rhodos, Akdeniz'deki iki önemli ticaret rotasının kesiştiği noktada yer alan avantajlı konumu ile klasik dönemde yürütmüş olduğu güçlü denizcilik politikasına paralel olarak kısa sürede Akdeniz'deki lider güç odaklarından biri haline gelmiştir. Rhodos, bu süreçte, Ege'nin hemen karşı tarafındaki Anadolu anakarasının güneybatı Karia kıyılarıyla ilgilenmeye başlamış ve daha sonra Rhodos Peraiası'nın kalbini oluşturacak olan Bozburun Yarımadası'nda muhtemelen bu dönemden itibaren toprak ve söz sahibi olmuştur. M.Ö. III. yüzyılda bütün Bozburun Yarımadası Rhodos Devleti'ne entegre edilmiş, toprakları Rhodos Devleti'nin bir parçası, yaşayanları Rhodos vatandaşı olmuştur. Rhodos, Diadokhlar arasında büyük bir çekişmenin yaşandığı Helenistik dönem boyunca da Akdeniz'deki güç dengelerini gözeterek buradaki topraklarını ve hâkimiyet alanını korumayı ve genişletmeyi başarmıştır. Bu tezin amacı, klasik dönemden başlayarak Karia'nın özellikle güneybatı köşesinde süregelen bu Rhodos varlığının doğasını, kronolojisini, mekanizmalarını ve sınırlarını ortaya koyabilmektir.

Eskiçağ yazarlarının da başvurduğu bir terim olan Rhodos Peraiası'nın tam olarak nereyi karşıladığı ve nasıl bir yapısının olduğu açık değildir. Rhodos Peraiası'nın sınırları, yapısı, Rhodos'un Peraia dışındaki hâkimiyet ve etki alanı, bu etkinin biçimleri ve güneybatı Karia'nın politik ve sosyal yapısında yarattığı sonuçları konularında bilimadamları arasında görüş farklılıkları vardır. Bu tezde, konu hakkındaki tüm veriler ve farklı görüşler ortaya koyulmaya ve bugünkü veriler ışığında mümkün olduğu kadarıyla bütünlüklü bir resim yaratılmaya çalışılmıştır.

İlk bölümde, tez konumuzun ana bölgesi olan Karia'ya odaklanılmıştır. Tezimizin asıl odak noktası güneybatı Karia ve Helenistik dönem ve sonrası olduğundan; konunun anlaşılabilmesi açısından Karia'nın tarihi coğrafyası, burada yaşayan halkların etnikleri ve dilleri ile ilgili sadece genel bir bilgi verilmiştir. Bu bölümde Ksenophon, Diodoros Siculus, Livius, Plinius ve Strabon gibi eskiçağ yazarlarından yararlanılarak Karia'nın sınırlarına ve coğrafi özelliklerine değinilmiş¹; Kariyalılar'ın kökeniyle ilgili olarak Herodotos, Pausanias ve Thukydides gibi eskiçağ yazarlarının görüşlerinden yararlanılmıştır.²

Karia'daki Rhodos hâkimiyetini, bölgenin tarihine, karakteristik yapısına ve burada var olan büyük güçler arasındaki ilişkilere değinmeden anlamak mümkün olmayacağından, özellikle Helenistik döneme odaklanarak Karia tarihi ve Ege dünyasının siyasi durumu incelenmiştir. Karia'nın genel tarihi ele alınırken de yine Herodotos, Thukydides, Diodoros Siculus, Strabon ve aynı zamanda Arrianus ve Polybios'tan da faydalanılarak ana hatlar belirlenmiştir.³ Bu bölümde kullanılan modern kaynakların yazarları arasında David Magie, Simon Hornblower, Stephen Ruzicka gibi önemli tarihçiler bulunmaktadır⁴. Yine bu bölümde, Rhodos'un burada oluşturduğu sistemi kurmasında çok önemli bir unsur olan Karia'nın yerleşim yapısı

¹ Ksenophon, **Hellenica**; Diodorus Siculus, **Bibliotheca Historica**; Strabon, **Geographika**, Livius, **Ab urbe condita libri**; Plinius, **Naturalis Historia**

² Herodotos, **Historiai**; Thukydides; Pausanias, **Periegesis tes Hellados**

³ Arrianus, **Anabasis**; Polybios, **Historiai**

⁴ D. Magie, **Roman Rule In Asia Minor**, Princeton, New Jersey, Princeton University Press, 1950, s.38; S. Hornblower, **Mausolus**, Oxford: Clarendon Press, 1982; Stephen Ruzicka, **Politics of a Persian Dynasty: The Hecatomnids in the Fourth Century B.C.**, University of Oklahoma Press, 1992

ve politik yapısına da değinilmiş ve özellikle R.T. Marchese, A.H.M. Jones, Numan Tuna, Ender Varinlioğlu ve M. Çetin Şahin'in çalışmaları kullanılmıştır⁵.

İkinci bölümde ise, tezimizin diğer önemli figürü olan Rhodos'un tarihi, Akdeniz politikasındaki yeri, yükseliş ve düşüş dönemleri incelenerek, sonraki bölümde inceleyeceğimiz Rhodos'un Karia anakarasına yayılımına geçiş hazırlanmıştır. Bu bölümde de, yukarıda sayılan kaynaklara ek olarak, ağırlıklı R. Berthold ve M. Rostovtzeff ve Vincent Gabrielsen'in eserleri kullanılmıştır⁶.

Üçüncü bölümse, bu iki uygarlığın birlikte incelenmesine ve Rhodos'un Karia'daki yayılımının sebepleri, gelişimi ile sürecin tamamının kronolojik olarak sunulmasına ayrılmıştır. Bu bölümde, Rhodos bölümünde kullanılan kaynaklara ek olarak H. Van Gelder'in eseri, Rhodos'a ve Peraiası'na dair yapılan ilk önemli çalışmalardan olan **Geschichte der Alten Rhodier** ve Alain Bresson'ın makalelerinden faydalanılmıştır⁷.

Dördüncü bölümde, 'Rhodos Peraiası' bütün detaylarıyla ele alınmıştır. Artık gelenekselleşen bir tanımlamaya göre anakaradaki Rhodos toprakları iki bölüme ayrılmıştı: Birleşik ve Tâbi (Bağımlı) Peraia. Bu bölümde Rhodos Peraia'sının fiziki tanımlaması ve Rhodos Devleti'nin bir birimi olarak varediliş süreci ile elden çıkma süreci incelenmiş ve Peraia'nın her iki bölümünün topoğrafyası ve yerleşimleri ele alınmıştır. Yine aynı bölümde, Peraia'nın fonksiyonu, organizasyon yapısı ve yönetim sistemi incelenmiş ve Karia'nın Rhodos'un kontrolü altındaki iç bölgelerinde görülen *koina* sistemine göz atılmıştır.

⁵ R.T. Marchese, **The Historical Archaeology of Northern Caria**, Oxford, 1989; A.H.M. Jones, **The Cities of the Eastern Roman Provinces**, Oxford: Clarendon Press; Numan Tuna, **Batı Anadolu'da Geç Klasik Dönem Kentleşme Hareketleri**, İnternational Symposium on Settlement and Housing in Anatolia through the Ages. Habitat II, June:1996, Institute of Archaeology in İstanbul, İstanbul 1999; Varinlioğlu, E. "**Karya'nın Hellenistik Dönem Kentleri**", 12. AST, Ankara, 1995; Çetin Şahin, **'The Political and Religious Structure in the Territory of Stratonikeia in Caria'**, Ankara, 1976

⁶ R. Berthold, **'Rhodes in the Hellenistic Age'**, İthaca, London, 1984; M. Rostovtzeff, **The Social & Economic History of the Hellenistic World**, Oxford, Clarendon Press, 1953; Gabrielsen, **'The Naval Aristocracy of Hellenistic Rhodes'**;

⁷ H. Van Gelder, **Geschichte der Alten Rhodier**, 1900; A.Bresson, **'Les intérêts rhodiens en Carie l'époque hellénistique jusqu'en 167 a.C.'**, in F. Prost ed., **L'Orient méditerranéen de la mort d'Alexandre aux campagnes de Pompée. Cités et royaumes à l'époque hellénistique**, Rennes, 2003 (= Pallas 62),

Rhodos Peraiası'nın tanımı ve fiziki sınırları konusunda Strabon, Ps. Skylaks gibi eski çağ yazarlarından faydalanılmıştır. Bu bölümde kullanılan en önemli modern kaynak ise, P.M. Fraser ve G.E. Bean tarafından 1954 yılında yayınlanan "**The Rhodian Peraea and Islands**"dır.⁸ Peraia'da yüzey araştırması sırasında bulunan yazıtları, Peraia'ya dair filolojik metinler ile birlikte değerlendiren, antik yerleşimlerle modern yerleşimlerin eşleştirilmelerine, Peraia'nın topoğrafyasına, yönetim yapısına ve Peraia'daki *demos*ların Rhodos'la ilişkilerine dönük olan bu çalışma, tez konusuyla büyük paralellik gösterdiğinden en önemli başvuru kaynaklarından biridir. Bunun dışında en çok başvurulmuş eserler; Peraia'da son yıllarda yapılmış olan ve Blümel, Bresson ve Debord&Varinlioğlu ekibine ait epigrafik çalışmalar⁹ ile yüzey araştırmaları sonuçlarının toplandığı Winfried Held, Ahmet Kaan Şenol, Ersin Doğer, Zeynep Kuban, D.Öğuz-Kırca ve M. Benter'e ait çalışmalardır¹⁰. Yine bu bölümde Ioannis Papachristodoulou, E.E. Rice ve Hans-Ulrich Wiemer'in makalelerinden¹¹ yararlanılmıştır.

Beşinci bölümde, Rhodos'un güneybatı Karia'da kontrolü dışındaki topluluklar, özgür şehirler ve federasyonlarla olan ilişkileri, bazı topluluklar

⁸ George E. Bean ve Peter M. Fraser, '**The Rhodian Peraea and Islands**'. Oxford: Oxford University Press, 1954.

⁹ W. Blümel, **Die Inschriften der Rhodischen Peraia**, IK 38, Bonn 1991; A.Bresson, '**Recueil des inscriptions de la Pérée rhodienne: (Pérée intégrée)**' (Centre de Recherches d'Histoire Ancienne, 105.) Besançon: Université de Besançon, 1991; Debord, Pierre - Varinlioğlu, Ender. '**Les Hautes Terres de Carie**', Mémoires 4. Bordeaux: Ausonius, 2001

¹⁰ W. Held, '**Die Karer und die Rhodische Peraia**', Die Karer und Die Anderen, Internationales Kolloquium an der Freien Universität Berlin, Oktober 2005; '**Loryma ve Karia Chersonesos'un Yerleşim Sistemi**', OLBA XII, Mersin, 2005. 85-95.; Winfried Held - A. Kaan Şenol, '**The Production of Rhodian Wine on the Karian Chersonesos in Hellenistic Period**', Antik Çağ'da Anadolu'da Zeytinyağı ve Şarap Üretimi, Mersin, 2008; Ersin Doğer - Ahmet Kaan Şenol, '**Rhodos Peraiası'nda İki Yeni Amphora Atölyesi**', Arkeoloji Dergisi 4, 1997, 59-73; Zeynep Kuban, '**Karya, Bozburun Yarımadası, Kıran Gölü Kutsal Alanı Yüzey Araştırmaları Sırasında Tespit Edilen Tarımsal Üniteler**', Antik Çağ'da Anadolu'da Zeytinyağı ve Şarap Üretimi, Mersin, 2008; E. Deniz Öğuz-Kırca, '**Some Thoughts on the Problem of Demes: The Ancient Bozburun Peninsula**', Cedrus II (2014), 267-289; Matthias Benter, '**Hydas: Bozburun Yarımadası'nda Müstahkem Bir Yerleşim Yeri**'. Belleten 74/271, 2010

¹¹ Ioannis Papachristodoulou, '**The Rhodian Demes within the Framework of the Function of the Rhodian State**'. In Hellenistic Rhodes: Politics, Culture, and Society, edited by V. Gabrielsen. Aarhus: Aarhus University Press, 1999; E.E. Rice, 'Relations between Rhodes and the Rhodian Peraia', in **Hellenistic Rhodes: Politics, Culture and Society**, edited by V. Gabrielsen. Aarhus: Aarhus University Press, 1999; Hans-Ulrich Wiemer, '**Structure and development of the Rhodian Peraia: Evidence and Models**', Hellenistic Karia, ed. by R. Van Bremen & J.M. Carbon, Bordeaux, Ausonius, 201

arasındaki arabuluculuk ve koruma işlevleri incelenmiştir. Ayrıca Rhodos hâkimiyetinin Karia'nın politik yapısı üzerindeki etkileri ve yarattığı değişimler anlaşılmaya çalışılmıştır. Bu bölümde özellikle yararlanılan çalışmalar; Gary Reger ve Vincent Gabrielsen'in konuyla ilgili makaleleri olmuştur¹².

Altıncı bölüm, Peraia'nın sosyal, dini ve kültürel hayatından izlerin arandığı ve Rhodos'un bu bölgede yarattığı etkinin anlaşılmaya çalışıldığı bölümdür. Ayrıca bu bölümde, yazıtlarda sıklıkla karşımıza çıkan *Rhodioi* kelimesi hakkındaki farklı görüşler ortaya konmuştur. Bunun için de bahsedilen diğer tüm eserlerin yanında Riet van Bremen'in önemli makalesi "Networks of Rhodians in Karia"dan yararlanılmıştır.¹³

¹² Gary Reger, 'The Relations between Rhodes and Caria from 246 to 167 BC', **Hellenistic Rhodes: Politics, Culture, and Society**, edited by V. Gabrielsen. Aarhus: Aarhus University Press, 1999; Vincent Gabrielsen, 'The Rhodian Peraea in the Third and second Centuries B.C.' *Classica et Mediaevalia*, 51, 2000. 129-184.

¹³ Riet van Bremen, , 'Networks of Rhodians in Karia'. *Mediterranean Historical Review* Vol. 22, No. 1, June 2007, pp. 113–132

BİRİNCİ BÖLÜM

KARIA

1.1. Karia'nın Tarihi Coğrafyası

Karia, güneybatı Anadolu'da, kuzeyde Menderes Nehri'nden başlayıp güneyde Dalaman Nehri, Cevizli ve Karanlık Dağları'na kadar uzanan, günümüzde Muğla ve Aydın illerini kapsayan bölgeye antik dönemde verilen isimdir. Karia Bölgesi, Küçük Asya'nın güneybatı ucunda, Ege Denizi ve Akdeniz'in buluştuğu noktada önemli bir lokasyonda; Anadolu, adalar ve Kıta Yunanistanı gibi Doğu ve Batı kültürlerinin kesiştiği noktada olması itibarıyla eski Bronz Çağı'ndan başlamak üzere farklı kültürlerin karşılaştığı ve geliştiği bir bölge olmuştur.

Antik çağda Karia, kuzeyde Lydia ve İonia, doğuda Phrygia ve Pisidia, güneyde Lykia bölgeleriyle komşuydu. Kuzeyde Lydia ile arasındaki doğal sınır Maiandros (Menderes) Nehri'ydi.¹ Doğuda ise Phrygia ve Karia'nın sınırında Tabai bulunurdu.² Güneyde Salbakos Dağı, kuzey-güney yönünde İndos'u besleyen ırmaklar boyunca yaklaşık 50 km. boyunca uzanarak Telmesos Körfezi ile Karia-Lykia sınırını oluştururdu.³ Kariyalıların yaşadığı bölge olması itibarıyla, Karia'nın sınırlarına dair antik kaynaklarda tam bir netlik yoktur. Örneğin, Menderes Nehri'nin hemen kuzeyinde yer alan ve yarı Grek yarı Kariyalı nüfusa sahip bir şehir olan Tralleis'in Karia şehirleri arasında yer alıp almaması konusunda farklı görüşler vardır.⁴

Merkezi platodan doğuya doğru çıkıntı yapan engebeli bir bölge olan Karia, özellikle iç kısımlarda oldukça dağlık olup körfezlerle yüklüdür. Güney Anadolu'yu boydan boya kateden Toros Dağları silsilesinin bağlantısı olan dağ sıraları, burada Ege denizine dik olarak uzanır. Toros zincirinin bir parçası olan Tmolos (Bozdağ)

¹ Strabon, *Geographika*, xii.8.15.

² Strabon, *a.g.e.*, xii.7. 2

³ Livius, *Ab urbe condita libri*, xxxvii.16

⁴ Strabon *a.g.e.*, xiv.2.29; Ksenophon, *Hellenika*, iii.2.19; Diodorus Siculus, *Bibliotheca Historica*, xiv.36.2.

Dağı, Phrygia sınırını çizen Salbakos (Babadağ) Dağı, Lydia sınırını oluşturan Messogis (Aydın Dağları) Dağları ve Bafa Gölü'ne inen Latmos (Beşparmak Dağları) ile Grion Dağı (Kazıklıdağ) bölgenin en önemli dağlarıdır.⁵

Bu dağların arasında yer alan alüvyonlu vadiler ile yüksek platolar bölgenin verimli olmasının en büyük etkenidir. Bu verimli ovalar içinde Maiandros (Menderes), Marsyas (Çine) ve Mylasa (Milas) Ovaları'nı sayabiliriz. Marsyas Çayı'nın oluşturduğu düzlük "İdrias Ülkesi" olarak adlandırılmıştır.⁶ Maiandros'un güney kolları Harpasos ve Marsyas kuzey Karia'ı beslerken, güneyde İndos (Dalaman Çayı) Irmağı, bölgenin dağlarını yarıp geçtikten sonra ulaştığı geniş bir ova içinden Akdeniz'e ulaşır. Yukarıda da belirttiğimiz gibi bu ırmağın yukarı yatağının içinden geçtiği derin ve dar vadiler Karia ve Lykia arasında doğal bir sınır oluştururlar.⁷

Karia kıyıları Ege kıyılarından diğer yerlerinden çok daha girintili çıkıntılıdır. Denize uzanan yarımadalar ve kara içlerine sokulan koylar pek çok doğal liman oluşturmuştur. Özellikle bölgenin batısında kalan kıyılar; yarımadalar, körfezler, irili ufaklı koylar ve buna bağlı adalarla kaplı olup, Knidos (Datça), Keramikos (Gökova) ve Mandalya Körfezi (Güllük) en önemli körfezlerdir. Keramikos Körfezi pek çok küçük koylar tarafından kesilmiş olarak, Ege Denizi'ne doğru uzanan Halikarnassos ve Knidos dağlık yarımadaları arasında yer alır. Bir başka uzun ve girintili çıkıntılı burun olan Loryma (Bozburun) Yarımadası, Knidos Yarımadası'nın güney tarafından, Marmaris Boğazı'nın yaklaşık 16 km. uzağındaki Rhodos Adası'na doğru uzanır.⁸

Karia Bölgesi'nin en büyük nehri Maiandros (Büyük Menderes), iç batı Anadolu'dan doğup batıya doğru akar; Denizli, Nazilli, Aydın ve Söke'yi aşarak güneybatıya döner ve Miletos harabelerine yakın bir yerden Ege Denizi'ne ulaşır. Menderes nehrinin kıvrılarak aktığı verimli ovada dağ sıraları arasında yer alan üç

⁵ Strabon, **a.g.e.**, xiv.1.8; xiii.4.12; Plinius, **Naturalis Historia**, v.31.112.

⁶ Herodotos, **Historiai**, v.118

⁷ David Magie, **Roman Rule In Asia Minor**, Princeton, New Jersey, Princeton University Press, 1950, s.38; Herodotos, **a.g.e.**, v.119.

⁸ Magie, a.e.

nehir; Morsynos (Vandalas Çayı), Harpassos (Akçay) ve Marsyas Çayı (Çine) bu nehrin kollarıdır ve alüvyonlarıyla Söke Ovası'nı doldurarak Latmos Körfezi'nin önünü tıkamış ve Bafa Gölü'nü oluşturmuştur.

Bölge genelde ılıman iklim kuşağındaysa da, kıyı kesimlerde hakim olan Akdeniz iklimi, yüksek dağların bulunduğu iç kesimlere gidildikçe yerini kara iklimine bırakır. Bitki örtüsü de iklime uygun şekilde, kıyı şeridinde genel olarak makilik iken, içerilerde bozkırlara rastlanabilir.

Antik dönemde zenginliği ile bilinen İonia'ya kıyasla Karia bölgesi daha fakirdi. Kıyı kentleri deniz ticareti yolu ile kısmen zenginleşmiş olsa da özellikle iç bölgelerde az sayıdaki verimli ovaların dışında çorak bir araziye sahipti. Karia dağları ile deniz arasındaki ekilebilir arazi, genel olarak insanların yetinmesi için gerekli olandan fazlasını karşılayamamıştır. Bununla birlikte Hellen kentlerinin işgal ettiği sahil şeridinde, özellikle de Kybersos (Sarıçay) ve kollarının geniş havzası ile güneyde Kaunos'un gerisinde bulunan gölü çevreleyen düz arazide toprak oldukça verimliydi.⁹ İklim çok çeşitli tarım ürünlerinin yetiştirilmesi için uygun olup; Karia bölgesinde tahıl, pirinç, nar, incir gibi meyveler, zeytin ve zeytinyağı, üzüm ve üzümünden elde edilen şarap ve bal üretilen önemli ürünlerdendi. Atina'da daha M.Ö. IV. yüzyıl kadar erken bir tarihte tanınmış olduğu anlaşılan Karia zeytinyağı¹⁰ bölgenin başlıca ihraç maddesiydi. Antik dönemde şeker bilinmediği için bal ana tüketim maddelerinden birisiydi ve Karia balı Theangela'dan Mısır'a ihraç ediliyordu.¹¹ Knidos ise tıbbi niteliklerinden dolayı beğenilen, Hellas ve Mısır yanında İtalya'ya da gönderilen şarabı ile ünlüydü.¹² Kaunos incirleri İtalya ve Mısır'a satılmaktaydı.¹³

Karia'nın hem doğal hem de endüstri ürünlerinin daha kısıtlı olduğu iç kesimlerinin en büyük zenginliği, dağlarını kaplayan büyük köknar ormanları olmuştur. Her ne kadar bu ormanların bulunduğu arazinin karakteri, kerestenin

⁹ Magie, **a.g.e.**, s.50.

¹⁰ Magie, **a.e.**

¹¹ Magie, **a.g.e.**, s.51.

¹² Strabon, **a.g.e.**, xiv.637; Plinius, **a.g.e.**, xiv.75; Magie, **a.g.e.**, s.51

¹³ Hornblower, **Mausolos**, Oxford: Clarendon Press, 1982., s.4; Magie, **a.g.e.**, s.50

taşınmasını zor ve yorucu bir uğraş yapmışsa da, Karia bölgesinde ağaç kesimi, odun ticareti ve gemi yapımı da önemli gelir kaynaklarındandı. Kaliteli mermer ocakları bulunan¹⁴ Karia bölgesinde mermer, erken dönemlerden itibaren ihraç edilen bir diğer önemli kaynaktı.¹⁵

1.2. Kariahlılar

Karia Bölgesi, adını kökenleri henüz tam olarak saptanamayan Karlar'dan almıştır. M.Ö. II. bin yılın ikinci yarısına ait Hitit ve Mısır metinlerinde Kark(a)issa ya da Karakişa; M.Ö. I. bin yılın Pers kayıtlarında ise Karka olarak geçen bölgelerin de Karia olduğu düşünülmektedir.¹⁶

Karia bölgesinin yerel halkları ve bunların adalardan mı yoksa anakaradan mı olduklarıyla ilgili olarak antik kaynaklarda farklı bilgiler yer almaktadır. İlk olarak Homeros, “İlyada” adlı eserinde “Yunanca’dan gayri kaba bir dil konuşanlar” diye tanımladığı Kariahlılar’ı, Miletos’ta, Maiandros (Büyük Menderes) Nehri kıyılarında ve yüksek doruklu Mykale (Samsun) Dağı eteklerinde yaşayan ve Troia Savaşı’nda, Lelegler’le birlikte Priamos’un yanında savaşan kavim olarak tanıtır.¹⁷

Kariahlı olan ve büyük olasılıkla Helen değil Kar soyundan gelen Herodotos ise adalarda yaşayan Karlar’ın önceleri Leleg adı altında Ege Adaları’nda oturduklarını, M.Ö. 1000 yılı civarında Dorlar tarafından sürüldüklerini ve anakaraya göç ettiklerini bildirmektedir.¹⁸ Ancak Herodotos, sözlerinin devamında, Kariahlılar’ın bunu kabul etmeyip anakaralı yani Anadolu’lu olmakla övündüklerini, Lydia ve Mysia halklarını da kardeş halk saydıklarını aktarmaktadır.¹⁹

¹⁴ Plinius, **a.g.e.**, xxxvi.62

¹⁵ Magie, **a.g.e.**, s.52.

¹⁶ Veli Sevin, **Anadolu’nun Tarihi Coğrafyası 1**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2001, s.105

¹⁷ Homeros, **İlias**, ii.867- 869

¹⁸ Herodotos, **a.g.e.**, i.171.5.

¹⁹ O’na göre, Lydialılar’ın atası Lydos ile Mysialılar’ın atası Myros, Kariahlılar’ın atası Kar’ın kardeşiymi ve babalarının adı Manes’ti. Bu nedenle Kariahlılar, Mylasa’daki kutsal Zeus Karios (Kariahlı Zeus) Tapınağı’na yalnızca Lydia ve Mysialılar’ı kabul ederlerdi. Herodotos, **a.g.e.**, i.171.3-4

Thukydides de Herodotos gibi Karlar'ın bir zamanlar adalarda yaşadığı kanısındadır. Kariyalılar'ı adalı bir kavim olarak tanımlayıp onların adalarda korsanlık yapan ve anakaraya Minos tarafından gönderilen bir kavim olduğunu, Peleponnesos Savaşları sırasında Delos Adası'nda açılan eski mezarların çoğunun Karia tipi savaş aletleri içerdiğini, bu açıdan Karlar'ın eskiden burada yaşamış olabileceklerini bildirir.²⁰ Pausanias da benzer şekilde Kariyalılar'ın adalardan geldiklerini ifade etmektedir.²¹ Kendileri her ne kadar anakaranın yerlileri olduklarını vurgulamışlarsa da birçok yerde karşımıza çıkan çifte balta simgesi Karlar'ın bir şekilde Girit kültürü ile ilişkilendirilebileceğine işaret eder.²²

Karia'da yaşayan ikinci bir halk da Leleglerdir. Antik kaynaklarda Lelegler'in Kariyalılar'la aynı soydan geldikleri ya da farklı bir halk olduklarına dair farklı bilgiler vardır. Homeros, Kariyalılar ile Lelegler'i birbirinden ayrı kavimler olarak görür ve Lelegler'in Troia Savaşı sırasında, Troia'nın güneybatısındaki Satnioeis (Tuzla) Çayı yakınlarında yaşayan farklı bir kavim olduğunu belirtir.²³ Strabon da Homeros'un görüşünü tekrarlar ve Lelegler'in Aineias'a bağlı Troialılar'la Kilikyalılar arasındaki bölgede yaşadıklarını, Altes adında bir kralları ve Pedasos isminde bir kentleri olduğundan bahseder. Fakat bu bölge Akhilleus tarafından istila edilince, Troia Savaşı'ndan sonra güneye göç etmiş ve Halikarnassos çevresinde yaşamışlardır. Strabon'a göre Kariyalılar'la beraber sefere çıktıktan sonra Hellas'a dağılıp karışmışlar ve böylelikle tüm soy ortadan kaybolmuştur.²⁴ Fakat eserinin bir yerinde Strabon kendisiyle çelişerek Kariyalılar'ın ve Lelegler'in aynı halk olduğunu bildirmektedir.²⁵ Bu kısımda anlattıklarına göre Kariyalılar Minos egemenliğine tâbi idiler ve bunlara o zamanlar Lelegler deniyordu. Adalarda yaşıyorlardı, sonradan karaya göç ettiklerinde kıyı ve iç kesimlerin çoğunu ilk sahiplerinden alarak ele geçirdiler.

²⁰ Thukydides, **a.g.e.**, i.4., i.8

²¹ Pausanias, **Periegesis tes Hellados**, vii.2.5

²² Sevin, **a.g.e.**, s.105

²³ Homeros, **a.g.e.**, x.428- 430

²⁴ Strabon, **a.g.e.**, xiii, 1, 58-59

²⁵ Strabon, **a.g.e.**, xiv.2.27. Muhtemelen burada Herodotos'un görüşünü aktarmıştır.

Buna karşılık Thukydides, Lelegler'i Karia kavminin bir kolu olarak kabul eder ve Yunanlı coğrafyacı Pausanias da bunu onaylar.²⁶ Yukarıda değindiğimiz gibi, Herodotos da Kariyalılar'ın adalarda yaşarken Lelegler olarak bilindiklerini söylemiştir.²⁷

Eski çağ yazarlarının, hem Karlar hem de Lelegler ile ilgili fazlasıyla bilgi vermeleri ve her iki halka da çok eski dönemlerden itibaren Anadolu'daki Karia Bölgesi sınırlarının dışında başka coğrafi bölgelerde de rastlanması dikkat çekicidir. Şu halde bölgeye ismini veren Karlar'ın ve diğer bir halk olan Lelegler'in kökenleri hakkında henüz kesin bir sonuca varılamamaktadır. Ancak eski çağ yazarlarının verdikleri bilgilerden yola çıkılarak; Yunan kolonizasyonundan önce Karlar ve Lelegler'in, Ege Bölgesi'nin çeşitli yerlerinde (Anadolu'nun batı kıyısı, Ege Adaları ve Yunanistan) yaşamış oldukları sonucu çıkmaktadır.²⁸

Kariyalılar'ın savaşçı bir kavim olduğu ve paralı askerlik yaptığı²⁹, korsanlık için denize çıktıkları³⁰ bilinmektedir. Sadece Minos Krallığı, Yunanistan, Fenike ve Mısır'da değil; Pers donanmasında da İmparator Kyros döneminde paralı asker olarak çalışmışlardır. Herodotos, Kariyalılar'ın kalkana ilk defa kulp, miğfere sorguç ve püskül takan, kalkanı süsleyip boyamayı bu dünyaya miras bırakan bir kavim olduğunu yazar.³¹ Strabon'un eserinde, antik yazarlardan Alkaios'un "Karia sorguçlarını titreterek" ve Anakreon'un "Gel, kendi kolunu Kariyalılar'ın eseri olan kalkan kulpuna sok" dedikleri kaydedilmiştir.³²

M.Ö. VII. yüzyılda Mısır ordusunda paralı asker olarak görev alan Kariyalılar, üstün yetenekleri sayesinde Mısır krallarının en değerli askerleri olurlar.³³ Öyle ki Firavun I. Psametikos Karlar'ı Nil Deltası'na yerleştirip kendilerine toprak verir. Mısır'da önce korsan, sonra paralı asker, daha sonra da yerleşik halkın bir

²⁶ Pausanias, **a.g.e.**, vii.2.8

²⁷ Herodotos, **a.g.e.**, i.171

²⁸ Mete Aksan, **Karia Bölgesi Üzerine Arkeolojik Bir Değerlendirme**, TAY 7.Cilt, Ege Yayınları, 2007.

²⁹ Herodotos, **a.g.e.**, iii.11

³⁰ Herodotos, **a.g.e.**, ii.152

³¹ Herodotos, **a.g.e.**, i.171.

³² Strabon, **a.g.e.**, xiv.2.27

³³ Herodotos, **a.g.e.**, ii.163.

parçası haline gelir ve zamanla asimile olurlar.³⁴ Tezimiz açısından önemli bir nokta, bu dönemde Mısır'a, Kariyalılar ve İyonyalılar'la birlikte Rhodoslular'ın da gittiğini gösteren kaynaklar olmasıdır. Var olan belgelerden, bu dönemde Rhodoslular'la Kariyalılar'ın askeri işbirliği içinde oldukları anlaşılmaktadır.³⁵

Denizci bir kavim olmaları ile ilgili olarak Herodotos, Halikarnassos tiranı Lygdamis'in kızı Artemisia'nın yarı Halikarnassoslu yarı Giritli olduğunu ve Kserkses'in Yunanistan'ı istilası sırasında, Pers donanmasında Karia birliklerinin başında yer aldığını belirtmektedir. Artemisia; Halikarnassos, Kos, Nisyros ve Kalydnoslular'ın başına geçmiş ve erkek gibi savaştığı için Kserkses'in övgüsünü kazanmıştır.³⁶

Kariyalılar'ın, Lydia ve Lykia dilleri ile yakınlık gösteren, Hint- Avrupa ailesine ait bir alfabesi ve dili olduğu bilinmektedir.³⁷ M.Ö. VII – M.Ö. IV. yüzyıla tarihlenen, Karia, Lydia, Atina ve Mısır'da bulunmuş ikiyüzün üzerinde yazıtlı belgelenen bu dilin, alfabe olarak Grek alfabesi ile benzerliği vardır. Alfabesi deşifre edilmiş olsa da Karca tam olarak çözümlenememiştir. Karca bir dil olarak varolduğu sürece, Karia kimliğinin kesin bir özelliğini oluşturmuştur.³⁸ Karca, şüphesiz, elimizdeki yazılı kaynakların ispat ettiğinden daha uzun bir zaman aralığında ve daha geniş bir alanda konuşulmuştur. Bölgedeki araştırmalarda ele geçen Roma dönemi Latince kitabelerde görülen Karia isimleri de Kariyalılar'ın etnik kökenlerinin uzun süre devam ettiğini göstermektedir.³⁹ Thyssos, Koldoba ve Silbou gibi Karia isimleri Helenistik ve hatta Roma dönemlerinde Mylasa, Stratonikeia ve pek çok diğer Karia şehirlerinde kullanılmış, pek çok örnekte insanların yerli ve Grek olmak üzere iki isim taşıdığı görülmüştür.

³⁴ Herodotos, **a.g.e.**, ii.154; Murat Aydaş, **Karya ile Rodos Devleti Arasındaki İlişkiler**, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 2010, s.15-19

³⁵ Aydaş, **a.e.**, s. 20

³⁶ Herodotos, sefer sırasında bütün donanmada Sidonlu denizcilerden sonra en ünlü gemilerin Artemisia'ya ait olduğunu ifade etmektedir. Herodotos, **a.g.e.**, vii.99

³⁷ I. J. Adiego, **The Carian Language**, Brill Leiden, Boston, 2007, s.4.

³⁸ I.J. Adiego, **Carian Identity and Caria Language**, 4th Century Karia; Defining a Karian Identity Under the Hekatomnids, *Varia Anatolica* XXVIII, 2013, s.16

³⁹ A. Laumonier, **Les Cultes Indigènes en Carie**. Paris, 1958, s.53-65

1.3. Karia Tarihi

1.3.1. Helenistik Döneme Kadarki Karia Tarihi ve Bölgenin Siyasi Durumu

Myken uygarlığının yıkılışını izleyen dönemde Dorlar'ın güney Yunanistan'ı istila etmesinden sonra Yunanlılar anayurtlarını terk edip Ege Denizi'nin karşı kıyılarına göç etmeye başlamışlardır. İlk göçmenler olan Aioller'i İonlar takip etmişler ve Maiandros Nehri'ne doğru yayılmışlardır. Kariyalılar'ın Yunan kolonizasyonundan önce Anadolu'nun güney batı köşesinde, sahil ve iç kesimlerde varlıklarını sürdürmekte olduklarını biliyoruz. İonlar Miletos'a ayak bastıklarında Kariyalılar ve Giritliler'den oluşan bir toplulukla karşılaştılar. Herodotos'un anlatımına göre yanlarında hiç kadın getirmemişler ve geldikleri kentteki erkekleri öldürerek Kariyalı kadınlarla evlenmişlerdi.⁴⁰

Daha sonra M.Ö. 900 yıllarında Karia kıyıları Dorlar'ın göçlerine sahne olmaya başlamıştır.⁴¹ Dorlar, Girit'i işgal ettikten sonra Rhodos ve Kos adalarına ve bu adaların karşısındaki Knidos ve Halikarnassos yarımadalarına yani Karia kıyılarına yerleşmişlerdir.⁴² Dorlar siyasi durumlarını güçlendirebilmek için *Dor Heksapolisi (Altıkenti)* adı verilen bir birlik oluşturmuşlardır.⁴³ Birliğe Kos, Rhodos Adası'ndaki üç kent (Lindos, İalysos ve Kamiros), anakaradan da Knidos ile Halikarnassos katılırken; aralarında İasos'un da bulunduğu diğer Dor kentleri birliğe alınmamıştır.⁴⁴

Karia'daki Yunan kolonileşmesi kıyıdan öteye pek gidememiş, bir köyler ülkesi olan Karia, iç kesimlerde bu özeliğini korumuştur. Karia bölgesinin M.Ö. VII. yüzyıl öncesindeki durumu hakkında yeterli bilgiye sahip olmasak da, bu dönemde

⁴⁰ Herodotos, **a.g.e.**, I.146

⁴¹ Sevin, **a.g.e.**, s.106

⁴² Strabon, **a.g.e.**, xiv.2.6

⁴³ Herodotos, **a.g.e.**, i.144.1

⁴⁴ Üyeler belirli aralıklarla Knidos topraklarında Triopionlu Apollon onuruna düzenlenen Dorieia şenliklerinde bir araya geliyorlardı. Fakat kısa bir süre sonra, Halikarnassoslu Agasycles'in Olimpik oyunlarda kazandığı üç ayaklı kazanı, adet olduğu üzere Knidos'taki Apollon Tapınağı'na bırakmak yerine kendi şehri Halikarnassos'a götürmesi sebebiyle Halikarnassos birlikten çıkarıldı. Herodotos, **a.g.e.**, i.144.3.

bazı yerel Karia krallıklarının bulunduğu anlaşılmaktadır. Bu dönemde Karia’da Mylasa, Alabanda, Alinda ve Keramos gibi kent adını alabilecek az sayıda yerleşim ile bazı yerel federasyonlar⁴⁵ vardı.

Lydia Krallığı M.Ö. VI. yüzyıl sıralarında Anadolu’daki bütün İon, Aiol ve Karia kentlerini ele geçirmişti. ⁴⁶Ancak bu dönemde Karialılar’ın, kendi akrabaları olarak gördükleri ve Mysialılar’la birlikte Mylasa’daki Zeus Karios Tapınağı’na girmelerine izin verdikleri Lydialılar’ın hâkimiyeti altında bir çeşit bağımsızlık yaşadığını söyleyebiliriz.

M.Ö. 546 yılında Lydia Kralı Kroisos’un Persler’e yenilmesiyle Lydia Krallığı son bulmuş ve böylece Persler Ege Denizi’ne kadar olan bütün bölgeyi hâkimiyetleri altına almışlardır.⁴⁷ Herodotos, Pers komutanı Harpagos’a Karia’da sadece Pedasalılar’ın direniş gösterdiğini yazar.⁴⁸ Pers yönetimi sırasında Karia’nın durumu hakkında yeterli bilgiye sahip olamasak da yaklaşık bir nesil sonra M.Ö. V. yüzyılın başlarında, Persler’e karşı başlayan İonya İsyanı’na katıldıklarını bilmekteyiz.⁴⁹ Pers komutanı Daurises Karialılar’ın da İonialılar’a uyup Perslere karşı ayaklanmış olduklarını haber aldığıında Karialılar üzerine yürümüştür.

Bu dönemde Karialılar, köylerin birleşmesinden oluşan *koinon*ların bir araya gelmesiyle oluşmuş, “*Koinon ton Karion*” denilen bir ulusal federasyon kurmuştu. Bu Karia Birliği, Pers tehdidi sırasında ortak politikayı saptamak için Marsyas Irmağı yakınlarındaki “Leukai Stelai” (Beyaz Sütunlar) denilen yerde toplanmış ve savaşa devam etme kararı almıştır.⁵⁰ Persler’le çarpışarak büyük kayıplar veren Karialılar, Labraunda’ya çekilmişlerdir. Daha sonra Miletoslular ve müttefiklerinin Karialılar’a katılmasıyla Persler’e karşı yeni bir savaş başlatılmıştır. Kayıpları bir hayli çok olan bu savaşın ardından son kez toplanan Karialılar, Pedasa

⁴⁵ Bu federasyonlar, aynı etnik kökene dayanan büyükçe bir köy ve çevresindeki küçük yerleşim birimlerinin dini ve ekonomik nedenlerle birleşmesiyle oluşmuş birliklerdi. Bean, G.E. ‘**Eskiçağda Menderes’in Ötesi**’, çev. Pınar Kurtoğlu, Arion Yayınevi, İstanbul, 2000, s.24-25

⁴⁶ Herodotos, **a.g.e.**, i.26-7

⁴⁷ Herodotos, **a.g.e.**, i.174

⁴⁸ Herodotos, **a.g.e.**, i.175

⁴⁹ Hornblower, **a.g.e.**, s.2. Hem Hellen hem de Pers dünyasından etkilenen Karialılar, başlangıçta kararsız kalmışlarsa da, İonialılar’ın M.Ö. 498’de Sardis’e saldırıp yakmasından sonra isyana katılmışlardır.

⁵⁰ Herodotos, **a.g.e.**, v.118; Bean, **a.g.e.**, s.25-26

yolunda Pers ordusunu yenilgiye uğratmışlardır.⁵¹ Fakat bu zafer hiçbir sonuç getirmemiş; İonia Ayaklanması, M.Ö. 494 yılındaki Lade Deniz Savaşı'nda İon donanmasının yenilmesi ve Miletos'un teslim olmasıyla son bulmuştur.⁵² Sonuçta bütün diğer Anadolu şehirleri gibi Kariyalılar da Pers hâkimiyetine girmişlerdir.

İonia Ayaklanması'ndan sonra Persler, Yunan kent devletlerinin, imparatorluklarının istikrarı için bir tehdit oluşturduğundan, hâkimiyet altına alınması gerektiğine karar vermişler; bunun üzerine düzenlenen ilk Yunanistan seferinde Pers Kralı Dareios, M.Ö. 490'da, Marathon'da Atina ordusu karşısında büyük bir yenilgi almıştır.⁵³ Dareios'un ölümünden sonra yerine geçen Kserkses de babası gibi, Yunanistan üzerine yürümeye karar vermiştir.⁵⁴ M.Ö. 480 yılında başlayan Pers savaşlarında Kariyalılar'ın da, imparatorluğun kontrolü altındaki diğer yerler gibi, Kserkses'in Hellas seferine katıldıkları görülmektedir. Bu dönemde Karia'da Halikarnassoslu bir hanedandan olan Lygadmehes hüküm sürmekteydi.⁵⁵ Herodotos yalnızca kıyıdaki Karia kentlerinin 60 gemi verdiklerini ve silah olarak kılıç ve hançer taşıdıklarını yazar.⁵⁶ Gemi gönderen Karia kent devletçiklerinin tyranları, getirdikleri gemileri yöneten birer yardımcı komutan durumundaydılar.⁵⁷ Donanmadaki komutanlardan birisi de Lygadmehes'in kızı olan Halikarnassoslu Artemisia idi. Halikarnassos, Kos, Nisyros ve Kalydnoslular'ın başına geçen Artemisia hiçbir kayıp vermeden Yunan donanmasını yarmayı başarmıştır.⁵⁸ Bu dönemde Kos, Nisyros ve Kalymnos gibi adaları da içine olan bölgenin Halikarnassos idaresi altında olduğu anlaşılmaktadır.⁵⁹ Artemisia Salamis Deniz Savaşı'nda Hellenler'e karşı başarılı bir şekilde savaşmışsa da, Salamis ve Plataia'da bozguna uğrayan Kserkses'in Yunanistan seferi başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Bu seferden sonra Karia üzerindeki Pers egemenliği zayıflamıştır.

⁵¹ Herodotos, **a.g.e.**, v.118-121

⁵² Herodotos, **a.g.e.**, vi.18-20

⁵³ Herodotos, **a.g.e.**, vi.103-120

⁵⁴ Herodotos, **a.g.e.**, vii.7-19

⁵⁵ G.E. Bean ve J.M. Cook, **The Halikarnassian Peninsula**, ABSA 50, 1955, (85-169), s. 95.

⁵⁶ Herodotos, **a.g.e.**, vii.93

⁵⁷ Hellas Seferi sırasında Pers donanmasında, Termera Tyranı Tymnes'in oğlu Histiaios, Hyssaldomos'un oğlu Pigres ve Kalynda Tyranı, bindiği geminin tüm denizcileriyle ile Salamis Savaşı'nda ölecek olan Kandaules oğlu Damasithymos gibi Kariyalılar da bulunmaktaydı.

⁵⁸ Herodotos, **a.g.e.**, 8.87-93

⁵⁹ Bean ve Cook, **a.g.e.**, s.95

Bu dönemde Atinalılar, “Attika – Delos Deniz Birliği” adı ile bilinen, daha sonra bir Atina İmparatorluğu’na dönüşecek olan birliği kurmuşlar, Karia kıyı yerleşimleri de - hem kasabalar hem de Yunan şehirleri - bu birliğe katılmışlardır.⁶⁰ Atinalı Kimon’un M.Ö. 460’da gerçekleştirdiği seferle, Karia’nın güney kıyısındaki bazı yerleşimler de bu birliğe dâhil olmuştur.⁶¹ Daha sonra muhtemelen M.Ö. 450’lerde Atina birliğin etkilerini Karia kıyılarından iç Karia’ya doğru genişletmiş, içerilerdeki toplulukların daha önceden Persler’e ödedikleri vergileri kendilerine ödemelerini sağlamıştır.⁶² Böylelikle Atina, Pers ve Peloponnesos Savaşları arasındaki elli yıllık süreçte Karia’yı da içeren Küçük Asya’nın kıyılarını kontrol altına almıştır. Bu yıllar aynı zamanda Karia’daki Hellenistik kültürün başladığı dönemdir. M.Ö. 454 yılından itibaren tutulan vergi kayıtları, Atina ve Karia arasındaki politik ilişkiler hakkında bilgi vermektedir.⁶³ M.Ö. 431 yılında Atina’nın müttefikleri arasında iç Karia topluluklarının olmadığı görülmekte⁶⁴, buradan da iç Karia’da Atina otoritesinin azaldığı anlaşılmaktadır. Atina’nın M.Ö. 404’de Peloponnesos Savaşı’nda Sparta’ya yenilmesi Attika - Delos Birliği’nin sonu oldu. M.Ö. 387/386 yılında Persler ile Spartalılar arasında imzalanan Kral Barışı (Antalkidas Barışı) ile Anadolu’daki tüm şehirler gibi Karia da yeniden Pers hâkimiyeti altına girmişti. İskender’in gelişine kadar bölgeyi yönetecek olan Hekatomnid hanedanının ilk üyesi olan Hyssaldomos Karia satrabı oldu.⁶⁵

M.Ö. IV. yüzyıl Batı Anadolu’da ve Ege Dünyası’nda büyük bir değişimin yaşandığı bir dönem olmuştur. Peloponnesos Savaşları’nın yıkıcı etkisinin bu yüzyıl başlarında azalması ve Athena, Sparta ve Persliler arasında on yıllarca süren savaşların sona ermesinden sonra, bölge Kral Barışı ile nihayet tek bir gücün

⁶⁰ Stephen Ruzicka, **Politics of a Persian Dynasty: The Hecatomnids in the Fourth Century B.C.**, University of Oklahoma Press, 1992, s.8

⁶¹ Her üye, Pers gücünün kıyılarda yeniden baş göstermesini engellemek için ya vergi ödemiş ya da gemi başışında bulunmuştur.

⁶² Ruzicka, **a.g.e.**, s.8

⁶³ M.Ö. 446’dan 431’e kadar Karia’da Atina’ya vergi veren kentler vardı. Karia kentlerinin bu tarihten sonra Atina’ya vergilerini düzenli olarak ödemedikleri görülmektedir. Hatta Atina, ödeme yapmayan Karia ve Lykia kentlerinden vergi toplamak için seferler düzenlemiştir. Sadece Halikarnassos Peloponnesos Savaşı’na kadar Atina’ya sadık kalarak vergisini ödemiştir. Meritt et. al.(1939- 1949- 1950- 1953), **The Athenian Tribute Lists**, vols 1-4. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press

⁶⁴ Thukydides, **a.g.e.**, ii.9.4.

⁶⁵ Hornblower, **a.g.e.**, s.1-2

kontrolü altına girmiş ve Batı Anadolu’da refah ve istikrarın sağlanabildiği bir dönem başlamıştı. Ayrıca bu güven ortamı Batı Anadolu kent-devletlerinde bağımsızlık eğiliminin artmasına yol açmıştı.⁶⁶ Bu yeniden yapılanma ortamında gelişen yeni deniz ticaret yolları üzerindeki güneybatı Ege *poleisi*, yarı-kapalı tarım ekonomisinden çıkıp, açık deniz ticaretindeki üstün konumlarını kullanarak, pazar için uzmanlaşmış tarımsal üretime yöneldiler. Rhodos-Kos kanalı, Karadeniz ve Doğu Akdeniz pazarları arasındaki yeni transit deniz ticaret yolu haline geldi. Deniz ulaşımının elverişli olduğu mevsimde akıntı ve rüzgarların Rhodos, Kos, Knidos ve Halikarnassos limanları yönünde olması bu merkezlerin birdenbire gelişmeleri ve zenginleşmelerine neden oldu.⁶⁷

Bu dönemde Ege dünyası’nda pek çok *synoikismos* gerçekleşti. Synoikismos; “birkaç kent ya da daha ufak yerleşim biriminin bir araya gelerek oluşturduğu yeni kent ya da yerleşim” demektir. Aslında Dor Heksapolisi’nin altı üyesi de; Halikarnassos, Kos, Knidos ve Rhodos Adası’nın üç şehri Kamiros, İalysos ve Lindos, V. yüzyıl sonunda ve IV. yüzyıl içerisinde ard arda benzer *synoikismos* süreçlerinden geçmişlerdir. İlk önce Rhodos adası üzerinde bulunan üç polis: İalysos, Lindos ve Kamiros M.Ö. 408/7’de *synoikismos* ile büyük bir *polis* haline geldi⁶⁸. Yeni *polis*in merkezi adanın kuzey ucunda, doğu Akdeniz’den gelen ve Anadolu kıyıları boyunca kuzeye çıkan transit deniz ticaret yolu üzerindeki bir konuma kuruldu. Rhodos’tan sonra, antik yazarlara göre M.Ö. 366’da Koslular adanın eski yerleşmesi Kos Astypalea’yı terkederek adanın doğu ucunda aynı transit deniz ticaret yolu üzerinde yer alan Kos Meropis’i kurdular.⁶⁹ M.Ö. 360’lardan sonra dönemin özel koşulları içinde, Knidoslular’ın da, transit yol üzerinde yer almayan Burgaz yerine, Datça Yarımadası’nın en ucunda ve akıntıların birleştiği bir konumda

⁶⁶ Numan Tuna, **Batı Anadolu’da Geç Klasik Dönem Kentleşme Hareketleri**, İnternational Symposium on Settlement and Housing in Anatolia through the Ages. Habitat II, June:1996, Institute of Archaeology in İstanbul, İstanbul 1999, s.477-494, s. 477

⁶⁷ Tuna, **a.g.e.**, s.481-482

⁶⁸ George Bean ve Peter Fraser, **The Rhodian Peraea and Islands**. Oxford: Oxford University Press, 1954. s.95

⁶⁹ S.Shermin-White, **Ancient Kos: an Historical Study from the Dorian Settlement to the Imperial Period**, Göttingen: Vandenhoeck und Ruprecht, 1978, s.175-176; Strabon, **a.g.e.**, xiv.2.19

bulunan Tekir’de doğal liman olanaklarını geliştirerek yeni kentlerini kurmuş oldukları anlaşılmaktadır.⁷⁰

Ege dünyasının politik yapısında bu değişimler yaşanırken Anadolu anakarası açınsındansa Kral Barış’ının en hızlı etkisi, Batı Anadolu’nun refahındaki inanılmaz artış oldu. Ekonomik hayattaki büyüme ve sanat ve mimarideki inanılmaz hareketlilik bütün Batı Anadolu kıyıları boyunca gözlemlenebilir. Fakat öyle görünüyor ki, bu finansal patlama ve kültürel gelişim ilk ve en belirgin olarak IV. yüzyılın ortalarından birkaç on yıl önce yeni Karia satraplığında ortaya çıktı.⁷¹

M.Ö. 395 yılından sonra başlı başına bir satraplık haline getirilen Karia’ya satrap olarak yerli bir sülale olan Mylasalı Hekatomnidler atanmıştır.⁷² Hekatomnidler Karia bölgesini İskender’in bölgeye gelişine kadar yönetmişlerdir ve Hekatomnid dönemi, Pers ve Grek dünyası arasında kurulan güç dengesinde oynadığı önemli rol sebebiyle Karia tarihinin en önemli dönemi olmuştur. Anadolu’nun hem Yunan hem de Pers dünyasının sınırlarında yer alan bir köşesi olan Karia’nın hanedanı ve satrapı olarak Hekatomnidler Anadolu’daki değişiklikler kadar Yunan dünyası ve Doğu Akdeniz’deki değişikliklerden de etkilendiler.⁷³

İlk Hekatomnid Karia satrapı, o dönemde Mylasa kentinin beyi olan Hyssaldomos’tur. M.Ö. 395-391 yılları arasında hüküm sürdüğü kabul edilen Hyssaldomos’u, M.Ö. 391/90 yılında yönetime geçen oğlu Hekatomnos izlemiş, onun ölümünden sonra Karia satraplığına, beş çocuğundan en büyüğü olan oğlu Maussollos çıkmıştır.⁷⁴

M.Ö. 377-353 yılları arasında satraplık yapan Maussollos⁷⁵ ile Karia’da yeni bir dönem başlamıştır. Maussollos, Mylasa dışında Halikarnassos gibi birçok kenti de ele geçirmiş ve satraplığı ile imparatorluk başkenti arasındaki uzaklığın sağladığı olanakları kullanarak kral sanını almadan bağımsız bir yönetici gibi davranmasını

⁷⁰ Numan Tuna, **a.g.e.**, s.482

⁷¹ Poul Pedersen, **4th century BC Ionian Renaissance and Karian Identity**, 4th Century Karia; Defining a Karian Identity Under the Hekatomnids, *Varia Anatolica* XXVIII,2013, s.34

⁷² Sevin, **a.g.e.**, s.107

⁷³ Ruzicka, **a.g.e.**, s.xii, xiii

⁷⁴ Diodoros, **a.g.e.** xiv.98.3; Sevin, **a.g.e.**, s.107

⁷⁵ Diodoros, **a.g.e.**, xvi.36.2

bilmiştir.⁷⁶ Maussolos, iç Karia'nın önde gelen kenti ve aynı zamanda satrapın doğum yeri de olan başkent Mylasa'da imar faaliyetleri gerçekleştirmiştir. Ancak Halikarnassos'un elverişli konumunu gören Mausolos bu kenti genişletip komuta merkezi yapmaya karar vermiş ve başkenti Mylasa'dan buraya taşımıştır.⁷⁷ Maussollos, ünlü mimarlar getirerek şehri yeniden inşa etmiş, gizli bir askeri liman, ana limana hakim bir tiyatro ve kendine bir saray yaptırmıştır. Başkent yapıldıktan sonra Halikarnassos'un nüfusu, dönemin popüler bir uygulaması olan ve daha önce de Ege'deki diğer örneklerinden bahsettiğimiz *synokismos* yoluyla Leleg kasabalarının halklarının buraya taşınıp yerleştirilmesiyle arttırılmıştır.⁷⁸ M.Ö. 362'de Anadolu'da Pers Kralı Artakserkses'e karşı gerçekleşen isyanda, Persler'e yakın bir duruş sergileyerek topraklarının sınırlarını kuzeyde Menderes, güneyde Rhodos ve güneydoğuda Likya'ya kadar genişletmiş, Karia Birliği'ni domine etmiş⁷⁹ ve güçlü bir donanma kurarak Lydia, Lykia, İonia ve civar adalarda otoritesini kabul ettirmiştir.

Maussollos bu Helenleştirme faaliyetleri ile ilgilenirken, Karia'da Maussollos'tan hoşnut olmayanlar da vardı. Satrapa karşı düzenlenen komplolar yanında, Kariyalılar'ı temsil eden Karia Federasyonu'nun M.Ö. 367'de Büyük Kral'a, muhtemelen Maussollos'un egemenlik alanı dışındaki bazı Karia kentlerinin temsilcilerinden oluşan elçiler göndererek Maussollos yönetiminden yakındıkları bilinmektedir. Ancak Pers kralı, Maussollos'un yanında yer alarak kendisine destek vermeye devam etmiştir.⁸⁰ Bunun da asıl sebebi, Maussollos'un, daha önce Anadolu'daki bazı güçlü satrapların Pers Kralı'na karşı giriştikleri ayaklanmalara katılmaması, hatta M.Ö. 357'de Rhodos, Kos ve Khios gibi bazı Ege ada devletlerinin de isyancılara destek vermesini engellemiş olması olabilir.

⁷⁶ Bean, **a.g.e.**, s.27.

⁷⁷ Diodoros, **a.g.e.**, xv.90.3. Vitruvius'a göre, Maussollos'un Halikarnassos'u başkent olarak seçmesinin nedeni, bu kentin sahip olduğu liman dolayısıyla bir ticaret merkezi olması ve doğal yapısının daha iyi korunmasını sağlamasıdır. Vitruvius, **De Architectura Libri Decem**, ii.8.11.

⁷⁸ Sekiz Leleg kentinden en batı uçtaki Syangela ve en doğu uçtaki Myndos dışındaki altısı (Pedasa, Telmisium, Theangela, Medmasa, Side ve Uranium) Halikarnassos ile birleşmiştir. Strabon, **a.g.e.**, xiii.1.59. Satraplık sınırlarındaki Latmos ve Kaunos kentleri görkemli surlarla berkitilirken; bir Karia adı olan Latmos, Yunan Herakleia ile değiştirilmiştir.

⁷⁹ A.W. McNicoll ve N.P.Millner, **Hellenistic Fortifications from the Aegean to the Euphrates**, Oxford University, Oxford. 1997, s.15

⁸⁰ Bean, **a.g.e.**, s.27

Bu noktada, tezimizle ilgili olması ve Ege dünyasının bu dönemdeki siyasi durumunu anlamamıza yardımcı olması açısından önemli olan Sosyal Savaş'tan bahsetmek yerinde olacaktır. M.Ö. IV. yüzyılın ilk yarısındaki Ege Dünyası'nda bahsettiğimiz üzere Maussollos, kendi bölgesinde yarattığı büyük değişimle Ege'nin ve Anadolu'nun önemli unsurlarından biri haline gelmiş, Anadolu'daki satraplıkların Pers Kralı'na karşı gerçekleştirdiği isyanlara katılmamış ve genel olarak Atina karşıtı bir politika sergilemişti.

Karia'nın hemen karşısındaki Rhodos Adası'nın durumuna göz attığımızda ise şöyle bir resimle karşılaşırız; Rhodos erken dönemlerden itibaren denizlerdeki başarısı sayesinde ekonomik açıdan zengin bir yer haline gelmişti.⁸¹ M.Ö. 408'de adadaki üç bağımsız şehrin birleşmesiyle oluşan Rhodos *polis*inin Doğu Akdeniz ve Mısır ticaret yolu üzerinde bulunması ve Atina gibi önemli Hellen şehirlerine sağlanan hububat ticaretinin buradan geçmesi zenginleşmesini sağlamıştı. Özellikle liman vergilerinden elde ettiği gelirler çok yüksek seviyede olmalıydı.⁸² Bu güç sayesinde Rhodos, tarih içinde üstün bir deniz kuvvetine sahip olmaya devam etmiştir.⁸³

Sosyal Savaş öncesinde Ege Denizi'ndeki önemli aktörlerden Halikarnassos ve Rhodos'un durumu böyleyken, bölgedeki en etkili güç olan Atina saldırgan tutumuyla Ege'de huzursuz bir atmosferin oluşmasına sebep olmaya başlamıştı. M.Ö. 378'de, Atina'nın liderliğiyle İkinci Atina Konfederasyonu kurulmuştu.⁸⁴ Byzantion, Rhodos ve Kos da birliğe üye olmuşlardı. Ancak daha sonra Atina'nın çıkarlarının bu birlik içerisinde ön plana çıktığının görülmeye başlanması ve Atina'nın M.Ö. 365 yılından itibaren Byzantion, Rhodos ve Khios'ta kendi ekonomik ve siyasi çıkarlarını koruyacak kukla hükümetlere destek vermesi üzerine

⁸¹ Strabon, **a.g.e.**, xiv.2.10

⁸² Rhodosluların V.yüzyılın ikinci yarısı Atina Vergi Listelerindeki kayıtlarda normal şartlarda diğer Karia şehirlerine oranla çok büyük miktarlarda vergi ödemeleri ve Rhodos sikkelerinin belli bir dönem Hekatomnos hanedanları tarafından taklit edilmiş olması Rhodos'un ekonomik gücünün göstergesidir. Hornblower, **a.g.e.**, s.129.

⁸³ Muzaffer Demir, “**Artemisia ve Rhodos**” Tarih İncelemeleri Dergisi, Cilt XXI, Sayı I, 2006, s.49-72.

⁸⁴ Atina'nın, I. Konfederasyon ile M.Ö. V.yy'da sahip olduğu güçlü konumunu yüz yıl sonra tekrar yakalamak arzusuyla kurduğu konfederasyonun üye sayısı, Atinalı komutanların Batı Anadolu'ya yaptığı seferlerle artmış ve Diodorus'un anlatımına göre 75'e ulaşmıştı. Diodoros, **a.g.e.**, XV.47.2

bu devletler bir birlik oluşturdular. Atina'nın M.Ö. 357'de Khios'a saldırmasıyla Sosyal Savaş patlak verdi. Rhodos ve Byzantion bu savaşta Khios'un yanında yer aldılar ve Atina'ya savaş açtılar. Maussollos, Atina'nın Rhodos'a hakim olmasının Karia için tehlike oluşturacağını düşündüğünden ve belki de Persler'in müttefiki olması sebebiyle, Atina'ya karşı olan savaşa başlangıçta destek verdi.⁸⁵ Bu arada Rhodos, Khios ve Byzantion başarılı bir şekilde Atina'ya karşı savaşa devam ettiler ve Atina M.Ö. 356 yılında Embata'da yenilgiye uğratıldı.⁸⁶ Bu savaşla birlikte, Atina ve birlik hem prestijini hem de gücünü tamamen kaybetmişti.

Sosyal Savaş'tan sonra Rhodos'taki yönetim ve Karia satraplarının bu yönetimle ilişkisine dair farklı düşüncüler vardır. Atinalı meşhur hatip Demosthenes 351/0'de yaptığı "Rodoslular'ın Özgürlüğü Üzerine" adlı konuşmasında, Maussollos'un Sosyal Savaşı kışkırttığını ve Rhodoslular'ı özgürlüklerinden ettiğini söyler fakat buna dair detay vermez.⁸⁷ Maussollos'un sosyal savaşı desteklediği bilinmekteyse de, Demosthenes'in söylediği gibi, onun savaşın asıl kışkırtıcısı olduğu veya Sosyal Savaş sırasında Rhodos Adası'nı kontrol ettiği ve savaş sonuna doğru buradaki oligarşik hükümetin kurulmasına destek verdiğine dair bir delil yoktur. Muzaffer Demir, eldeki kaynakların, bu savaşın sonuna doğru Rhodos'da gerçekleşen oligarşik devrimin dış müdahaleden çok iç çekişmeler sonucunda meydana geldiğini işaret ettiğini belirtmektedir.⁸⁸ Şüphesiz Maussollos, doğrudan sorumlu olmasa da, eğer bu değişimden mutlu olmasaydı, bu dönemde adada var olan garnizonu vasıtasıyla duruma müdahale edebilirdi. Ancak Maussollos, Rhodos'ta oligarşik bir hükümetin kurulmasının Rhodos ve Atina arasındaki ayrılığı kesinleştireceğinin farkındaydı.⁸⁹ Richard Berthold'a göre ise, savaş bittiğinde Maussollos antidemokratik bir darbeye adada Karia hâkimiyetinin aracı olan oligarşik bir kliği başa getirmiş ve Rhodos Sosyal Savaş sonunda Atina tehdidinden

⁸⁵ Savaşın sonraki dönemlerinde Mausolos'un katılımını gösteren bir delil yoktur. Belki de Atina ile anlaşma yoluna gitti.

⁸⁶ Muzaffer Demir, *a.g.e.*, s.49-72.

⁸⁷ R.Sealey, *A History of the Greek City States ca.700-338 B.C.*, California, University of California Press, 1976, s.440. Sealey, Sosyal Savaş'ın asıl sebebinin Mausolos'un arzu ve entrikaları olabileceğini düşünmektedir.

⁸⁸ Muzaffer Demir, *a.g.e.*, s.52

⁸⁹ Ruzicka, *a.g.e.*, s.98

kurtulmuş ancak bölgedeki büyüyen güç Karia tiranı Maussollos'un hâkimiyeti altına girmişti.⁹⁰

Maussollos'un bu dönemde Rhodos'la kurduğu ilişkinin içeriğini bilemesek de, M.Ö. 353'teki ani ölümü ile yerine eşi ve kardeşi olan Artemisia'nın (MÖ 353-351) geçtiğini bilmekteyiz. Maussollos için antik dünyanın yedi harikasından biri olan Mausoleium'u yaptıran eşi Artemisia'dır. Romalı mimar ve yazar Vitruvius, "De Architectura" adlı eserinde Maussollos'un ölümünden sonra başa geçen karısı Artemisia'nın Rhodos'u ele geçişiğini anlatır. Rhodos'un Karia üzerindeki hâkimiyetini merkeze alan tez konumuz açısından, Karia otoritesinin Rhodos'u ele geçişiğini anlatan bu hikayeden kısaca bahsetmenin yerinde olacağı kanaatindeyiz.

Vitruvius'un anlatımına göre; Artemisia başa geçtiğinde, Rhodoslular bir kadın tarafından yönetilmeyi kabul etmediler ve bir donanma oluşturarak Karia üzerine yelken açtılar. Artemisia donanmasını gizleyerek onları ustaca limana çekti. Halkın alkışlayarak kendilerini kabul ettiğini gören Rhodoslular şehre girdiklerinde, Artemisia'nın donanması küçük limandan bir kanal yardımıyla büyük limana geldi ve Rhodos gemilerini açık denize doğru çekti. Geri çekilecek aracı olmayan Rhodoslular kuşatıldılar ve katledildiler. Artemisia, boş Rhodos gemilerine kendi askerlerini ve kürekçilerini yerleştirerek Rhodos üzerine ilerledi. Kendi gemilerini gören Rhodoslular kendi vatandaşlarının zaferle döndüğünü düşünerek düşmanı karşıladılar. Artemisia Rhodos'u ele geçirdikten ve önde gelen liderlerini öldürdükten sonra iki tunç heykelden oluşan bir zafer anıtı diktirdi.⁹¹

Özetle, Maussollos'un Sosyal Savaş'tan sonra Rhodos'ta gerçekleşen darbeye gerçekten etkisi olup olmadığını bilemesek de kısa bir süre sonra Rhodos, Kos ve Khios'un Karia kontrolü altına girdiğini biliyoruz. Rhodos'daki Karia hâkimiyetinin varlığını İskender dönemine kadar koruduğu anlaşılmaktadır. M.Ö. 340'lı yıllara tarihlenen bir Rhodos tetradrahmi üzerindeki Rhodos'un sembolü

⁹⁰ R.M. Berthold, **Rhodes in the Hellenistic Age**, İthaca, London, 1984. s.31-32

⁹¹ Vitruvius, **a.g.e.**, ii.8.14-15. Genel olarak antik yazarlar ve pek çok modern araştırmacı tarafından doğru olduğu kabul edilen bu olayın, son dönemde, uydurma olabileceğine dair görüşler belirtilmiştir. R. Berthold, **A Historical Fiction in Vitruvius**, CP 73, 1978, 129-34.

olan gülün yanındaki Frig başlıklı satrap kafası, bu dönemde Rhodos'da Karia kontrolünün ya da en azından çok güçlü bir Karia etkisinin kanıtı niteliğindedir.⁹²

Artemisia'nın iki yıl tahtta kalmasından sonra yerine kardeşi İdrleos (M.Ö. 351-344) geçmiştir.⁹³ İdrleos yedi yıl yönetimde kaldıktan sonra kız kardeşi ve eşi Ada, M.Ö. 344 yılında yönetimi eline almış ve dört yıl süreyle Karia'yı yönetmiştir.⁹⁴ Fakat M.Ö. 341 yılında kardeşi Piksodaros Ada'yı tahtından indirip Halikarnassos dışına sürgüne göndermiş ve Karia'yı beş yıl süreyle yönetmiştir.⁹⁵

M.Ö. 334 yılında Pers İmparatorluğu'na karşı başlattığı savaşla Anadolu'ya giren Büyük İskender, Granikos Savaşı'nda Pers satraplarını mağlup ederek Anadolu'daki tüm kentleri teker teker Pers egemenliğinden kurtarmaya başlamıştır. Karia bölgesinde Miletos ile Halikarnassos arasındaki tüm şehirleri kolayca ele geçiren Büyük İskender, Pers satraplık merkezi olan Halikarnassos'da büyük bir direnç ile karşılaşmıştır.⁹⁶ Asia'da direnç gördüğü sayılı yerlerden biri olan Halikarnassos'u zor da olsa ele geçiren Büyük İskender Karia'nın yönetimini Alinda'da sürgünde olan ve dostça ilişkiler kurduğu Ada'ya bırakmıştır. M.Ö. 333 yılındaki İssos Savaşı ile tüm Anadolu'yu Pers egemenliğinden kurtaran Büyük İskender'le, Helenistik Çağ başlamıştır.

1.3.2. Helenistik ve Roma Dönemi Karia Tarihi

İskender M.Ö. 323'te Babil'de, elde ettiği geniş toprakları belirgin birine bırakmadan öldüğünde, imparatorluğu Makedonya'daki anavatanından, babasının hâkimiyet altına almış olduğu Helen kent devletleriyle, doğuda Baktria ve Hindistan'ın bazı bölgelerine kadar uzanmıştı. Anadolu, Levant, Mısır, Babil ve Pers ülkesi idaresi altındaydı. Büyük İskender'in, fetihleriyle kazandığı büyük

⁹² Muzaffer Demir, **a.g.e.**, s.69, Hornblower, **a.g.e.**, s.129-130; Berthold, **a.g.e.**, s.32.

⁹³ Diodoros, **a.g.e.**, xvi.45.7.

⁹⁴ Diodoros, **a.g.e.**, xvi.69.2

⁹⁵ Diodoros, **a.g.e.**, xvi.74.2. İskender gençlik yıllarında Piksodaros'un kızı II. Ada ile evlenmek istemiş ancak Perslere karşı olumlu bir politika benimseyen Piksodaros kızını bir Pers asilzadesi olan Orontabates ile evlendirmiş ve tahtını da onunla paylaşmıştır. İskender'in kuşatması sırasında kentin başında bulunan kişi de, Orontabates'tir. Strabon, **a.g.e.**, xiv.2.17

⁹⁶ Arrianos, **İskender'in Anabasisi**, İstanbul, 1945, i.20.2

imparatorluğunun farklı unsurlarını uyumlu şekilde bir araya getirebilecek kurumsal bir yapı kuramadan ve ardında hiçbir halef bırakmadan ölmesinden sonra, generalleri arasında yirmi yıl sürecek büyük bir mücadele başlamıştır. Başlangıçta İskender'in düşüncesine dayalı Makedon Krallığı'na bağlı bir yönetim sürdürülmüş olunmasına rağmen, sonrasında bazı diadokhlar (halefler) kendi hanedanlıklarını kurmaya çalışmışlardır. Yaklaşık M.Ö. III. yüzyıl başlarında Helenistik dünya içinde üç önemli merkezi krallık kurulmuştur; Makedonya'da Antigonos'lar, Mısır'da Ptolemaios'lar, Kuzey Suriye'de ve Anadolu'nun önemli bir kısmında Seleukoslar. Fakat Anadolu ve özellikle Karia üzerindeki hareketlilik üçüncü yüzyılın ortalarına kadar devam etmiştir.⁹⁷ Diadokhlar arasındaki mücadelenin kalbi daima Ege dünyası olmuştur. Özellikle Karia, bu çekişmelerin tam ortasında kalmış ve bölgede hâkimiyet kurmak isteyen bütün güçlerin pay almaya çalıştığı bir alan olmuştur.

İskender'in M.Ö. 323 yılındaki ölümünün ardından imparatorluk, Babylonia'da kurulan bir devlet konseyinde Diadokhlar tarafından paylaştırılmış ve geçici olarak devleti Perdikkas'ın yönetmesine karar verilmiş; yerel yönetim sistemi olan satraplık sistemi korunmakla beraber, ülke, ordunun diğer komutanları arasında paylaştırılmıştır.⁹⁸ Bu paylaşım esnasında, Perdikkas'ı destekleyen Asandros Karia satrapı olarak atanmıştır.⁹⁹ İki yıl sonra, Perdikkas'ın öldürülmesinin ardından M.Ö. 321'de Triparadeisos kentinde gerçekleştirilen yeni paylaşımında da Asandros bu ünvanını korumuştur. Asandros'un satraplık dönemi İskender'in ardıllarının kendi aralarındaki çıkar çatışmalarıyla geçmiştir. Asandros Küçük Asya'da gücünü arttırdıktan sonra Ptolemaios ve Kassandros'la birlikte Antigonos'a karşı oluşan ittifakta yer almıştır. Diodoros'a göre; M.Ö. 313'de Karia yöneticisi Asandros, Antigonos'a karşı yürüttüğü savaşta zor duruma düşerek Antigonos ile barış yapmış ve Karia satraplığını Antigonos'a hediye etmeyi kabul etmiştir. Ancak anlaşmadan birkaç gün sonra pişmanlık duyan Asandros anlaşmayı bozmuştur.¹⁰⁰ Bunun üzerine Antigonos, derhal bir ordu göndermiş ve kısa sürede Karia'daki pek çok kenti kontrolü altına almıştır. Böylece, Karia M.Ö. 313'den itibaren Antigonos'un kontrolü

⁹⁷ Murat Arslan, **Galatlar**, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2000, s.32

⁹⁸ A.e

⁹⁹ Diodoros, **a.g.e.**, xviii.3.1

¹⁰⁰ Diodoros, **a.g.e.**, xix.75.1-2.

altına girmiştir. M.Ö. 309'da Ptolemaios'un, Lykia ve Karia'ya sefer düzenleyerek Phaselis, Ksantos, Kaunos, İasos ve Myndos gibi bazı şehirleri ele geçirdiği görülmektedir. Ancak daha sonra Antigonos Monophtalmos'un oğlu Demetrios bu şehirleri geri almıştır.¹⁰¹

Antigonos, rakibi Ptolemaios'u anakarasında vurmak üzere M.Ö.305'de Mısır'a karşı büyük bir sefer düzenlemiş fakat Ptolemaios'un ustaca savunması karşısında başarısız olmuştur. Kısa süre sonra oğlu Demetrios'u, uzun süredir Mısır ile ticari ilişkiler içinde olan ve kendisiyle işbirliği teklifini reddeden Rhodos'un fethiyle görevlendirmiştir. Bir yıl süren ve Demetrios'a, Poliorketes (Kuşatmacı) ünvanını kazandıran Rhodos kuşatması başarısızlıkla sonuçlanmışsa da bu kuşatmada, Demetrios'un Karia sahilindeki Loryma'yı Rhodos'a karşı üs olarak kullanması ve Antigonos'un subaylarıyla birlikte Karia'da konuşlandığını bildiren birçok yazıtın varolması, Antigonos'un Karia'nın özellikle kıyılarının kontrolünü kesintisiz bir biçimde elinde tuttuğunu kanıtlamaktadır.¹⁰²

Aynı yıl Demetrios Yunanistan'ı ele geçirmiş, böylelikle Antigonoslar batıda büyük bir güç haline gelmişlerdir. Bunun üzerine diğer generaller Ptolemaios, Kassandros, Lysimakhos ve Seleukos Antigonos'a karşı bir koalisyon oluşturmuşlar ve M.Ö. 301'de, İpsos'da iki grup karşı karşıya gelmişlerdir; Thrakia'nın hâkimi Lysimakhos ve Suriye ve doğunun hâkimi Seleukos I. Nikator'un birleşik orduları ile Antigonos ve oğlu Demetrios'un orduları. Antigonos'un yenilerek savaş meydanında öldürüldüğü bu savaş¹⁰³ sonrasında komutanlar arasında yeniden yapılan paylaşımda; Thrakia'ya ek olarak, Kilikia, Lykia, Pamphylia ve Pisidia'daki birkaç yerin dışında kalmak üzere, Tauoros (Toros) Dağları'na kadar tüm Küçük Asya Lysimakhos'un hâkimiyeti altına girmiştir.

Bu dönemde Karia'da bazı hanedanların ortaya çıktığı anlaşılmaktadır. Bunlardan ilki Kassandros'un kardeşi, Makedon komutan Pleistarkhos'tur. MÖ. 301

¹⁰¹ Plutarkhos, **Demetrios**, vii.3; Lars Karlsson, "Thoughts About Fortifications in Caria from Maussollos to Demetrios Poliorketes", *Revue des Etudes Anciennes*, Volume 96, Numero 1, pp.141-153, 1994. s.149.

¹⁰² W. Blümel, **Die Inschriften von Iasos**, Bonn, Habelt, 1985, no:2

¹⁰³ Diodoros, **a.g.e.**, xxi; Plinius, **a.g.e.**, v.105; Plutarkhos, **a.g.e.**, xxviii-xxx

yılında Antigonos'un ölmesinden sonra gerçekleşen İpsos Barış Antlaşması'ndan sonra, Karia'da Pleistarkhos dönemi başlamıştır.¹⁰⁴ Pleistarkhos'un özellikle M.Ö. 298 yılı civarından sonra Karia'da hüküm sürdüğünü¹⁰⁵ ve Herakleia merkez olmak üzere, Euromos, Hyllarima gibi kentleri elinde tuttuğunu söyleyebiliriz. Başkenti de muhtemelen daha sonra ismi Pleistarkheia olarak değiştirilen Herakleia kentidir.¹⁰⁶

Aynı tarihlerde Karia'da hüküm süren bir diğer hanedan Eupolemos'tur. Pleistarkhos kuzey Karia'yı kontrol altında tutarken, Eupolemos M.Ö. 310 yılı civarında Kassandros'a tâbi bir yönetici olarak Karia'da askerî faaliyetlerine başlamıştır. Mylasa'yı merkez edinmiş ve askeri gücünü sikkelerinin üzerinde de göstermiştir. Eupolemos'un, Pleistarkhos'la aynı dönemde, kendi bölgesi olan Mylasa'da hüküm sürmeye devam ettiği görülmektedir. Eupolemos, Antipatridai gücünün yıkıldığı M.Ö. 294 yılından sonra Karia'da hanedanlığını ilan etmiş ve Mylasa merkez olmak üzere Labraunda, Lagina ile Koranza ve Pisye gibi kentlerde, yani sahiller hariç tüm merkez batı Karia'da M.Ö. 287'e kadar hüküm sürmüştür.¹⁰⁷

Görüldüğü gibi bu dönemde, Diadokhlar bölge hâkimiyeti için mücadele etmişler ve Karia hâkimiyeti defalarca el değiştirmiş, bölgede boşluktan yararlanan bazı hanedanlar ortaya çıkmıştır. Karlsson, bölgedeki savunma sistemlerinin çoğunun M.Ö. IV. yüzyıl sonu ve M.Ö. III. yüzyıl başlarındaki bu karışık dönemde Karia'da hüküm süren diadokhlar tarafından inşa edildiğini düşünmektedir.¹⁰⁸ Bu durum, bölgenin Diadokhlar için ne kadar önemli olduğunu ortaya koyması açısından dikkat çekicidir.

M.Ö. III. yüzyılda da Karia'da Helenistik güçlerin çekişmesi devam etmiştir. M.Ö. 299 yılından M.Ö. 297/6 yılına kadar Ptolemaioslar, Karia ve belki de

¹⁰⁴ A. Peschlow-Bindokat, **Herakleia**, Homer Kitabevi, İstanbul, 2005, sf. 24.

¹⁰⁵ Bu tarihten önce ise kendisini Karia'da bir general temsil ediyor olabilirdi. Bu general, belki de sonradan bir diğer Karia hanedanı olacak olan Eupolemos'tur.

¹⁰⁶ Aslında Pleistarkhos'un gücünün temeli, Kassandros'un kardeşi ve vekili olmasına dayanmaktadır ve zor durumlarda Makedonya'daki Antipatridai gücünün desteğini almıştır. R.A.Billows, **Anatolian Dynasts: The Case of the Macedonian Eupolemos in Karia**, *CIAnt* 8, 1989, pp.173-206, s.191. Bu sebeple, Demetrios Poliorketes'in, M.Ö. 294'de Kassandros'un oğlu Aleksandros'u öldürüp Makedonya Kralı ilan edilerek Antipatridai gücünü bitirmesinden sonra Pleistarkhos'un buradaki etkinliğini kaybettiği düşünülebilir.

¹⁰⁷ Eupolemos'un hükümdarlığı merkez batı Karia içinde kalırken etkisi muhtemelen daha geniş alanlara yayılmaktaydı. Billows, **a.e.**, s.191,194-95

¹⁰⁸ Karlsson, **a.g.e.**, s.149

Kilikya'da faaliyet halindedirler. Lysimakhos'unsa M.Ö. 287 yılı itibarıyla Karia sahillerindeki diğer kentleri ele geçirdiği görülmektedir.

M.Ö. 281 yılında Seleukos ve Lysimakhos günümüzde Manisa ilinin doğusunda yer alan Kurupedion Ovası'nda karşılaşmış ve İskender'in hayatta kalan son iki generali arasında son büyük meydan muharebesi yapılmıştır. Savaş Seleukos'un galip gelmesi ve Lysimakhos'un ölümü ile sonuçlanmıştır.¹⁰⁹ Bu savaş sonrasında Seleukos; Bosphorus ve Bithynia hariç bütün Küçük Asya'nın hâkimi olmuştur. Böylece Küçük Asya'da M.Ö. 301- 281 yılları arasında görülen Lysimakhos Hanedanlığı sona ermiş, M.Ö. 188 yılına kadar devam edecek olan Seleukos Hanedanlığı'nın hâkimiyeti başlamıştır. Seleukos, yalnız Anadolu ve Trakheia'ya sahip olmakla kalmamış, aynı zamanda Makedonya Kralı da ilan edilmiş ve Ege Denizi'nden Hindistan'a kadar uzanan toprakların tek sahibi olmuştur.

Ancak yedi ay sonra Seleukos, iktidarını sağlamlaştırmak için gittiği Trakya'da Ptolemaios Keraunos tarafından öldürülmüştür. Bu olayın ardından Ptolemaios Keraunos, askerleri tarafından Makedonya Kralı ilan edilmiştir. Seleukos'un M.Ö. 280'de ölmesiyle birlikte İskender'in son generali de tarih sahnesinden çıkmış ve toprakları varislerince yönetilmeye başlamıştır. Artık, Büyük İskender'in ölümünün ardından, sahip olduğu topraklarda üç büyük krallık hüküm sürmektedir. Bunlar; Mısır'da I.Potelaimos Soter'in yönetiminde Ptolemaioslar; Trakheia'nın bir parçası ile Küçük Asya, Suriye ve Yukarı Asya'da I. Antiokhos Soter'in yönetiminde Seleukoslar, Makedonya'da M.Ö. 279 yılına kadar Ptolemaios (Keraunos) ve onun ölümüyle Antigonos Monophthalmos'un torunu Antigonos Gonatas ile başlayan Antigonoslar.

Bu dönemde Küçük Asya, Lysimakhos'un ölümü ve krallığının dağılması, hemen ardından I. Seleukos'un ani ölümü sebebiyle bir dağınıklık içine girmiştir. Diyebiliriz ki, bu tarihten itibaren Karia toprakları Seleukoslar ile Ptolemaioslar arasında geçen büyük mücadelelere sahne olmuştur. Seleukos ve Ptolemaioslar arasındaki çatışma, M.Ö. III. yüzyıl küçük Asya tarihinde belirleyici olmuştur. Bu iki Helenistik krallık arasındaki düşmanlık, uzun yıllar sürecektir ve Küçük Asya kıyılarını

¹⁰⁹ Strabon, a.g.e., xiii.4.1.

da etkileyecek olan Suriye Savaşları'nın başlamasına neden olmuştur.¹¹⁰ Bu Helenistik krallıkların her ikisi de Lysimakhos'un ölümüyle bir kaosa sürüklenmiş olan Anadolu'nun güney kıyılarında egemenliklerini kurmak ve buralardaki Helen kentlerinin desteklerini kazanmak istemişlerdir.

Seleukos'un ölümünden sonra yerine geçen oğlu I. Antiokhos, işe öncelikle Küçük Asya'yı organize etmekle başlamaya karar vermiştir. I. Antiokhos ilk olarak Lysimakhos'a karşı ayaklanmasından ve M.Ö. 281'de gerçekleşen Kurupedion Savaşı'ndaki yararlılıklarından dolayı Pergamon kentinin egemenliğini sürekli olarak Philetairos'a vererek Küçük Asya'da güvenilir bir vali bırakmıştır.

Mısır'a hâkim olan Ptolemaioslar ise, Ege Denizi'ndeki güçlerini pekiştirmek için, bu dağınıklıktan ve Antiokhos'un geçici zayıflığından yararlanarak batı ve güney Anadolu'daki topraklarını genişletmeye çalışmışlar; zaman zaman Karia kıyılarına akınlar düzenleyerek, özellikle kıyıdaki Karia kentlerini kontrolleri altında tutmak istemişlerdir.

M.Ö.274-271 yılları arasında gerçekleşen I. Suriye Savaşı sonunda, II. Ptolemaios donanması doğu Akdeniz'in hâkimi haline gelmiş; Ege Adaları, Kilikya, Karia ve Suriye ele geçirilmiştir. Ptolemaioslar'ın mülkleri bu dönemde; Karia'da İasos, Halikarnassos, Myndos ve Kaunos gibi denize yakın kentlerle beraber Amyzon, Euromos ve Mylasa gibi iç kısımlardaki kentler ve de gelecekte kurulacak olan Stratonikeia bölgesini de içermektedir. Ancak II. Ptolemaios'un, Yunanistan'daki Makedonya etkisini dengelemek amacıyla, Atina ve Sparta ile müttefik olarak M.Ö. 267 - 261 yılları arasında girdiği Khremonidean Savaşı'nda aldığı yenilgiyle Ptolemaioslar'ın Ege'deki deniz gücünün ilk zayıflıkları görülmeye başlanmıştır.

M.Ö. 260 da başlayan II. Suriye Savaşı'nda; II. Antiokhus, Ege'de büyük bir güç haline gelen II. Ptolemaios'u Ege'den çıkartmak isteyen Makedonya Kralı Antigonos Gonatas ile ittifak yapmış ve Ptolemaioslar'ın Küçük Asya'daki karakol

¹¹⁰ H.Heinen, "The Syrian-Egyptian Wars and The New Kingdoms of Asia Minor", **The Cambridge Ancient History**, Volume VII, Part 1, The Hellenistic World, Chapter 11, Cambridge University Press, 1984, s.415.

mevkiilerine saldırmıştır. Ptolemaios kontrolündeki Ephesus ve Miletos'da isyanlar çıkmış, Mısır'la iyi ilişkiler içerisindeki Rhodos bile muhaliflere katılarak Efes'te Ptolemaios donanmasını yenmiştir. II. Antiokhus, Rhodos'un yardımıyla Ephesus ve Miletos'u ele geçirirken; M.Ö. 257'de Antigonus Gonatas, Kos civarında Ptolemaios donanmasını kesin bir yenilgiye uğratmış ve Kyklad Adaları'nı ele geçirmiştir. Ayrıca II. Antiokhus, Alabanda kentinin ismini Antiokheia olarak değiştirmiş ve Stratonikeia kentine yerleşmiştir. Alinda ve Mylasa kentlerini ele geçirdikten sonra daha batıda Bargylia'yı almıştır. Bu savaşın sonunda II. Ptolemaios, Kilikya, Pamphylia ve İonia'daki yerlerini kaybetmiş,¹¹¹ Küçük Asya'nın batısının kontrolü Seleukoslar'ın eline geçmiştir. Ayrıca, bu savaşla Ptolemaioslar'ın Ege Denizi'ndeki hâkimiyetleri kırılmış ve II. Ptolemaios Ege'deki thalassokrasisinin bir kısmını Antigonus Gonatas'a, yani Makedonlar'a ve özellikle de Rhodos'a kaptırmıştır. İşte Rhodos'un gerçek yükselişi bu tarihten itibaren başlamıştır; tıpkı Küçük Asya'da yükselen güç Bergama Krallığı gibi.

M.Ö. 246'da başlayan Üçüncü Suriye Savaşı'nın sonunda M.Ö.241'de Ptolemaioslar ve Seleukoslar arasında on yıllık bir barış anlaşması imzalanmış ve Ptolemaioslar, Kilikya'dan Trakya'ya kadar olan kıyı şeridini tekrar kontrolleri altına almışlardır. Bu anlaşmanın sonucunda Karia bölgesindeki durum şöyledir: Ptolemaioslar Amyzon'u, Latmos kenarındaki Herakleia'yı, Euromus'u, Halikarnassos'u, Halikarnassos yarımadasındaki Myndos'u, muhtemelen Knidos'u, güneydoğudaki Kaunos'u ve Kalynda'yı kontrol etmekteydiler. Ptolemaioslar'ın M.Ö. 246'da kazandıkları düşünülen Mylasa, Labraunda ve Kildara, III. Suriye Savaşı'nın sonunda tekrar Seleukoslar'ın eline geçmiştir.¹¹² Seleukoslar'ın otoritesi Alabanda, Alinda ve daha önceleri Ptolemaioslar'ın kontrol ettiği merkez Karia'da, Stratonikeia'da devam etmektedir. Doğu Karia'nın iç kesimleri de kesinlikle Seleukoslar'ın kontrolü altına girmiştir. Iasos'un erken III. yüzyılda Ptolemaioslar'a aitken M.Ö. 241 yılı itibariyle Seleukoslar'ın etki alanına girdiği öne

¹¹¹ P. Green, **Alexander to Actium: the Historical Evolution of the Hellenistic Age**, Berkeley and Los Angeles, California: University of California Press. 1990, 148

¹¹² J. Crampa, **Labraunda**: Cilt: 3, Bölüm 1: 1-12 (Period of Olympikhus), Swedish Excavations and Researches, Lund, no.3.

sürülmektedir.¹¹³ Görüldüğü gibi bu dönemde Ege'deki Ptolemaios hâkimiyeti ciddi anlamda sarsılmıştır. Fakat yine de M.Ö. 240'larda Kilikya, Pamfilya, İonia ve Trakya'ya kadar Hellespont'u kontrolleri altında tutan Ptolemaioslar'ın, donanmalarıyla güney ve batı Anadolu kıyılarında hala önemli bir güç olduğu anlaşılmaktadır.¹¹⁴

Bu dönemde, tezimizin odak noktasını oluşturan güneybatı Karia'da Ptolemaios ve Seleukoslar'ın dışında bir önemli güç daha vardı: Rhodos. Klasik dönemden itibaren Karia anakarasında toprakları olan Rhodoslular, her zaman Karia'nın tek bir gücün kontrolü altına girmesini engellemek için çalışmışlar; iki ya daha fazla gücün Karia'yı böldüğü, böylelikle Karia'daki Rhodos topraklarının güvenliğinin garantiye alındığı bir durumu tercih etmişlerdir. Bu sebeple, Batı Karia'daki birbirini dengeleyen Ptolemaios ve Seleukos güçleri hiç kuşkusuz Rhodos için avantajlı bir durum oluşturmaktaydı.¹¹⁵ Aynı dönemde, Seleukoslar'ın kurduğu Stratonikeia, Seleukos krallarının bir hediyesi olarak M.Ö. 240'lı yılların başında Rhodos'un eline geçmiştir. Ayrıca Pisye'de bulunan bir yazıt bu dönemde, güney Karia bölgesinde Rhodos yayılmasının devam ettiğini göstermektedir.¹¹⁶

Diadokhlar arasındaki mücadeleler, Küçük Asya'nın Yunan şehirleri ve Anadolu'daki politik gelişmeler için yeni bir çerçeve yaratmaktaydı. Anadolu'nun büyük kısmını kontrolü altında tutan Seleukos Devleti, M.Ö. III. yüzyılın ortalarında, doğuda ve batıda dağılma sürecine girmeye başlamıştı.¹¹⁷ Bu süreçte, Ptolemaios ve

¹¹³ Gary Reger, **'The Relations between Rhodes and Caria from 246 to 167 BC'**. In *Hellenistic Rhodes. Politics, Culture, and Society*, edited by V. Gabrielsen. Aarhus: Aarhus University Press, 1999, s.77

¹¹⁴ Heinen, **a.g.e.**, s.421.

¹¹⁵ Reger, **a.g.e.**, s.77

¹¹⁶ Reger, **a.g.e.**, s.78

¹¹⁷ Küçük Asya'nın batı kıyısından Hindu-kuş'a kadar uzanan Seleukos İmparatorluğu, Helenistik krallıkların en büyüğüydü ve diğer Helenistik hanedanlar gibi Akdeniz'i merkez almışlardı. Seleukoslar, başta Ptolemaioslar olmak üzere diğer Helenistik krallıklar ve yerel hanedanların bağımsızlık için savaştıkları yer olan Batı'ya konsantre olurken, bir yandan da doğuyu kontrol altında tutmak zorundaydılar. Ancak doğudaki ve batıdaki problemler ve Ptolemaioslar'la süregelen savaşlar Seleukoslar'ı güçlerini bölmeye zorladı. Bütün bu sıkıntıların sonucunda oluşan otorite boşluğunda, kontrolleri altındaki Küçük Asya'da bazı bağımsız devletler doğdu. Bu devletlerin uyguladıkları politikalar, M.Ö. II. yüzyılda Roma'nın Ege'deki olaylara dâhil olmasına ve sonuçta da Seleukos İmparatorluğu'nun çöküşüne kadar gidecek olan sürecin başlamasına sebep oldu. Kısacası, Seleukoslar kontrol ettikleri muazzam alanın büyüklüğünün kurbanı oldular. Heinen, **a.g.e.**, s.421-422.

Seleukoslar arasındaki mücadele ve bu iki Helenistik krallığın gücünün giderek zayıflaması ve bunun yanında Lysimakhos Krallığı'nın yıkılmasından sonra Anadolu içlerine kadar ilerleyen Galatlar, Küçük Asya'da yerel devletlerin yükselmesine olanak veren ortamı sağladılar. Kralların baskısı arasında sıkışan Helen şehirleri mümkün olduğu kadar çok özgürlük ve otonomi kazanmaya çalışırken, bazı hanedanlar da kendi krallıklarını oluşturmayı başardılar. Ptolemaios ve Seleukos güçlerinin zayıfladığı oranda Karia'daki mücadele sahnesine, biri Anadolu'daki Pergamon Krallığı diğeri ise denizde çok büyük üstünlük kuran ve hali hazırda Karia'nın güneybatısında toprak sahibi olan Rhodoslular olmak üzere iki yeni güç daha katılmıştır.¹¹⁸

Seleukos hükümdarı II. Seleukos ve kardeşi Antiokhos Hieraks arasındaki savaş, batı Asya'da M.Ö. 230-220 yılları arasında bir karışıklık döneminin başlamasına sebep oldu. II. Seleukos, Üçüncü Suriye Savaşı boyunca Asia'daki topraklarını kardeşi Antiokhos Hieraks (Şahin)'a emanet etmiş, savaş sonunda da bu toprakları geri almak istemişti. Bu isteğe direnen Hieraks, Galatlı paralı askerlerin yardımıyla Ankara'da M.Ö. 239'da kardeşini yenilgiye uğrattı ve Küçük Asya'da özgür bir kral haline geldi. Antiokhus Hieraks, bu zaferden sonra Galatlar'la işbirliğine devam etmiş, fakat kısa süre sonra Galatlar üzerindeki otoritesini kaybetmiş ve Küçük Asya'da tam bir anarşi ortamının baş göstermesine sebep olmuştur.¹¹⁹ Bu dönemden kısa süre önce, M.Ö. 262'de Bergama yöneticisi I.Eumenes, I. Antiokhus'la savaşarak Pergamon topraklarının bağımsızlığını elde etmişti. Kısa sürede genişleyen Bergama Krallığı, Galataia Bölgesi'yle sınır komşusu olmuştu. Bu sebeple Galatlar yoğun biçimde Pergamon topraklarına sızmaya başlamış ve Pergamon hâkimiyetindeki bölgelere yayılmışlardı.¹²⁰ I. Eumenes, Galatlar'la savaşmak yerine, Anadolu'daki pek çok krallık ve kent gibi onlara vergi vermeyi kabul etmişti. Ancak ölümünden sonra yerine geçen yeğeni I. Attalos, amcası gibi haraç ödemeyi reddedip, Galatlar'a karşı savaş hazırlığına başlamıştır. Galatlar ilk büyük direnci, ona haraç ödemeyi kabul etmeyen ilk kişi olduğu söylenen I. Attalos'dan gördüler. 10 yıl süren ve Pergamon'u ele geçirme

¹¹⁸ Bean, **a.g.e.**, s.29

¹¹⁹ Arslan, **a.g.e.**, s.78

¹²⁰ Arslan, **a.g.e.**, s.79

düşüncesiyle Antiokhus Hieraks'ın da Galatlar'ın müttefiki olarak dâhil olduğu, bütün Batı Anadolu'yu etkileyen savaşın sonunda Pergamon Kralı I. Attalos, Antiokhus Hieraks'ı ve Galatlar'ı yenmeyi başardı. İşte Attalos'un sağladığı büyük bir üstünlükle sonuçlanan bu mücadeleyle Bergama Krallığı yükselişe geçti ve bu dönemde topraklarını büyük oranda genişletti.¹²¹

Bu savaşlar ve takip eden olaylar sonucunda Karia'daki Seleukid otoritesi çökmüştür. Ankyra Savaşı'ndan sonra II. Seleukos bölgeden çekilmiş ve Antiokhus Hieraks burada ortak hükümdar olarak tanınmıştır. Ancak Attalos tarafından yenildikten sonra Mezopotomya'ya doğru ilerlemiş, kardeşi II. Seleukos tarafından yenilgiye uğratılınca Trakya'ya kaçmış ve burada Galatlı yağmacılar tarafından öldürülmüştür. Onunla aynı dönemde ölen kardeşinin yerine geçen III. Seleukos da yine Galatlılar tarafından öldürülünce¹²² Karia'da 20 yıl sürecek olan Seleukid boşluğu başlamıştır. Pergamon Krallığı, oluşan bu otorite boşluğundan faydalanmış ve Küçük Asya'daki Toroslar'a kadar uzanan Seleukos topraklarını hâkimiyeti altına almıştır. Her ne kadar bu toprakları uzun süre elinde tutamamışsa da; Pergamon Krallığı, sonraki dönemde Küçük Asya'daki en önemli politik güçlerden biri haline gelmiştir.¹²³

Seleukoslar'ın kendi aralarındaki anlaşmazlıklar sonucu Karia'daki otoritesinin çökmesi, buradaki iki büyük güçten birinin uzaklaşmasına ve güç dengesinin bozulmasına sebep oldu. Güç dengesinin bozulduğu bu koşullar altında, Rhodoslular da Karia'daki topraklarını genişletmeye başladılar. M.Ö. 220'li yıllarda Karia'da büyük güçlerin varlığının azalması, hem güvenlikleri hem de çıkarları açısından Rhodos yayılcılığını teşvik etmiş olmalıdır.¹²⁴ Daha sonra detaylı olarak inceleyeceğimiz bir konu olan Rhodos'un Karia'nın iç bölgelerine yayılımının, politik istikrarsızlığın olduğu bu dönemde hız kazandığını söyleyebiliriz.

¹²¹ Bu savaşın sonunda Attalus kral ünvanını ve kurtacı (Soter) sıfatını aldı. Polybius, **Historiai**, xviii.41.6-8; Livius, **Ab Urbe Condita Libri**, xiii.21-3

¹²² Polybius, **a.g.e.**, 4.48.6-8.

¹²³ Bu dönemde, Pergamon Kralı Attalos'un Karia'nın bazı bölgelerinde, Latmos Herakleia'sında ve Magnesia'da kral olarak tanındığı bilinmektedir. Crampa, **a.g.e.**, s.124.

¹²⁴ Reger, **a.g.e.**, s.82

Seleukid otoritesinin kaybolmasının bir diğer sonucu, bağımsız yerel bir hanedan olarak Olympikhos'un ortaya çıkması olmuştur. Aslında II. Seleukos'un generallerinden biri olan Olympikhos, kralı adına Mylasa ve çevresindeki toprakları ele geçirmişti. II. Seleukos, M.Ö. 245 sıralarında Mylasa'ya özgürlüğünü bağışlama düşüncesiyle Olympikhos'a bölgeyi boşaltmasını buyurdu. Ancak bunu yerine getirmeyen Olympikhos, kuzey Karia'da merkezi Alinda olan kendi küçük devletini kurdu. Olympikhos, Seleukid otoritesinden çıkmak için muhtemelen II. Seleukos'un geri çekilmesini takip eden süreçte Karia'da oluşan belirsizlik avantajını kullandı.¹²⁵ Önce Antigonos Doson, onun ölümünden sonra da M.Ö. 220'de Makedonya Kralı olan V. Philippos'la iyi ilişkiler kurdu. Bu hanedanın en geç M.Ö. 201'de tarih sahnesinden çekilmiş olduğu düşünülmektedir.¹²⁶

Doson adıyla tanınan Makedon kralı III. Antigonos da Seleukos hâkimiyetinin çöküşünden yararlandı. Onun M.Ö. 227'de gerçekleştirdiği Karia seferinin, muhtemelen, Antiokhus Hieraks'ın yenilmesi ve I. Attalos tarafından uzaklaştırılmasından sonra Karia'da ortaya çıkan fırsatlar sebebiyle yapıldığı düşünülebilir. Bu ilginç Karia seferinin, Makedonlar'ın uzun süre elinde tutamadığı deniz aşırı bir toprak elde etmesi dışında pek bir sonucu olmadı.¹²⁷ Antigonos Doson'un Karia seferi; Rhodos, Pergamon, Ptolemaios ve Seleukos çıkarlarının çarpıştığı oldukça tehlikeli bir alan olan güneybatı Küçük Asya'da Makedonların da, Demetrios Poliorketes'ten beri görülmediği halde hak iddiasında olduklarını göstermesi açısından oldukça ilginçtir.

Bu arada Seleukoslar'ın kaybettikleri topraklarda hâkimiyetlerini tekrar kazanması için Küçük Asya komutanlığına getirilen Akhaios, I. Attalos'u Pergamon'a çekilmeye zorlayarak kralın Hieraks'tan almış olduğu toprakları tekrar ele geçirmiş ve M.Ö. 220'de bağımsızlığını ilan etmiştir.¹²⁸ III. Antiokhus, M.Ö. 216'da, I. Attalos'la bir anlaşma imzalayarak ortak düşmanları Akhaios'a karşı bir

¹²⁵ Billows, **a.g.e.**, 95

¹²⁶ Bean, **a.g.e.**, s.29. Karia geçmişte de pek çok kez, Eumenes ve Pleistarkhos gibi bağımsız hanedanları desteklemişti, anlaşılan Olympikhos da bu gelenek içinde yer almıştır. Reger, **a.g.e.**, s.79

¹²⁷ Ancak yaklaşık 15 yıl sonra, bir başka Makedon kralı olan V. Philippos'un 201'de bölgeye düzenlediği sefer bu hatıradan kaynaklanmış olabilir.

¹²⁸ Magie **a.g.e.**, s.9-10; Polybios, **a.g.e.**, iv.48.1-10; v.57.2-5

sefere çıkmış ve Akhaios iki yıl süren kuşatmanın sonunda ele geçirilmiş ve öldürülmüştür. Böylece Antiokhus, Anadolu'daki Seleukos toprakları üzerindeki egemenliğini tekrar kurmuş ve komutanı Zeuksis'i vali olarak bırakarak Küçük Asya'dan ayrılmıştır.¹²⁹

Bu dönemde, Seleukoslar ve Ptolemaioslar kendi aralarındaki mücadeleyle meşgulken Küçük Asya'daki daha küçük güçler arasında başka bir problem yaşanmaktaydı. M.Ö. 220'de Byzantium ve Rhodos arasında geçiş ücretleriyle ilgili olarak bir savaş patlak verdi ve bölgedeki diğer güçler Bithynia, Pergamon ve Akhaios da bu çatışmanın içine çekildiler. Sonunda barış sağlandı fakat asıl dikkati çeken durum; Boğazlar'ın özgürlüğü gibi önemli bir konuda yaşanan çatışmaya Helenistik krallardan hiç birinin dâhil olmaması ve bu problemin yükselen deniz gücü Rhodos tarafından çözülmüş olmasıdır.

Bu aşamada, M.Ö. III. yüzyılın son çeyreğinde, Ege dünyasının genel bir resmini çizecek olursak; Ege Denizi'ndeki Ptolemaios deniz gücündeki düşüşün, Rhodos'un deniz gücünün bölgedeki yükselişiyle dengelendiğini görürüz. Bu, sadece adanın Byzantium'la olan savaşta oynadığı lider rolle değil aynı zamanda M.Ö. III. yüzyılın son çeyreğinde bir Rhodos thalassokrasistinden bahsetmenin mümkün olmasından da anlaşılmaktadır. Rhodos, böylece Ege'deki adalar üzerinde önemli bir etki kazanmış, aynı zamanda korsanlıkla savaşma ve deniz ulaşımını güvence altına alma sorumluluğunu da yüklenmişti.¹³⁰ Ptolemeoslar ve Seleukoslar arasındaki mücadele, Rhodos'a Ege'de kendi politikasını oluşturma şansı vermişti; tıpkı Pergamon'un Anadolu'daki otorite boşluğunda inisiyatif kullanarak Galatlar'la savaşması ve Küçük Asya'da söz ve pay sahibi olmasında görüldüğü gibi. M.Ö. III. yüzyılın sonunda bu iki devlet, Ege ve Küçük Asya'daki en önemli politik faktörler haline gelmişlerdi. Bu sebeple, Roma ve Helenistik krallıklar arasında başlamak üzere olan çatışmada önemli roller oynamakla mükelleftiler.¹³¹

M.Ö. 214 yılında Roma ve Makedonya kralı V. Philippos arasında I. Makedonya Savaşı başlamıştır. Aitolia Birliği ve Pergamon'un da Roma'nın yanında

¹²⁹ Magie, **a.g.e.**, s.11

¹³⁰ Polybios, **a.g.e.**, v.24.11, v.28.1.3

¹³¹ Heinen, **a.g.e.**, s.433

katıldıkları bu savaş, M.Ö. 205’de imzalanan Phoenike Barışı ile sona ermiştir. V. Philippos, bu savaşla, tüm Hellas’ı kontrol etme isteğinin gerçekleşmesine Roma tarafından izin verilmeyeceğini anladığından, yüzünü Ege’ye çevirmiştir. Bu plan doğrultusunda Karia ile özel olarak ilgilenmiş ve Ege’de saldırgan bir politika izlemeye başlamıştır. Philippos’un Ege politikası, Mısır, Pergamon ve Rhodos’un muhafaza etmek istedikleri Ege’deki güç dengesini bozmaktaydı. Özellikle Rhodos, hem güneybatı Karia’da topraklara sahip olması hem de Ege adalarındaki hâkimiyeti sebebiyle bu saldırgan politikadan etkilenmiştir. Bu dönemde de Karia büyük güçlerin çarpışmalarına sahne olmaya devam etmiştir. İran, Mezopotamya ve Orta Asya’da Seleukos İmparatorluğu’nu yeniden inşa etmiş ve bir askeri itibar kazanmış olan III. Antiokhos, Lysimakhos’tan sonra bir süre büyük oranda Seleukos idaresi altında kalan fakat “Kardeşler Savaşı” sonrasında otoritesini yitirdiği batı Anadolu’yu geri kazanmak için M.Ö. 204/203’te buraya gelmiştir. Antiokhus’un buradaki aktivitelerine dair belirsizlik devam etse de, iç Karia’da Ptolemaios kontrolünde olan Amyzon’u, Mylasa ve de Alinda’yı ele geçirdiğini bilmekteyiz.¹³² V. Philippos’un Ege’deki hareketlerinden rahatsız olan Roma’nın üç müttefiki, aynı şekilde, Antiokhos’un ilerlemesinden de doğrudan veya dolaylı olarak rahatsız oluyorlardı.

Bu arada Makedonya Kralı V. Philippos, Ege’deki arzularının devam ettiğini gösterir şekilde, M.Ö. 201’de Ege ve Akdeniz’de düzenlediği bir dizi akın sonucunda Rhodos ve Pergamon’un düşmanlığını kazanmıştı. Bu iki krallık birleşerek, Byzantium şehrinin de yardımıyla Khios açıklarındaki deniz savaşında Philippos’a karşı başarı sağlamıştır.¹³³ Samos ve Miletos arasındaki Lade Adası açıklarında gerçekleşen ikinci savaşta ise Rhodoslular yalnız kalmış ve Makedon ordusuna yenilmişlerdir. Philippos hemen sonrasında Ptolemaios etkisinde olan Miletos’u ele geçirmiş, donanmasıyla güneye doğru ilerleyerek Karia sahilinde karaya çıkmış ve kuvvetlerini iç kısımlara sevk etmiştir.¹³⁴ Pek çok Karia kentini işgal etmeyi başaran V. Philippos, M.Ö. 201/200 yıllarında Karia’da hâkimiyet kurarak Iasos kentini merkez üs olarak belirlemiştir. Bu savaş sırasında onun tam

¹³² Reger, **a.g.e.**, s.87; OGIS 235.

¹³³ Polybios, **a.g.e.**, xvi.1-2; Diodoros, **a.g.e.**, xxviii.5.1

¹³⁴ Magie, **a.g.e.**, s.14.

olarak nereleri ele geçirdiğini bilmesek de Iasos ve Bargylia, Latmos Herakleia'sı, muhtemelen iç kesimlerdeki Euromus ve Pedasa, Rhodos Peraia'sının bir kısmı ve Stratonikeia'nın sonbahar sonunda Philippos'un eline geçtiğini söyleyebiliriz.¹³⁵ Lade Savaşı göstermişti ki; Philippos, Ege ve Küçük Asya'daki güç dengesi için gerçek bir tehditti. Ne Rhodos ne de Pergamon tek başlarına Philippos'a karşı başarılı olamayacaklardı ve normalde Ege'de gelişen olaylarda durdurucu etkisi olan Ptolemaioslar'ın, kendi kontrolleri altında olan Samos ve Amyzon'u Philippos ve Antiokhos'a kaptırmış olmaları yardım edecek durumda olmadıklarını göstermekteydi. Bu durumda yeni müttefikler aramaları gerekiyordu. Yunan dünyasında yardım edebilecek bir müttefik olmadığından tek çıkar yol Roma'ydı. Böylece Rhodos ve Attalos, neredeyse kaçınılmaz olarak yüzlerini Roma'ya döndüler.¹³⁶

Henüz savaşın sonu belli olmadan önce, M.Ö. 201 sonbaharında Attalos ve Rhodos, Küçük Asya için çok büyük sonuçlar doğuracak bir adım attılar ve o sıralar güçlenen ve Yunanistan işleri ile yakından ilgilenmeye başlayan Roma'ya, V. Philippos'un planlarını bildirmek üzere elçiler gönderdiler.¹³⁷ Mısır'dan gelen elçilerin de Suriye ve Makedonya'nın planlarını anlatmasıyla Senato ikna olmuş ve Philippos'la görüşerek Yunan şehirlerine saldırılarını durdurması için doğruya elçiler göndermiştir.¹³⁸ Roma'nın *senatus consultum*unu ileten elçilerini dikkate almayan Philippos, Trakya'nın güney sahilini ele geçirmiş ve boğazları aşarak Anadolu kesimindeki Abydos'u işgal etmiştir. Kuşatma sırasında gelen Senatus'un ikinci isteği de dikkate alınmayınca, M.Ö. 200 yılında Roma Makedonya'ya savaş ilan etmiştir. İkinci Makedonya Savaşı, M.Ö. 197 yılı Haziran ayında Kynoskephalai'da yapılan meydan savaşında Roma'nın zafer kazanmasıyla sonuçlanmıştır.¹³⁹ Bu savaş sonrasında V. Philippos Hellas topraklarından çekilmiş ve Roma'ya yüklü miktarda savaş tazminatı ödemiştir.¹⁴⁰ Philippos'u bozguna uğratan Romalı komutan

¹³⁵ Reger, **a.g.e.**, s.87; R.M. Errington, "Rome Against Philip and Antiochus", **The Cambridge Ancient History**, Volume VIII, Rome and the Mediterranean to 133 B.C., Chapter 8, s.254

¹³⁶ Livius, **a.g.e.**, xxxi.2.1-2; Errington, **a.g.e.**, s.254-255

¹³⁷ Livius, **a.g.e.**, xxxi.2.1; Polybios, **a.g.e.**, xvi.24.3

¹³⁸ Polybios, **a.g.e.**, xvi.34.3-4

¹³⁹ Pausanias, **Periegesis Tes Hellados**, vii.8

¹⁴⁰ Green, **a.g.e.**, s.104

Flamininus, Roma Senatosu'nun kararıyla Avrupa ve Asya'daki tüm Grek kentlerinin artık özgür olduklarını açıklamıştır.¹⁴¹ II. Makedonya Savaşı'yla Roma ilk defa Anadolu'daki karışıklığa dâhil olmuş ve kazandığı zaferle artık Anadolu politikasında önemli bir aktör olduğunu göstermiştir.

Suriye kralı III. Antiokhos, Roma Senatosu'nun Helen kentlerinin özgürlüklerine dair yaptığı duyurudan pek etkilenmemiş olacak ki, o yıl içinde Seleukos İmparatorluğu'nu eski sınırlarına ulaştırmak için Anadolu'nun güney ve batı kıyılarına büyük bir hızla saldırmış ve Kilikia'dan başlayarak kıyı bölgeleri ele geçirmeye çalışmıştır. Rhodoslular, Makedonya'yla yapılan savaş devam ederken, onun V. Philippos'la birleşmesinden endişelenerek Korakesion'da (Alanya) Antiokhos'la buluşmuşlar ve Khelidonia Adaları'ndan ileri gitmemesini istemişlerdir.¹⁴² Ama Kynoskephalai zaferinin haberlerinin ulaşması ile onu durdurma planından vazgeçmişler, yine de müttefikleri Ptolemaios'a ait yerlere saldırmamasında ısrarcı olmuşlardır.¹⁴³ Bu arada III. Antiokhus'un satrabı Zeuksis, Karia'da Latmos Herakleia'sı, Euromos, Theangela, Kildara ve İasos kentlerini kontrol altına almıştı.¹⁴⁴

Philippos'un Kynoskephalai'de yenilmesi, bu arada Pergamon Kralı I. Attalos'un ölmesi ve valisi Zeuksis'in Karia'daki başarılarıyla cesaretlenmiş olan III. Antiokhos, M.Ö. 196 ilkbaharında I. Seleukos İmparatorluğu'nun batıda yeniden canlandırıldığını ilan etmiş, yani tüm Anadolu kentlerinin Seleukos kralının müttefiki olacaklarını bildirmiştir.¹⁴⁵ Buna uymayan Smyrna ve Lampsacus şehirlerine askerler göndermiş, bunun üzerine bu iki kent Romalılar'a başvurarak yardım istemişlerdir. O zamana kadar İlion dışında hiçbir Anadolu kenti Roma'yla ilişkiye girmediği için bu

¹⁴¹ Bean, **a.g.e.**, s.30

¹⁴² Livius, **a.g.e.**, xxxiii.20.3. Reger, **a.g.e.**, s.88. Rhodoslular'ın Karia'daki Ptolemaios kentlerinin özgürlüğünü koruma stratejisi de, bölgedeki kendi çıkarları açısından gerekli olan güç dengesini koruma politikası içinde değerlendirilmelidir

¹⁴³ Bu şehirlerin bazılarında askeri güçle, bazılarında da düşmanın planlarına dair bilgiler vererek yardım etmişlerdir. Böylelikle Kaunos, Myndos, Halikarnassos ve Samos'u korumayı başarmışlar ancak kralı, ertesi kış geçireceği Ephesos'ta yerleşmekten alıkoymamışlardır. Livius, **a.g.e.**, xxxiii.20.11-13.

¹⁴⁴ Euromos 197 Ağustosunda, muhtemelen Kyneskephalai haberlerini aldıktan hemen sonra, Zeuksis'e elçi göndermiş ve Antiokhos'la bir ittifak anlaşması yapmıştı bile. Antiokhos'un özgürlüğünü verdiği ve kısa süre içinde bir Laodike kültürünün kurulduğu İasos ve komşu Pedasa da şüphesiz aynısını yapmıştı. Bean, **a.g.e.**, s.99; Blümel, **a.g.e.**, yazıt. no: 3-4.

¹⁴⁵ Livius, **a.g.e.**, xxxiii.38,1-14; Magie, **a.g.e.**, s. 17

çok önemli bir adımdır.¹⁴⁶ Bu arada Antiokhus, Smyrna ve Lampsacus'tan sonra Abydos'u ele geçirdikten sonra Avrupa kıyısına geçmiştir.

Philippos'la savaşılan üç yıl içerisinde Ege'deki politik durum değişmişti. Roma ve müttefikleri Philippos'u yenmekle uğraşırken, Antiokhos Küçük Asya kıyılarında Seleukos etkisini yeniden oluşturmıştu. Muhtemelen Roma'nın bu durumdan rahatsız olmayacağını düşünmüş olan Antiokhos, Rhodos'a dostça davranmış, hatta Ptolemaios'a ait olduğu iddia edilen yerleri korumasına izin vermiş, eski düşmanı Pergamon'u dahi rahatsız etmemiş ve kendini bütün diplomatik ilişkilerde Roma'nın dostu olarak göstermişti. Ama Roma, Antiokhos'un Küçük Asya'daki fetihleri ve daha da önemlisi Avrupa'ya geçişini, Makedonya Savaşı'nın ana stratejik başarısına, yani Balkanlar'da diğer bir büyük gücün etkisinde olmayan tarafsız bir bölge oluşturma planına bir tehdit gibi görmeye başlamıştı.¹⁴⁷ Roma artık, III. Antiokhos'un Ege'nin hâkimi olma yolundaki amaçlarını gerçekleştirmesi halinde Hellas'a geçerek tehlikeli bir komşu olacağından endişe duymaya başlamıştı. M.Ö. 196'da Roma, III. Antiokhos'a elçiler göndererek; Ptolemaios ve V. Philippos'tan aldığı Helen kentlerini boşaltmasını ve Anadolu'daki diğer Helen kentlerine de dokunmamasını talep etmiştir.¹⁴⁸ Fakat III. Antiokhos, tıpkı Antiokhos'un İtalya meseleleriyle ilgisinin olmadığı gibi Roma'nın da Anadolu sorunlarında yerinin olmadığı cevabını vermiştir.¹⁴⁹ Daha sonraki görüşmelerden de bir sonuç alınamamış ve M.Ö. 192 sonbaharında Antiokhos Ege'nin karşı tarafına bir ordu yolladığında Roma, III. Antiokhos'a karşı savaş ilan etmiştir.¹⁵⁰ Romalılar M.Ö. 190 yılında, ilk hareket olarak, müttefiklerden Rhodos'un isteği üzerine, III. Antiokhus'un elinde bulunan Patara'nın ele geçirilmesine karar vermişler ancak şehir ele geçirilememiştir.¹⁵¹ Bunun üzerine, M.Ö.190 sonbaharında Roma ve müttefiklerinin asıl harekâtı başlamış, Scipio'ların komutası altındaki Roma ordusu Hellespont'u aşmış¹⁵² ve ilk kez Asia'ya ayak basmıştır. Roma ordusu Magnesia'da

¹⁴⁶ Magie, **a.g.e.**, s. 18.

¹⁴⁷ Errington, **a.g.e.**, s. 271-272

¹⁴⁸ Polybios, **a.g.e.**, xviii.47.1-2

¹⁴⁹ Polybios, **a.g.e.**, xviii.51.1-10

¹⁵⁰ Livius, **a.g.e.**, xxxv.23.10; xxxvi.1.1.

¹⁵¹ Livius, **a.g.e.**, xxxvii.15.6; Livius, **a.g.e.**, xxxvii.16.1.

¹⁵² Livius, **a.g.e.**, xxxvii.33.4

Sipylos Dağı eteklerinde gerçekleştirilen savaşta III. Antiokhos'u, Pergamon kralı Eumenes'in yardımıyla kesin bir yenilgiye uğratmıştır.¹⁵³ Böylece Magnesia Savaşı ile Anadolu'daki Seleukos egemenliği son bulmuştur.

Bu durum, Küçük Asya'nın tarihinde bir dönüm noktası olmuştur. Savaştan bir yıl sonra, M.Ö. 188 yılında Apameia'da (Dinar) imzalanan antlaşmayla¹⁵⁴, III. Antiokhos, Toroslar'ın kuzeyindeki ve Halys (Kızılırmak) Irmağı'nın orta kıvrımının batısındaki bütün topraklardan vazgeçmek zorunda kalmıştır.¹⁵⁵ Bununla beraber Roma hiçbir pay almayarak, III. Antiokhos'un bıraktığı toprakları kendisine yardım etmiş olan müttefikleri arasında paylaşırma görevini Scipio'ların halefi olan Gnaeus Manlius Vulso'nun başkanlık ettiği barış komisyonuna vermiştir. Bu komisyon, krala karşı yardımda bulunmuş bazı Helen kentlerine yapılan toprak bağışları hariç tutulmak üzere, ele geçirilen yerleri Roma'nın asıl müttefikleri olan II. Eumenes ile Rhodos arasında paylaşmıştır.¹⁵⁶ Senato Grek şehirleri ile ilgili olarak, savaş sırasında Roma ile ilişkilerine dayanılarak düzenleme yapılmasına karar vermiştir: Magnesia Savaşı'ndan önce Roma'ya katılanlar özgür ilan edilmiş, bunlar haricinde kalan Menderes'in güneyindeki Karia ve Lykia Rhodos'a, batı Anadolu'nun geri kalan kısmı da Pergamon Kralı Eumenes'e verilmiştir. Buna göre Miletos'un kıyı kentleri, Latmos üzerindeki Herakleia, İasos, Bargylia, Myndos, Halikarnassos ve Knidos ile Euromos'un iç kentleri, Pedasa ve Mylasa özgür kalmıştır. Böylelikle Apameia Antlaşması sırasında bu özgür kentler dışında kalan tüm Karia'nın Rhodos'a verilmesi ile Karia'da yeni bir dönem başlamıştır.

Yedi sene gibi kısa bir süre içerisinde Roma orduları Helenistik dünyanın iki güçlü kralı V. Philippos ve III. Antiokhos'u yenmiş ve topraklarını Roma'nın dostlarına emanet etmişlerdi. Eumenes, Rhodos ve Küçük Asya'nın özgür Grek şehirlerinin önemli bir ortak noktaları vardı: M.Ö. 188'de elde ettikleri avantajlı

¹⁵³ Livius, **a.g.e.**, xxxii.39; xxxvii.37.4; Appian, **a.g.e.**, xxxi.

¹⁵⁴ Sadece Antiokhos ve Scipio'lar değil, savaştan etkilendiğini düşünen bütün şehirler ve topluluklar Roma'ya elçiler göndermişler; hatta Eumenes, durum kendi krallığı için çok önemli olduğundan kendisi Roma'ya gitmiştir.

¹⁵⁵ Polybios, **a.g.e.**, xxi.43-45; Livius, **a.g.e.**, xxxviii.38.

¹⁵⁶ Bean, **a.g.e.**, s.30

statüyü Roma'ya borçluydular ve hepsi bunun farkındaydılar.¹⁵⁷ Roma bu hediye, Ege'deki yeni düzenin koruyucusu olmaları ve Roma'yı rahatsız edecek gelişmeleri önlemeleri beklentileriyle vermişti. Rhodos, Küçük Asya'da Antiokhos'un geri çekilmesinin yarattığı boşluğu doldurmuş ve Roma'nın yarattığı yeni politik durumu güneyde koruma görevini üstlenmişti, tıpkı Bergama kralı Eumenes'in Menderes'in kuzeyinde yaptığı gibi.

Apameia Anlaşması'yla Menderes'in güneyindeki Karia ve Likya'nın Rhodos'a verilmesi, Rhodos'un Küçük Asya'daki "Rhodos Peraiası" denilen topraklarını oldukça genişletmişti. Bunun yanında barış antlaşmasındaki bazı özel maddeler de Rhodos'un yararına hizmet etmişti. Bu maddelerle, Antiokhos'un Ege'deki adalarla savaşı engellenmiş, ayrıca Rhodoslu mülk sahiplerinin ve tüccarlarının imparatorluktaki hakları ve ayrıcalıkları artmıştı.¹⁵⁸ Rhodos'un daha önce küçük bir kısmını kontrol ettiği Karia bölgesi, bazı şehirler haricinde, Rhodos hâkimiyetine karşı gelmemiş gibi görünmekteydi. Romalılar pek çok Karia kentini de özgürleştirdiklerinden, Rhodos bu bölgede sınırsız bir hâkimiyet kurmamıştır. Bu konuya daha sonra ayrıntılarıyla denilecektir. Diğer taraftan Apameia Antlaşması'yla Rhodos'a verilen diğer bir bölge olan Likya, Rhodos'a büyük bir direnç göstermiş ve uzun yıllar Rhodos'a karşı savaşmıştır.¹⁵⁹

M.Ö. 171'de Roma ve Makedonya Kralı Persesus arasında Üçüncü Makedonya Savaşı başladı. Bu savaşta Rhodos ve Pergamon'un her ikisi de, mecbur oldukları üzere Roma'ya destek verdiler. Rhodoslular, arabuluculuk etmelerini isteyen Makedon elçilerini geri çevirdiler ve Roma'ya askeri yardımda bulundular. Hatta Rhodos donanması, IV. Antiokhos'a giden bir Makedon elçisini yakalayarak Roma'ya teslim etti. Fakat savaş devam ettikçe, Rhodoslular bunun ekonomileri üzerindeki etkisini gittikçe daha fazla hissettiler ve sonunda M.Ö. 168'de arabulucuk yapmaya karar verdiler. Rhodoslu elçiler Perseus ve Roma arasında arabulucuk

¹⁵⁷ Errington, **a.g.e.**, s.289; C. Habicht, 'The Seleucids and Their Rivals', **The Cambridge Ancient History**, Volume III, Rome and the Mediterranean to 133 B.C., Cambridge, Cambridge University Press, 1989, s. 324.

¹⁵⁸ Schmitt, **Rom un Rhodos**, 1957, s. 85; E.S. Gruen, "**Rome and Rhodes in the Second Century BC**", *The Classical Quarterly, New Series*, Vol. 25, No.1, 1975, pp. 58-81. Cambridge University, s. 65

¹⁵⁹ Berthold, **a.g.e.**, s.86-7

etmek üzere Roma'dayken Roma'nın zafer haberi geldi. Roma'nın kazandığı bir savaş için arabulucuk etmeye gelmişlerdi; artık sadece tebriklerini sunabilirlerdi. Senato, bu elçilerin görevlerinin sadece Perseus'un çıkarlarına hizmet ettiğine ve bunun Roma'ya karşı düşmanca bir tutum olduğuna karar vererek, bu hareketle Rhodos ve Roma arasındaki dostluğun sona erdiğini bildirdi. Roma Senatosu M.Ö. 167'de Karia ve Lykia kentlerine özgürlük tanıdığını ilan etti. Böylece Apameia Antlaşması'yla Rhodos'a verilen Karia ve Likya kentleri tekrar bağımsızlıklarına kavuştular. Daha sonra M.Ö. 165'de, Apameia'dan çok daha önce Rhodos hâkimiyetine girmiş olan Karia şehirleri Kaunos ve Stratonikeia da Senato tarafından özgür ilan edildiler. Ancak Rhodos'a asıl darbe, Roma'nın Delos'u serbest bir liman olması şartıyla Atina'ya vermesiyle geldi. Böylece, deniz ticareti trafiği Rhodos'tan Delos'a kaydı.¹⁶⁰

Pergamon Kralı III. Attalos, M.Ö. 133 yılında öldüğünde krallığını vasiyet yolu ile Roma'ya bırakmıştır. Bu vasiyetle, Romalılar M.Ö. 129 yılında tüm Batı Anadolu'yu Asia eyaleti (Provincia Asia) adı altında kendilerine bağladılar. Böylece tüm Batı Anadolu gibi Karia bölgesi de bu eyalete bağlandı.¹⁶¹ Roma, sonraki dönemlerde Asia eyaletlerini birçok conventusa bölmüştür. Karia da iki bölgeye ayrılmış ve Alabanda ve Mylasa olmak üzere iki merkeze bağlanmıştı. Karia, İmparator Augustus döneminden sonra ve özellikle de Roma Barışı (Pax Romana) döneminde gerçekleşen gelişme ve refah zamanlarını yaşamış ve özellikle Aphrodisias, Roma İmparatorluk Dönemi'nde önemli bir kent konumuna yükselmiştir. Bu barış ve huzur ortamı M.S. III. yüzyıl ortalarında Küçük Asia'yı yağmalayan ve İonia'ya kadar inmeyi başaran Gotlar tarafından bozulmuş ve pek çok kent kendini korumak için önlemler almıştır. Karia Diokletianus zamanına kadar politik bir birim olarak görünmemiş, üçüncü yüzyıl sonlarında İmparator Diokletianus'un yeni bir eyalet düzeni benimsemesiyle, yönetim merkezi Aphrodisias olmak üzere M.S. 305 yılında ayrı bir eyalet durumuna gelmiştir.¹⁶²

¹⁶⁰ Bu dönemde Roma'nın Rhodos'a savaş açması dahi tartışıldı fakat Kato'nun ünlü konuşmasıyla bu önlendi. Schmitt, *a.g.e.*, s.151; Gruen, *a.g.e.*, s.77

¹⁶¹ Magie, *a.g.e.*, s. 155; Gary Reger, "**Karia: A Case Study in Regionalism**", *Regionalism in Hellenistic and Roman Asia Minor*, edited by Hugh Elton&Gary Reger, *Ausonius Etudes*, s.89-96, s. 95

¹⁶² Reger, "**Karia: A Case Study in Regionalism**", s.95; Peschlow-Bindokat, *a.g.e.*, s. 24

1.4. Karia'nın Yerleşim ve Politik Yapıları

Karia, önemli coğrafi farklılıkların olduğu; büyük sarp dağlara, çok sayıda saklı vadilere ve pek çok doğal limana imkân sağlayan girintili kıyılara sahip bir bölgedir. Kuzey kıyı bölümünde, Miletos ve Halikarnassos arasında göreceli yumuşak bir arazi yapısı varken, güney kısımlarında dağlık bir alanla kaplıdır. Keramikos Körfezi ve Knidos Yarımadası sınırından Kaunos'a kadar uzanan bölgede çok dik dağ oluşumları; kıyı Karia ve iç Karia arasında iletişimi engelleyen dar ve zor geçitler; doğu sınırında ise Kadmus ve Salbakus dağ sıraları vardır. Bu dağ sıraları ve geçitlerin büyük bir engel oluşturması, tarih boyunca ordular ve ticari kervanların Karia'nın bu kısmından uzak kalmasına sebep olmuştur.

Bu zor coğrafi şartlar sebebiyle Karia Bölgesi'nde antik yerleşimler belirli alanlarda toplanmışlardı. Kuzey Karia'da Meander Vadisi ve ona güneyden katılan diğer üç nehir vadisinin olduğu alan (Marsyas, Harpasos ve Marsynos), daha güneyde Mylasa ve Stratonikeia civarındaki açık ekilebilir topraklar ve doğu Karia'da Tabai'nin yukarısındaki plato ve kıyı kesimler dışında antik yerleşimler çok seyrek. Eğer Karialılar tarafından yaşanılan bölge olarak tanımlarsak, asıl Karia, daha sınırlı bir bölgeydi. Iasos'tan Kaunos'a kadar olan tüm kıyı bölgelerinde (Knidos Yarımadası hariç olmak üzere), Meander Vadisi'nde ve batı iç bölgelerde Karialılar'ın varlığına dair bulgular vardır. Özellikle Meander etrafında, bir avuç yerleşim de olsa, Karialılar'ın organizasyonunun demir çağından önceye kadar gittiğini görüyoruz.¹⁶³ Alinda, Alabanda ve Hyllarima gibi Karia yerleşimlerinin en azından geç bronz Çağı'na kadar gittiğini, Hitit kroniklerinde yer aldıklarını görüyoruz.¹⁶⁴ Mylasa M.Ö. VI. yüzyıl ortalarında iyi kurulmuş bir bölgesel merkez olarak görünüyor.¹⁶⁵

Genel resme bakıldığında, Karia'nın kıyı kesiminde birkaç şehir vardı. Kıyı şehirlerinden bazıları, gemiyle kolaylıkla ulaşılabilen Yunan adaları ve Ege

¹⁶³ R.T. Marchese, *The Historical Archaeology of Northern Caria*, Oxford, 1989, s.27; E. Deniz Oğuz-Kırca, 'Some Thoughts on the Problem of Demes: The Ancient Bozburun Peninsula', *Cedrus II* (2014), 267-289, s. 268

¹⁶⁴ Marchese, *a.e.*, s.33-37

¹⁶⁵ Bean, *a.g.e.*, s.35; Christina Williamson, 'Indigenous sanctuaries and the formation of the Hellenistic polis in inland Caria' *TMA* 36, 2006, s. 38

dünyasıyla her zaman yakın ilişki içerisinde olmaları sebebiyle, erken bir tarihten itibaren Grek yerleşimi özelliklerini taşımaktaydı: İon Miletos, Dor Knidos ve Myndos ile Grek ve Kariyalı karışık nüfusuyla Halikarnassos gibi. Göç eden Yunanlılar, Karia kıyısında sadece bu birkaç noktada yerleşmişler, Yunan kolonileşmesi kıyıdan öteye pek gidememişti. Nüfusun büyük çoğunluğu, hem kıyı hem de iç bölgelerde, şehirden daha çok köy sayılabilecek küçük topluluklar halinde yaşıyordu.¹⁶⁶ Özellikle, kıyıdaki Grek şehirlerine göre daha izole ve dağlık bir arazi olan iç Karia'da nüfus, bazısına ulaşımın oldukça zor olduğu daha küçük köylerde yerleşmişti. Her ne kadar, Ege kıyısındaki Karia yerleşimleri bronz çağından itibaren Yunan kolonizasyonuna maruz kalmışlarsa da, dağlık iç Karia, M.Ö. IV. yüzyıla kadar kendi kültürü ve diliyle saklı kalmayı sürdürmüştür.

Karia'da özellikle bu iç kesimlerdeki yerleşimler, dağlık arazi şartları sebebiyle, sınırlı bölgelere sahip kome (*komai*) adı verilen küçük yerleşimler şeklinde organize edilmişti. Güvenlik pek çok Karia kenti için önemli bir konuydu. Kariyalılar, iyi denizciler ve yetenekli korsanlar olmalarına rağmen, Lelegler gibi, iç bölgelerdeki yüksek yerlere yerleşmiş ve yerleştikleri alanların çevresini surlarla güçlendirmişlerdi. Klasik çağın sonundaki Karia yerleşmeleri yüksek tepelerde, birbirini gören, surlarla çevrili küçük topluluklar şeklinde tanımlanabilir.¹⁶⁷ Büyük kısmı genellikle çiftçi ve hayvancı olan yerli nüfusun oluşturduğu bu yerleşimler, tepeüstü citadeldeki konağından Karia kırsalındaki dağınık köylere ve çiftliklere bakan yerli beyler ya da küçük krallar tarafından yönetiliyordu.¹⁶⁸

Bu küçük yerleşimler birleşerek "*koinon*" (κοινόν) adı verilen yerel birlikler (federasyon) oluşturmuştu. Bu yerleşimlerden bazılarının bağımsız tapınakları vardı ancak genellikle bu tapınaklardan bir tanesi bütün birliğin ortak tapınım alanı olarak öne çıkmaktaydı. Ortak tapınım alanına ev sahipliği yapan yerleşim, bütün topluluğa ve bu topluluğun yaşadığı bölgeye adını vermekteydi. Tapınak birlikleri¹⁶⁹ ya da köy

¹⁶⁶ A.H.M. Jones, *The Cities of the Eastern Roman Provinces*, Oxford: Clarendon Press, 1937, s.30

¹⁶⁷ Varinlioğlu, E. "*Karya'nın Hellenistik Dönem Kentleri*", 12. AST, Ankara, 1995, s. 27. 18

¹⁶⁸ Hornblower, *a.g.e.*, s.10-11, Bean ve Cook, 'The Carian Coast III', *The Annual of the British School at Athens*, Vol. 52 (1957), pp. 58-146., s.143-146

¹⁶⁹ Marchese, *a.g.e.*

federasyonları¹⁷⁰ olarak tanımlayabileceğimiz bu *koinon*lar tüm Karia’da görülmekteydi.¹⁷¹

Bu otonomik *koinon*ların pek çoğu, yine bir ortak tapınak etrafında toplanan daha büyük, kapsayıcı bir diğer birlikte güçlerini birleştirmiştir. Bu kapsayıcı birliklerin en eskisi, M.Ö. VI. yüzyılda kurulan ve Mylasa’daki Zeus Karios Tapınağı’nda (muhtemelen bugün Peçin Kale olarak bilinen platoda yer alan) toplanan Karia Birliği’dir.¹⁷² “Karialılar’ın *Koinon*’u” ya da “Karialılar” olarak adlandırılan bu birlik, resmi bir Helenistik dökümana göre “rahip ve kral” tarafından yönetiliyordu.¹⁷³ Herodotos, Karialılar’ın, Pers tehdidi sırasında ortak politikayı saptamak için bir buluşma yeri olan “Beyaz Sütunlar”da toplandıklarını belirtir.¹⁷⁴ Diğer taraftan “Karialılar” *koinon*unun normalde çok büyük bir politik öneminin olduğuna dair bir belirti yoktur. Hatta iyi savunulan tepe üstü yerleşimleri ve bölge boyunca bulunan çok sayıdaki sığınak kaleleri, Kariyalı hanedanlar arasındaki ilişkinin birlikte hareket etmek yerine çatışma ve karşılıklı güvensizliğe dayandığını düşündürmektedir.¹⁷⁵

Pers hâkimiyeti muhtemelen bölgedeki yerel politik düzenlemelerde değişiklik yaratmamış, geleneksel olarak güçlü olan yerli hanedan aileler, VI. yüzyıl boyunca, karakteristik tepe üstü yerleşimlerinde kalmaya devam etmişlerdi. M.Ö. 425 gibi geç bir tarihte bile, Aristophanes, Karialılar’ın, güvenlik amacıyla tepebaşlarında yaşadıklarından bahseder. Bu da o dönemde Karia’da geleneksel hanedanlık yerleşim yapısında önemli bir değişimin olmadığını göstermektedir.¹⁷⁶ Ayrıca bu dönemde, Attika-Delos vergi listelerinde Karia bölgesindeki topluluklar, *komai* birimleri altında toplanmış olarak görülürler. Buna karşılık vergilemede kolaylık sağlamak için, Atinalılar vergilerini *poleis* adı altında

¹⁷⁰ M. Çetin Şahin, ‘The Political and Religious Structure in the Territory of Stratonikeia in Caria’, Ankara, 1976

¹⁷¹ Williamson, *a.g.e.*, s. 38.

¹⁷² Bean, *a.g.e.*, s.24-25; Oğuz-Kırca, ‘Karya Khersonesosu’nda (Pera) İki Tip Kale/Kale Yerleşimi’, TÜBA-AR 18, 2015.125-141, s.127

¹⁷³ *Koinon*un kült merkezi Mylasa’da olduğundan, muhtemelen Mylasa’nın dynastleri *koinon*un basileusu olarak hizmet veriyorlardı. Hornblower, *a.g.e.*, s.55-59, 77; L. Robert, *Etudes Anatoliennes*, Paris, 1937, s.571.

¹⁷⁴ Herodotos, *a.g.e.* v.118; Bean, *a.e.*, s.23

¹⁷⁵ Ruzicka, *a.g.e.*, s. 6

¹⁷⁶ Ruzicka, *a.g.e.*, s. 12

almıştır.¹⁷⁷ Bu listelerde bazı Kariyalı toplulukların ödemeleri kaydedilirken hanedan isimlerinin de kullanılması, Atina'nın Karia'daki hanedanlık yönetimini ortadan kaldırmaya çalışmadığını göstermektedir.¹⁷⁸ Kısaca, Karia V. yüzyılda hala sınırlı bir *koinon* hayatı ve yarı yerleşik *komai* formları şeklinde geleneksel yerleşim sistemine sahip bir bölge olmaya devam etmekteydi.¹⁷⁹

M.Ö. 378'de imzalanan Kral Barışı sonrasında gelen barış atmosferi, bütün batı Anadolu'da yerleşim yapısında büyük değişimlere yol açmıştır.¹⁸⁰ Bu güven ortamı Batı Anadolu kent-devletlerinde bağımsızlık eğiliminin artmasına yol açmış; Helen kent-devletleri yeniden yapılanma amacıyla *synoikismos* sürecine ve buna bağlı olarak kentleşme hareketlerinin hızlandığı bir dönem içine girmişlerdir. Bu süreç, batı Anadolu kıyı kesiminde kırsal karakterini koruyan çok sayıda Helen *poleis* birimlerinin birleşerek merkezileşmesi şeklinde görülürken, Karia bölgesindeki gibi çoğunlukla henüz *komai* birimlerinde yaşayan yarı-barbar kırsal topluluklarda ise *polis* örgütlenmesine geçiş ile izlenmektedir.¹⁸¹

Synoikismos, pek çok farklı anlamda kullanılmasına rağmen en genel anlamıyla "iki ya da daha fazla yerleşimin basitçe yeniden yerleşmesi ya da fiziki birleşmesi" olarak tanımlanabilir.¹⁸² *Synoikismos*la, küçük yerleşimlerin birleştirilerek tek bir kent oluşturulması amaçlanmıştır ve *synoikismos* bir konsept olarak, şehire doğru gelişimin tasarısı olarak görülebilir.

Persler'in Karia'da satrap olarak görevlendirdiği Hekatomnid yönetimi, Karia'nın yerleşim yapısının dağınık yapıdaki *komai* ve kırsal yerleşim düzeninden, merkezi işlevlere sahip yeni kentsel merkezlere dönüşüm sürecinde bir katalizör gibi hareket etmiştir. Bu *komaiden poleise* evrilme süreci, IV. yüzyılın ikinci çeyreğinde

¹⁷⁷ Tuna, **a.g.e.**, s.480

¹⁷⁸ ATL I:146; Ruzicka, **a.g.e.**, s.12

¹⁷⁹ Marchese, **a.g.e.**, s.27

¹⁸⁰ Tuna, **a.g.e.**, s.477-478

¹⁸¹ Tuna, **a.g.e.**, s.477-478

¹⁸² Gary Reger, "Sympoliteiai in Hellenistic Asia Minor", In Colvin, Stephen. **The Greco-Roman East: Politics, Culture, Society**, Yale Classical Studies 31, Cambridge, UK: Cambridge University Press. 2004. pp. 145–181, s.149

Maussollos'un kapsamlı *synoikismos* projeleriyle başlamış, daha sonraki dönemde Helenistik kralların aynı yöndeki kentleşme politikalarıyla devam etmiştir.¹⁸³

Karia'da, özellikle de Maussollos döneminde, *synoikismos* yeni bir konsept değildi. Maussollos'tan önce, Mylasa, Latmos, Teos'ta değişik sebeplerle *synoikismos*lar gerçekleşmişti. Bunlardan başka, Ege Dünyası'nda Maussollos'un haberdar olduğu başka *synoikismos*lar da gerçekleşmişti. Daha önce de belirttiğimiz gibi, Dor Heksapolisi'nin diğer bütün üyeleri; Kos, Knidos ve Rhodos'un eski şehirleri (Kamiro, Ialysos ve Lindos) birbirlerini izleyerek *synoikismos* benzeri süreçlerden geçmişlerdi.¹⁸⁴ Belki de bu diğer *synoikismos* örneklerinin başarısından etkilenecek Maussollos altı Leleg yerleşimini *synoikismos* yoluyla Halikarnassos'a yerleştirmiş;¹⁸⁵ Myndos ve Theangela yerleşimlerini de Helen modeline uygun kurumlarla yeniden örgütlemiştir. Bu hareketin Karia'nın politik ve kültürel yapısını biçimlemede çok önemli bir rol oynadığı muhakkaktır. Myndos, Halikarnassos, Bargylia ve Kaunos kentleri Hekatomnidler tarafından Helen standartlarına göre yeniden kurulurken, kentlerin savunma, altyapı ve ticaret için gerekli denizaşırı ulaşımına uygun liman olanakları da geliştirilmiştir.¹⁸⁶ Karia'nın iç kesimlerinde kalan Alinda, Euromos, Amyzon gibi kentlerde de benzeri kentleşme hareketleri görülür. Bu durum, Maussollos'un birkaç büyük şehrin iyileştirilmesi gibi basit bir plandan daha büyük bir planı olduğuna işaret etmektedir. Limanların uluslararası taşımaya elverişli olması, bu yerleşimlerin ve Halikarnassos'un yeniden yerleşiminin ve organizasyonunun arkasındaki ekonomik sebepleri göstermesi açısından önemlidir. Bu yeni yerleşimler, deniz gücünü artırarak ve politik gücün merkezileşmesini sağlayarak, Karia'nın uluslararası politikadaki gücünü arttırdı. Anlaşılan Maussollos yerel bir güç olarak kapalı, izole edilmiş bir Karia yerine uluslararası arenaya oynayan bir Karia hedeflemiştir.¹⁸⁷ Maussollos'un bu kentleşme hareketleri münferit olaylar olarak değil, aksine Rhodos ve Kos'ta gerçekleşen *synoikismos*larla birlikte

¹⁸³ Hornblower, **a.g.e.**, s.78

¹⁸⁴ Ayça Üzel, **Hekatomnid Tezi**, 2007, s.34

¹⁸⁵ En doğudaki Myndos ve en batıdaki Syangela hariç tutularak altı Leleg şehri; Pedasa, Telmisium (Telmessos), Theangela (Thermera), Medmasa (Madnasa), Side ve Uranium Halikarnassos'la birleştirilmiştir.

¹⁸⁶ Bean ve Cook, **a.g.e.**, s. 138

¹⁸⁷ Bean ve Cook, **a.g.e.**, s.138

düşünülmelidir. Bütün bu birleştirilmiş *politainin*, Doğu Akdeniz ticaret yollarına hâkim noktalarda konumlandırılması, bu yeni merkezlerin birdenbire gelişmeleri ve zenginleşmeleriyle sonuçlanmıştır.¹⁸⁸

Özet olarak, ünlü satrap Maussollos'un, dağ insanlarını, yani Lelegleri, Grek kültürü ve politik hayatına karışmaları için yeni düzenlenmiş şehirlere çağırmasıyla Karia'da kırsal hayat büyük oranda değişmiştir. Bu kentleşme politikalarıyla, Karia'nın yerel yerleşim organizasyonu; ayrık, kırsal *komaiden*, merkezi forksiyonlu yeni kent merkezlerine doğru büyük bir değişim geçirmiştir.¹⁸⁹ Bununla birlikte, bütün bu merkezileşmeye dönük değişim hareketlerine rağmen Karia'da yer alan dağınık yerleşim yapısı hiçbir zaman tam anlamı ile ortadan kalkmamış, Mausollos ve diğer Hekatomnidler *koina* sisteminin yaşamasına müsaade etmişlerdir.¹⁹⁰ Benzer şekilde *koina* dışındaki topluluklara da dokunulmamış, Kariyalılar'ın sosyal organizasyonlarına ve geleneksek uygulamalarına devam etmelerine izin verilmiştir. 'Polis' ve 'koinon' Karia'da birlikte yaşamaya devam etmiştir.¹⁹¹

Karia'nın yerleşim yapısındaki *komaiden polise* doğru gerçekleşen değişim, M.Ö. III. yüzyılda, Karia'yı kontrol eden İskender'in ardılları, özellikle de Seleukoslar tarafından devam ettirilmiştir. İskender'in generalleri, bölgedeki toplulukları şekillendirmede daha sistemli bir şehirleşme formülü izlemişlerdir. Seleukidler yeni şehirlerinden bazılarını, uzun zamandır varolan Karia merkezlerini yeniden inşa ederek kurdular: Örnek olarak eski bir Karia yerleşimi olan Alabanda, Khrysaoreis Antiokhası olurken; Tralles, Seleukeia; Amynth, Nysa adını aldı. Bunların yanında, eski köy federasyonları üzerine yeni gelenlerin koloniler kurması şekliyle oluşan yeni şehirler de kurdular. Mesela Apollonia Salbake, bir garnizon olarak kuruldu ve sonunda komşu kutsal köylerin kontrolünü ele geçirerek bir merkez haline geldi.¹⁹² Yerleşim yapısındaki bu değişim II. yüzyılda da; Miletos ve

¹⁸⁸ Tuna, **a.g.e.**, s.482

¹⁸⁹ Tuna **a.g.e.**, s.480

¹⁹⁰ Hornblower, **a.g.e.**, s. 67

¹⁹¹ *Polis* sözcüğünün içeriğini oluşturan yurttaşlık hakkı, bölgeye hâkim olma ve vergi alma hakkı gibi tüm haklar *koinon* ismi ile belirtilen kentler için de geçerli idi.

¹⁹² Williamson, **a.g.e.**, s.39

Mylasa'nın genişlemesi ve Halikarnassos ve Stratonikeia'nın komşularının zararına daha büyük alanlara yayılmasıyla devam etti.

Karia'nın yerleşim yapısındaki bu değişimi daha iyi anlayabilmek için Stratonikeia Bölgesi'ndeki yerleşim yapısının süreç içerisindeki değişimini örnek olarak incelemek yararlı olacaktır. Sonraki Helenistik dönemde Stratonikeia şehrinin kurulacağı bölgede, Klasik ve erken Helenistik dönemde, Karia'nın geri kalanında olduğu gibi, çeşitli *koina* (birlikler) vardı: Chrysaoris, Koranzeis, Koliorgeis, Koraieis, Loboldeis, Panamareis vb. koinonları. Bu *koina* arasından örnek olarak seçtiğimiz Koranza *Koinonu* (Koranza Birliği); Koranza, Lagina, Ondra ve Angora gibi çeşitli *demeler* (belde) ile yerleşimin dışındaki Ythybira ve Patarousa gibi çeşitli köyler ve *demelerin* bir araya gelmesiyle oluşmuştu. Bu birliğin üyeleri, politik ve dini meselelerini tartışmak için birliğin merkezini oluşturan Apollo ve Artemis Tapınağı'nda bir araya gelmekteydiler. Bu birimlerin bazılarının ya da her birinin muhtemelen kendi kültleri olsa da¹⁹³, birliğin bütün üyelerinin ortak tapınak (*koinon hieron*) alanı olan Apollo ve Artemis Mabedi, Koranza *demesinde* yer aldığı için, birliğin tüm üyeleri kendilerine Koranzeis, birliğin tümünü kapsayan yerleşime de Koranza adını vermiş olmalıydılar.¹⁹⁴

Bu *koina* M.Ö. IV. yüzyıla kadar bir arada ve bağımsız olarak varlıklarını sürdürmüşlerdir. Ancak önce Maussollos daha sonra Helenistik güçlerin bölgede yarattığı değişikliklerle geleneksel yerleşim yapısı merkezileşmeye doğru değişim geçirmeye başlamıştır. M.Ö. III. yüzyıl başlarında, Antiokhos'un, şimdi büyük ölçüde terk edilmiş olan Eskihisar Köyü'nün yerinde, karısı Stratonike adına Stratonikeia kentini kurmasından sonra, zaman içinde bütün bu bölgede var olan köy ve şehir federasyonları Stratonikeia'nın *demeleri* haline gelmişlerdir. Stratonikeia'nın beş büyük *demesi* vardı: İncelediğimiz koinon örneği Koranza ile birlikte, Hiera Kome, Koliorga, Koraia ve Lobolda *demeleri*. Görüldüğü gibi, Stratonikeia, Karia'daki yerleşimlerin zaman içerisinde yaşadığı değişime ve eski yerleşmelerin

¹⁹³ Örnek olarak, Apollo ve Artemis'in Koranza *demesinde*, Hekate'nin ise Lagina *demesinde* tapınım gördüğünü biliyoruz

¹⁹⁴ Daha sonraki dönemde, M.Ö. II. yüzyılın ikinci yarısında, Lagina *demesindeki* Hekate Tapınağı, Apollo ve Artemis Mabedi'nin yerini alarak tüm Stratonikeia Bölgesi'nin en önemli dini merkezi haline geldiğinde, yerleşimin adı Koranza'dan Lagina'ya çevrilmişti. Şahin, **a.g.e.**, s.21, no: 53.

yakınında kent kurup çevredeki toplulukların zamanla bu kente bağlanmasına güzel bir örnek oluşturmaktadır. Klasik Çağ'dan beri adını bildiğimiz, kuşkusuz daha eski tarihlerden gelen birçok Kar yerleşmesi yeni kurulan kentin nüfusunun oluşmasına katkıda bulunmuş, ancak kendi varlıklarını da sürdürmüşlerdir.¹⁹⁵

Tezimizin odak noktasını oluşturan güney batı Karia'da da buna benzer bir yerleşim yapısı söz konusuydu. Rhodos Peraiası'nın kalbini oluşturan Bozburun Yarımadası, klasik dönemde Karia Khersonesos olarak adlandırılmaktaydı ve burada Khersonesoslular'ın *Koinon*'u yani Khersonesos Birliği yer almaktaydı.¹⁹⁶ Tıpkı Koranza *Koinonu* gibi bölgesel bir birlik olan Khersonesos'un alt *koinon*ları: Loryma, Amos, Bybassos, Tymnos, Phoinix, Thyssanous, Hygassos, Syrna, Hydas ve Kasara idi.

Görüldüğü gibi Karia'da iki seviyeli bir birlik sistemi vardı. En yukarıda bütün Kariyalıların en üst siyasal organizasyonu olan *Karia Koinonu* varken, bunun altında Koranza ya da Khersonesos *Koinonu* gibi bölgesel *koinon*lar yer almaktaydı. Bu bölgesel *koinon*ın, yani Khersonesos'un ya da Koranza'nın *demeleri* ya da köyleri ise yerel *koinon*ları oluşturmaktaydı. Klasik dönemde bu şekilde olan yerleşim yapısı Helenistik dönemde yaşanan gelişmelerle değişmeye başlamıştır. Koranza *koinonu*, Helenistik dönemde etrafındaki diğer bölgesel *koinon*larla birlikte Stratonikeia şehrinin *demeleri* haline gelirken; Khersonesos *Koinonu* da Rhodos Devleti'nin bölgede kurduğu yapıyla Rhodos Devleti'nin bir parçası olmuş, Amos ve Tymnos gibi yerel *koinon*ları Rhodos Devleti'nin *demeleri* haline gelmiştir. Bu konu, daha sonraki bölümlerde detaylıca incelenecektir.

Bir diğer büyük Karia Fedrasyonu, M.Ö. III. yüzyılda karşımıza çıkan Khrysaorik Birliği'dir. Olasılıkla Seleukoslar ve Ptolemaioslar'ın bölgedeki mücadeleleri sırasında kurulan bu birliğin üyeleri, sorunları görüşmek için Helenistik dönemde, Stratonikeia yakınlarındaki Zeus Khrysaoreos Kutsal Yeri'nde

¹⁹⁵ Ender Varinlioğlu, 'Karia'nın Helenistik Dönem Kentleri', AST, 25 - 29 Mayıs 1992, Ankara, T. C. Kültür Bakanlığı, Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü, s.213-218, s.213.

¹⁹⁶ W.Held, 'Loryma ve Karia Chersonesos'un Yerleşim Sistemi', OLBA XII, 2005. 85-95, s.86-87

toplanmaktaydılar.¹⁹⁷ Kuruluş tarihi tam olarak bilinmeyen Khrysaorik Birliği'ne dair en eski belge, M.Ö. 267 yılından kalma bir yazıttır.¹⁹⁸ Birliğin düzeni eski köy sistemi üzerine kurulduğundan, her kent yönetim sınırları içerisinde kalan köy sayısına oranla oy gücü elde etmekteydi. Hatta Stratonikeia, İskender'in generallerinden biri tarafından kurulmuş bir Makedon şehri olmasına rağmen, bünyesindeki köylerin bu birliğe üye olması dolayısıyla Khrysaorik Birliği'ne üyeydi. M.Ö. I. yüzyıla dek gelebilen eski Karia Birliği (Karialılar) ile Khrysaorik Birliği'nin, varlıklarını aynı zaman kesiti içerisinde sürdürmüş oldukları anlaşıyor; ancak iki federasyon arasında henüz bir bağ bulunamadı. Bu üst birlikler, tarih boyunca sadece dinsel değil, politik yönetim hatta ulusal kimlik işlevi gördüler. Daha küçük bir alana ve güce sahip yerel *koinon*lara göre daha yüksek bir otorite oluşturan bu kapsayıcı birlikler, dış dünyayla iletişim kurmakta ana araç haline gelmişlerdir.¹⁹⁹ Khrysaorik Birliği'ne tezimizin son bölümünde daha detaylı olarak değinilecektir.

¹⁹⁷ Ancak birliğin önceki dönemlerde Labraunda'da toplanmış olabileceği düşünülmektedir. G. Reger, 'Karia: A Case Study in Regionalism', **Regionalism in Hellenistic and Roman Asia Minor**, edited by Hugh Elton&Gary Reger, Ausonius Etudes, s.89-96, s.91

¹⁹⁸ J. Crampa, **Labraunda, Swedish Excavations and Researches**, III 1-2. Greek Inscriptions I-II, Lund, Stockholm, 1969-1972, no:43.

¹⁹⁹ Vincent Gabrielsen, 'The Rhodian Peraea in the Third and second Centuries B.C.', C&M, 51, 2000. 129-184, s.160

İKİNCİ BÖLÜM

RHODOS

*Dönen denizden bir ada çıktı ortaya,
Keskin ışınların babası, ateş nefesli atların efendisi tarafından tutulan bir
ada;*

*Yaşadı burada nymphe Rhodos'la ve yedi oğlu oldu, yaşayan erkeklerin en
bilgeleri,*

*Bunlardan biri Kamiros'u aldı, en yaşlısı İalysos'u ve biri de Lindos'u;
Babalarının üçe böldüğü topraklarda, kendi paylarına düşeni birlikte korudular ve
onlardan sonra bu topraklar isimleriyle anıldı.¹*

Mitolojiye göre; Zeus, Titanlar'la olan savaşını kazandıktan sonra, dünyayı diğer tanrılar arasında eşit olarak paylaşmış fakat paylaşım sırasında orada olamayan Güneş Tanrısı Helios'u unutmuştu. Bu sebeple, güneşin doğuşuyla ortaya çıkacak toprak parçasının Helios'a verilmesi kararlaştırılmıştı. Gerçekten de güneşin doğuşuyla denizin içinden yemyeşil bir ada yükselmiş, zengin topraklara sahip olan bu adayı çok seven Helios da adayı güneş ışığıyla yıkamış ve sahiplenmişti. Helios, adanın perisi Rhode ile burada yaşamaya başlamış ve yedi oğulları olmuştu.²

Mitolojide yerini böyle alan Rhodos, Helenistik dönem Akdeniz tarihinde çok önemli ve özel bir yere sahipti. Ada, diğer Grek devletlerinden farklı bir şekilde kurmuş olduğu demokrasisi, stratejik olarak avantajlı konumu dolayısıyla inanılmaz bir şekilde gelişen ticareti ve yürütmüş olduğu güçlü denizcilik politikasına paralel olarak gelişen donanmasıyla kısa sürede Akdeniz'deki lider güç odaklarından biri haline gelmiş ve bölge coğrafyadaki başat güçlerle de güçlü bir sosyo-ekonomik ilişki içine girmiştir. Rhodoslular'ın Arkaik Dönem'de temellerini attıkları bu güçlü etkileşim, Klasik ve Helenistik dönemlerde giderek etkisini bir Thalassokrasi

¹ Pindaros, **Olympian Odes**, vii.69-75

² Pindaros, **a.g.e.**, vii.55-75

rejimine dönüştürmüş ve Roma'nın gelişine kadar Akdeniz politikasını şekillendiren önemli unsurlardan biri olmuştu.³

Tez konumuz açısından gözden kaçırılmaması gereken nokta; Helenistik dönemde Akdeniz politikasının önemli aktörlerinden biri haline gelen Rhodos Devleti'nin, sadece Rhodos Adası topraklarıyla sınırlı olmamasıydı. Rhodos Devleti, zaman içerisinde yakınındaki bazı küçük adalar ve komşu anakaranın bazı bölümlerini de devletin bir parçası haline getirmişti. Rhodos Devleti'nin Karia anakarasındaki bu topraklardaki yayılımını incelemeden önce, onun tarihini, Akdeniz ticaret ve politikasındaki yerini detaylandırmanın faydalı olacağı kanaatindeyiz.

2.1. Kuruluşundan Helenistik Dönem'e Kadar Rhodos Tarihi

Rhodos Adası, büyüklüğü ve Küçük Asya ve Girit yakınındaki konumu ile diğer adalar arasında özellikli bir yere sahiptir. Efsaneler ve arkeolojik buluntular gösteriyor ki; Rhodos, prehistorik dönemde, Minos Girit'i, Yunan anakarası, Fenike ve Mısır'la bağlantı içerisinde olan önemli bir ticaret merkeziydi.

Yunanistan'dan Asya'ya gelen grupların en sonuncusu ve en güneye uzananı olan Dorlar, Rhodos ve Kos Adaları ile anakaradaki bazı yerleri ele geçirmişlerdi.⁴ Arkeolojik bulgular ve yazılı kaynaklara dayanarak; Rhodos yerleşimlerinin bu Dor istilasından sonra kültürel ve ticari olarak geliştiklerini ve denizcilikteki ünlerinin uzak topraklara kadar yayıldığını söylemek mümkündür.⁵

MÖ. VII. yüzyılda Kos, Rhodos'un üç şehri ve anakarada Knidos ile Halikarnassos'un birleşerek Dor Heksapolisi'ni kurduklarından ve Knidos'taki Apollon Triopion Festivali'nde buluştuklarından bahsetmiştik.⁶ Bu, bildiğimiz kadarıyla, Rhodos Adası ile karşısındaki anakara arasında gerçekleşen ilk kesin ilişkidir. Bundan sonra, VI. ve V. yüzyıl başlarında Rhodos'un da Karia şehirleri gibi

³ Erkan Kurul, 'Rhodos'luların Denizcilik Yasası', *Cedrus* II, 2014, s.527-549, s.527

⁴ Bean, a.g.e., s.24

⁵ Ayşe Devrim Ataüz, *Asardibi (Casara) A Classical, Hellenistic and Early Roman Harbour in the Rhodian Peraea*, Yüksek Lisans Tezi, Bilkent Üniversitesi, 1997.

⁶ Bean, a.g.e., s.24

Persler'e vergi ödediklerini bilmekteyiz.⁷ M.Ö.478'de Persler'in Atina güçleri tarafından yenilmesinden sonra, Karia'nın kıyı şehirleri gibi Lindos, Ialysos ve Kamiros da Delos Birliği'nin üyeleri olmuşlar ve V. yüzyıl boyunca Atina'ya vergi ödemişlerdir.⁸

M.Ö. 408'e gelindiğinde ise Rhodos tarihinde çok önemli bir olay gerçekleşti; eski Dor Heksapolisi'nin de üyeleri olan, adanın üç şehri Lindos, Ialysos ve Kamiros, otonomilerinden vazgeçerek Rhodos Devleti'ni oluşturmak üzere birleştiler.⁹ Yeni Rhodos devleti, bu üç şehrin *synoikismos* sürecinin sonucu olarak kuruldu. Daha önce de bahsettiğimiz gibi, *synoikismos* antik Yunan dünyasının M.Ö. V. ve IV. yüzyıllarına damga vurmuş karakteristik bir özelliğidir. Rhodos'un ekonomik ve askeri gücünü artıracığına ve böylece yabancı müdahalelerden bağımsızlaşacağına inanılarak gerçekleştirilen bu birleşimin hemen ardından, adanın kuzeydoğu ucunda, yeni yönetim merkezi olarak yeni bir şehir (*asty*, *nea polis* ya da Rhodos yazıtlarında söylendiği şekliyle “muhteşem” Rhodos şehri) kuruldu.¹⁰ Rhodos'u anakaradan ayıran dar boğaz üzerinde ve bu yeni devletin özel koruyucusu olan Güneş Tanrısı Helios'un tapınağına yakın bir konumda yer almış olan bu yeni kent, mükemmel limanlarıyla Rhodoslular'ın Doğu Akdeniz ticaretindeki stratejik konumlarını en iyi şekilde değerlendirmelerine olanak sağladı. Rhodos ticareti, Ege dünyasından Suriye ve özellikle Mısır'a olan deniz trafiğiyle büyük bir hızla gelişti ve ada önemli bir ticari güce dönüştü.¹¹ Yeni kurulan Rhodos kentinin işlevsel yönetimi üç eski şehir arasında eşit ve demokratik bir şekilde paylaştırıldı. Öte yandan yeni kurulan Rhodos Devleti'nin merkezi politik gücü yeni kurulan başkentte yani Rhodos kentinde (*asty*) toplanmıştı.¹² Bu birleşmeyle Rhodoslular, daha sonra ulaşacakları zenginliğin temelini atmış oldular. Helenistik dönemde Rhodos'un kazandığı ekonomik, politik ve askeri tüm başarıların temelinde; adanın bu üç

⁷ Fraser, Peter M. ve Bean, George E. 'The Rhodian Peraea and Islands'. Oxford: Oxford University Press, 1954, a.g.e., s.94

⁸ Fraser ve Bean, a.g.e., s.96

⁹ Diodoros, a.g.e., xiii.75.1; Strabon, a.g.e., xiv.2.6

¹⁰ R. Berthold, 'Rhodes in the Hellenistic Age', Ithaca, London, 1984, s. 22

¹¹ Magie, a.g.e., s.71; M. Rostovtzeff, *The Social & Economic History of the Hellenistic World*, Oxford, Clarendon Press, 1953, s.228

¹² Ioannis Papachristodoulou. 'The Rhodian Demes within the Framework of the Function of the Rhodian State'. In *Hellenistic Rhodes. Politics, Culture, and Society*, edited by V. Gabrielsen. Aarhus: Aarhus University Press, 1999, s.29-30

şehrinin, Grek *polis*inin büyük bir kıskançlıkla koruduğu özgürlüklerinden feragat ederek birleşmesi vardı.¹³

Sparta donanması M.Ö. 398'den 396' kadar Rhodos'tan yönetildi ve Rhodos Adası Sparta'nın doğudaki ana deniz istasyonu oldu. Fakat Rhodoslular M.Ö. 396'da, Atina'dan sürülmüş Konon'un önderliğindeki Pers donanmasının yardımıyla isyan ettiler ve sonrasında bir grup Ege şehri ile Pers ve Sparta güçlerine karşı bir birlik oluşturdular.¹⁴ Rhodos M.Ö. 390'dan sonra Atina Birliği'ne katıldı. Ancak, bir süre sonra Sparta'nın artık ciddi bir tehlike oluşturmaması, birliğin ağır finansal yükleri ve Atina hâkimiyetinin yeniden yükselmesi tehlikesi sebebiyle, Karia Satrapı Maussollos'un da verdiği destekle M.Ö.357'de Rhodos, Kos ve Khios şehirleri birlikten ayrılmak üzere Atina'ya karşı isyan ettiler. Daha önce de bahsedildiği gibi, Sosyal Savaş olarak adlandırılan bu isyanın sonucunda, M.Ö. 355'de Atina bu şehirlerin bağımsızlığını tanımak zorunda kaldı. Ancak kısa süre sonra Rhodos, buraya askeri birlikler yerleştiren Maussollos'un kontrolü altına girdi.¹⁵ Maussoll os ayrıca, anakaradaki Rhodos topraklarına ve Kaunos'a da birliklerini yerleştirdi. Rhodos ve anakaradaki Rhodos bölgesi (Peraia) İskender'in gelişine kadar Karia hâkimiyetinde ya da en azından etkisinde kaldı.¹⁶

M.Ö. 332'de Rhodoslular İskender'e bağlılıklarını bildirdiler ve İskender adaya bir garnizon bıraktı. İskender'in doğuya yürüyecek olan ordusuna destek olmak için bir deniz gücü oluşturma ihtiyacı dolayısıyla verdiği desteğin, Helenistik dönemin başında büyük bir güç olarak ortaya çıkan Rhodos'un gelişimine katkıda bulunduğu düşünülebilir.¹⁷

¹³ Berthold, **a.g.e.**, s. 22

¹⁴ Berthold, **a.g.e.**, s.25

¹⁵ R.Sealey, **A History of the Greek City States ca.700-338 B.C.**, California, University of California Press, 1976, s.439-440.

¹⁶ Ataüz, **a.g.e.**, s. 74

¹⁷ Berthold, **a.g.e.**, s.35

2.2. Helenistik Dönem Rhodos'u

Rhodos, tüm tarihinin en parlak yıllarını Helenistik dönemde yaşamıştır. İskender'in ölümünden sonra Rhodos ticari girişimleri büyük bir gelişim yaşadılar ve M.Ö. IV. yüzyıl başında Rhodos, uluslararası ticarete vazgeçilmez bir konuma ulaştı.

Helenistik dönemde çok büyük bir atılım yaşayan Rhodos'un bu dönemdeki başarısı ve gücü üç önemli ayak üzerine oturmaktaydı: ticaret, donanma ve yönetim yapısı.

Rhodos'un asıl gücü ticarete ve onun getirdiği zenginlikteydi. Rhodos; Yunan Egesi ve Kıbrıs ile Suriye ve Mısır¹⁸ gibi doğu limanları arasında yer alan konumu sebebiyle çok şanslıydı.¹⁹ Bu yüzden çok erken dönemlerden itibaren ticarete dâhil olmuş, stratejik pozisyonu sebebiyle özellikle taşımacılık ticareti önemli hale gelmişti.

Akdeniz'deki ana ticaret rotalarının²⁰ üzerinde yer alması yanında, Helenistik dönemdeki ticaret ağlarının karakteristik özellikleri de Rhodos ticaretinin büyümesine sebep olmuştu. Helenistik dönem ekonomisi, çok iyi organize olmuş pazara yönelik tarımsal üretim temelli ticarete dayanmaktaydı.²¹ Helenistik dönemde, belirli bölgeler belirli ürünlerin üretiminde uzmanlaşmış, özelleştikleri belli malları üreterek ürünlerinden elde ettikleri gelirleri artırmışlardır. Ticaret ağları da ürünlerdeki bu özelleşmeye göre gelişmiş ve şanslı bir şekilde Yunan Egesi ve Kıbrıs ile Suriye ve Mısır gibi doğu limanları arasında konumlanmış olan Rhodos gibi aracı devletler güç kazanmışlardır.²²

¹⁸ Rhodos – Mısır rotası kışın dahi kullanılabilirdi. Demosthenes, **Against Dionysodorus**, lvi.30

¹⁹ Coğrafi olarak ada, hem ithalatçı - Kıbrıs ve Mısır'dan - hem de ihracatçı - Kyklad Adaları ve Küçük Asya'ya - bir güç olmaya çok uygun bir konumdaydı.

²⁰ Doğu Akdeniz ticareti iki ana yöneydi: Karadeniz'i, Ege ve Kuzey Afrika'ya bağlayan kuzey – güney rotası ve Yakın doğuyu Yunanistan ve ötesine bağlayan doğu-batı rotası. Lionel Casson, **Ships and Seafaring in Ancient Times**, London, British Museum Press, 1994, s.115

²¹ Roztovzeff, **a.e.**, s.249

²² Ataüz, **a.g.e.**, s. 55

Bu dönemde Atina, Ege dünyasındaki en büyük tahıl ithalatçısıydı. Atina'ya ek olarak neredeyse Ege Adaları'nın tamamı ve Küçük Asya kıyısındaki birçok kent de artan nüfusunu beslemek için tahıl ihracatına yönelmişti. Önceki yüzyıllarda olduğu gibi tahıl ithalatı Mısır, Kırım ve Sicilya gibi merkezlerden yapılmaktaydı. Bu merkezlerden yapılan tahıl ithalatı, Yunan dünyasının değerli ürünlerinin (çoğunlukla şarap, zeytinyağı, kaliteli çanak-çömlek) ihracatı ile dengelenmeye çalışılıyordu.

Rhodos'un ticaretinin kapsamını anlamanın diğer bir yolu, klasik dünyanın hemen her yerinde bulunmuş olan, çok sayıdaki mühürlü Rhodos amforalarıdır. Akdeniz'de, Rhodos amforalarının bulunmadığı hemen hiçbir yerin olmadığını söylemek abartılı olmayacaktır. Buluntular Nil'den Kırım'a, Mezopotomya'dan batıda İlyria, güneyde İtalya, Sicilya ve Kartaca'ya kadar uzanan ticari bağları göstermektedir. Bu ticari alan içinde açık arayla en önemli bölgeler; doğunun iki ekmek sepeti olan Ptolemaioslar'ın hüküm sürdüğü Mısır ve Karadeniz'dir. Amforalar da göstermektedir ki; Rhodos limanlarından geçen çok çeşitli mallar arasında en önemlisi tahıldı. İskenderiye'de bulunan sayısız Rhodos amforasından anlaşıldığı kadarıyla, Kıbrıs ve Nil Vadisi'nin inanılmaz büyüklükteki tahıl ihracatının taşınması, İskender'in ölümünden sonra Rhodos'un tekelindeydi. Bunun yanında, üçüncü yüzyılda, önemli Pontik tahıl ticareti de büyük oranda Rhodos'un elindeydi.²³ Tahıl ticareti ada ticaretinin kalbindeydi ve Rhodos'un bu konuda doğuda hiçbir rakibi yoktu.²⁴

Tabii ki Rhodos ticareti sadece tahıla dayanmıyordu; kölelerden, doğudan gelen lüks tüketim mallarına kadar her çeşit mal Rhodos rıhtımlarında görülebilirdi. Ayrıca Rhodos, kendi ürünlerini de ihraç etmekteydi: meyve, bal, üzüm ve zeytin ürünleri, biraz balık, bazı madenler ve özellikle de şarap. Ancak bu ihracat ada

²³ Berthold, **a.g.e.**, s. 51

²⁴ Atina'nın ticari pozisyonu IV. yüzyıldan itibaren inişe geçmeye başlamıştı, III. yüzyılda hala tahıl ithal etmekteydi ama daha çok kendi kullanımı için. Hellenistik dönemde büyüyen bir ticari merkez olan Delos da aynı şekilde tahıl ticaretinde o kadar önemli bir rol almamış gibi görünmektedir. Delos'un liman olanakları büyük miktarlarda tahıl taşıması yapmaya uygun değildi ve yeri de Pontik ürünlerinin kuzey Ege'deki ve Anadolu sahilindeki önemli müşterilere dağıtımı için çok da uygun olmadığından, komşu adaların ihtiyacını karşılayan yerel bir pazar konumundaydı. Ayrıca burada dahi anlaşmalar genellikle Rhodoslu tüccarlar tarafından yapılmaktaydı. Berthold, **a.g.e.**, s.52-53

ticaretinin sadece küçük bir parçasını oluşturmaktaydı. Muhtemelen bulunan büyük sayılardaki çömlekler sadece yerli ürünleri değil, Rhodoslu tüccarlar tarafından taşınan yabancı malları da içeriyorlardı.²⁵ Öyle anlaşıyor ki, stratejik konumunun getirdiği şansı kullanmayı en iyi şekilde başarmış olan Rhodos, en büyük tahıl ihracatçılarından Mısır'a ve diğer doğu kentlerine gemilerle özellikle şarap ve zeytinyağı taşımakta ve karşılığında tahıl almaktaydı. Bu tahılın bir kısmı Rhodos'un kendi nüfusunu beslemek için kullanılmakta bir kısmı da diğer Yunan kentlerine pazarlanmaktaydı.

Rhodos'un gerçekleştirdiği bu tahıl ticareti yurttaş statüsündeki özel girişimcilerin elindeydi. Fakat bazı durumlarda Rhodos Devleti de ticarete aktif ol almaktaydı.²⁶ Rhodos'un şanslı konumunun yanında, bu ticaret için gerekli sermayeye ve deniz gücüne sahip olması da bu denli gelişmesine olanak sağladı.²⁷

Rhodos'un gümüş sikkeleri için benimsediği standart, M.Ö. IV. yüzyılda İonia'nın büyük kısmı, Karia hanedanları ve Batı Anadolu'nun belli başlı kentlerinin yanı sıra Ege adalarının pek çoğunca ve hatta Trakya'daki toplumların çoğu tarafından da benimsenmişti.²⁸ Bu durum da yine oldukça geniş bir ticari faaliyet alanına sahip olduklarını göstermektedir.

Rhodos bütün bu anlatılanların yanında, ticaret ağını genişletirken Atina gibi yabancı gemileri kullanmak yerine, kendi ticaret filolarını inşa etmişti. Bu sayede sadece kârını inanılmaz derecede artırmakla kalmamış, ayrıca ticaret ağı üzerinde doğrudan bir kontrol sağlamıştı. Ama bu ticari gemilere sahip olmak ve ekonomik hayatının deniz aşırı ticarete bağlı olması Rhodos'un denizlerin güvenliğine olan ihtiyacını artırmış; dolayısıyla donanmasını ve denizcilik yasalarını ileri derecede geliştirmesine sebep olmuştur.²⁹ Rhodos tarafından düzenlenmiş ve yazılı bir kayıt olmadığı için hakkında çok az bilgi sahibi olduğumuz deniz ticaretinin düzenlenmesine dair olan Lex Rhodia, muhtemelen daha önce Greklerin

²⁵ Berthold, **a.g.e.**, s.52

²⁶ Gabrielsen, 'The Naval Aristocracy of Hellenistic Rhodes', s.71-80.

²⁷ Casson, **a.g.e.**, s.187

²⁸ Magie, **a.g.e.**, s.71; Berthold, **a.g.e.**, s.50

²⁹ Berthold, **a.g.e.**, s.47-48

bu alanda oluşturduğu kuralların hepsini içeren ve özetleyen bir kurallar grubuydu. Bu sebeple de oluşturulduktan hemen sonra Akdeniz'deki bütün tüccarlar tarafından kabul edildi ve çok uzun bir süre antik çağın standart denizcilik yasası olarak kaldı.³⁰

IV. yüzyıl başında Rhodos'un uluslararası ticaretteki vazgeçilmez yerinin en önemli göstergesi, ünlü Rhodos Kuşatması'na verilen tepkilerdir. İskender'in ölümünden yaklaşık otuz yıl sonra ada öylesine güçlü bir hale gelmişti ki, dönemin Yunan dünyasındaki en büyük gücü olan Antigonos Monophtalmos'un dikkatini üzerine çekmiş; dahası bu büyük güce başarılı bir şekilde karşı koyabilmişti. Antigonos, Mısır'a karşı olan savaşında Rhodos donanmasına duyduğu ihtiyaçla, adayı bir ittifak yapmaya zorlamıştır. Bu istek reddedildiğinde ise Antigonos'un oğlu Demetrios M.Ö. 305'te Rhodos'u fethetmek üzere kuşatmıştır. Bu savaş, iki yıllık bir zaman diliminin oldukça büyük bir bölümünü kapsamış ve ancak Rhodoslular'ın, tam bağımsızlıklarının korunması koşuluyla Antigonos'un (Mısır dışında) yapacağı savaşlarda müttefiki olmaya söz vermeleri ile bitirilmiştir.

Demetrios'un kuşatması sırasında Kassander, Lysimakhos ve Ptolemaios şehre yiyecek ve diğer ihtiyaçları göndererek direnmesine destek vermişlerdir. Ayrıca, kuşatma devam ederken Antigonos; Pamfilya, Kilikya ve Suriye'deki Rhodoslu tüccarların emniyetini sağlayan bir duyuru düzenlemek zorunda kalmıştır.³¹

Rhodos ticaretindeki bu büyüme sonraki yüzyılda da devam etti ve M.Ö. III. yüzyılda Rhodos, doğu Akdeniz'in takas merkezi ve bankası haline geldi.

Rhodos'un ticari aktivitelerinin sonucunda şehir, Helenistik doğuda üç büyük Helenistik monarşiden sonraki en zengin devlet haline gelmişti. Rhodos'un ticaretinin hacmi konusunda fazla bilgimiz yok. Belki yılda 50 milyon Rhodos drahmisi değerinde mal Rhodos limanlarından geçiyordu.³² Adanın milli gelirini hesaplamak imkânsız olsa da, Rhodos'un inanılmaz derecede zengin bir devlet olduğu açıktır. Ticaret ve bankacılıktan ve hüküm sürdüğü topraklardan elde ettiği

³⁰ Rostovtzeff, **a.g.e.**, s.689

³¹ Polyaeus, **a.g.e.**, iv.6.16

³² Rostovtzeff, **a.g.e.**, s.680; Berthold, **a.g.e.**, s.53; Polybius, **a.g.e.**, xxx.31.12

gelirler, kontrolü altındaki topraklarda büyük bir ordu ve Ege’de korsanlara müdahale etmeye hazır güçlü bir donanma bulundurmasına yetiyordu.³³ Öyle ki en iyi döneminin üstünden iki yüzyıl geçtikten sonra bile, Dio Chrysostomos Rhodoslular’ı “diğer bütün Yunanlılar’dan daha zenginler” diye tanımlamıştır.³⁴

Bütün bunların yanında, Rhodos’un taşıma ticaretindeki baskın yeri ve özellikle tahıl dağıtımındaki özel durumu dolayısıyla Doğu Akdeniz ticari hayatında oynadığı kilit rol, adaya çok etkili politik bir silah kazandırmaktaydı. Güçlü Mısır dâhi, ihrac ettiği bütün tahıl Rhodos gemileriyle taşındığı için, aldığı kararlarda adanın çıkarlarını düşünmek zorundaydı. Adanın Akdeniz ticareti açısından önemini ortaya koyan en önemli olay, M.Ö. 228’de gerçekleşen ve Rhodos’un surlarını, doklarını ve Demetrios’un adadan kovuluşu anısına dikilmiş olan ünlü “Kolossos”³⁵ heykelini de yıkan büyük depremdir. Bu deprem sonrasında Yunan dünyasındaki bütün büyük monarşilerle beraber küçük devletler de adaya yardım göndermişlerdir.³⁶ Yunan dünyasından gelen yardım öylesine büyüktü ki Rhodos, bu felaketten daha büyük bir güç, daha geniş bir ün ve yenilenmiş savunma duvarlarıyla çıkmıştır. Sürekli savaş halinde olan Helenistik güçlerin böylesine birleşerek hareket etmeleri sadece tek şeyin cevabı olabilir; Rhodos’un ekonomik öneminin. Adadaki kaos, uluslar arası bankacılık ve ticaret dünyasında büyük bir finansal krizin oluşması korkusu yaratmış olmalı ki, Rhodos’un ticari ağının içerisinde yer alan bütün devletler, bu felaket sonrasında bir an önce toparlanması için Rhodos’a yardım etme kararı almışlardır.³⁷ Ayrıca, adanın iyi durumda olması Rhodos tarafından domine edilen tahıl dağıtım ağına bağlı olanlar (Ege’deki küçük ithalatçılardan Ptolemaioslar gibi büyük ihracatçılara kadar herkes) için de hayati önem taşımaktaydı.

³³ Gücüne güvenen Rhodos, gerektiğinde savaşa girmekten asla kaçmamıştır. Roztovzeff, **a.g.e.**, s.680.

³⁴ Berthold, **a.g.e.**, s.54, Dio Chrysostomos, **a.g.e.**, xxxi.100 ve xxxi.55

³⁵ Yüksekliği yetmiş kübit (yaklaşık 31,6 m) olan bronzdan bir Helios heykeli, yani “Kolossos” dünyanın yedi harikası arasına alınmıştır. Strabon, **a.g.e.**, xiv.2.5; Plinius, **a.g.e.**, xxxiv.41. M.Ö. III y.ydan itibaren Rhodos sikkeleri üzerinde görülen ışınlı taca sahip Helios başı olasılıkla bu heykelin başıdır. Bkz. BM Cat. (Catalogue of the Coins in the British Museum) Caria s.235 vd; Magie, **a.g.e.**, Volume II-Notes, s.877-878, not.70

³⁶ Polybios, **a.g.e.**, v.88; Roztovtzeff, **a.g.e.**, s.230

³⁷ Berthold, **a.g.e.**, s.50

Helenistik dönemde Rhodos Devleti'nin başarısını oluşturan unsurlardan bir diğeri de, ünlü donanmasıydı. Rhodos'un siyasi olarak üstün bir konuma ulaşmasının belki de en önemli nedeni olan güçlü ve iyi organize olmuş bir donanmaya sahip olmak, beraberinde Ege'de önemli deniz üslerinin kontrolünü ve böylece deniz ticareti üzerinde hegemonyayı getirmekteydi. Rhodos'un sağladığı ticari başarı, devletin fiziksel boyutlarından çok daha büyük bir askeri güç oluşturmalarını sağlamıştır. M.Ö. III. yüzyılın ikinci yarısında Rhodoslular, artan zenginlikleriyle önceden kendilerine ün sağlamış olan donanmayı daha çok geliştirmeyi başarmışlardır. Rhodos'un ticaretten, bankacılık aktivitelerinden ve topraklarından elde ettiği muazzam büyüklükteki servet; büyük savunma duvarları inşa etmesine, paralı askerler kiralamasına, anakaradaki topraklarında büyük bir ordu tutmasına ve de en önemlisi kendisine Helenistik dünyanın küçük devletlerinde görülmemiş bir korunma sağlayan, korsanlara müdahale etmeye hazır mükemmel bir donanma oluşturmalarına imkan vermektedir.

Mısır deniz gücünün zayıflaması ve Makedonyalılar'ın filolarının gücünü sürdürmekteki başarısızlıkları, Rhodos donanmasına Doğu Akdeniz'de güçlü bir konum kazandırmıştı.³⁸ Ada'nın, Bosphoros'tan (İstanbul Boğazı) geçen ticaret mallarına konulmuş geçiş parasının kaldırılmasını istediği M.Ö. 220 yılında, Byzantion'la savaşarak bu geçiş ücretinin kaldırılmasını sağlamasıyla Rhodos'un deniz üstünlüğü tam olarak tanınmış oldu.³⁹ Ayrıca denizlerdeki egemenlikleri, onları uzun yıllar korsanların yağmalarına karşı Helen dünyasının temel koruma gücü yapmıştı. Ptolemaioslar'ın egemenliklerini sürdürme aracı olarak kurmuş oldukları "Adalar Birliği"nin (Nesiotik Ligi), Mısır gücünün gittikçe hızlanan çöküşüyle M.Ö. III. yüzyılın ortalarında çözülmesinden sonra, Rhodos Ege adalarının koruyucusu haline gelmiştir.⁴⁰ Rhodoslular'ın barışı korumak için gösterdikleri bu büyük çabanın en büyük sebebi, pek tabii ki, savaş ortamının ticaretlerinde yaratacağı yıkımdı.⁴¹

³⁸ Strabon, **a.g.e.**, xiv.652; Rostovtzeff, **a.g.e.**, s. 685

³⁹ Polybios, **a.g.e.**, iv.47; Magie, **a.g.e.**, s.72.

⁴⁰ Magie, **a.e.**

⁴¹ H. Van Gelder, **Geschichte der Alten Rhodier**, 1900, s.117, Magie, **a.g.e.**, s.204, not 76

Antik dönemde Rhodos, Ege’de oldukça geniş bir alana yayılmış askeri deniz üslerine sahipti ve bu durum önemli avantajlar getirmekteydi. Birinci olarak, Rhodos’un sahip olduğu limanlar ve bunların etrafındaki yerleşimler (bu yerleşimler çoğu zaman tarım için uygun arazilere de sahipti) Rhodos donanması için hem askeri hem de lojistik olarak önemli ve destekleyici unsurlardı. İkinci olarak, askeri ve lojistik donanımı güçlü olan böylesi yaygın deniz üslerine sahip olmasından dolayı Rhodos, Ege Denizi’nde etkili bir kontrol gücüne sahipti. Böylelikle Ege sularında korsanları bertaraf edebilmiş ve ticaret yollarının güvenliğini sağlayabilmişti.⁴²

Rhodos’un sağladığı başarının son ayağı ise, kurmuş olduğu yönetim yapısıydı. Rhodos, anayasası, istikrarı ve etkili devlet yönetimi sebebiyle hayranlık uyandırır. Her ne kadar anayasa başlangıçta oligarşik olsa da, gücün üç şehir arasında eşit paylaşılması birleşme için *conditio sine qua non* olarak görülmüş olmalıydı.⁴³ Yeni kurulan devlet yapısı içerisinde varlıklarını sürdüren üç eski şehir,⁴⁴ özellikle dinsel açıdan önemli ölçüde özerkliğe sahipti. Ayrıca herbirinin kendi meclisleri vardı.

Rhodos’un hem ekonomik hem de kültürel alandaki başarısının ve bir cazibe merkezi olmasının ardında güçlü bir yerel aristokrasinin oluşturduğu sağlam bir yönetsel alt yapının olması yatmaktaydı. Böyle bir ortamda özgür yurttaşların hem fiziksel hem de zihinsel gücü etkili bir şekilde kullanılabiliyordu.⁴⁵ Wallbank’a göre, Rhodos’un ticarete dayalı kurduğu sağlam ve başarılı ekonominin sebebi dahi, çok iyi organize olmuş aristokratik bir yönetimin var olmasıydı.⁴⁶ Yurttaşlık sistemi içerisinde resmi bir şekilde olmasa da yönetimde etkili olan elit sınıf,⁴⁷ Rhodos M.Ö. 168’de Roma’nın kontrolüne girene kadar, barışı ve refahı sağlamış ve

⁴² Gabrielsen, **a.g.e.**, s.42-43; Demirciler, Volkan, ‘**Agricultural Terraces and Farmsteads of Bozburun Peninsula in Antiquity**’, Yayınlanmamış Doktora Tezi, OrtaDoğu Teknik Üniversitesi, 2014, s.145

⁴³ Eşitlik, *polis*in itibarı başı olan Helios’un yıllık eponymous rahipliğinin seçiminde de üç şehrin sırayla görev alması gerçeğiyle de kanıtlandı. Ioannis Papachristodoulou, ‘**The Rhodian Demes within the Framework of the Function of the Rhodian State**’, In Hellenistic Rhodes: Politics, Culture, and Society, edited by V. Gabrielsen, Aarhus: Aarhus University Press, 1999, s.29

⁴⁴ Bean, **a.g.e.**, s. 189

⁴⁵ Demirciler, **a.g.e.**, s.146

⁴⁶ F.W. Walbank, **The Hellenistic World**, Massachusetts, Harvard University Press, 1993, s.162.

⁴⁷ Vincent Gabrielsen. ‘**The Naval Aristocracy of Hellenistic Rhodes**’, Aarhus University Press,1997, s.15; Demirciler, **a.g.e.**, s.145

kurumsallaştırılmış bir yardımlaşma sistemiyle şehirde sosyal problemlerin ortaya çıkmamasını başarmıştı.⁴⁸

Rhodos genel politikasının ana amacı, devletin güvenliği ve özgürlüğü idi; bu amacın gerçekleştirilmesi ise Rhodos ticaretinin devamlılığına dayanmaktaydı. Ticaretin devamı ve geliştirilmesi, Rhodos'un uzun dönemli güvenliğinin sağlanması için hayati önem taşıdığından, ticari çıkarlar adanın Doğu Akdeniz'deki temel stratejik hedeflerini belirlemekteydi. Rhodos'un öncelikleri; korsanlığın önlenmesi, barışın teşvik edilmesi ve Helenistik monarşiler arasındaki güç dengesinin korunması olarak sıralanabilir. Açıktır ki, savaş ve korsanların faaliyetleri, Yunan dünyasının ekonomik aktivitelerine zarar vererek ticaret ve refaha zarar getirmeleri açısından tehlikeliydi. Ancak büyük güçler arasındaki dengedeki ciddi bir bozulma, özellikle de tek bir gücün baskın hale gelmesi, sadece ticareti değil aynı zamanda devletin güvenliğini de tehlikeye atacağından daha da büyük bir tehlikeydi. Ticaretin merkezde tutulduğu Rhodos dış politikası, bütün komşularla mümkün olduğu kadar barışçıl ve kârlı ilişkiler kurmak ve bir anlaşmazlık durumunda kendi çıkarlarına göre hareket etmek üzerine inşa edilmişti.⁴⁹ Açıktır ki burada kastedilen barışçıl tutum kendi çıkarlarına rağmen Akdeniz'de pasifist bir politika oluşturmaktan ziyade, adanın nihai amacı olan ticaretin devamlılığı ve dengenin korunmasını gözeten barış yanlısı bir politikadır. Wiemer, Rhodos'un gerektiğinde, dış politikasında acımasız bir şekilde fırsatçı olduğunu, ticaret ve tarafsızlığa esasında hiçbir özel değer atfetmediğini ve sadece propoganda uğruna korsanlığa karşı düşmanca davrandığını, kendi kaynaklarını artırmak ya da düşmanlarıyla savaşmak söz konusu olduğunda korsanlarla aynı şekilde davranmaktan mutlu olduğunu belirtmektedir.⁵⁰ Wiemer'e göre, Rhodos'da gerçekleşen ve özellikle savaşlar ve Rhodos'un da dâhil olduğu korsanlıkla beslenen kazançlı köle ticareti de bu tutumun bir göstergesidir.⁵¹

⁴⁸ Wallbank, **a.g.e.**, s.162

⁴⁹ Berthold, **a.g.e.**, s.58

⁵⁰ Hans-Ulrich Wiemer, *Krieg, Handel und Piraterie: Untersuchungen zur Geschichte des hellenistischen Rhodos*. Klio. Beiträge zur Alten Geschichte, Beihefte, Neue Folge Band 6. Berlin: Akademie Verlag, 2002, s.166

⁵¹ Wiemer, **a.e.**, s. 358

Rhodos Devleti'nin yasalarının mükemmeliği ve kamu işlerinin akıllıca yönetimi geniş saygı uyandırmış; donanmasının gücü ve etkinliği onu öylesine aranır bir müttefik yapmıştır ki, çeşitli krallar Rhodos'un desteğini arar hale gelmişlerdi. Ticari nedenlerle Rhodoslular, hem bu dostluk önerilerini benimsemişler hem de özellikle Mısır ile samimi ilişkiler kurmalarına rağmen, herhangi bir askeri ittifaktan kaçınmışlar ve böylece krallar arası pek çok savaşa dâhil olmamayı başarmışlardır. Bu tarafsızlık politikasıyla Rhodoslular kentlerinin konumunu geniş bir ticaret merkezi olarak güçlendirmede başarılı olmuşlardı.⁵² Roma lejyonları Helenistik düzeni alaşağı edene kadar, Rhodos'un bu politikası oldukça başarılı bir şekilde iş görmüştü.⁵³

2.3. M.Ö. 188 Apameia Barışı - M.Ö. 167 Pydna Anlaşması Arası: Rhodos'un En Parlak Günleri

M.Ö. III. yüzyılın son çeyreğinde, Ege'deki Ptolemaos hegemonyasının düşüşünden sonra, Egeli Yunanlılar'ın özgürlüğünü ve Yunan ticaretinin serbestliğini savunan ve korsanların aktif düşmanı olan Rhodos artık Akdeniz ticaretinin baş takas merkezi ve Helenistik dünyanın en önemli bankacılık merkezi haline gelmişti.⁵⁴ Bütün bu bahsedilen zenginliğe ve ekonomik öneme rağmen Rhodos, tabii ki, büyük güçlere denk değildi. Ama ekonomisi ve deniz gücü, Rhodos'u, sürekli savaş halindeki Hellenistik monarşiler için değerli bir müttefik ve ikinci derecedeki Yunan devletleri arasında lider konumuna getirdi.⁵⁵

Makedonyalı V. Philippos'un saldırgan politikası sonucunda Rhodoslular ile Pergamon kralı Attalos'un, bu krala karşı savaşta kendilerine yardım etmesi için Roma'ya yaptıkları ortak başvuruya daha önce değinilmişti. M.Ö. 197'de gerçekleşen çarpışmada Rhodos'un savaş gemileri, Attalos'unkilerle birlikte Roma donanmasına yardımda bulunmuştur.⁵⁶ Burada kazanılan zaferle Philippos'un bir Ege

⁵² Magie, **a.g.e.**, s.71.

⁵³ Berthold, **a.g.e.**, s.58

⁵⁴ Rostovzeff, **a.g.e.**, s.680.

⁵⁵ Berthold, **a.g.e.**, s.57

⁵⁶ Livius, **a.g.e.**, xxxii.16.6,19.3.

İmparatorluğu kurma planı çökmüş, Rhodos'un bölgedeki etkisi ve gücü daha da artmıştır.

Bununla birlikte, birkaç yıl sonra Seleukos kralı III. Antiokhos kendisini Asia'daki Helen kentlerinin hâkimi ilan ettiğinde Helen özgürlüğünü savunmak yine Rhodoslular'a düşmüş ve bir kez daha saldırgana karşı savaşta Roma ile birleşmişlerdir. Rhodos Donanması, Kartacalı lider Hannibal'in komuta ettiği kralın filosuna karşı büyük bir zafer kazanılmasında ve daha sonra Teos (Sığacık) yakınındaki son çarpışmada Romalılar'ı desteklemek suretiyle nihai başarıya pek çok katkıda bulunmuştur. Bu başarılı hizmetleri karşılığında Rhodoslular, Antiokhos'un yenilmesinden sonra, M.Ö. 188'de Apameia'da imzalanan barış antlaşmasıyla Karia ve Lykia'nın kendilerine verilmesiyle ödüllendirilmişlerdi.⁵⁷ Rhodos artık gücünün zirvesindeydi. Her ne kadar Hellespont artık Rhodos'un en büyük rakibi olan Pergamon'a aitse de, Anadolu'nun batı kıyısının büyük bölümü ya özgürdü ya da Rhodos kontrolü altındaydı. Ayrıca Rhodos, Ege'deki ticareti ve yeniden kurduğu Adalar Birliği'nin (Nesiotik Ligi) resmi başkanı ve asıl lideri olması sebebiyle Ege'nin hâkimi olmaya devam etmekteydi. Küçük Asia'da geniş ve verimli toprakları vardı. Seleukid gücü, Toros Dağları'nın arkasına itilmiş ve anakaradaki Rhodos bölgesi, Likya ve güney Karia'nın da alınmasıyla dört katına çıkmıştı. Rhodos için artık tek gerçek tehlike, Pergamon değil, gölgesi artık Akdeniz dünyasını kaplamış olan Roma'ydı.⁵⁸

2.4. Rhodos'un Düşüşü

Makedonya Kralı II. Perseus'la yapılan Makedonya Savaşları'ndan sonra Ege'de yeni bir dönem başlamıştı. III. Makedonia Savaşı (M.Ö. 171-168), Roma'nın hatalı yönetimi sebebiyle uzamış, ticaretleri savaştan büyük zarar gören Rhodoslular da arabuluculuk yapmak üzere Roma'ya elçi gönderme hatasında bulunmuşlardı. Rhodos elçileri Roma'dayken Pydna'dan zafer haberi gelmişti. Roma, II. Perseus'a

⁵⁷ Apameia Barış Antlaşması'nda, Rhodos mülkleri ve tazminatı için özel maddeler yer almaktaydı ve II. Seleukos Rhodoslu tüccarların vergiden muaf olmalarını onaylamıştı. Polybius, **a.g.e.**, v.89.8, xxi.42.16-17; Livius, **a.g.e.**, xxxviii.38.11-12.

⁵⁸ Berthold, **a.g.e.**, s.165

karşı gereğinden fazla sempati gösteren Rhodos'a karşı çeşitli yaptırımlar uygulamış ve bu yaptırımlarla gücünü kısıtlama yoluna gitmiştir. Bu kapsamda ilk adım olarak, bir *senatus consultum*la, Apameia Antlaşması'yla Rhodos'a hediye olarak verilen Lykia ve Karia özgür bırakılmıştı.⁵⁹ Rhodoslular'ın, anakaradaki topraklarının büyük kısmının kaybı ve Likya'yı kontrol edebilmek için yıllardır harcadıkları çabanın boşa gitmesi demek olan bu kararı kabul etmekten başka yapacak hiçbirşeyleri yoktu. Daha sonra, M.Ö.166'da Kaunos ve Stratonikeia'dan sürgün edilenlerin isteklerine cevaben Roma, Likya ve Karia *senatus consultum*unu genişleterek, Rhodoslular'ın Kaunos ve Stratonikeia'dan da askeri birliklerini çekmesini istemiştir.⁶⁰ Adaya son darbe de çok geçmeden gelmiş, Roma senatosu aynı yıl, Delos'un serbest bir liman olması şartını koyarak Delos, Lemnos ve Haliartus'u Atina'ya vermiştir.⁶¹ Bu, liman ücretlerinden yüksek gelir elde eden Rhodos ekonomisi için büyük bir darbe olmuştur.⁶²

Roma'nın Rhodos'a karşı değişen bu politikasının arkasında çeşitli nedenler yatmaktaydı. V. Philippos yenilmiş ve III. Antiokhos zayıflamışken, Roma'nın artık Asia'da Rhodos ve Pergamon gibi ikinci derece güçlere ihtiyacı kalmamıştı. Artık bu devletleri İtalya'nın güvenliğine değilse de doğudaki Roma düzenine tehdit olarak görmektedir. Eumenes, Küçük Asya'daki güçlü konumu, Rhodos ise donanması ve itibarının yarattığı liderlik potansiyeli sebebiyle Roma'nın hoşnutsuzluğunu uyandırmaktaydılar.⁶³ Senatoyu, Rhodos'un III. Makedonya Savaşı'nda Roma'ya yeterince destek vermemesinden daha fazla rahatsız eden şey; Rhodos'un, Yunanlılar'ın gözünde, özgürlük için yol gösteren bir fener haline gelmesini sağlayan, onur ve bağımsızlığa dair muazzam itibarıydı.

⁵⁹ Polybius, **a.g.e.**, xxx.5.16, xxiv.1-2, xxxi.4; Livius, **a.g.e.**, xlv.15.1, xlv.25.6,12; Berthold, **a.g.e.**, s.201

⁶⁰ Polybius, **a.g.e.**, xxx.21.2-3, xxxi.6; Strabo, **a.g.e.**, xiv.2.3.(652) Esasında, Stratonikeia, III. yüzyılın ortalarında Rhodos'a Seleukidler'in hediyesi olarak verilmişti ve Kaunos da Mısır'dan II. yüzyılın başında satın alınmıştı. Bu sebeple Roma'nın bu şehirleri özgür bırakmakta hiçbir yasal ya da ahlaki hakkı yoktu. Ancak Rhodos'un karara uymaktan başka çaresi yoktu

⁶¹ Polybius, **a.g.e.**, xxx.19.17-20.9, xxxi.10. Berthold, **a.g.e.**, s.202, Gabrielsen, **a.g.e.**, s.64

⁶² Ancak daha sonra görüleceği gibi Rhodos'un Delos'a kaptırdığı ticareti genel olarak düşünüldüğü kadar büyük değildi.

⁶³ Rostovtzeff, **a.g.e.**, s.738, Berthold, **a.g.e.**, s.205

Aslında görüyoruz ki, Rhodos Karia ve Lykia'yı kontrol ettiği yirmi iki yıllık dönemde, Mausollos ve takipçilerinin hüküm sürdüğü alanı yeniden oluşturmuştu. Apameia'da kazandığı topraklarla finansal kaynaklarını iki katına çıkarmış; bu da onu, küçük bir Helenistik krallığa denk bir güç haline getirmişti. Bu sebeple, hiçbir gücün üstünlüğünü tehdit etmesini istemeyen Roma'nın, Karia ve Lykia bölgelerini elinden almaya karar vermesi gayet anlaşılır bir davranıştır. Bu kesinlikle Rhodos'u kendi ekonomik ve finansal kaynaklarına geri döndürmek için atılmış bir adım ve sembolik bir hamleydi.⁶⁴ Roma, zayıflamış ve ittifak arayan bir Rhodos görmek istemekteydi. Bu, bölgedeki Roma politikası için çok daha yararlı ve öğretici bir örnek oluşturabilirdi. Polybius'un ifade ettiği gibi; Senato bir Rhodos örneği yaratmak istemiş ve başarılı da olmuştu.⁶⁵

150 yıldan fazla bir süre boyunca, Rhodos dış politikasının ana amaçlarından biri, kalıcı ve uzun dönemli anlaşmalardan dikkatlice kaçınmak ve tarafsızlığını korumak olmuştu. Ancak böyle bir tarafsızlığın mümkün olduğu dünya Pydna topraklarında son bulmuştu. Roma'yla ittifak arayışı içine giren Rhodos, sonunda M.Ö. 164'te, istediğini elde etti ve son yıllarda pek çok kez talep ettiği üzere bir anlaşma vasıtasıyla Roma ile dostluğu tekrar tesis etmeyi başardı. Rhodos bu antlaşmayla, dış ilişkilerinin tamamen bağımsız olan yönetimini de Roma'ya teslim etmişti.⁶⁶

Roma tarafından doğrudan ya da dolaylı olarak Rhodos'a getirilen ekonomik ve politik yaptırımlar – Delos Limanı'nın ücretsiz olması ve Anadolu'daki Rhodos hâkimiyetinin yıkılması – sonucunda Rhodos'un Ege ve Doğu Akdeniz'deki gerek siyasi gücü gerekse prestiji büyük darbe almıştır. Karia ve Likya topraklarından gelen gelirler ile taşıma ticaretinden elde edilen gelirleri inanılmaz derecede düşüren bu uygulamalarla,⁶⁷ ada devletinin Ege barışını koruma politikasını da tam anlamıyla yerine getirmesi oldukça zor hale gelmiştir. Polybios'un anlatımına

⁶⁴ A. Bresson, 'Les intérêts rhodiens en Carie l'époque hellénistique jusqu'en 167 a.C.', in F. Prost ed., L'Orient méditerranéen de la mort d'Alexandre aux campagnes de Pompée. Cités et royaumes à l'époque hellénistique, Rennes, 2003 (= Pallas 62), 169-192

⁶⁵ Polybius, a.g.e., xxix.19.5; Habicht, a.g.e., s.47

⁶⁶ Habicht, a.g.e., s.47

⁶⁷ Rostovzeff, a.g.e., Volume II, s. 771

göre, Rhodos'luların yıllık vergi geliri Roma'nın bu uygulaması sonrasında bir milyondan yüz elli bin *drakhmai*'a düşmüştür.⁶⁸ Astymedes'in Senato'da M.Ö.164'te yaptığı konuşmaya göre, sadece Kaunos ve Stratonikeia yılda 120 talent (720.000 drahmi) getirmekteydi.⁶⁹ Yine de, oldukça ağır olan bu yaptırımların adanın ekonomisi için ölümcül olmadığını söylemek mümkündür.⁷⁰

Rostovtzeff'e göre, Rhodos ticaretinde yaşanan asıl değişim; ticaretin kapsamına bir sınırlama getirilmesi idi. Delos'ta ücretsiz bir limanın yaratılması, doğu ticaretinin büyük kısmını Rhodos'tan uzaklaştırmışsa da, Rhodos'un tahıl ticareti kontrolünün bundan ciddi şekilde etkilendiğine inanmak için yeterli sebep yok. Rhodos, tahıl ticareti ve Helen devletleri arasındaki ticaretteki (yeni rakipleri olan Suriye ve İtalyalılar'ın ilgilenmedikleri bir alan) yerini korurken, Doğu ve Batı arasındaki, özellikle de kervanlarla taşınan malların trafiğindeki üstünlüğünü kaybetmişti. Ayrıca önemli köle trafiği de elinden çıkmıştı.⁷¹ Köle ve lüks mallar ticaretini elinde tutan yakın ve uzak doğu tüccarları Rhodos'u ve limanlarını pas geçerek, doğrudan İtalyalı tüccarlarla görüştükleri Delos pazarlarına gitmekteydiler. Ancak yine de Rhodos'un; büyük gemiler için daha uygun limanı ve bir durak noktası olarak Delos'tan daha uygun lokasyonu, tahıl ticaretini kontrol etmeye devam ettiği düşünülmektedir.⁷² Ayrıca M.Ö. II. yüzyılın ikinci yarısında Rhodos ve Kırım arasındaki özellikle tahıl ticaretine yönelik ticari ilişkilerin oldukça kuvvetli olduğu göze çarpar. Bu durum belki de M.Ö. 167'de Delos'un bir serbest liman olarak Akdeniz'de etkisini artırmasına karşı Rhodos'un tercih ettiği bir strateji olarak yorumlanabilir. Sonuç olarak Delos hiçbir zaman tam olarak Rhodos'un yerini alamamıştır. Bu kadar hayati bir ürünün dağıtımındaki böylesi güçlü bir pozisyon, adanın ekonomisi için güçlü bir temel sağlamaya devam etmiş ve Akdeniz'deki Roma hâkimiyetine rağmen Rhodos, M.Ö. I. yüzyıl sonlarına kadar, ticaret tecrübesi

⁶⁸ Polybius, **a.g.e.**, xxx.31.10-12

⁶⁹ Karia ve Likya'dan sağlanan toplam kazançtan, maalesef, sadece "büyük bir gelir" olarak bahsedilmesi sebebiyle tam miktar bilinmemekte.

⁷⁰ Polybius, **a.g.e.**, xxx.31.4-7; Stratonikeia hariç bırakıldığında, Rhodos'un Peraia'dan elde ettiği gelir basitçe Apameia öncesi dönem seviyesine dönmekteydi ve hatırlanmalı ki devlet ekonomisi bu dönemde gayet iyi durumdaydı. Berthold, **a.g.e.**, s.206

⁷¹ Rhodos'taki yabancı nüfusun arasında İtalyanlar neredeyse hiç görünmeken, Suriye ve Fenikeli tüccarlara ise ok az rastlanmaktadır. Yüzlerce yabancıнын yaşadığı Rhodos'ta hiç İtalyan olmaması tesadüf olamaz. Rostovtzeff, **a.e.**, s.777-778.

⁷² Rostovtzeff, **a.g.e.**, volume II, s.777, Berthold, **a.g.e.**, s.207

ve sahip olduğu sermaye birikimi sayesinde Ege ticaretinde önemli bir merkez olmayı sürdürmüştür.⁷³ Ancak M.Ö. I. yüzyılın ikinci yarısında, Mısır'ın, önce artan Roma etkisine, sonrasında da hâkimiyetine girmesiyle Rhodos'un tahıl ticaretindeki bu üstünlüğü giderek zayıfladı.⁷⁴

Öyle görünüyor ki, Roma'nın yaptırımları, Rhodos Devleti'nin politik önemi ve zenginliğine zarar vermişse de, Rhodos vatandaşlarının zenginliğine çok büyük etkileri olmadı. Hatta Pydna'dan hemen sonra Küçük Asya'da önceden kendilerine ait olan topraklardaki mülklerine dair hakları tescillendi.⁷⁵ Dolayısıyla, Rhodos Devleti zayıflarken, Rhodos vatandaşlarının en azından Cassius dönemine kadar önceki zenginliklerini korudukları sonucuna varabiliriz.⁷⁶

Ekonomik gücündeki düşüşe paralel olarak Rhodos'un askeri gücünün de M.Ö. 167'den sonra aniden düştüğü varsayıldı. Rhodos donanmasının, azalan devlet gelirleri ve gittikçe Romalılaşan Akdeniz'de adanın etkisi ve politik aktivitelerinin genel düşüşünün sonucu olarak bir gerileme periyoduna girdiği doğrudur. Ancak bu düşüş, bazılarının düşündüğü gibi çok da hızlı gerçekleşmedi. Romalılar Akdeniz'deki korsanlıkla savaşmadıkları için, sağlıklı bir donanma Rhodos ticareti için hayati olmaya devam etti. Pydna'dan sonraki yüzyılda, Rhodos donanmasının büyüklüğü ve gücü azalmış olsa da, yüzyıldan fazla zamandır var olan denizcilik gelenekleri ve denizciliğin yüksek seviyesi iç savaş dönemine kadar korundu.⁷⁷ Roma İç Savaşı döneminde Casius'un Rhodos'u yağmalayışına kadar, Rhodos hala çok iyi organize edilmiş bir donanmaya sahipti ve ölmekte olan Helenistik dünyanın önemli deniz güçlerinden birisiydi.⁷⁸ Bütün bunlara paralel olarak, her ne kadar Ege'deki pozisyonu zayıflamaya başlamışsa da, bir zamanlar eyaleti olan Karia'daki ve Ege adaları üzerindeki etkisi ve prestiji devam etti. Adalar Birliği (Nesiotik Ligi), muhtemelen, Rhodos'un prestijine gelen darbeler ve deniz gücünün giderek azalması

⁷³ Rostovtzeff, **a.e.**, 776-777, 1267

⁷⁴ Uzun mesafeli tahıl dağıtımı, en nihayetinde Romalılar'ın eline geçse ve Mısır'dan elde edilen mallar, muhtemelen İtalyan gemilerinde batıya yönlendirilse de, Ege'deki yerel dağıtımın Rhodos kontrolünde kaldığından şüphe etmek için çok az sebep var. Berthold, **a.g.e.**, s.229

⁷⁵ Polybius, **a.g.e.**, xxxi.15; Rostovtzeff, **a.g.e.**, s.777

⁷⁶ Rostovtzeff, **a.e.**

⁷⁷ Biliyoruz ki, M.Ö. 67'de, Rhodos savaş gemileri, Kilikia korsanlarını yıkmak için Pompey tarafından kurulan Roma donanmasına dahil edildi.

⁷⁸ Rostovtzeff, **a.g.e.**, volume II, s.774

sebebiyle, kendiliğinden M.Ö. 167'i takip eden yıllarda yıkılmış olmalıysa da⁷⁹ Rhodos'un adalar üzerinde çok önemli bir etkiye sahip olmaya devam ettiği açıktır.

Kısacası, Rhodos'un pozisyonu Pydna'dan sonra, sanıldığı gibi bir gün içinde çökmedi. Devam eden yıllarda adanın etrafındaki dünya değişirken, Rhodos'un ekonomisi ve prestiji parça parça zayıfladı. Roma'nın doğudaki işlere gittikçe daha fazla dâhil olması ve emperyalistik bir hâkimiyete doğru ilerlemesi Rhodos'un etki bölgesini mayınladı. Korsanlığın büyümesi ve devlet gelirlerindeki gözle görülür düşüş adanın deniz gücü kaynaklarının zorlanmasına sebep oldu.

Sezar'ın ölümünden sonra yaşanan iç savaş döneminde Rhodos, Cassius tarafından yıkıldı ve yağmalandı.⁸⁰ Cassius ayrılırken 3000 askerini adada bıraktı; İskender'den beri şehirdeki ilk yabancı askeri birlikti bu. Cassius'un yağması Rhodos'un Akdeniz'deki önemini tam olarak bitirmediyse de, Philippi Savaşı'nda Rhodos donanmasının bir kısmının yakılması, geri kalanının da batıya yelken açtırılmasıyla bu işlem tamamlandı. Antonius adayı ziyaret ettiğinde, adayı Cassius'a karşı olan direnci sebebiyle Andros, Naxos, Tenos ve Myndos adalarıyla ödüllendirdi. Aktium Savaşı'ndan sonraysa Octavian, bu hediyeleri iptal ederek adayı cezalandırdı. M.S. 44'de Claudius resmi olarak Rhodos otonomisini sona erdirdi ve ada Küçük Asia eyaletinin bir parçası haline geldi.⁸¹

Böylece Rhodos, Pydna'yı takip eden yıllarda zengin ve ekonomik olarak aktif kalmayı başarmışsa da yeni principatus dönemine girerken farklı bir toplumdur. Artık donanması etkisiz ve ticareti de daha çok yereldi. Yine de principatus dönemi Rhodosu, denizcilerinin yetenekleri, zenginliği ve otokratik Roma İmparatorluğu'nda gitgide büyüyen bir çağdışılık olarak görülen demokratik hükümeti ile övgü uyandırmaya devam etti. Ada bir çeşit Hellenistik başarı müzesi haline geldi. Artık Rhodos, geçmiş günlerin ekonomik merkezi değil, Roma dünyasının her köşesinden ziyaretçileri çeken popüler bir konaklama yeri ve sanat, edebiyat, filozofi ve retorik

⁷⁹ Fraser ve Bean, **a.g.e.**, s.172, Berthold, **a.g.e.**, s.221-222

⁸⁰ Berthold, **a.g.e.**, s. 217

⁸¹ Berthold, **a.g.e.**, s.219

eğitimi merkeziydi.⁸² Özellikle de başkentinin refahı ve ihtişamı ile ünlü olan Rhodos'u Augustus döneminde ziyaret eden Strabon, şehrin zenginliğinden oldukça etkilenmiş ve Rhodos'u karşılaştırılamayacak güzellikte bir şehir olarak tanımlamıştır.⁸³ Rhodos'u ziyarete gelenler arasında, o zamanki hükümetin gözünden düşmüş pek çok Romalı vardı. Rhodos'un son yıllarında, en popüler sürgün yeri olması kendi tarihine de çok uygun düşüyordu; gitgide bilinmezliğe batan, özgürlüğüne en düşkün Helenistik devlet ve son önemli şehir, özgürlüğünün son parçalarını hâkim gücün politik muhaliflerini misafir etmek için kullandı.⁸⁴

⁸² Cicero ve pek çok önemli Romalı burada eğitim görmüştü. L. Casson, **Ancient Trade and Society**, Detroit: Wayne State University Press, 1984, s.80

⁸³ Strabon, **a.g.e.**, xiv.2.5; Casson, **a.g.e.**, s.78

⁸⁴ Berthold, **a.g.e.**, s.232

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

RHODOS ve KARIA

3.1. Karia ve Rhodos Arasındaki İlişkilerin Tarihçesi

Kısaca tarihlerinden bahsettiğimiz bu iki uygarlık, ikinci binyıldan beri ilişki içerisindeydiler. Arkhaik dönemde beraber Mısır'a gittiler. M.Ö. V. ve VI. yüzyıllarda aynı güçlerin himayesinde kaldılar; Lidya, Pers ve Atina. Ancak, öyle görünüyor ki aralarında özel bir komşuluk ilişkisi yoktu. Doğrudan ilişkiler, tam tarihini belirleyemediğimiz, Rhodoslular'ın Khersonesos'u ele geçirdiği zamana kadar başlamadı.

Burada özellikle vurgulanması gereken nokta, Karia'nın bir uzantısı olan ve tezimizin odaklandığı alanın merkezini oluşturan Khersonesos'un (Loryma/Bozburun Yarımadası) Karia'dan daha farklı bir yapıya ve geçmişe sahip olmasıdır. Helen anlayışına göre Khersonesoslular, Karia'nın geri kalanından farklı olarak, Grektir.¹ Yer isimleri genel olarak Kar kökenli olsa da, onlar Khersonesos'un "Grek" olduğunu düşünüyorlardı. Bu düşünce dâhilinde, Rhodos Devleti'ne katılımlarından sonra, Khersonesoslular'ın gerçek Rhodos vatandaşı olmaları da sadece Grek statülerinin bir adaptasyonuydu.²

Karia'nın geri kalanında, özellikle iç bölgelerindeyse durum farklıydı. Daha önce belirttiğimiz gibi Hekatomnid döneminden itibaren, Karia'da Helenizmin etkileri görülmeye başlanmıştı. Yunanca, Hekatomnid satrapplığının resmi dili haline gelmiş, pek çok Karia şehri, en geç IV. yüzyıldan itibaren büyük ölçüde Helenizm

¹ Hepsi de Khersonesos'un Grek karakterine vurgu yapan, bir dizi efsanevi hikaye var. Özellikle de Karia topraklarına gelen ve buradakileri elemine eden, metaforik olarak ya da gerçekten maskülen güçlere odaklanan efsaneler. A. Bresson, '**Grecs and Cariens dans la Chersonesse de Rhodes**' *Origines Gentium*. Collection Etudes 7.147-160.

² A.Bresson, '**Les intérêts rhodiens en Carie l'époque hellénistique jusqu'en 167 a.C.**', in F. Prost ed., *L'Orient méditerranéen de la mort d'Alexandre aux campagnes de Pompée. Cités et royaumes à l'époque hellénistique*, Rennes, 2003 (= Pallas 62), 169-192.

etkisi altına girmişti.³ Ancak bu şehirlerin Helenleşmiş olması, gerçek Helenler tarafından Helen olarak kabul edildikleri anlamına gelmez. Bütün bu Helenleşmeye rağmen, Karia dilinin aniden ortadan kalkmadığı ve özellikle de uzak bölgeler ve köylerde uzun yıllar yaşamaya devam ettiğini bilmekteyiz. Yerli unsurların, en azından köylerde yaşayanların ortak dillerinde yaşamayı sürdürmesi, Grek ve Kariyalı unsurlar arasındaki mücadelenin uzun süre devam etmesine sebep oldu. *Poleis* ve *komai*, Grek ve Kariyalı arasındaki mücadele devam etti.⁴ Başka bir deyişle, bu süreçte antik Karia şehirlerinin insanları Helenleşmişti fakat tam anlamıyla Grek olarak kabul edilmiyorlardı. Bütün bu durum, Rhodoslular'ın M.Ö. III. yüzyılda ele geçirdikleri Karia topraklarını neden Khersonesos'ta yaptıkları gibi topraklarına dâhil etmediklerini de açıklamaktadır.⁵

Khersonesos Karia'nın komşusu olmasına rağmen, M.Ö. IV. yüzyılda Rhodoslular'ın Khersonesos'un ilerisindeki Karia topraklarını ele geçirmeye dair bir girişimde bulunduklarını düşündüren hiçbir şey yoktur. Büyük resme baktığımızda bunun sebebini anlamak mümkündür. Hekatomnidler döneminde, Rhodoslular'ın Halikarnassos'u ele geçirmek gibi bir istekleri vardı ve bunun için harekete de geçmişlerdi. Ancak istediklerinin tersi olmuş; sonunda, Rhodos kendisini Karia satraplarının himayesi altında bulmuştu.⁶ Karia *koinon*ları tarafından desteklenen Hekatomnid satrapları, bu dönemde Karia'da gerçek bir bağımsız güç inşa etmişlerdi ve bu durum M.Ö. 332'e kadar devam etti.

Ancak İskender'in fethi, bu düzende bir değişiklik yarattı. Kısa vadede Rhodoslular bu yeni durumdan bir kazanç elde etmemiş gibi görünseler de, uzun vadede şüphesiz büyük bir avantaj getirdi. İskender'in Anaolu'yu fethinden sonra artık Karia'da, Hekatomnidler döneminde olduğu gibi Helenleşmiş Kariyalılar denebilecek, Kariyalı etniğin meşruiyetini temsil eden yerli bir güç yoktu. Bu demek

³ Yine de, Kaunos'tan gelen ve M.Ö. IV. yüzyılın ikinci yarısına ait bir yazıtta yer alan, önce Karca sonra Grekçe yazılmış bir metin, Karca'nın bu dönemde hâlâ aktif olarak kullandığını göstermektedir. Ancak İskender'den sonraki dönemde bir ya da iki nesillik süreçte, en azından güney Karia'daki yazıtlarda, onomastik tamamen Grekçe olmuştur.

⁴ Daha büyük bir farklılıkta, Rhodoslular (Khersonesos da dâhil olmak üzere) Dorik lehçe kullanırken, bu Helenleşmiş Kariyalılar genellikle Koine lehçesi kullanmaktaydılar.

⁵ A. Bresson, **a.g.e.**

⁶ Artemisia'nın Rhodos'u ele geçirmesi. Syf:24

değil ki, Kariyalı kimliği ve bilincine dair her şey yok oldu. Aksine, Karia kültürleri uzun yıllar varlıklarını sürdürdüler. Tapınaklar etrafında birleşmiş çeşitli Karia birlikleri var olmaya devam ettiler; hatta bazı Karia şehirleri bu birlikleri kontrol edebilmek için rekabete girdiler. Zeus Karios'un (Kariyalı Zeus) bir veya daha fazla kültürünün varlığı ve özellikle M.Ö. III. yüzyıldan itibaren, Stratonikeia yakınındaki Zeus Khrysaoreus etrafında gelişen Khrysaorik Birliği⁷ pek çok Karia şehrini kapsayan bu dini konfederasyonların yenilenmiş gücünü göstermektedir. Diğer taraftan belki Hekatomnid krallarının erken dönemde başlattığı Helenizasyon hareketinin bir çeşit erken doğuma sebep olması; belki Karia'nın İskender sonrası dönemde Diadokhlar'ın, sonraki dönemde ise Ptolemaios ve Seleukoslar'ın, dönem dönem de Antigonoslar'ın çekişme alanı haline gelmesi; belki de kıyılardaki Grek şehirleri, Makedon hanedanları ve tabii ki Rhodos'un da bu paylaşımdan pay alma arzuları sonucunda oluşan karmaşık ortam, Karia Birliği'nin gerçek bir politik yapı kazanmasını engelledi ve bu ancak geç Helenistik dönemde mümkün oldu.⁸

Bu karmaşık politik ortam, güç dengesini her şeyin üstünde tutan Rhodos'un, Helenistik dünyanın çekişmeli ortamında Karia'nın içerilerine kadar girmesine olanak sağlamıştı.

3.2. Rhodos'un Karia'daki Yayılımı

Helenistik dönem Akdeniz'inde giderek büyüyen bir güç haline gelen Rhodos'u, ada dışında topraklar edinmeye götüren, bir *emporium* olmaya iten sebepler nelerdi? Rhodos gibi ticaret odaklı bir devlet; ele geçirmesi, kontrolü, yönetimi ve savunması ona ciddi maliyetlere sebep olacak bir bölgeye yayılma ihtiyacını neden hissetmiş ve ne tür bir kazanç elde etme umuduyla bu maliyeti göze almıştı? Rhodos'un karşısındaki anakarada toprak edinmeye, bir ticaret merkezi haline geldikten sonra cesaret etmiş olması gerektiği düşünülebilir.⁹ Her şeyden önce, yukarıda da belirttiğimiz gibi, anakarada toprak ele geçirmek ve burada

⁷ Strabon, a.g.e., xiv.2.25.

⁸ Bresson, a.g.e.

⁹ Ayşe Devrim Ataüz, *Asardibi (Casara) A Classical, Hellenistic and Early Roman Harbor in the Rhodian Peraea*, Yüksek Lisans Tezi, Bilkent Üniversitesi, 1997, s.72

yerleşimler oluşturmak ve bunları korumak Rhodoslular için ciddi bir maliyet olacağından, Rhodos Devleti'nin savunabileceğini düşünmediği yerlere para ve enerji harcamayacağı aşikârdır. Bu durumda, Rhodos şehirleri anakaradaki bu toprakları uzun vadede muhafaza edebileceklerine inanmış olmalıdır. Çok güçlü bir donanması olmasına rağmen ordusu olmayan Rhodos'un anakarada ele geçirilen bu toprakları, dönemin büyük güçlerine karşı koruması olanaksızdı. Bu da demek ki Rhodos, bu toprakları savunma konusunda, ordusu ve donanmasından çok Akdeniz ticaretini kontrol etmenin getirdiği politik gücüne güvenmekteydi.¹⁰

Bütün bunların dışında, fazla nüfusun komşu anakara topraklarına gönderilmesi Grekler'in karakteristik özelliklerinden birisiydi. Bir başka görüşe göre ise, Peraia'nın uygun limanlarıyla rakip bir ticaret merkezi olmasını ve kendisine yönelebilecek saldırılarda üs olarak kullanılmasını engellemek için, bu bölgenin ele geçirilmesi Rhodos için bir zorunluluktur.¹¹ Çünkü Loryma yarımadasındaki limanlar, ticaret rotaları üzerindeki konumlarıyla Rhodos'un limanları kadar gelişme potansiyeline sahiptiler. Bu sebeple Rhodos, erken dönemden itibaren bu bölgeyi ele geçirmiş, Loryma'ı bir askeri üs haline getirerek Loryma Yarımadasını ticari aktivitelerden izole etmiş ve kendisine yönelebilecek saldırıları da engellemiştir.¹² Daha sonraki yüzyıllarda da, politik gücünün getirdiği fırsatları kullanmış ve burayı basamak noktası olarak Karia'nın içlerine doğru ilerleyişini sürdürmüştür.

Rhodos Peraiası bölümünde detaylarıyla inceleyeceğimiz bu sürecin kısa bir özetini yapmanın, konunun algılanması açısından faydalı olacağı kanaatindeyiz.

3.2.1. Karia Anakarası'na İlk Adım

Rhodos'un anakarada ilk olarak ne zaman ve nasıl toprak edindiği bilinmese de, bulunan bazı yazıtlar sebebiyle, Rhodos'un eski şehirlerinin (en azından Kamiros'un) henüz birleşmeden önce, Peraia'da toprak sahibi olduğu

¹⁰ Ataüz, **a.g.e.**, s.72, 92

¹¹ Van Gelder, **a.g.e.**, s.193.

¹² Van Gelder, **a.g.e.**, s.193; R. S. Carter "The Stepped Pyramids of the Loryma Peninsula" *İst.Mitt.*32,1982, s.182

düşünülmektedir.¹³ Öyle görünüyor ki anakarada, Loryma yarımadasının eğer tümü değilse bile, en azından Physkos'un güney doğusunda kalan kısmı birleşmeden önce Rhodos şehirlerine ait topraklardı.¹⁴ Birleşmeden sonra bu bölge – Birleşik Peraia olarak - Rhodos Devleti'nin bir parçası haline gelerek *deme/demos* sistemine dâhil edilmiş, yaşayanları da tam statüyle Rhodos vatandaşı olmuşlardır.¹⁵ Genel olarak, Karia satraplarının bölgelerinde tam bir kontrole sahip oldukları süre boyunca, Rhodos yayılmasının Khersonesos'un çok ilerilerine gidemediği düşünülmektedir.¹⁶ Ancak IV. yüzyıl boyunca bu birleşik alanın; batıda bugünkü Bencik'te yer alan Knidos sınırına, kuzeyde Kedrai'ye ve doğuda Physkos'un ilerisindeki bir noktaya kadar uzandığını bilmekteyiz.¹⁷ Bütün bu bölge, daha önceden birleştirilmiş Loryma Yarımadası'yla birlikte yeni Birleşik Peraia'yı oluşturmaktaydı ve adalarla birlikte Rhodos Devleti'nin ayrılmaz bir parçasıydılar. Yine de Peraia'nın asıl merkezi, taşlı ve dağlık Loryma Yarımadası'dır.¹⁸

3.2.2. Peraia'nın Genişlemesi

Peraia'nın büyümesi Rhodos'un ekonomik gelişimiyle hız kazandı. Rhodos'un anakarada kontrol altında tuttuğu bölge M.Ö. III. yüzyıl boyunca ele geçirdiği topraklarla genişledi. Özellikle Seleukid yönetiminin zayıflığı, Rhodos'un Peraia'ya önemli eklemeler yapmasını sağladı. Rhodos'un bu dönemde Karia'da, kuzeyde Keramikos Körfezi'nden Stratonikeia bölgesine kadar olan, Pisye, İdyma, Kyllandos ve Tendebe gibi yerleşimleri hâkimiyeti altına aldığını anlıyoruz.¹⁹ Yeni ele geçirilen yerler, Birleşik Peraia'da olduğu gibi Rhodos devletine dâhil edilmedi ve tâbi bölgeler olarak işlem gördü.²⁰ Tâbi (Bağımlı) Peraia olarak tanımladığımız bu bölgeler, Rhodoslu memurlar tarafından idare edildiler ancak Birleşik Peraia'dan

¹³ Fraser ve Bean, **a.g.e.**, s.95-96.

¹⁴ Berthold, **a.g.e.**, s.42

¹⁵ Bean, **a.g.e.**, s.189

¹⁶ Hans-Ulrich, Wiemer, '**Structure and development of the Rhodian Peraia: Evidence and Models**', Hellenistic Karia, edt. by R. Van Bremen & J.M. Carbon, Bordeaux, Ausonius, 2010, s.419

¹⁷ Berthold, **a.g.e.**, s.42

¹⁸ Bean, **a.g.e.**, s. 189-190; Ataüz, **a.g.e.**, s.73

¹⁹ Livius, **a.g.e.**, xxxiii.18.1-22; IG xii.I 1036; Inscr.Lind. 151; SGDI 4269; Berthold, **a.g.e.**, s. 83; A.H.M.Jones, **a.g.e.**, s. 50

²⁰ A.H.M. Jones, **a.g.e.**, s. 50

farklı olarak bu topraklar *deme/demos* sistemine dâhil edilmedikleri gibi, burada yaşayanlar da Rhodos vatandaşı sayılmadılar.

Rhodos, Apameia Barışı'ndan önce, bu saydığımız bölgeler dışında, anakarada iki önemli yer daha ele geçirdi; Kaunos ve Stratonikeia. Stratonikeia'nın ele geçiriliş tarihi tam olarak tespit edilemedi ve bu tarihlemeye dair farklı görüşler sonraki bölümde belirtilecektir. Kaunos'un ise M.Ö. 190 civarında, V. Ptolemaios'un generallerinden 200 talent karşılığında satın alındığını bilmekteyiz.²¹

Rhodos ve Peraia'sındaki refah, M.Ö. 188'de, Apameia Antlaşması ile zirveye ulaştı. Rhodos, Magnesia Savaşı'nda gösterdiği yararlılığa karşılık olarak bu antlaşmayla Menderes'in güneyindeki Karia toprakları ve Likya ile ödüllendirildi. Romalılar'ın özgür ilan ettiği bazı şehirler²² dışında kalan Menderes'in güneyindeki bütün Karia ve Likya toprakları artık Rhodos kontrolü altındaydı. Yeni ele geçirilen yerler, hali hazırda var olan Tâbi (Bağımlı) Peraia idari yapısına dâhil edildiler. Bunun yanında Rhodos, Karia'daki özgür şehirlerle ilişkilerini de müttefiklik anlaşmaları ya da özgürlük ve otonomilerini kabul ettiğini gösteren daha resmi düzenlemelerle sağladı.²³

3.2.3. Peraia'nın Küçülmesi ve Elden Çıkışı

Rhodos'un Roma'nın düşmanlığını kazandığı Pydna'dan sonra durum değişti. M.Ö. 167'de Karia ve Likya, Roma Senatosu'nun kararıyla özgür bırakıldı. Daha sonra, M.Ö. 165'de, Rhodos'un Kaunos ve Stratonikeia'dan da askerlerini çıkarması istendi.²⁴ Böylece Rhodos, anakaradaki topraklarının büyük kısmını kaybetti. Ancak, Polybius'un Senato'nun kararını anlatan metinlerinden ve de bölgeden çıkan çeşitli yazıtlardan, Stratonikeia ve Keramikos Körfezi arasında kalan alanın Rhodos'un kontrolü altında kalmaya devam ettiği anlaşılmaktadır.²⁵ Bu

²¹ Bean, **a.g.e.**, s.189

²² Miletus, Latmos Herakleia'sı, Mylasa ve Alabanda, muhtemelen Knidos, Myndos, Halikarnassos ve Iasos ve diğerleri. Reger, **a.g.e.**, s. 89

²³ Reger, **a.e.**, s. 89

²⁴ Gabrielsen, 'Rhodes and Rome after the 3rd Macedonian War', Centre and Periphery in the Hellenistic World (Studies in Hellenistic Civilization 4), 132-161, Aarhus, s.133

²⁵ Polybius, **a.g.e.**, xxx.5.12; SGDI, 4275;4276; Fraser ve Bean, **a.g.e.**, s.101-102.

bölgenin tam olarak ne zaman elden çıktığı bu günkü verilerle belirlenememekle beraber, M.S. II. yüzyılda, Rhodos'a ait toprakların hâlâ Stratonikeia'ya bitişik olduğu düşünülmektedir.

Roma'nın Likya ve Karia'yı özgür bırakmasıyla, Rhodos'un Anadolu anakarasındaki pozisyonu tabii ki zayıflamıştı, ancak bundan sonra bölgede etkili olmaya devam etmişti. Hâlâ eski Peraia'sı ile Karia ve Likya'daki özel mülkiyetlerini elinde tutmaktaydı.²⁶ Bu konuya daha sonraki bölümlerde değinilecektir.

Bu gelişmelerden sonra Rhodos'un anakarada elinde kalan topraklar olan Birleşik Peraia ve Stratonikeia'ya kadar olan alanı Roma dönemine kadar elinde tuttuğunu bilmekteyiz. Ancak muhtemelen Roma İç Savaşı sırasında Cassius'a karşı verdiği savaşta Birleşik Peraia dışında kalan alanları kaybetti. Birleşik Peraia'nın ise bir bütün olarak, M.S. 210'dan sonraki bir tarihte elden çıkmış olması muhtemeldir.²⁷ Birleşik Peraia'nın elden çıkışıyla Rhodos'un Karia anakarasındaki varlığı son bulmuştur.

²⁶ Berthold, **a.g.e.**, s.219

²⁷ Fraser ve Bean, **a.g.e.**, s.98

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

RHODOS PERAİASI

4.1. Peraia Neresidir?

“Rhodos Peraiası”, antik yazarlar tarafından, anakaradaki Rhodos topraklarını ifade etmek için kullanılmış bir terimdir. Rhodos kitabelerinde bu terimin karşılığı, Yunanca "karşı yakalı" demek olan “to peran”dır.¹ Pseudo-Skylaks, Strabon, Livios, Polybios gibi pek çok antik yazar Peraia’nın çeşitli tanımlarını yapmışlarsa da, “Peraia neresidir” sorusu, cevabını, hem coğrafi hem de siyasi olarak tam anlamıyla veremediğimiz bir soru. Çünkü kaynaklarımız Peraia (apeiros, to peran ve peraia şeklinde) kelimesini kullandıklarında, hepsinin coğrafi ve yapısal olarak aynı bölgeyi işaret etmediklerini görüyoruz.²

‘Peraia’ kelimesi, antik literatürde iki anlamda kullanılmıştır. İlk anlamıyla peraia; tamamen topoğrafik bir terimdir ve bir adanın karşısındaki anakarada yer alan bölgeyi tanımlamak için kullanılmıştır. İkinci anlamıylaysa siyasi bir terimdir ve anakaranın, genellikle yakınlardaki bir adanın kontrolü altında olan bir bölgesini tanımlamak için kullanılır. Birinci durumda bölgenin sınırları, şayet belirtilirse, biraz daha genel hatlarıyla çizilirken, ikinci durumda sınırlar, bölgeyi kontrol eden politik güç tarafından daha kesin çizgilerle belirlenmiştir.³

Rhodos Peraiası ve bu bölgeye denk gelen topraklarla ilgili ilk bilgiler, her ne kadar Peraia kelimesini kullanmasalar da, Herodotos ve Pausanias’tan edinilebilir. Herodotos, Lydia Kralı Kroisos’un, Anadolu’daki Helenler’i egemenliği altına almasını anlatırken, muhtemelen daha sonra Rhodos Peraiası olarak adlandırılacak bölgedeki Dorlar için, “Asya’daki Dorlar” tanımlamasını⁴;

¹ Fraser ve Bean, **a.g.e.**, s.52; Varinlioğlu, **Pera’da Rhodos Yurttaşı Olmak**, 8. Araştırma Sonuçları Toplantısı, Ankara, 1990, s.223

² G. Reger, **‘Relations between Rhodes and the Rhodian Peraia’**, Hellenistic Rhodes: Politics, Culture and Society, edited by V. Gabrielsen, Aarhus: Aarhus University Press, 1999, s.79

³ Gabrielsen, **a.g.e.**, s.148-149

⁴ Herodotos, **a.g.e.**, i.6

Pausanias ise “Karia Bölgesi’ndeki Dorlar” tanımlamasını kullanmışlardır.⁵ Herodotos, daha sonra, Pers komutanı Harpagos’un Karialılar üzerine yürüyüşünü anlatırken de “Ne Karialılar bir iş yapabildi, ne de o bölgede oturan bazı Helenler” diyerek Peraia kelimesini kullanmadan bu bölgede yaşayanları tanımlamıştır⁶. Bu tanımlar dolayısıyla, belki de, Arkaik Çağ’da ve Herodotos’un yaşadığı (M.Ö. 484 – 430) Klasik Çağ’da, henüz, daha sonra Peraia olarak adlandırılacak olan bölgenin bu adı almadığı sonucuna varılabilir.⁷ Daha sonraki dönemde, Ps. Skylaks, (M.Ö. IV. yüzyıl ortaları); “Rhodoslular’ın anakaradaki arazisi”nden bahseder ve Knidos ile Kaunos arasındaki bölgeyi işaret eder⁸. Her ne kadar bu yazar da Peraia kelimesini kullanmasa da, Peraia’ya karşılık gelen bölgeden bahsettiği anlaşılmaktadır.

Strabon, eseri Geographika’da pek çok kez Rhodos Peraiası’ndan bahseder ama sadece iki yerde, sınırlarına dair kesin bilgiler verir. Bu kısımlarda, Peraia’nın Daidala’da başladığını ve Phoiniks Dağı’nda sona erdiğini söyler.⁹ Başka bir yerde ise; Phoiniks Dağı’nın Karia Khersonesosu’nda Loryma’da yer aldığını belirtir.¹⁰ Görüldüğü gibi, Strabon’nun tarif ettiği alan, Pseudo-Skylaks’in anlattığından daha geniş olduğundan, iki coğrafyacı arasındaki üç yüz yıl içerisinde Peraia’nın genişlediği düşünülebilir. Gerçekten de, Rhodos’un anakarada kontrol ettiği bölgenin zaman içerisinde genişlediğini biliyoruz.

Polybius’un; Rhodos Peraiası’nın ucundaki bazı kaleler ve bölgelerin, Rhodos’un Lykia ile olan savaşı sırasında zarar gördüklerini anlatmasından, Peraia’nın Lykia ile bitişik olduğu sonucunu çıkarırız.¹¹

Buraya kadar değindiğimiz antik metinlerde, Peraia kelimesi ile Rhodos Devleti’ne dâhil edilmiş olan Birleşik Peraia’nın siyasi ya da topografik tanımlaması yapılmıştır. Ancak Livius ve Polybius’un, M.Ö. 197’de V. Philippos’la yapılan savaş

⁵ Pausanias, **a.g.e.**, iv.5.3

⁶ Herodotos, **a.g.e.**, i.174

⁷ Murat Aydaş, **a.g.e.**, s.23-25

⁸ Ps. Skylaks, **a.g.e.**, 99 GGM, I, s.73

⁹ Strabon, **a.g.e.**, xiv.2.2 (651 C), xiv.3.1 (664)

¹⁰ Strabon, **a.g.e.**, xiv.2.4 (652)

¹¹ Polybius, **a.g.e.**, xvii.7.6-7; Fraser ve Bean, **a.g.e.**, s.53

ve sonrasındaki anlaşmayı aktardıkları metinlerde¹², Peraia kelimesini, genel bir anlamda, anakarada Rhodos kontrolü altındaki, daha geniş ve kesin çizgilerle tanımlanmamış bir bölgeyi ifade etmek için kullandıkları anlaşılmaktadır.¹³

Bütün bunların dışında, Mela, Plinius ve Ptolemaios gibi yazarlar da Peraia'dan bahsetmiş fakat topoğrafyasına dair ek bilgi vermeyip, daha fazla yerleşim ismi vermişlerdir.¹⁴

Görüldüğü gibi eski çağ literatüründe Rhodos Peraiası kelimesi, farklı dönemlerde farklı bölgeleri ifade etmek için kullanılmıştır. Rhodos'un Karia'da kontrol ettiği alanın coğrafi ve siyasi sınırları ve tabiatı Klasik, Helenistik ve Roma dönemleri boyunca büyük bir değişim geçirdiğinden, anlaşılan Rhodos Peraiası kelimesinin de tek ve kesin bir karşılığı yoktur.¹⁵ Ancak genel hatlarıyla, eski çağ kaynaklarındaki Peraia kelimesinin; başlangıçta Rhodos Devleti'ne tamamen entegre edilmiş Karia Khersonesos'u ifade ederken, zamanla topografik anlamda kullanıldığını ve kesin sınırlar olmaksızın, Rhodos'un karşısındaki anakarada, daha büyük bir alanı ifade ettiğini söyleyebiliriz.

Rhodos Peraiası denilen bu topraklarda yaşayanların toplumsal ve siyasal açıdan farklı durumları vardı. Peter Fraser ve George Bean tarafından ortaya konulan ve artık gelenekleşmiş bir tanımlamaya göre anakaradaki Rhodos toprakları iki bölüme ayrılmıştı: Birleşik ve Tâbi (Bağımlı) Peraia. Her ne kadar bu geleneksel görüşe karşı bazı itirazlar varsa da¹⁶; biz genel anlatımımızı bu geleneksel görüş üzerinden yapmayı ve farklı görüşleri de ayrıca aktarmayı uygun gördük.

¹² Livius, **a.g.e.**, xxxiii.18.1.2; xxxiii.18.20; xxxvii.22.3; Polybios, **a.g.e.**, xviii.2.3.

¹³ Gabrielsen, **a.g.e.**, s.152.

¹⁴ Pomponius Mela, **De situ orbis libri III**, i.83f.; I.16; Plinius, **a.g.e.**, v.103; vi.29; Ptolemaios, **a.g.e.**, v.2.8; Livius, **a.g.e.**, xxxii.33.6; Ataüz, **a.g.e.**, s.70

¹⁵ Gabrielsen, **a.g.e.**, s.153

¹⁶ Gabrielsen, Rhodos'a özgürlüklerini kaptıran ve doğrudan Rhodos hâkimiyetine bağlı birleşik bir alana ait bir politik topluluklar kategorisinin asla varolmadığını savunur. Ona göre, Karia'daki küçük kasabalar dâhi, *polis* ya da *koinon* olarak anılmaları farketmeksizin, Rhodos'la ilişkileri; karşılıklı hakları ve zorunlulukları olan bir ortaklık anlaşmasına dayalı, bağımsız devlet statülerini korudular. Dolayısıyla Gabrielsen, Birleşik ve Tâbi Peraia ayrımını ve hükmeden ve tebaası anlayışını kabul etmez. V. Gabrielsen, **'The Rhodian Peraea in the Third and second Centuries B.C.'** **C&M**, 51, 2000, s.129-184. Ek 1: Farklı Bir Tâbi (Bağımlı) Peraia Yorumu, syf:238

Fraser ve Bean'e göre, Birleşik ve Tâbi (Bağımlı) Peraia arasındaki ayrım, her ne kadar eski çağ yazarları tarafından dile getirilmemişse ve Rhodos kitabelerinde bu ayrımı gösteren özel bir terim yer almamışsa da, temel bir ayrımdı. Rhodos Devleti'nin bir parçasını oluşturan ve *deme/demos* sisteminde yer alan Birleşik Peraia; genel hatlarıyla Rhodos'un hemen karşısında yer alan Loryma Yarımadası'ndan oluşmaktaydı. Rhodos Devleti'ne tam bir entegrasyonun sağlandığı Birleşik Peraia'da yaşayanlar, tıpkı adadakiler gibi Rhodos vatandaşı sayılırlardı. Rhodos tarafından daha sonraki dönemde ele geçirilen ve yaşayanları Rhodos vatandaşı sayılmayan Tâbi (Bağımlı) Peraia ise; Kedrai'nin kuzeyinden başlayıp, sonunda Kaunos ve Stratonikeia'ya kadar uzanan, bir dönem Menderes'in güneyindeki tüm Karia ve Likya'yı da içeren ve sınırları zaman içerisinde değişimler gösteren bir bölgeyi kapsamaktaydı. Rhodos Peraia'sının bu yapısal olarak farklı bölgeleri arasındaki sınırı çizmede temel kriter; Rhodoslular'ın Birleşik Peraia sınırları içerisinde, ait oldukları demotikleriyle tanımlanırken, Tâbi (Bağımlı) Peraia'da etnikleriyle yani "*Rhodioi*/Rhodoslu" olarak tanımlanmalarıydı.¹⁷

Genel olarak Birleşik Peraia'nın; Amos, Syrna, Phoiniks, Kasara, Loryma, Thyssanoos, Tymnos, Hyla gibi Khersonesos şehirleri ve Kedrai, Physkos ve Erine'yi ve bunların haricinde anakaranın devamı sayılan Megiste Adası ve Daedala'yı kapsadığı düşünülmektedir. Tâbi (Bağımlı) Peraia ise erken II. yüzyılda en geniş sınırlarına ulaştığında; Kaunos, Kalynda, Pynos, Stratonikea, Kallipolis, Idyma, Thera, Kyllandus, Pisye, Panamara, Pladasa ve Prinassos'u içermektedir. Rhodos Peraiası'nı oluşturan Birleşik ve Tâbi Peraia'yı detaylarıyla inceleyebiliriz.

4.1.1. Birleşik Peraia

Toprakları doğrudan Rhodos Devleti'nin parçası ve yaşayanları Rhodos vatandaşı olan Birleşik Peraia'nın sınırlarını ve hangi tarihte Rhodos Devleti topraklarına dâhil olduğunu kesin hatlarıyla bilmiyoruz. Birleşik Peraia'nın özünü Karia Khersonesos (Loryma/Bozburun Yarımadası) oluşturmaktaydı. M.Ö. IV. yüzyılda Birleşik Peraia genişleyerek Khersonesos'un dışında; Khersonesos'un

¹⁷ Fraser ve Bean, *a.g.e.*, s.53-54; Van Gelder, *a.g.e.*, s.181.

kuzeyinden başlayıp Keramos Körfezi'ndeki Kedrai'ye (Sedir Adası) kadar uzanan Apeiros Bölgesi, Physkos (Marmaris) ve bunlardan ayrı olarak, Telmessos (Fethiye) Körfezi'ndeki Daidala ve Megiste Adası (Meis Adası / Kastellorizo)'nı da topraklarına kattı.

Bu bölgenin büyük bir kısmı erken bir dönemde, muhtemelen M.Ö. V. yüzyılın sonundan önce Rhodos Devleti ile birleştirilmişti. Yaşayanları Rhodos Devleti'ne tamamen entegre edilmiş; yerellikleri Rhodos *demeleri* haline getirilmiş ve adanın üç büyük bileşeni olan *Íalysia*, *Kameiris* ve *Lindia* arasında dağıtılmışlardı.

Birleşik Peraia *demelerinin* mensupları, Rhodos Devleti'nin içinde demotikleri ile bilinirken, dışarıda epigrafik kayıtlarda adadaki Rhodoslular'dan ayırt edilemeyecek şekilde *Rhodioi* olarak tanımlanıyorlardı.¹⁸ Rhodoslular tam bir politik entegrasyon olan bu metodu, daha sonraki dönemde ele geçirdikleri Karia toprakları ve Lykia'da, yani Tâbi (Bağımlı) Peraia'da uygulamadılar.

Rhodos Devleti'nin bir parçası haline gelen Birleşik Peraia'nın özünü Karia Khersonesos (Loryma Yarımadası) oluşturduğu için, Birleşik Peraia'nın tarihi ve gelişimini incelemeye Karia Khersonesosundan başlamanın doğru olacağı kanaatindeyiz.

4.1.1.1. Karia Khersonesos (Bozburun/Loryma Yarımadası)

Karia Khersonesos, eski çağ kaynaklarından ve yazıtlardan anladığımız kadarıyla, bugün Bozburun Yarımadası denilen Loryma Yarımadasıdır. Hisarönü Körfezi'nin etrafındaki bir alanı da içeren Loryma Yarımadası (Daraçya), Anadolu'nun güneybatı köşesinde, batıda Knidos, güneyde Rhodos olmak üzere iki önemli Yunan *polisinin* komşusuydu.¹⁹

Antik çağ boyunca Khersonesos, tıpkı Karia'nın geri kalan kısımlarında görüldüğü gibi, çok sayıda küçük yerleşimin birleşmesinden oluşan bir

¹⁸ R. Van Bremen, 'Networks of Rhodians in Karia', **Mediterranean Historical Review** Vol. 22, No. 1, June 2007, pp.113-12, s.113.

¹⁹ W. Held, 'Loryma ve Karia Chersonesos'un Yerleşim Sistemi', **OLBA XII**, Mersin, 2005, 85-95, s.86

konfederasyon (*koinon*) düzenindeydi. Daha sonra, muhtemelen M.Ö. IV. yüzyılda, dağınık kırsal yerleşimler ve çok sayıda kmenin birleşiminden oluşan bu “yarımada yerleşimi”, Rhodos’un hamiliğinde yeniden örgütlenmek suretiyle Rhodos Peraiası olarak anılmaya başlanmış ve Rhodos Devleti’nin bir parçası haline gelmiştir.²⁰ Yaşanan bu dönüşümle birlikte, Khersonesos Birliği’nin vatandaşları Rhodos vatandaşı, yerleşim yerleri de Rhodos *demeleri* haline gelmiştir. Helenistik dönem sonundaysa Khersonesos terkedilmiştir. Gelişimini kısaca böyle açıklayabileceğimiz Khersonesos’un genel yapısını, Rhodos Peraiası’na dönüşüm sürecini ve Rhodos devlet yapısı içerisindeki fonksiyonunu detaylarıyla incelemeye çalışabiliriz.

Karia Khersonesos, ya da bugünkü adıyla Bozburun Yarımadası, Ege ile Doğu Akdeniz arasındaki deniz ticaret yollarının buluştuğu noktada, Rhodos’tan sadece 18 km. uzaktaki konumuyla jeostratejik açıdan büyük bir potansiyele sahiptir.

Coğrafi özellikleri itibarıyla Bozburun Yarımadası küçük ve kapalı olarak nitelendirilebilecek alanlardan oluşmuştur. Dik dağlar arasına sıkışmış çukur vadiler ve dar boğazlar, bu yörenin karakteristik yüzey biçimleridir. Yarımadanın güneydoğu kıyıları çoğunlukla kayalık ve dik yamaçlardan oluşmakta, sadece az sayıdaki koy gemilerin yanaşmasına uygun nitelik taşımaktadır. Daha fazla sayıda koyun bulunduğu kuzeybatı kıyısında, kayalık kıyılarla düz kumsalların konumları, gemilerin yanaşmasına daha uygun bir durum ortaya koymaktadır. Yarımadanın bu yönünde kalan derin koylar, fırtınalı havalara karşı güvenli liman hizmeti sunarken, kıyı şeridinde yerleşik insanlarla ticari münasebet de mümkün olabilmekteydi. Çok sayıdaki yerleşim yerinin bu tarafta bulunması da bu durumla açıklanabilmektedir.²¹

Karia Khersonesos’unun, Karia’nın geri kalan bölgelerinde olduğu gibi kendine has bir yerleşim sistemine sahip olduğu görülmektedir. Rhodos *polis*inin kuzeyinde ve diğer bir *polis* Knidos’un doğusunda yer alan Khersonesos, büyüklüğü açısından bir *polise* eşit olmakla beraber tipik *polis* sisteminden farklı olarak tek bir

²⁰ E.Deniz Oğuz-Kırca, ‘The Cora and The Core: A general Look at the Rural Settlement Pattern of (Pre) Hellenistic Bozburun Peninsula, Turkey’, **Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı 20, 2015, Sayfa 33-62, s.37, 49

²¹ M. Benter, ‘Hydas: Bozburun Yarımadası’nda Müstahkem Bir Yerleşim Yeri’, **Belleten** 74/271, 2010, 659-672, s.660.

merkezden yoksundur.²² Khersonesos’da, alışılmış *polis* sistemindeki gibi bir merkez kent etrafındaki khorada yer alan köy veya çiftlik yerine, tam sayısı henüz belirlenememişse de yaklaşık yirmi adet küçük yerleşim olduğu düşünülmektedir.²³ Yapılan araştırmalar, yarımada’daki ilk yerleşim döneminin arkaik çağda olduğunu göstermiştir.²⁴

Khersonesos’un erken dönem tarihine ve politik durumuna dair, Herodotos’un ve diğer bazı tarihçilerin bir kaç bahsi dışında kayıt olmaması sebebiyle bilginiz çok sınırlı. Genel olarak Khersonesos’un erken dönemlerde Rhodos veya Knidos kontrolünden bağımsız olduğu kabul edilir.²⁵ Genellikle Helenistik öncesi kaynakları referans alan ya da yerel kaynaklardan bilgi toplayan Stephanus’un Byzantium’unda, Khersonesos’daki yerleşimlerden olan Amos, Bybassos, Kryassos, Loryma, Syrna ve Tymnos yerleşimleri şehir olarak anılmıştı.²⁶ Daha erken dönem kültürlerinin varlığına dair bir diğer önemli kaynak, bu yarımada’da bulunan mezar taşlarıdır. Bu mezar taşları dünyada başka yerde paraleli olmayan özgün parçalardır.²⁷ Bu sebeple en azından Loryma Yarımadası’ndaki yerleşimlerin bu mezar taşlarını inşa etmeyi de içeren, Rhodos ya da Knidos’tan farklı olarak antik bir gömme geleneğinin olduğu söylenebilir.²⁸ Dahası bölgenin, onu Rhodos Adası’ndan ayıran, Yunanlılar’ın Kariyalılar’ın yaşadığı topraklara göç edişine ve geldikleri bu yerde sağlam bir halkla, Kariyalılar’la karşılaşmalarına odaklanmış kendine has bir mitolojisi vardır.²⁹

Merkezi bir yerleşimi olmayan Karia Khersonesosu’ndaki dağınık yerleşimlerin Helenistik dönemden önce bir siyasal birlik (*koinon*) oluşturduğu düşünülmektedir. Yarımada’daki küçük yerleşimlerin birleşmesiyle oluşan bu

²² Held, **a.g.e.**, s.86

²³ Held, ‘Die Karer und die Rhodische Peraia’, **Die Karer und Die Anderen**, Internationales Kolloquium an der Freien Universität Berlin, Oktober 2005, s.122 ; Benter, **a.g.e.**, s.660

²⁴ Benter, **a.g.e.**, s.661; Cook, **a.g.e.**, s.166; Fraser ve Bean, **a.g.e.**, s.94; R.S. Carter, “**The ‘Stepped Pyramids’ of the Loryma Peninsula**” *İst.Mitt.* 32,1982, 176-195, s.176

²⁵ J.M. Cook, ‘Cnidian Peraea and Spartan Coins’, *The Journal of Hellenic Studies*, Vol. 81, 1961, pp. 56-72, s.56; Held, ‘**Loryma ve Karia Chersonesos’unun Yerleşim Sistemi**’, s. 86-87.

²⁶ Wiemer, **a.g.e.**, s.416

²⁷ Carter, **a.g.e.**, s.176

²⁸ Ataüz, **a.g.e.**, s.80

²⁹ Alain Bresson, ‘Grecs and Cariens dans la Chersonesse de Rhodes’ *Origines Gentium*, Collection Etudes 7. Bordeaux: Editions Ausonius, 2001,147-160, s.4.

Khersonesos *Koinon*'u (κοινον των Χερσονασίων), bütün Karialıların en üst siyasi organizasyonu olan Karia *Koinonu*'nun üyesi olan bölgesel bir *koinon*du. Birleşerek Khersonesos *Koinonu*'nu oluşturan bu kasabaların her biri de yerel *koinon*ları oluşturmaktaydı.

Geç arkaik ve klasik dönemlerde Khersonesoslular, “XEP” harfleriyle işaretlenmiş, bir yüzünde bir aslanın kafası, diğer yüzünde öküz kafası olan kendi sikkelerini basmışlardır.³⁰ Ayrıca bu birlik M.Ö. V. yüzyılda Atina Vergi Listeleri'nde “Χερρονήσιοι” (Khersonesioi) olarak karşımıza çıkmaktadır.³¹ Khersonesos (Χερρονήσος) olarak anılan yerin *ethnikon*'u Khersonesioi/Khersonesios (Χερρονήσιος) idi.³²

Khersonesos vergi listelerinde ilk olarak MÖ 452/1 yılında görülmüş, bu tarihten itibaren 425/4'e kadar on üç defa kaydedilmiştir. Ödenen miktarlar bu verginin tek isim altında birkaç yerleşim tarafından verildiğini işaret etmektedir. M.Ö. 428/7'de, önceki yıllarda bu başlık altında ödeme yapan Ἄμιοι, Ληρ[....]ı ve restore edilemeyen diğer bir küçük yerleşim biriminin ayrı olarak ödemede bulundukları görülmektedir. Bu durumda, bu listelerde *Kerronesioi*, birisi Amos olmak üzere, diğer ikisi belirlenemeyen en az üç üyeden oluşuyormuş gibi görünmektedir.³³ *Kerronisioi*, muhtemelen, M.Ö. 408'den önce birleşen Rhodos bölgesinin büyük kısmını temsil ediyor olabilir. Anlaşılan bölgedeki dağınık yerleşim biçimi sebebiyle vergiler, tek tek yerleşimler adına değil de Khersonesos Synteliyası olarak ödenmiştir.³⁴

Daha önce Karia'nın politik yapısında bahsettiğimiz gibi, merkezi bir kenti olmayan bu *koinon*lar toplantılarını belli kutsal alanlarda yapmaktaydılar. En üst siyasi organ olan “Karia *Koinonu*”nun Mylasa'daki Zeus Karios veya Labraunda

³⁰ Cahn, “Knidos. Die Münzen des sechsten und fünften Jahrhunderts v. Chr.” Berlin, 1970, 200-11.

³¹ B.D. Meritt et. al.(1939- 1949- 1950- 1953), **The Athenian Tribute Lists**, vols 1-4. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, volume I. 440-1, 458; Held, **a.g.e.**, s.87.

³² Flensted-Jensen, “*Karia*”, in M.H. Hansen and T.H. Nielsen (eds.), *An Inventory of Archaic and Classical Poleis*, Oxford: 2004, 1108-1137, s.1114

³³ Alican Doğan, ‘**Atina Vergi Listelerinde Karia Bölgesi**’ Yayınlanmamış Tezi, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, 2013.

³⁴ Fraser ve Bean, **a.g.e.**, s.96; Zeynep Kuban, ‘Karya, Bozburun Yarımadası, Kıran Gölü Kutsal Alanı Yüzey Araştırmaları Sırasında Tespit Edilen Tarımsal Üniteler’, *Antik Çağ'da Anadolu'da Zeytinyağı ve Şarap Üretimi*, Mersin, 2008, s.216

Kutsal Alanları'nda toplanması gibi, bölgesel Khersones *Koinonu*'nun da toplandığı bir siyasal merkezi olmalıdır.³⁵ Bunun için iki aday bulunmaktadır: Kıran Gölü ve Kastabos.

Kıran Gölü; Loryma'nın kuzeyinde yer alan bir kent dışı kutsal alandır ve burada arkaik veya erken klasik döneme tarihlenen bir tapınak ve sunak ile birlikte, bir küçük teatron ve üç hizmet yapısı bulunmaktadır. Alanın etrafındaki arazi, kırsal karakterli yerleşimlerle yoğun bir şekilde iskân edilmiştir. Bölgede bulunan seramikler kutsal alanın en geç M.Ö. V. yüzyıldan itibaren kesin olarak kullanımda olduğunu göstermektedir. Yapı kalıntılarındaki duvar örgüsü ve yine seramik buluntular Helenistik dönemde kullanımın sürdüğünü belgelemektedir.³⁶ Kıran Gölü Kutsal Alanı'nın Khersonesos *Koinonu*'nun siyasal merkezi olabileceği öne sürülmektedir.³⁷ Tapınak muhtemelen M.Ö. V. yüzyıldan itibaren çevresindeki toprakların en önemli idarecisi konumundaydı. Teatronuyla birlikte kutsal alan muhtemelen Attika Delos Deniz Birliği zamanındaki vergilendirme tartışmaları gibi önemli toplantılara ev sahipliği yapmıştır. Rhodos'un bölgeyi kontrol altına almasından sonra, tapınak siyasi ve ekonomik bazı kayıplara uğramış olsa da Helenistik dönemde tekrar elden geçmiş olması manevi değerinden bir şey yitirmediyi göstermektedir.³⁸

Kastabos Hemitheia Kutsal Alanı; Khersonesos *Koinonu*'nun siyasal merkezi için diğer bir adaydır. Bybassos kasabasının yakınındaki bu alan, erken Helenistik dönemde inşa edilmiş olması gereken büyük tiyatrosuyla Kıran Gölü'nden daha büyük ve gösterişli bir yerdir. Ayrıca Diodoros, Hemitheia'nın bütün Khersonesoslular tarafından tapınım gördüğünü belirtmiştir.³⁹ Alanda bulunan yazıtlarda komşu yerlilerden (Hygassoslular) bahsedilmesi, uzmanları buranın bölgesel *koinona* hizmet ettiğini düşünmeye itmiştir. Gerçekten de, Peraia'da nadir

³⁵ Held, *a.g.e.*, s.87

³⁶ Zeynep Kuban, 'Karya, Bozburun Yarımadası, Kıran Gölü Kutsal Alanı Yüzey Araştırmaları Sırasında Tespit Edilen Tarımsal Üniteler', *Antik Çağ'da Anadolu'da Zeytinyağı ve Şarap Üretimi*, Mersin, 2008, s.215

³⁷ Kuban – Saner, 'Kıran Gölü 1998', *17. Araştırma Sonuçları Toplantısı* 1999, II, 287-294, s.289; Held, *a.g.e.*, s.91

³⁸ Kuban, 'Karya, Bozburun Yarımadası, Kıran Gölü Kutsal Alanı Yüzey Araştırmaları Sırasında Tespit Edilen Tarımsal Üniteler', s.215

³⁹ Diodoros, *a.g.e.*, v.62-63; Held, *a.g.e.*, s.91-92

olarak görülen tiyatrosu ve Peraia şartlarına göre gösterişli Hemithea Tapınağı dikkate alınacak olursa bu görüş doğru olabilir.⁴⁰ Uzun yanlarından her birinde 11 sütun, diğer yanlarında 6'şar sütun bulunan Hemithea Tapınağı'nın yapımı M.Ö. IV. yüzyıl içinde ve Bybassoslular'ın önerisi üzerine Rhodos Devleti'nin kaynakları kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Bu tapınak, yapımından sonra iki yüzyıl boyunca yörede büyük saygınlık görmüş, Rhodos devletinin yavaş yavaş yoksullaşması ve gerilemesi döneminde, belki de bu olgunun etkisiyle, o da sönükleşmiştir.⁴¹

Ancak şu an için birliğin siyasi merkezine dair tek bir kesin yer söylemek çok mümkün değildir. Yarımada'nın politik tercihlerine bağlı olarak, zaman içinde değişiklikler gerçekleşmiş olması ve Kasara'daki Kıran Gölü Kutsal Alanı'nın da, Kastabos Hemithea Kutsal Alanı gibi topluluk kültü için özel bir alan olarak fonksiyon göstermiş olması mümkündür.⁴²

Atina vergi listelerinde yer almaları, sikke basmaları ve siyasi kararlarını aldıkları ortak bir tapınım alanına sahip olmalarının yanında, Khersonesos *Konionu*'nun yüzyıllar boyu, Khersonesos Rhodos Devleti'ne dâhil olduktan sonra dâhi varolmaya devam ettiğine dair bazı göstergeler vardır. Khersonesos *Koinonu*'nun varlığı M.Ö. erken II. yüzyıldan Roma İmparatorluk Dönemi'ne kadar belgelenebilmektedir.⁴³ Bu da, Khersonesoslular'ın (*Khersonasioi*) Helenistik dönem boyunca da yaşadıkları bölgeye ait olma duygusunu paylaşmaya devam ettiklerini göstermektedir.⁴⁴ Bir diğer gösterge; Rhodos yazıtlarında, Peraia'da görev yapan memurların yetki alanını tanımlamak için kullanılan resmi dildir. Yazıtlardan, resmi Rhodos dilinde Khersonesos Bölgesi'nin, Helenistik dönemden M.S. III. yüzyıla kadar, Rhodoslu memurların yönetmek için görevlendirildiği ayrı bir bölge olmaya devam ettiği anlaşılmaktadır.⁴⁵ Bu bölgesel kimlik ayrıca, Rhodos'ta, *Khersonasitas*

⁴⁰ J.M. Cook ve W.H.Plommer, 'The Sanctuary of Hemithea at Kastabos', Cambridge, 1966.

⁴¹ Umar, **a.g.e**, s.200

⁴² Kırca, **a.g.e**, s.45

⁴³ I. Rhod.Per.555=I.Pérée 5(Kedrai, M.Ö. 200/101); SEG 40,668,1.6-7 (Lindos M.S.75/100)

⁴⁴ Wiemer, **a.g.e**, s.418

⁴⁵ Wiemer, **a.g.e**, s.417; SEG 14,686=I.Rhod.Per.357=I.Pérée52;I.Rhod.Per507=I.Pérée23; I.Rhod.Per.161 = I.Pérée 133.

kelimesinin, birinin Rhodos devletinin bu bölgesiyle bağlantısını belirtmek için bir etnik olarak kullanılmış olması gerçeğinde de görülebilir.⁴⁶

Helenistik dönemde Rhodos Devleti'nin bir parçası haline geldiğini bildiğimiz Khersonesos'un tam olarak ne zaman Rhodos toprağı olduğuna dair farklı görüşler ileri sürülmektedir. Araştırmacıların çoğu Khersonesos'un Arkaik dönemden sonra Rhodos'a ait olduğunu öne sürse de⁴⁷, J.M. Cook, Rhodos'un *synoikismos*undan önce bunun mümkün olmadığını ileri sürmüş hatta Khersonesos'un Knidos'a ait olduğu sonucuna varmıştır.⁴⁸

Buna karşılık, Van Gelder ve onu takip eden Wiemer ile Fraser ve Bean, Khersonesos'ta *ktoinai* sisteminin varlığına dair ele geçen bulgular sebebiyle, Khersonesos'un Rhodos toprağı olma sürecinin, ada şehirlerinin politik birleşmesinden önce başlamış olması gerektiğini düşünmektedirler.⁴⁹ *Ktoina*; Rhodos'a özgü, birleşmeden önce kullanılan coğrafi bir birimdir. Ayrıca Rhodos nüfusunun bölgesel bir birimi olan *ktoina*, birleşmeden sonra oluşturulan *deme/demos* sistemine oldukça benzer bir yapıdır. *Ktoinai*, *synoikismos* sonrasında nüfus birimi olarak *deme* sisteminin kullanılmaya başlamasından sonra da varolmasına rağmen anlaşılan sadece dini amaçlarla kullanılmıştır ve bu tarihten sonra yeni *ktoinainin* kurulmadığı düşünülmektedir.⁵⁰ Van Gelder ve Wiemer'a göre, Kameiros'un Kameirolular'ın hem ada hem de anakaradaki *ktoinaisinden* bahseden kararnamesi⁵¹, Kameiros'un Khersonesos'a erken bir tarihte yayılmış olduğunun kanıtıdır. Çünkü Kameirolular, bu kurumu onun politik fonksiyonunu geçersiz hale getiren *synoikismos*tan sonra ihraç etmiş olamazdı. O zaman, Khersonesos'taki *ktoinai*, *synoikismos*tan önce, *ktoinanın* hala nüfus birimi olarak kullanıldığı ve

⁴⁶ Wiemer, **a.g.e** s.417- 418; SEG 39, 737A, 737B 1.7

⁴⁷ Van Gelder, **a.g.e**, s.194; Fraser ve Bean, **a.g.e.**, s.94; Berthold, **a.g.e.**, s.42; Papachristodoulou, **a.g.e.**, s.49

⁴⁸ Cook, **Cnidian Peraea and Spartan Coins**, s.57-62

⁴⁹ Van Gelder, **a.g.e.**, s.191-2; Fraser ve Bean, **a.g.e.**, s.95; Wiemer, **a.g.e.**, s.18.

⁵⁰ Fraser ve Bean, **a.g.e.**, s.95-96. *Ktoinaya* sadece Rhodos'un etki alanı içerisinde rastlandı. *Synoikismos*tan önce varolan bölgesel karakterde bir kavram olan *ktoina*, *synoikismos*tan sonra da *demedan* daha küçük bölgesel birim olarak yaşamaya, en azından Kamiros'ta, devam etmiştir. I.Papachristodoulou, 'The Rhodian Demes within the Framework of the Function of the Rhodian State'. In **Hellenistic Rhodes. Politics, Culture, and Society**, edited by V. Gabrielsen. Aarhus: Aarhus University Press, 1999, s.30. Jones, *ktoinanın demenin öncüsü olduğu ve de demelerin ktoinanın yerini aldığı fikrine şüpheyile yaklaşmaktadır*. Jones, **a.g.e.**, s. 244, no.9

⁵¹ Syll. 339

Kameiros'un hala bağımsız bir şehir olduğu bir dönemde ortaya çıkmış olmalı. Bu durumda, bu kurumun bulunduğunu yazıtlardan anladığımız Kameiros *demeleri* olan Tymnos, Thyssanous ve Tlos'un, daha birleşik Rhodos Devleti kurulmadan yani M.Ö. 408/407 tarihinden önce Kameiros'a ait olduğu sonucuna varılabilir.⁵²

Fraser ve Bean de, Wiemer'a benzer şekilde; Tymnos'ta bir *ktoinai* sisteminin varlığının (ve belki Phoiniks'te⁵³) Peraia'nın *synoikismos*dan önce Rhodos toprağı olduğuna dair önemli bir argüman olduğunu düşünmektedirler.⁵⁴

Khersonesos'un tarihi ve yapısına dair daha farklı düşünceleri olan Winfried Held, Helenistik dönemden önce Khersonesos'ta Rhodos hâkimiyetine dair hiçbir ize rastlanmadığını söylemektedir.⁵⁵ Aksi görüşlerin sahiplerinin, Yunan sisteminden yola çıktıkları için, Yunan *polis*inden başka bir siyasal birim düşünemediklerini, bu sebeple bu merkezi olmayan yarımada'nın mutlaka başka bir *polise* bağlı olması gerektiğini varsaydıklarını iddia etmektedir. Ona göre, bu problemin çözümünü Karia Khersonesosu'nda yaşayan halkla ilişkilendirmek gerekir. Burada yaşayanlar Yunan değil Kariyalıdır ve siyasi sistemleri Yunanlılar'inkinden tamamen farklı olarak bir *Koinon* (Birlik) sistemidir.⁵⁶ Bu sebeple Khersonesoslular, Rhodos'un kontrolü altına girdikleri erken Helenistik döneme kadar, herhangi bir Yunan polisine bağlı olmaksızın varlıklarını sürdürmüş olmalıydılar.

Belirttiğimiz gibi Karia Khersonesosu yerine Rhodos Peraiası isminin kullanılmasına geçişin zamanını tam olarak belirleyemesek de M.Ö. IV. yüzyıl sonunda, bütün yarımada'nın güneyde Loryma'dan kuzey doğuda Phykos'a kadar Rhodos bölgesi olduğu neredeyse kesin görünmektedir. Rhodos vatandaşlığı statüsüne geçen Khersonesoslular'ın, bu yeni duruma oldukça çabuk adapte oldukları anlaşılmaktadır. Yazıtlarda adlarını Rhodoslular'ın yaptığı gibi demotikonlarıyla birlikte kullanan Khersonesoslular'ın, sıklıkla Rhodos'la ilişkilendirilen isimler kullandıkları görülmektedir. Khersonesoslular Karia isimlerinden ziyade Rhodos

⁵² I.Rhod.Per.110=I.Peree 159; Syll.3 849=I.Rhod.Per 157=I.Peree 132; SEG 14, 702 = I.Rhod.Per.201=I.Peree 102, Wiemer, **a.g.e.**, s.418-419

⁵³ SGDI, 4264

⁵⁴ Fraser ve Bean, **a.g.e.**, s.95

⁵⁵ Held, **a.g.e.**, s. 87

⁵⁶ Held, **a.e.**

isimlerine yönelmişlerse de, mezar yapılarının yerel Karia tarzında devam ettiğini görmekteyiz.⁵⁷ Anlaşılan, Rhodos vatandaşlığı edinmiş olan Khersonesoslular kendilerini eşit olarak hem Karialı hem de Rhodoslu olarak görmekteydiler.⁵⁸ Khersonesoslular Rhodos vatandaşlığı olan yeni statülerini çabuk kabullenmekle beraber, eski politik organizasyonlarından da tamamen vazgeçmemişlerdir. Khersonesos Rhodos toprağı haline geldikten sonra da eski Khersonesos Birliği devamlılığını korumuş, hatta birlik kutsal alanı olduğu düşünülen Kastabos güzelleştirilip genişletilmiş, burada bir mermer tapınak yapılmıştı.⁵⁹ Khersonesoslular'ın bağışlarıyla yapılan bu tapınak, burada yaşayan Karia halkının özgüvenini belgelemektedir. Her ne kadar Khersonesos Birliği, varlığını M.S. III. yüzyıla kadar devam ettirmişse de, artık politik merkez Rhodos şehri olduğundan Khersonesos Birliği eski politik önemini yitirmiş olmalıdır.

Politik olarak yaşanan bu dönüşüm yerleşim yapısında da kendini göstermiş olmalıdır. Khersonesos, Rhodos ve komşularının arasında bir tampon bölgeydi. Kıyı bölgesi, istilalara karşı en zayıf yer olduğu için, Khersonesoslular yüksek noktalarda gözetleme kulelerinden oluşan bütünlüklü bir yapı planlamak zorunda kalmış olmalıdır. Bu yapı, akropolislerin kutsal alanlara, körfezlere ve sıklıkla limanlara erişiminin sağlandığı güçlü bir savunma ağı altında organize edilmişti.⁶⁰ Her ne kadar bu konuya daha sonra ayrıntılı olarak değinilecekse de, bu noktada şunu belirtmekte fayda vardır: Öyle görünüyor ki, Karia Khersonesosu'nda klasik öncesi dönemde kır tipi yerleşimler ortaya çıkmış ve khoranın ana elementleri oluşmuştu ancak bu yerleşim organizasyonu son halini geç klasik, erken Helenistik dönemde, yani yarımadanın Rhodos hâkimiyeti altında olduğu dönemde almıştı.⁶¹

Rhodos himayesi altında refah seviyesinin yüksek olduğu bir yaşam süren Khersonesos'da M.Ö. II. yüzyılın sonlarında başlayan ve geç antik dönemde M.S.

⁵⁷ W.Held, "Neue und Rediverte Inschriften aus Loryma und der Karischen Chersones", **Epigraphica Anatolica** 36, 2003, 55-86, s.75 no.21, s.70 no.15, bu yazıtın yer aldığı, Rhodon tarafından dikilen Rhodokrat'ın mezar kaidesi basamaklı olup, Rhodoslu değil yerel Karia tipindedir. Held, **'Die Karer und die Rhodische Peraia'**, s.122.

⁵⁸ Held, **a.e.**

⁵⁹ Cook – Plommer, **a.g.e.**, s.167

⁶⁰ Benter, 'Hydas: Bozburun Yarımadası'nda Müstahkem Bir Yerleşim Yeri', *Belleten* 74/271, 2010, 659-672, s.661; Kırca, **a.g.e.**, s.46

⁶¹ Oğuz-Kırca, **a.e.**, s. 49

IV. ve VI. yüzyılda yörenin tekrar iskânıyla son bulan bir boşluk yaşanmıştır. M.Ö. II. yüzyıl sonlarında, Khersonesos halkının yerleşim yerlerini terk etmelerine sebep olan ancak şimdiye kadar tarihsel bir açıklama getirilememiş bir olay yaşanmış olmalı. Held, belki de yoğun tarımsal işletmenin buna sebep olmuş olabileceğini düşünmektedir. Ona göre; muhtemelen tarımsal teraslara yer açmak, ihracat için amfora üreten çömlek atölyelerinin ihtiyacını karşılamak ve Khersonesos'ta inşa edilen gemiler ve gemievlerinde kullanmak için çok büyük miktarlarda ağaç kesilmiş olmalıydı. Kapsamlı ağaç kesimi erozyona ve bu gün Limanbaşı mevkiinde bahçelerin ve tarlaların altında kalmış olan Bybassos antik limanının batmasına sebep olmuş olabilir.⁶² Erozyonun bir diğer sonucu, toprağın kuruması ve bağcılığın bitmesi olabilir.⁶³ Oğuz-Kırca ise, bu ağaçsızlaşma teorisine şüpheyile yaklaşmakta ve geçmişteki iklimsel koşulların aşağı yukarı bugünkü gibi yarı kurak olması ihtimali var olduğundan kesin sonuçlardan uzak durmak gerektiğini belirtmekte ve Peraia'nın *deme*'lerinde sık ormanlık alan olduğunu ileri sürmenin gelecekte aksi ispat edilmediği sürece oldukça zor olduğunu düşünmektedir.⁶⁴

4.1.1.2. Khersonesos Dışındaki Birleşik Peraia

Daha önce de belirttiğimiz gibi; Khersonesos, Rhodos Peraiası'nın kalbini oluşturmakla beraber; Rhodos yazıtlarında, Khersonesos'dan ayrı olarak Birleşik Peraia'nın parçası oldukları anlaşılan Physkos ve Apeiros'dan bahsedilmiştir.⁶⁵

Anlaşılan o ki; Rhodos'un *synoikismos*uyla anakaradaki Rhodos şehirlerine ait olan topraklar Rhodos Devleti'ne dâhil edildikten sonra, M.Ö. IV. yüzyıl boyunca anakaradaki bu alan büyümeye devam etmiş ve kuzeyde Kedrai, doğuda Physkos'u da içine alacak şekilde genişlemiştir. Rhodos idari terminolojisinde Rhodoslu memurların görev alanları tanımlanırken Apeiros ve Physkos'un sürekli olarak Khersonesos'tan ayırt edilmesi de, bize bu bölgelerin, daha önceden kazanılan

⁶² Held, 'Die Karer und die Rhodische Peraia', s.134; Winfried Held ve A. Kaan Şenol, 'The Production of Rhodian Wine on the Karian Chersonesos in Hellenistic Period', **Antik Çağ'da Anadolu'da Zeytinyağı ve Şarap Üretimi**, Mersin, 2008, s.180.

⁶³ Held, **a.e.**

⁶⁴ Oğuz-Kırca, **a.g.e.**, s.36

⁶⁵ Fraser ve Bean, **a.g.e** s. 66

topraklara IV. yüzyılda başarıyla eklendiğini göstermektedir.⁶⁶ Bu daha sonraki toplulukların birleştirilmesine dair kesin tarih verilememektedir. Ancak Physkos, M.Ö. 325'e tarihlenen bir Athena kült heykeli bağış listesinde, Lindos'un bir *demesi* olarak görülür.⁶⁷ Bir Helenistik dönem listesinde Erine ve Euthana, sırasıyla Ialysus ve Kamirus demotikleri olarak görülürler. Biliyoruz ki, Kedrai M.Ö. 404'ten sonraki bir tarihte Birleşik Peraia'ya dâhil edildi.⁶⁸ Daedala ve Megista'yı da içeren dış taraftaki birleşik bölgeye bakıldığında ise Megiste'nin M.Ö. IV. yüzyılın ortasında Rhodoslu olduğu görülür, Daedala da muhtemelen aynı zamanda dâhil edilmiştir.

4.1.2. Tabi (Bağımlı) Peraia

Tâbi (Bağımlı) Peraia'nın özünü Keramikos Körfezi'nin kuzeyindeki Karia oluşturmaktaydı. Kıyıda Keramos ve İdyma arasındaki topraklar ile kuzey ucunda Stratonikeia, kuzeydoğu ve doğu uçlarında Hyllarima ve Muğla olmak üzere iç kısımlardaki topraklar Tâbi Peraia'nın merkeziydi. Zaman içerisinde büyüyen Tâbi Peraia, M.Ö. II. yüzyılın başlarında güney doğuda Kaunos ve kuzeyde Stratonikeia'yı alacak kadar genişlemişti. Rhodos'un bu bölgedeki hâkimiyetinin sınırları, kronolojisi ve doğası, belirsizliğini korumakla beraber daha çok bulgu açığa çıktıkça daha iyi anlaşılmaktadır.⁶⁹

Rhodos'un Karia'da bölgesel topraklar ele geçirmesi, Roma'nın M.Ö. 188'de imzalanan Apameia Barışı'nda Menderes'in güneyindeki toprakları Rhodos'a vermesinden çok daha önce başlamıştı. Her ne kadar eldeki veriler, bu bölgenin nasıl Rhodos'un eline geçtiğine dair yapıyı tam olarak kurmamıza izin vermese de, Peraia'nın bu gün Birleşik Peraia dediğimiz alanın ötesine yayılma süreci muhtemelen M.Ö. III. yüzyılın ilk yarısında başlamış ve bu yüzyıl boyunca devam

⁶⁶ Wiemer, **a.g.e.**, s.419

⁶⁷ I.Lindos 51, col. II, I.17-64.

⁶⁸ Kedrai 405/404'te bağımsızdı ve Peleponesos Savaşı'nda Atina'nın müttefikiydi. Ancak Kedreatis'in bir deme ismi olarak Rhodos'tan gelen yazıtlarda görünmesi (IG xii.1, 283, 284 ve 1448), Kedrai'nin M.Ö. 4.yüzyıl sonunda Rhodos Devleti'ne dâhil edildiğini gösterir. Magie, **Roman Rule in Asia Minor: to the end of the third century after Christ** Princeton, New Jersey, Princeton University Press, 1950, vol II, s.879

⁶⁹ Van Bremen, **a.g.e.**, s.115

etmişti.⁷⁰ Yeni ele geçirilen yerler, Birleşik Peraia'da uygulanan sistemle Rhodos Devleti'ne dâhil edilmek yerine tâbi bölgeler olarak işlem gördüler.⁷¹ Tâbi Peraia'daki topraklar Rhodoslu memurlar tarafından idare edilseler de, bu topraklar Rhodos *deme* sitemine dâhil edilmediler ve burada yaşayanlar Rhodos vatandaşı sayılmadılar.⁷²

4.1.2.1. Tâbi (Bağımlı) Peraia'nın Gelişimi

Apameia Barışı'ndan önce Rhodos'un Karia'da, Birleşik Peraia'nın ötesindeki topraklarda gerçekleştirdiği fetihlere dair kaynaklar çok sınırlı olsa da Livius ve Polybios'un anlatımlarından; Rhodos'un bu dönemde Karia'da, kuzeyde Keramikos Körfezi'nden Stratonikeia bölgesine kadar olan Pisye, İdyma, Kyllandos ve Tendebe gibi yerleşimleri hâkimiyeti altına almış olduğunu anlamaktayız.⁷³

Ama bu ele geçirişe dair tarihler ve detaylar çok belirsiz. Kıyı ve Stratonikea arasındaki alanın (Stratonikeia ve Kaunos sonradan eklenmek üzere), Fraser ve Bean'in çalışmalarından beri genel olarak, İskender'in gelişiyle, M.Ö. 281'deki Kurupedion Savaşı arasındaki bir tarihte ele geçirildiği varsayılmıştı. Çünkü merkezi Karia, Büyük İskender'in gelişinden önce Hekatomnidler tarafından, Kurupedion Savaşı'nın gerçekleştiği M.Ö. 281'den sonraysa Helenistik monarşilerden biri veya diğeri tarafından kontrol edilmekteydi.⁷⁴ Dahası, Fraser ve Bean'e göre; Rhodos'un bölgeyi ele geçirmek için eline geçen en iyi fırsat, İpsos Savaşı'nın gerçekleştiği M.Ö. 301 ile Lysimakhos'un tüm Karia'yı ele geçirdiği M.Ö. 286 tarihleri arasındaki, Lysimakhos'un Karia üstündeki kontrolünün oldukça zayıf olduğu dönemdi. Belki de böyle bir dönemde Rhodos bu fırsattan istifade etmiş

⁷⁰ Van Bremen, **a.g.e.**, s. 115

⁷¹ A.H.M. Jones, **a.g.e.**, s. 50

⁷² Gabrielsen'in bu konudaki fikri için ilgili sayfa. Ona göre, Rhodos'a özgürlüklerini kaptıran ve doğrudan Rhodos hâkimiyetine bağlı, birleşik bir gruba ait bir politik topluluklar kategorisi asla varolmadı. Küçük kasabalar dahi, polis ya da koinon olarak anılmaları farketmeksizin, Rhodos'la ilişkileri, karşılıklı hakları ve zorunlulukları olan bir ortaklık anlaşmasına dayalı, bağımsız devlet statülerini korudular. V. Gabrielsen, 'The Rhodian Peraea in the Third and second Centuries B.C.' C&M, 51, 2000. 129-184

⁷³ Livius, **a.g.e.**, xxxiii.18.1-22; IG xii.I 1036; Inscr.Lind. 151; SGDI 4269; Berthold, **a.g.e.**, s.83; A.H.M.Jones, **a.g.e.**, s.50

⁷⁴ Fraser ve Bean, **a.g.e.**, s.100

ve topraklarını genişletmişti.⁷⁵ Fraser ve Bean'ın bu görüşü genel kabul gördü. Ancak yeni yazıtların ışığında, bu modelin gözden geçirilmeye ihtiyaç duyduğu anlaşılmaktadır. Rhodos'un Karia'daki bu ilk yayılım sürecinin, Fraser ve Bean'ın ileri sürdüğü gibi M.Ö. 280'de son bulmadığı ve M.Ö. III. yüzyıl boyunca devam etmiş olabileceğine dair bazı ipuçları var.⁷⁶ Örneğin, 1992'de Keramikos Körfezi'nin kuzeyindeki, antik ismiyle Pisye'de (Yeşilyurt) bulunan bir yazıt, bu toprakların ele geçiriliş tarihine dair daha farklı fikirlerin oluşmasına sebep oldu.⁷⁷ *Pisytai* ve *Pisytai* ile birleşen *Pladaseis Koinonunun* altındaki pek çok *koinadan* bahseden büyük bir genel katılım yazıtı olan bu yazıt, bu şehrin M.Ö. III. yüzyılın ortalarında hâlâ bağımsız olduğunu gösterdi. Pisyeliler ve Pisyeliler'le birleşen Pladasalılar *plethosu* tarafından fonlanan gemievlerinin inşaatına dair yazıtın eksik parçaları, ne yazık ki, tam anlamı ve tarihine dair güvenli bir sonuca varmayı engellemektedir. Ancak öyle anlaşıyor ki; M.Ö. 275 ve 225 yılları arasındaki bir tarihte, bu *koinon* daha büyük bir gücün kontrolü altındaydı. Fakat eksik kısımlar sebebiyle bu büyük gücün kim olduğunu anlayamıyoruz. Kayıp bölümün nasıl restore edildiğine bağlı olarak pek çok farklı yorum getiriliyor; bu büyük güç Rhodoslular olabileceği gibi, Seleukos ve Ptolemaios kralları da olabilir. Dolayısıyla, bu yeni yazıtın Rhodos Peraia'sının gelişiminde yarattığı etki çelişkili; Eğer Pisyeliler ve Pisyeliler'le birleşen Pladasalılar *Koinonunun* üzerindeki büyük güç Rhodos'sa, bu tarihlerde Karia'nın iç bölgelerine girmesine olanak veren bir limanı çoktan ele geçirmiş ve bunu bir deniz üssüne çevirme sürecine girmiş demektir. Eğer bu güç Rhodos değil de Seleukos ya da Ptolemias kralı ise, o zaman M.Ö. 250'lerde Pisye'de hâlâ Rhodoslular'ın Khersonesos'un karşısındaki bu kıyıya geçmesine engel olan büyük bir güç var demektir.⁷⁸

⁷⁵ Fraser ve Bean, **a.g.e.**, s.99-101; Berthold, **a.g.e.**, s.83

⁷⁶ Peraia'da, M.Ö. 250-240 ve M.Ö. 201 tarihleri arasında Rhodos'a tâbi olmuş bazı özgür bölgelerin varlığının ortaya çıkışı ve 270'lerin ilk yıllarında bölgenin büyük kısmının hala Ptolemaios kontrolünde olduğunun anlaşılması, M.Ö.280'ler ile Rhodos bölgesinin muazzam büyüdüğü M.Ö.188 Apameia Antlaşması arasında bir başka yayılım periyodu olabileceğini düşündürmektedir.

⁷⁷ Debord, Pierre - Varinlioglu, Ender, '**Les hautes terres de Carie**', Mémoires 4. Bordeaux: Ausonius, 2001, no.1, s.95-105

⁷⁸ Wiemer, **a.g.e.**, s.422

Panamara'da bulunan ve Kallipolis *demosundan* bahseden yeni bir yazıt⁷⁹ da Pisye yazıtıyla paralellik göstererek, Kallipolis'in özgür statüsünü doğrulamakta. Her ne kadar Kallipolis'in yeri konusunda tartışmalar devam etse de, bu şehrin, tartışılan her ihtimalde de⁸⁰ Tâbi Peraia'nın kalbinde yer alması, bahsedilen bölgenin Rhodos kontrolü altındaki kesintisiz bütün bir alan olmadığını göstermektedir.⁸¹ Görünen o ki, güney Karia'daki Rhodos yayılımı M.Ö. III. yüzyılda devam eden bir süreçti. Belki de Karia'nın bu bölgesi M.Ö. III. yüzyılda, Rhodos kontrolü altında kesintisiz bütün bir alan değil de Rhodos'a tâbi şehirler ile özgür şehirlerden oluşmuş yama şeklinde bir alandı.⁸²

II. Seleukos ve kardeşi Antiokhus Hieraks arasındaki savaşın batı Asya'da M.Ö. 230-220 yılları arasında bir karışıklık döneminin başlamasına sebep olduğundan bahsetmiştik. Bu çekişme sonucunda Hieraks, kardeşini yenilgiye uğratmış ancak daha sonra Galatlar'la beraber Pergamon'a karşı girdiği savaşta I. Attalos tarafından yenilerek kaçmıştı. Bütün bu önemli gelişmelerin sonucunda Karia'da Seleukid otoritesi çökmüş; Attalos, Karia'nın bazı bölgelerinde kral olarak tanınmış ve en önemlisi, bağımsız yerel bir hanedan olarak Olympikhos ortaya çıkmıştı. Seleukid otoritesinin çökmesiyle Karia'daki güç dengesinin bozulması, bu boşlukta ortaya çıkan Olympikhos'un bu dengeyi sağlayacak bir güç olmaktan çok uzak olması ve Attalos'un akınları Rhodos için oldukça endişe verici olmalıydı. Belki de bu koşullar altında, M.Ö. 220'lerde Rhodoslular, hem güvenlik önlemi olarak hem de çıkarları için, büyük güçlerin olmadığı Karia'daki topraklarını genişletmeye başladılar. Az önce bahsettiğimiz yazıt dolayısıyla M.Ö. III. yüzyılın ortalarına kadar özgürlüğünü koruduğunu anladığımız Pisye, biliyoruz ki M.Ö. 202'den önce Peraia'nın parçası haline gelmişti.⁸³ Pisye'nin ve etrafındaki diğer

⁷⁹ M.Ç. Şahin, 'Two New Hellenistic Decrees from Panamara', **Epigraphica Anatolica**, 25, 1995, 83-88, s.83-85, no:1

⁸⁰ Louis Robert Kallipolis'in Gelibolu'da olduğunu belirtirken, Bean ve Cook Duran Çiftlik'te olduğunu düşünürler. R. Descat ise Kallipolis'in bu iki yerleşimden de büyük olduğunu söyler. L. Robert, **Etudes Anatoliennes**, Paris, 1937, s.491-500; Bean ve Cook, '**The Carian Coast III**', s.72-73, R.Descat, 'Les forteresses de Thera et de Kallipolis de Carie', **REA** 96, 1994, 205-14, s.207-9.

⁸¹ Reger, **a.g.e.**, s.78

⁸² Reger, **a.e.**

⁸³ Reger, **a.g.e.**, s.82

yerleşimlerin Rhodos Peraiası'nın bir parçası haline gelmesi bahsettiğimiz bu döneme denk gelmektedir belki de.

Fraser ve Bean'in görüşünün bazı açılardan başarısız olduğunu düşünenlerden biri de Alain Bresson'dır. Bresson'a göre ise bu hipotez özellikle kraliyete ait olan toprakları ele geçirmenin meşruiyeti konusunda başarısızlığa uğramaktadır.⁸⁴ Karia, krallık toprağı ve genel olarak Diadokhlar arasındaki kavgalar için bir savaş alanıydı ve daha sonraki dönemde özellikle Ptolemaios ve Seleukoslar için bir çatışma alanı haline gelmişti. Batı kıyısındaki Grek şehirleri özgürlük için çaba harcasalar da, iç Karia'da şehirler de dâhil olmak üzere tüm Karia toprakları, farklı statülere sahip olmakla beraber, kraliyet otoritesine aittiler. Bresson'a göre bu resmi statü, Rhodos'un Karia'daki yayılımını incelerken dikkate alınması gereken önemli bir nokta: bu kraliyet bağı altındaki toprakların ele geçirilmesi, buraların kraliyete ait bölge olmaktan çıkarılması yani bu yeni statünün resmi şekilde tanınması demektir.⁸⁵ Güç dengesini politikasının merkezine koyan Rhodos, güç dengesi içerisindeki statüsünü korumak ve Helenistik kralların dostu olmak istiyorsa, bu kurala aykırı hareket edemezdi. Bu sebeple, bu bölgede ele geçirilen toprakların meşruiyet kazanması için bir kraliyet otoritesi tarafından tanınması gerekirdi. Yani kraliyet otoritesinin olmadığı bir kraliyet toprağını, bir şehir devletinin ele geçirmesi, bir kraliyet otoritesi tarafından resmi olarak tanınmadığı sürece bir anlam ifade etmezdi. Çünkü krala ait topraklar sadece kraliyet otoritesi tarafından devredilebilirdi. Bu sebeple Bresson, Fraser ve Bean'in, M.Ö.301-M.Ö.286 arası dönemde, Rhodos'un İpsos Savaşı'nı takip eden sorunlu dönemin ve Lysimakhos'un Karia'daki güçsüzlüğünün avantajını kullanarak Peraia topraklarının ötesine geçmiş olması gerektiği hipotezinin⁸⁶, sadece olasılıklara dayandığını ve ele geçirmenin meşruiyeti konusundaki sorunları cevaplamak konusunda başarısız olduğunu düşünmektedir. Çünkü daha önce belirttiğimiz gibi, güç dengesine göre hareket eden Rhodos, her ne kadar Karia'daki topraklarını genişletmek için büyük bir istek duysa

⁸⁴ A.Bresson, 'Les intérêts rhodiens en Carie l'époque hellénistique jusqu'en 167 a.C.', in F. Prost ed., *L'Orient méditerranéen de la mort d'Alexandre aux campagnes de Pompée. Cités et royaumes à l'époque hellénistique*, Rennes, 2003 (= Pallas 62), 169-192

⁸⁵ Bresson, *a.e.*

⁸⁶ Fraser ve Bean, *a.g.e.*, s.98-101.

da bu bölgede, ancak bir kraliyet otoritesi tarafından resmi olarak tanınarak meşrulaştırılacak şekilde toprak sahibi olabilirdi.⁸⁷

Bresson, Rhodos'un Karia'da ele geçirdiği yeni toprakların bir hükümdarın hediyesi olabileceğini düşünmektedir; ki bu da kraliyet toprağının çıkışını yasallaştırır. Karşılaştığımız örnekler de aslında bu durumu doğrulamakta. Bresson'ın geliştirdiği bu hipotez yukarıda bahsettiğimiz Pisye yazıtıyla da desteklenebilir. M.Ö. III. yüzyılın ortalarına tarihlendirilen bu yazıtta bahsedilen büyük güç gerçekten de Rhodos'sa ve yazıt da M.Ö.250'lerdense, o zaman belki de Pisye, II. Antiokhos ve III. Ptolemaios arasındaki savaştan sonra II. Antiokhos tarafından Rhodos'a hediye olarak verilmiş olabilir. Gerçekten de Rhodos'un bu savaşta, Antiokhos'un yanında Ptolemaios'un karşısında savaştığını ve donanmasının Ephesos'un önünde Khremonides'te zafer kazandığını biliyoruz. Bu savaşta Rhodos'un neden ekonomik olarak hayati öneme sahip bir müttefiki olan ve Demetrius'a karşı en büyük yardımı veren Ptolemaios'un karşısında yer aldığı cevaplayamadığımız bir soru. Bunun sebebi, Ptolemaioslar'ın Ege ve Karia'daki büyük planlarının, sonunda Rhodos'u endişelendirmiş olması olabilir mi? Bu durumda, Rhodos, Ege'de gittikçe güçlenen Ptolemaioslar'a karşı Seleukoslar'ın yanında yer almış ve bunun karşılığında da Pisye ile ödüllendirilmiş olabilir. O zaman bu hediye belki Khremonides Savaşı'nın (muhtemelen M.Ö.262) sonu ile II. Suriye Savaşı'nın sonu (M.Ö. 260-259) arasındaki bir tarihe konulmalı. Bresson, bunun da diğerleri gibi sadece bir varsayım olduğunu; ama en azından, krallığa bağlı Pisye toprağının elden çıkarılarak bir şehir tarafından kontrol edilen bir bölge olmasını mantığa kavuşturma konusunda avantajlı bir varsayım olduğunu da belirtir.⁸⁸

Kısaca ifade etmek gerekirse; öyle görünüyor ki, Rhodos, politik istikrarsızlığın olduğu dönemlerde, tam olarak belirleyemediğimiz bir şekilde - belki hediye belki de ele geçirme yoluyla - anakaradaki topraklarını genişletmekteydi. İskender sonrası, Seleukos ve Ptolemaios güçlerinin etkin olmasından önceki 280'li

⁸⁷ Bresson, **a.e.**

⁸⁸ Bresson, **a.e.**, no:17

yıllar ve daha sonraki dönemde Seleukoslar'ın boşluğunun yarattığı karışık ortamda M.Ö. III. yüzyılın son çeyreği, Karia'da Rhodos yayılımının hızlandığı yıllardı.

4.1.2.2. Stratonikeia ve Kaunos'un Ele Geçirilmesi

Rhodos, Apameia Barışı'ndan önce, anakarada, bu saydığımız bölgeler dışında iki önemli yer daha ele geçirdi; Stratonikeia ve Kaunos.

Stratonikeia'nın ele geçiriliş tarihi tam olarak bilinmiyor. Çokça tartışılan bir konu olan şehrin kesin ele geçiriliş tarihini belirlemek bu günkü verilerle hâlâ mümkün değildir. Livius ve Polybios, Stratonikeia'nın en azından M.Ö. 197-167 arasında Rhodos toprağı olduğunu açıkça ortaya koymuşlardır.⁸⁹ Ama şehir bu statüyü daha erken bir tarihte mi almıştı, eğer öyleyse hangi tarihte sorularının cevaplarına dair devam eden tartışmalar var.

Polybios'un anlatımına göre; Rhodos elçisi Astymedes, Roma Senatosu'nda, kendilerine Roma tarafından verilmeyen Stratonikeia ve Kaunos'un kaybının haksız olmasından şikayet ederken “Biz Stratonikeia'yı Antiokhos ve Seleukos'tan büyük bir lütuf olarak aldık” ifadesini kullanmıştır.⁹⁰ Ancak bu ifadeden, hangi Antiokhos ve Seleukos olduğuna dair bir bilgi çıkarılamaması sebebiyle, bu hediyenin kesin tarihi belirlenememektedir. Bu konuya dair var olan farklı görüşlerde ortaya konan muhtemel çiftler şunlardır; I. Antiokhos ile oğlu Seleukos; II. Seleukos ve kardeşi Antiokhos Hieraks; III. Antiokhos ve IV. Seleukos ya da aynı anda hüküm sürmeyen II. Seleukos ve III. Antiokhos.⁹¹

Şehrin ilk olarak, Kardeşler Savaşı'ndan önce II. Seleukos tarafından Rhodoslular'a verilmiş ve M.Ö.197'de de Rhodoslular için geri alındıktan hemen sonra III. Antiokhos tarafından tekrar Rhodos'a tahsis edilmiş olabileceği önerisi mantıklı bir öneridir. Ya da doğru olan tarih, Meadows'un dediği gibi, M.Ö. III.

⁸⁹ Livius, **a.g.e.**, xxxiii.18.22; Polybios, **a.g.e.**, xxx.31.6

⁹⁰ Polybios, **a.g.e.**, xxx.31.06

⁹¹ Van Gelder, **a.g.e.**, s.197-98; Jones, **a.g.e.**, s.50 ve n.34; Magie, **a.g.e.**, II, 879-80 n.73; Fraser ve Bean, **a.g.e.**, s.104; Berthold, **a.g.e.**, s.83-85; van Bremen, ‘**Laodikeia in Karia**’. Chiron 34, 2004, 367-98, s. 373; L. ve J. Robert, ‘**Deux Inscriptions de Carie**’, Mélanges Iddore Lévy (Brussels, 1955), pp. 553-68, at 565 n. 2; Reger, **a.g.e.**, s. 84; Gabrielsen, **a.g.e.**, s.171

yüzyılın hemen sonu, Antiokhos ve valisi Zeuksis'in merkezi Karia'yı tekrar ele geçirmeye çalıştığı 203-204 müdür?⁹²

Stratonikeia'nın ele geçirilişinin kesin tarihini değilse de, en azından tarih aralığını belirlemeye çalışmak mümkündür. Gary Reger, Stratonikeia'nın Delphoi *theorodokoi* listesinde yer almış olmasının, M.Ö. 240'ların sonunda henüz Rhodos hâkimiyeti altına girmemiş özgür bir şehir olduğunun işareti olduğunu düşünmektedir.⁹³ Ancak bu kabulün kesin tarihi belirlenemediğinden⁹⁴, şu an için tek söylenebilecek şey; Stratonikeia'nın M.Ö. 240'lı yılların sonunda henüz Rhodos hâkimiyetine girmemiş olduğudur.⁹⁵

Stratonikeia'nın ele geçirilişinin *terminus ante quemine*, yani en geç tarihine dair bilgi ise Livius'tan gelir. Livius, Polybios'tan aktardığı metinde; Rhodoslu komutan Pausistratus'un güçlerinin, V. Philippos'un komutanını Stratonikeia yakınlarında yendiğini; ancak bu avantajı kullanarak Stratonikeia'yı kuşatmak yerine Peraia'nın kaleleri ve yerleşimlerini ele geçirmekle zaman kaybettiğini anlatır. Livius'un metninin devamında, Rhodoslular'ın bundan sonra başlattıkları kuşatmada başarıya ulaşamadıkları ve Stratonikeia'yı ancak bir süre sonra Antiokhus'un yardımıyla yeniden ele geçirebildikleri kaydedilir.⁹⁶

⁹² Bresson gibi Stratonikeia'nın Rhodos'a Seleukoslu bir kral tarafından hediye olarak verildiğini düşünen Meadows'a göre; bu ilk veriliş Karia'da politik istikrarsızlığın olduğu bir dönemde gerçekleşmiş olmalıydı. Öyle ki kral, Stratonikeia ve onun kontrol ettiği önemli rotaların dost ellerde kalmasını garantiye almanın en iyi yolunun, bu şehri bölgedeki en güçlü ve en dost güce yani Rhodos'a vermek olduğunu düşünmüş olmalıydı. Aynı zamanda bu hediye, Ptolemaioslar'ın iç Karia'daki iddialarının hala yaşadığı ama artık sıkıntı vermeye başladığı M.Ö. 246'lardan sonra verilmiş olmalıydı. Bütün bunlara uyan en iyi aday ve zaman, M.Ö. 204/3'te Antiokhus'un generali Zeuksis ile birlikte, Antigonos'un kontrolünden geri almak üzere Karia'nın içlerine doğru ilerlediği dönemdi. Böylece, III. Antiokhos, Stratonikeia'yı, Seleukos Krallığı'nın yeni ve coğrafi olarak önemli bir parçası olan bu şehri Rhodos'a hediye olarak vermişti A. Meadows "Stratonikeia in Caria: The Hellenistic city and its coinage", NC, 2002, 79-134, s.118-119.

⁹³ Sadece özgür şehirler değil, pek çok örnekte görüldüğü gibi kraliyet kontrolü altındaki kentler de bu festivale davet edilebilirdi. Fakat özgür bir kent tarafından kontrol edilen bir kentin davet edilmesi pek mümkün görünmediğinden Stratonikeia'nın Soteria'yı kabul ettiğinde Rhodos toprağı olmadığı söylenebilir. Reger, *a.g.e.*, s.82.

⁹⁴ 246-220'li yıllar arasında özgürlüğünü kaybetmiş, buna rağmen *theoroiyi* kabul etmeye devam etmiş örnekler olduğunu bildiğimizden, geç 220ler ya da 210ların başına tarihlenen *theorodoki* listelerinde yer alması şehrin bu dönemde henüz Rhodos'un eline geçmediğini de göstermez. Çünkü, Stratonikeia, muhtemelen, dini zorunluluklarını yerine getirmesinin garanti edilmesi koşuluyla Rhodos'a hediye olarak verilmişti ve böylece *theoroiyi* kabul etmeye devam etmişti.

⁹⁵ Reger, *a.g.e.*, s.83

⁹⁶ Livius, *a.g.e.*, xxxiii.18.1-3, 22; Reger, *a.g.e.*, s.83

Pek çok araştırmacıya göre, Livius'un metnindeki "yeniden ele geçirme" fiili, Stratonikeia'nın, M.Ö.201'de Philippos ele geçirmeden önce Rhodos'a ait olduğuna işaret etmektedir.⁹⁷ Livius'un anlatım dili gösteriyor ki, Rhodos'un amacı, kendi Peraia'sını geri almaktı. Eğer Philippos şehri Rhodoslular'dan almamış olsaydı, bu anlatım mantıklı olmazdı. Ayrıca V. Philippos'un bu Karia seferi sırasında Stratonikeia'ya saldırmış olması da, bu şehrin zaten Rhodos'un elinde olduğunun dolaylı bir göstergesidir. Çünkü biliyoruz ki V. Philippos M.Ö.201'deki bu seferi sırasında Karia'daki Antiokhos'a ait topraklara dokunmamış⁹⁸, Karia'da sadece iki kategoriye giren toprakları hedef almıştı: 15 yıl önce Doson'un seferi dolayısıyla kendisine ait olduğunu düşündüğü topraklar ve o dönemde savaş içinde olduğu Rhodos'a ait topraklar. Doson'un 15 yıl önceki Karia seferinde Stratonikeia'yı ele geçirdiğine dair bir bilgimiz olmadığından, V. Philippos'un Stratonikeia'yı ele geçirmiş olması Stratonikeia'nın Rhodos toprağı olduğunun bir göstergesidir. Aksi takdirde Rhodos'un da geri almaya çalışmak için meşru sebebi olmazdı.⁹⁹

Bu görüşü destekleyen bir diğer faktör de bu dönemden gelen bir grup yazıttır. "Nikagoras Yazıtları" adı verilen bu yazıtlar grubu¹⁰⁰, dört yıl boyunca ardarda Peraia'nın *strategos*u olan Rhodoslu komutan Nikagoras'ın, Tabi Peraia'daki bazı yerlerin - Pisye, İdyma ve Kyllandos- kalelerini ve topraklarını tekrar ele geçirdiğini (kurtardığını) anlatır. Nikagoras'ın dört yılının tam olarak Philippos'un Karia'daki aktivitelerinin ilk dört yılına uyması (201-198) ve ilgili bölgenin de tam olarak Pausistratus'un M.Ö.197'de askerlerini çektiği bölge olması sebebiyle, bu seferlerin Pausistratus'un seferlerinden hemen önce gerçekleştiği düşünülmektedir. Bu durumda şunu söylemek mümkündür: Rhodos güçleri art arda dört yıl boyunca Nikagoras'ın komutası altında bu bölgede savaşarak Pisye, İdyma, Kyllandos ve çevresini geri almayı başarmıştı. M.Ö. 197'de ise Pausistratus görevi devralmış ve

⁹⁷ Reger, a.e.;

⁹⁸ Sadece 201/0'in sert kışında yiyecek sıkıntısı yaşadıklarında saldırdığı Alabanda bir istisnadır.

⁹⁹ Reger, a.g.e., s.84; Bresson, a.g.e., s.18

¹⁰⁰ 'Nikagoras Dosyası' 3 yazıttan oluşur. Biri Kedrai'den gelen ve Nikagoras'ı onurlandıran bir yazıttır. Blümel I. Rhod.Per., no: 551=Bresson I.Pérée, no:6. Diğer ikisi Nikagoras'tan *stratagos en toi peran* olarak bahseder ve neredeyse aynı metinlerdir: biri Nikagoras'ın kendisi tarafından Karpathos'taki Poseidon Porthmios'a, diğeri Nikagoras ve emrindeki memurlarla (hagemones) Lindos'taki Athana Lindia ve Zeus Polieus'a adanmıştır. SIG 586 ve I.Lindos no:151.

emrindekilerle Keramikos Körfezi'nden yukarı, Stratonikeia'ya doğru çıkarak şehri geri almak için savaşıma devam etmişti.¹⁰¹ Bu yazıtların Rhodos Kutsal Alanları'ndaki adaklar olduğu gerçeği düşünüldüğünde, Nikagoras'ın buraları Rhodoslular haricindeki bir güç için ele geçirmesi mantıklı değildir.¹⁰²

Bütün bunların yanında Riet van Bremen, tartışmaya çok mantıklı yeni bir argüman ekledi: V. Philippos'la yapılan savaşın ardından M.Ö. 198'in sonbaharında Nikaia'da yapılan görüşmede, Rhodoslular V. Philippos'dan askerlerini Peraia, Iasos, Bargylia ve Euromos'dan çekmesini talep ettiler; Stratonikeia'nın adı ayrıca geçmeden. Ve Kynoskephalai Savaşı'ndan sonra kabul edilen şartlar da aynı terimlerle ifade edildi. Rhodoslular'ın bu şehri almak için çok şiddetli savaşmış olmalarına rağmen Stratonikeia'dan bahsetmemeleri, Stratonikeia'nın zaten Peraia'nın bir parçası olarak görülmesi dışında açıklanamaz.¹⁰³ Bu sebeple, Philippos'un M.Ö. 198/7'de gerçekleştirdiği Karia çıkarması bir *terminus ante quem*dir yani Stratonikeia bu tarihten önce ele geçirilmiş ve Peraia'nın bir parçası haline gelmiş olmalıdır.¹⁰⁴

Bir diğer önemli nokta, Stratonikeia'nın ele geçiriş tarihinin Pisye topraklarının alındığı tarihle bağlantılı olması gerektiği gerçeği. Eğer Stratonikeia, Seleukos kralları tarafından Rhodos'a hediye olarak verilmişse, Keramos (Gökova) Körfezi'nden bu kente kadar uzanan bölgenin o zaman itibariyle Rhodos kontrolü altına girmiş olması gerekirdi. Böylelikle Stratonikeia'nın da alınmasıyla Rhodos bölgedeki sınırlarını çizmiş olacaktı. Bu durumda, Pisye ve civarındaki, Stratonikeia'nın güney doğusuna kadar uzanan bölgenin, belki de yüzyılın ortalarından itibaren Rhodos kontrolü altına girmiş olduğu düşünülebilir.¹⁰⁵ Zaten bu bahsedilen bölgenin Rhodos tarafından kontrolünün Stratonikeia'nın alınışından ayrı bir zamanda ve öncesinde gerçekleştiğini düşündüren bazı faktörler vardır. İlk

¹⁰¹ Livius, **a.g.e.**, xxxiii.18.1-3

¹⁰² Wiemer, **a.g.e.**, s.422. Gabrielsen böyle düşünmez: Nikagoras tarafından ele geçirilen yerler, varolan müttefiklikler sebebiyle Rhodos'tan askeri destek alan şehirler olabilir. Yani Nikagoras bu yerleşimleri, müttefikleri için geri almış da olabilir. Gabrielsen, **a.g.e.**, s.156.

¹⁰³ Riet van Bremen, 'Leon, son of Chrysaor, and the religious identity of Stratonikeia in Caria', in: Colvin, S, (ed.) **The Greco-Roman East: Politics, Culture and Society**. (pp. 207-244). Cambridge University Press: Cambridge, s. 233, Wiemer, **a.e.**

¹⁰⁴ Wiemer, **a.g.e.**, s.422; Bresson, **a.e.**

¹⁰⁵ Bremen, **Laodikeia in Karia**, s.373

olarak; Stratonikeialılar savaş sırasında V. Philippos'la aktif işbirliği içinde görünürlerken, Pisyeliler ve diğer yakın müttefiklerinin, Rhodos'a bağlılıkları sebebiyle, V. Philippos'a karşı durduklarını bilmekteyiz.¹⁰⁶ Aynı doğrultuda M.Ö. 167'de Stratonikeialılar (ya da en azından bir kısmı) Rhodos'un karşısında yer alırlarken, kaynaklarda Pisye için böyle bir tavıra şimdiye kadar rastlanmadı. Son olarak da biliyoruz ki, Pisye ve civarı M.Ö. 167'de elden çıkmadı. Bu da bu bölgenin Stratonikeia'nın olduğu gibi "Antiokhos ve Seleukos'un" bağışının bir parçası olmadığı ve Stratonikeia'dan ayrı bir zaman diliminde ele geçirildiği anlamına gelir.¹⁰⁷

Apameia Anlaşması'ndan önce ele geçirilen bir diğer önemli şehir, V. Philippos'a karşı yapılan savaştan sonra, M.Ö.197'de ya da sonrasında M.Ö. 190 civarında V. Ptolemaios'tan 200 talent karşılığında satın alınan Kaunos'tur.¹⁰⁸ M.Ö. 188-167 yılları arasında, Kaunos, bir *hegemonia* (general) ihtiyaç duyacak kadar önemli ya da ihtiyaç duyması gerekecek kadar büyük bir garnizonu olan tek tâbi şehir idi.

Stratonikeia ve Kaunos'a dair, belki de ele geçiriş tarihlerinden daha önemli olan şey, Rhodos'un bu iki şehire yüklediği zorunluluklar ve kontrol mekanizmalarıdır. M.Ö. 164/165'de Rhodos elçisi Astymedes, Roma'daki konuşmasında, devletin Kaunos ve Stratonikeia'dan yıllık 120 talent gelir elde ettiğini söyledi.¹⁰⁹ Bu gelirin tam olarak neleri içerdiği bilinmese de¹¹⁰ bu rakam Rhodoslular'ın bu şehirlerin kaynaklarını çok ağır bir şekilde kullandıklarına delil

¹⁰⁶ Livius, **a.g.e.**, xxxii.18.1-4

¹⁰⁷ Bresson, **a.e.**

¹⁰⁸ Polybios, **a.g.e.**, xxx.31; Fraser ve Bean, **a.g.e.**, s.106; G.E. Bean, **Eski Çağ'da Menderes'in Ötesi**, çev. Pınar Kurtoğlu, Arion Yayınevi, İstanbul, 2000, s.209. Bean, M.ö. 189'da Apameia Anlaşması'yla tüm Karia ve Lykia'nın alınmasıyla bu paranın kurtarılmış olunabileceğini düşünmektedir.

¹⁰⁹ Polybios, **a.g.e.**, xxx.31.7

¹¹⁰ Burada bahsedilen vergi tutarıdır, ancak rakam yıllık vergi ödemeleri tutarı için çok yüksek. Bu sebeple, çeşitli kamu (askeri vergiler, tarım ürünlerine uygulanan vergi, Kaunos liman gelirleri vb.) ve özel (bireysel Rhodoslular tarafından elde edilen gelirler) gelirlerin toplamını ifade ediyor olabilir.

oluşturmaktadır.¹¹¹ Kaunos ve Stratonikeia arasında farklılıklar olmasına rağmen, bu dönemde Rhodos toprağı olarak, aynı statüye sahip olduklarını düşünebiliriz.¹¹²

4.1.2.3. Apameia Antlaşması'yla Tâbi (Bağımlı) Peraia'nın Genişlemesi

Rhodos ve Peraia'sındaki refah, M.Ö. 188'de Apameia Antlaşması'nın sonucu olarak, Rhodos'un Likya ve Menderes'in güneyindeki Karia toprakları ile ödüllendirilmesiyle zirveye ulaştı. Apameia Barışı'nı izleyen yirmi yıl, Rhodos'un Karia'da en geniş yayılım gösterdiği dönem oldu.

Romalılar, Magnesia Savaşı'ndan sonra yapılan paylaşımda; Menderes'in güneyinde, Roma tarafından özgür bırakılan bazı şehirler dışında kalan tüm Karia ve Lykia'yı, *dorea* yani hediye olarak Rhodos'a vermişlerdir. Miletos, Latmos Herakleia'sı, Mylasa ve Alabanda özgür bırakılan şehirler arasındaydı. Ayrıca Knidos, Myndos, Halikarnassos ve Iasos'un da özgür şehirler olarak kaldığı düşünülmektedir.¹¹³ Bu sayılanlar ve belki bazı diğer özgür şehirler dışında kalan, Menderes'in güneyindeki Karia ve Lykia toprakları artık Rhodos kontrolü altına girmiş ve Tâbi Peraia'nın parçası haline getirilmişti. Rhodos, hediye olarak gelen bu topraklarda muhtemelen Stratonikeia ve Tâbi Peraia için kurduğu yönetim modeline benzer bir yapı oluşturmuştu. Bu yerler hali hazırda var olan, sadece yönetim araçlarının büyüyen bölgenin tümünü kapsamaları için genişletildiği Tabi Peraia idari yapısına dâhil edildiler.

Bunun yanında Rhodos, Karia'daki özgür şehirlerle ilişkilerini de müttefiklik anlaşmaları ya da özgürlük ve otonomilerini kabul ettiğini gösteren bazı resmi düzenlemelerle sağladı.¹¹⁴ Rhodos'un bu gibi yollarla etkisini diğer özgür

¹¹¹ Gabrielsen, **a.g.e.**, s.172-173

¹¹² Kendilerini bir sömürge olarak aynı kategoride gördükleri, M.Ö. 167'de özgürleştirilmeleri için Roma Senatosuna gönderdikleri temsilcileriyle yaptıkları ortak (ve başarılı) başvurudan da anlaşılabilir.

¹¹³ Reger, **a.g.e.**, s.89. Diğer bazı şehirlerin durumu belirsiz. Polybios'un anlatımı tam olmadığından, bu sayılanların dışında başka özgür şehirlerin de olması çok muhtemel. Fraser ve Bean, **a.g.e.**, s.108

¹¹⁴ Reger, **a.g.e.**, s.89

Karia şehirlerine de genişletmiş olması olasıdır. Bu ilişkilere bir sonraki bölümde daha detaylı olarak bakılacaktır.

4.1.2.4. Pydna'dan Sonra Tâbi (Bağımlı) Peraia

Daha önce de belirttiğimiz gibi, Pydna Zaferi'nden sonra Rhodos'la dostluğunu bitirmiş olan Roma Senatosu, M.Ö. 167'de Karia ve Lykia kentlerine özgürlük tanıdığını bildirmiş, böylece Apameia Antlaşması'yla Rhodos'a verilen Karia ve Lykia kentleri tekrar bağımsızlıklarına kavuşmuşlardı. Bu da Tâbi Peraia'nın, Apameia Antlaşması öncesindeki sınırlarına dönmesi anlamına gelmekteydi.

M.Ö. 168/167 yıllarında Mylasa ve Kaunos önderliğindeki Kariyalılar Rhodos'a karşı ayaklanmıştı. Kaunoslular'ın isyanı, Kibyratesler'in yardımına rağmen başarısız oldu ve şehir teslim olmaya zorlandı.¹¹⁵ Aynı dönemde, M.Ö. 167'de Rhodos'un Tâbi Peraiası içinde yer almayan Mylasa, bitişiğindeki Euromus bölgesinde yer alan Rhodos kontrolü altındaki şehirlere saldırdı. Mylasa, Rhodos'a karşı savunmasını güçlü tutmak için, en yakın büyük özgür topluluk olan ve Mylasa'ya kolay geçişi bulunan Alabanda'yı yardıma çağırdı.¹¹⁶ Rhodoslular iki şehirin birleşik gücüyle Orthosia'da (Euromus'ta bir yer) karşılaştılar ve onları yendiler. Aynı dönemde iki isyanı bastırmaya çalışan, güçleri kuzey ve güney Karia'da ikiye ayrılmış olan Rhodos, bu durumda dâhi bütün bölgeyi kontrol altına almayı başararak bu bölgedeki asıl güç olduğunu göstermiştir. Ancak bu isyanların bastırılması sonucu değiştirmemiştir. Kaunos ve Stratonikea'dan sürülenler, Roma'ya ulaşmışlar ve onların anlattıklarıyla Roma Senatosu, Rhodos'un birliklerini her iki şehirden de çekmesi gerektiğine dair ikinci talimatını yayınlamıştır. Böylelikle sadece Karia ve Lykia değil aynı zamanda Kaunos ve Stratonikea da özgürlüklerini kazanmışlardır. Esasında, Stratonikeia ve Kaunos'un ele geçirilmesinde Roma'nın hiçbir katkısı olmadığından, Roma'nın bu şehirleri özgür

¹¹⁵ Polybios, **a.g.e.**, xxx.5.2; Fraser ve Bean, **a.g.e.**, s.107

¹¹⁶ Livius, **a.g.e.**, vl.25; Polybios, **a.g.e.**, xxx.5.15. Euromos'un bu iki şehir tarafından ele geçirilmesi ve Rhodos'un yardım göndermek zorunda kalması, Euromos'un ya hiç ya da yetersiz bir garnizonla savunulduğunu göstermektedir. Reger, **a.g.e.**, s.90

bırakmaya dair yasal bir hakkı olmadığı açıktır. Ancak Rhodos senato kararına uymuş ve bu şehirlere özgürlüklerini vermiştir.

4.1.3. Peraia'nın Elden Çıkışı

Rhodos'un Apameia Antlaşması ile kazandığı toprakların ve Stratonikeia ile Kaunos'un¹¹⁷ M.Ö. 167'de Roma Senatosu kararı ile elinden çıkarıldığını yukarıda belirtmiştik. Rhodos'un bu gelişmelerden sonra anakarada elinde kalan toprakları tam olarak hangi tarihte kaybettiği bilinmiyor. Ancak Panamara'dan gelen ve M.S. II. yüzyıla tarihlendirilen bir yazıtta, Rhodoslular komşu olarak tanımlanmakta ve Zeus Panamaros tapınımını kutlamaya davet edilmektedirler.¹¹⁸ Bu durumda M.S. II. yüzyılda Rhodos bölgesinin hâla Stratonikeia topraklarına komşu olduğunu söyleyebiliriz.¹¹⁹

Rhodos Roma döneminde eski Peraiası'nı hala elinde tutsa da muhtemelen Roma İç Savaşı sırasında Cassius'a karşı verdiği savaşta *Panamarais* ve *Tarmiani*'yi kaybetti. Bu topluluklar artık rakibi Stratonikeia'ya bağlıydılar.¹²⁰ Birleşik Peraia gibi, ana şehirle birleştirilerek bir bütün haline getirilmiş bir bölgenin hepsinin aynı zamanda, tek bir imparatorun emriyle elden çıkmış olması muhtemel.¹²¹ M.S. 210'da "Khersonesos ve Symi" hala bir Rhodos birimi (strategia) olduklarından, elden çıkış tarihi M.S.210'dan sonraki bir tarih olmalı. Birleşik Peraia'nın Rhodos'tan ayrılmasının Diokletianus'un eyalet reformları zamanında gerçekleşmiş olması uzak bir olasılık değil, ama daha geç bir tarih de mümkün.¹²² Birleşik Peraia'nın elden

¹¹⁷ Kaunos, Sulla tarafından Mithridates Savaşı'ndaki sadakatinden ötürü Rhodos'a verildiği Dardanus Barışı'na kadar özgür kaldı. Dio Chrysostom'un Rhodos Konuşması'nı (xxxı.125) yaptığı dönemde (muhtemelen M.S. 69-75) Rhodos kontrolü altındaymış gibi görünüyor. Plinius'un özgür bir şehir tanımlaması (Plinius, **a.g.e.**, v.104) bir bağımsızlık döneminin olduğunu gösteriyor, belki de Augustus zamanında. Fraser ve Bean, **a.e.**, s.107.

¹¹⁸ SEG, iv.247.

¹¹⁹ Fraser ve Bean, **a.g.e.**, s.102

¹²⁰ Jones, **a.g.e.**, s.77

¹²¹ Fraser ve Bean, **a.g.e.**, s.98

¹²² Fraser ve Bean, **a.e.**

çıkması, Rhodos'un anakaradaki varlığına son noktayı koyduğu gibi, Rhodos *demos*larının da sonu demek oldu.¹²³

4.2. Peraia'nın Topoğrafyası ve Yerleşimleri

4.2.1. Birleşik Peraia'nın Topoğrafyası ve Yerleşimleri

4.2.1.1. Karia Khersonesos'un Topoğrafyası

Birleşik Peraia'nın kalbi olan Karia Khersonesos'un (Loryma Yarımadası) topoğrafyasını tam anlamıyla oluşturabilmek oldukça zordur. Fraser ve Bean, yarım adayı gözümüzde canlandırmak ve bölge topoğrafyasını anlamak için Mela'nın tanımlamasını anahtar olarak görürler. Mela yarım adayı tanımlarken Rhodos kolonilerinin iki limanından bahseder; Gelos (Kressa (Oplothiki)) ve Thysannous. Mela'nın anlatımına göre; bu iki limanın arasında denize doğru uzanan Larumna ve Pandion Tepesi yer almaktadır. Ondan sonra ise üç körfez; “*Sinus Thymnias*, *Sinus Schoenus* ve *Sinus Bubasius*” gelir. Aphrodisium Kape, Thymnias Körfezi'ne ait; Schoenus Körfezi Hyla yerleşimiyle bağlantılı ve Bybassos Körfezi de Krynos'la ilişkilidir.¹²⁴ O zaman Gelos'u Bozuk'un kuzey doğusundaki limanlardan biriyle (muhtemelen Serçe Limanı), Thyssanus'u Saranda'yla, Laruma-Loryma'yı¹²⁵ Bozuk'la ve Pandian Kollis'i Karayüksek Dağ'la (Kızıl Burun) tanımlayabiliriz. Fraser ve Bean'e göre de gerçekten Thyssannous'tan (Saranda) sonra üç mükemmel körfez vardır; Bozburun, Selimiye ve Hisarönü Körfezleri. Bunları sırasıyla; Thymnias, Schoenus ve Bubasius Körfezleri olarak kabul edersek, topoğrafya anlaşılır olmaya başlayacaktır.¹²⁶ Yarımada'nın daha güneyinde ise Portus

¹²³ Loryma Yarımadası'nın genelinde M.S. III. yüzyıldan itibaren Bizans dönemine kadar arkeolojik kalıntılara rastlanmamıştır.

¹²⁴ Pomponius Mela, *De Chorographia*, **Pomponius Mela's Description of the World**, F.E. Romer, Ann Arbor : University of Michigan Press, c1998, i.16

¹²⁵ Fraser ve Bean, Loryma, Larumna, Larumna ve Loryma'nın tek ve aynı yer olduğunu düşünmektedirler. Fraser ve Bean, **a.g.e.**, s.60-61

¹²⁶ Fraser ve Bean, **a.g.e.**, s.62

Kressa olarak bilinen, Kasara'nın limanı görevi gören hatta belki Rhodos döneminde Phoiniks'e hizmet etmiş olabilecek, savunmayla çevrilmemiş Serçe Körfezi vardır.¹²⁷

Genel hatları bu şekilde çizilebilecek olan Khersonesos'da, çoğu Rhodos *demesi/demosu* olmak üzere çok sayıda antik yerleşim tespit edilmiştir. Oğuz-Kırca, Peraia'nın kırsal yerleşimler ve en az 9 *demosun* birleşiminden oluşmuş bir ağ olduğunu söylerken; Held, Khersonesos'da 10 *demos*¹²⁸ ve yaklaşık 20 yerleşim olduğunu, Benter de yaklaşık 18 yerleşim yeri tespit ettiğini belirtmiştir.¹²⁹ Biz bu bölümde *demos* olup olmamasına bakılmaksızın bütün yerleşim yerlerini kısaca ele almanın daha uygun olacağını düşündük.¹³⁰

Birleşik Peraia'da epigrafik kaynaklar ve arkeolojik bulgulara dayanarak yerleri tespit edilebilen yerleşimler ile yerlerine dair belirsizliğin devam ettikleri aşağıda sıralanmıştır:

1.Bybassos: Yarımada'nın kuzeybatısındaki Hisarönü Köyü'nde konumlandırılmıştır. Bir Rhodos *demosu* olduğu düşünülmektedir. Önceleri buradaki Hisartepe üzerinde bulunan antik kentin, Rhodos *demosu* olan Erine olduğu düşünülmüşse de, J.M. Cook, 1961'de bu yerleşimin Erine değil Bybassos olduğunu belirlemiştir.¹³¹ Hisarönü'nün antik Bybassos olduğunun kanıtlanmasıyla, Sinus Bybassios'un da Fraser ve Bean'in öngördükleri gibi Hisarönü Körfezi olduğu anlaşılmıştır.

Önemli bir kutsal alan Kastabos Hemitheia Kutsal Alanı da Bybassos'un sınırları içerisinde yer almaktadır. Kastabos (Milas'a bağlı Labranda gibi),

¹²⁷ R. S. Carter, "The Region of Serçe Limanı in Classical Times", Eds. G. F. Bass, S. D. Matthews-J. R. Steff et al., 'Serçe Limanı: An Eleventh- Century Shipwreck; The Ship and Its Anchorage, Crew, and Passengers (vol. 1), Texas, 2004, 13-21, s.13

¹²⁸ Held, **Loryma ve Karia Chersonesos'u'nun Yerleşim Sistemi**, s.86

¹²⁹ Bu konuda da belirsizlikler devam etmektedir. Benter bu 18 yerleşimin isimlerini vermezken, Held 10 *demosu*, bir *demos* merkezi olmadığını ve Kasara *demosuna* bağlı olduğunu bildiğimiz Loryma'yı da dahil eder. Bu sebeple şu anda yerleşimlerin ve *demosların* kesin sayısını söyleyebilmek mümkün değil. Held, **a.e.**, s.86.; Benter, "**Hydas: Bozburun Yarımadası'nda Müstahkem Bir Yerleşim Yeri**", s.660; E.Deniz Oğuz-Kırca, 'Some Thoughts on the Problem of Demes: The Ancient Bozburun Peninsula', **Cedrus II** (2014), 267-289, s.271

¹³⁰ *Demoslara* daha sonraki bölümde detaylıca yer verilecektir.

¹³¹ Cook, '**Cnidian Peraea and Spartan Coins**', s.56-72, Cook ve Plommer, **a.g.e.**, s.5-7; Bean, **a.g.e.**, s.199; Umar, **a.g.e.**, s.193

Bybassos'a bağı bir tapınak kentçiydi. Diodoros, Kastabos'ta bir Hemithea Kutsal Alanı bulunduğundan ve Kastabos'un da Bybassos antik kentine bağı olduğundan söz etmektedir.¹³² 1960'ta J.M. Cook'un Pazarlık'ta yaptığı kazı sırasında bulunan iki yazıta dayanılarak, Kastabos'un Hisarönü'nün güneyinde, Eren Dağı'nın kuzeybatı yamacındaki Pazarlık'ta yer aldığı ve buradaki tapınağın Hemithea'ya adandığı kanıtlanmıştır.¹³³

2. Hydas: Benter, Hydas yerleşiminin merkezini, modern Turgut Köyü'nün kuzey batısındaki arazi olarak tanımlamıştır.¹³⁴ Daha önceden farklı tanımlamalar vardı; Fraser ve Bean, "eğer Selimiye Körfezi Sinus Schoenus ise, o zaman Selimiye de Hyla (Hyda) olmalı" demişler; Küçükveren, modern Selimiye'yi Uda yani Hyda/Hyla olarak adlandırmıştır.¹³⁵ Ancak artık Benter'in görüşü kabul edilmiş gibi görünmektedir.

3. Amos: Marmaris Körfezi'nin güneybatısında yer alan Hisarburnu (Asarcık) mevkiine konumlandırılmıştır.¹³⁶ Bir Rhodos *demosu* ve Rhodos Devleti'nin merkezi olan Rhodos şehrine en yakın olanıdır. Yarımada bilinen üç tiyatrodan birine (diğerleri Kastabos ve Kedrai'de) sahip olması da ayrıca önemlidir. Aischines'in mektupları ve akropolisin batı ucunda yer alan ve Apollon Samnaios'a ait olduğu düşünülen tapınağın da içinde yer aldığı kutsal alanda ele geçen bazı yazıtlar, Amos'un tarımsal önemini göstermekte ve üzüm ve şarap üretimi ile ilgili oldukça önemli bilgiler içermektedir.¹³⁷ Bu yazıtlar, Helenistik dönemde Rhodos topraklarındaki tarımsal aktiviteler hakkında önemli bilgiler de verir ve diğer dökümanlarla beraber Rhodos kurumlarının ada dışındaki kapsam ve gücünü ortaya çıkarır.¹³⁸

¹³² Bean, **a.g.e.**, s.200

¹³³ Bean, **a.e.**, s.201

¹³⁴ Benter, "II. Hydas Yüzey Araştırması 2000", 19. Araştırma Sonuçları Toplantısı I, Ankara 2001, 177-188, s.177-179; Benter, "Hydas: Bozburun Yarımadası'nda Müstahkem Bir Yerleşim Yeri, s.659-661.

¹³⁵ Fraser ve Bean, **a.g.e.**, s.63; Bean, **a.g.e.**, s.168; Küçükveren, **a.g.e.**, s.123.

¹³⁶ Bean, **a.g.e.**, s.194

¹³⁷ Aischines, **Epistulae**, ix.12.11; Fraser ve Bean, **a.g.e.**, no: 8, 9 ve 10, s.6-20; W. Blümel, Die Inschriften der Rhodischen Peraia, IK 38, Bonn 1991, no: 352-354; Held, "Neue und Rediverte Inschriften aus Loryma und der Karischen Chersones", 82f. no. 30-31.

¹³⁸ Papachristodoulou, **a.g.e.**, s.43. Daha fazla bilgi için syf. 133-134

4. Syrna: Bayır'da konumlandırıldı.¹³⁹ Syrna Helenistik çağda, buradaki Asklepios Tapınağı'yla ünlüydü.¹⁴⁰ Akropolisi 2 km. kadar doğu-kuzeydoğusundaki Yancağız Tepesi'nin üzerindedir. Epigrafik bulgular çok olmadığından Fraser ve Bean, buranın bir *demos* olmasını pek olası görmemişlerse de¹⁴¹, Oğuz-Kırca asklepionu ile yeterince ilgi çekici olduğunu düşünmektedir.¹⁴²

5. Phoiniks: Eski Fenaket/modern Taşlıca Köyü'ndeki Hisartep'e'de (Asar Tepe) konumlandırıldı.¹⁴³ Şimdiye kadar yazıtlarda bir Phoiniks demotiğine rastlanmamışsa da, Aşağı ve Yukarı Fenaket arasındaki tepenin üstündeki kalesi ve muhtemelen M.Ö. V. yüzyıla kadar giden iyi korunmuş Akropolisi, burada bulunan çok sayıda yazıt ve (bu kayalık arazide) alışılmadık büyüklükte tarıma elverişli arazisiyle bir *demos* merkezi olduğu açık. Fraser ve Bean, Phoiniks'in, Pınarlıbükü'nde (antik Prinari) konumlandırılan *Tloioi* (Tloslular) *demosunun* bir parçası olabileceğini belirtmişlerdir.¹⁴⁴ Phoiniks'in bölgesiyle ilişkilendirilen Tloslular'ın etnik isminden haberdarız zaten.¹⁴⁵ Aydaş, Lagina'da bulunan, M.Ö. 1. yüzyıla tarihlenen ve Tlos'tan Kameiros'un *demosu* olarak bahseden bir yazıtı işaret eder.¹⁴⁶ Eğer Tlos diye bir yer varsa *Tloioi*, Phoiniks'in merkez olduğu bir bölgenin alt-etniği olabilir ya da *demos* bahsedilen etnik üzerine kurulmuş ve adını böyle almış olabilir.¹⁴⁷ Fakat elimizdeki bulgulara kesin bir sonuca varılamaz.

Phoiniks'de Hisartep'e'deki akropolis dışında, yerlilerce Kaledağ olarak bilinen, Akropolis'in kuzey doğusunda, modern Taşlıca Köyü'nün doğusundaki

¹³⁹ Bean, **a.e.**, s.195

¹⁴⁰ Umar, **a.g.e.**, s.202

¹⁴¹ Fraser ve Bean, **a.g.e.**, s.57-58; Bean, **a.e.**

¹⁴² Kasara'ya bağlı Loryma da bir *demos* değildi. Oğuz-Kırca, 'Some Thoughts on the Problem of Demes: The Ancient Bozburun Peninsula', s.277

¹⁴³ Oğuz-Kırca, **a.e.**, s.279

¹⁴⁴ Fraser ve Bean, **a.g.e.**, s.58. Bu, antikçağda Fenaket'e Tlos deniyordu demek değil; *demos* isminin ana kasaba ismiyle örtüşmediği başka örnekler de var. Yani yerleşimin ismi Phoiniks iken *demosun* ismi *Tloioi* olabilir.

¹⁴⁵ IG XII, 1 1449; Bresson, 'Recueil des inscriptions de la Pérée rhodienne: (Pérée intégrée)', **Centre de Recherches d'Histoire Ancienne, 105, Besançon: Université de Besançon, 1991**, s.148,150,154

¹⁴⁶ Aydaş, **a.g.e.**, s.87-88

¹⁴⁷ Oğuz-Kırca, **a.g.e.**, s.280

diğer bir yer, dokunulmamış surlarıyla özel ilgiyi hak ediyor. Burasının, Strabo'nun Phoiniks Dağı'yla ilişkilendirdiği güçlü kale olması muhtemel.¹⁴⁸

6. Kasara: Akropolisi olduğu düşünölen Asardibi ve Bozuk'ta in-situ olarak bulunan yazıtlardaki “*Kasareis*”e dayanarak Bozuk Köyü'nde konumlandırıldı.¹⁴⁹ Özellikle Kasara *demosunun* sınırları içerisinde olan Loryma'da çeşitli çalışmalar yapılmış ve buranın Peraia'nın askeri öneme sahip noktalarından biri olduğu sonucuna varılmıştır.

Kıran Gölü Kutsal Alanı, Kasara'nın kuzey kısmında Loryma'ya komşu noktada, yerlilerce Kıran olarak bilinen ve arkaik ve klasik dönemlerden olduğu tahmin edilen bazı kalıntıların (genel olarak bir altar ve tiyatro benzeri bir yapı) tespit edildiği ve bugün kurumuş bir gölün olduğu bir alandır. Ayrıca, Kıran Gölü'nden fazla uzakta olmayan bir alanda, Hisardağı denen bir tepeden (yerel Asar Dağ) kolayca izlenebilen, tarıma elverişli, Kumalanı denilen basit bir yerleşim, henüz tarihlenmemiş dairesel stellerle dikkat çekmektedir.¹⁵⁰ Kuban ve Saner, Kıran ve Hisardağı arasında bir bağlantı olması gerektiğini düşünmektedirler.¹⁵¹ Oğuz-Kırca, modern adı Kumalan olan ve Loryma ile Hisardağı'nın arasında yer alan bu yerleşimin, antik Larumna olabileceğini düşünmektedir.¹⁵² Bu durumda Plinius iki komşu şehir Loryma ve Larumna arasında kesin bir ayırım yapmakta haklıdır.¹⁵³ Larumna'dan aşağıda da bahsedilecektir.

7. Loryma: Bölgedeki en korunaklı limanlardan bir tanesine sahip olan Loryma yerleşimi, günümüzde Bozuk Köyü sınırları içerisinde yer almaktadır.¹⁵⁴ Loryma'da önemli çalışmalar yapan Held, küçük fakat oldukça önemli olan bu liman yerleşiminin kesin yerini, Karaburun olarak bilinen dağlık burunun yanı olarak

¹⁴⁸ Strabon, **a.g.e.**, xiv.2; Oğuz-Kırca, **a.e.**, s.279

¹⁴⁹ Fraser ve Bean, **a.g.e.**, s.59;

¹⁵⁰ Oğuz-Kırca, **a.e.**, s.281

¹⁵¹ Kuban-Saner, ‘Kıran Gölü 1998’, 17. Araştırma Sonuçları Toplantısı 1999, II, 287-294, s.287-289.

¹⁵² Oğuz-Kırca, **a.e.**, s.280.; Küçükören, **Karia Efsaneleri**, Ekin Yayın Grubu, 2007, s.119 ve 123’de Larumna kelimesinin anlamının Luwi dilinde, kum insanlarından geldiğini söylemektedir. Kırca, **a.e.**, s.278, not:103.

¹⁵³ Oğuz-Kırca, **a.e.**, s.281

¹⁵⁴ Bean, **a.e.**, 196; Held ‘Forschungen in Loryma 1995’, XIV. Araştırma Sonuçları Toplantısı, Ankara 1996, 165-181, s. 171

vermektedir.¹⁵⁵ Yazıtlarda bir demotiği geçmediğinden Kasara *demosuna* ait olduğu düşünülür. Öncelikli olarak bir deniz üssü ve cephanelik olduğu anlaşılmaktadır.

8. Thyssannous: Yeri henüz kesin olarak belirlenememiştir. Fraser ve Bean, Thysannous'u, Bozburun Körfezi'nin doğusunda, Saranda Koyu'ndaki modern ismiyle Söğüt'te konumlandırmışlardır.¹⁵⁶ Bean ve onu takip eden Oğuz-Kırca ve Umar da, Saranda Körfezi'nin yukarısındaki (modern Cumhuriyet Bölgesi) akropolde (Oyuktepe) ve kıyı bölgesindeki aşağı yerleşimde yer alan yıkıntılar bu gün hala görülebilir olduğundan, aynı şekilde, Thysannous'un *demos* merkezinin Saranda Köyü'nün yukarısındaki Söğüt'te olduğunu düşünmektedirler.¹⁵⁷ Debord-Varinlioğlu ise bu yerleşimi "Thyssanonte" adıyla, Bozburun'un tam doğusunda ve Phoiniks'i de Thysannonte'nin güney doğusunda göstermektedirler.¹⁵⁸

9. Tymnus: Tymnus için de farklı öneriler olmuşsa da, günümüzde Bozburun Yarımadası'nın orta-batısında yer alan Bozburun Beldesi'ne karşılık geldiği konusunda tartışma kalmamış gibi görünmektedir.¹⁵⁹ Kamiros'a bağlı bir *demos* olduğu düşünülmektedir.

Tymnus, bazı yazarlar tarafından burada bulunan, Τυμνιοί içeren çok sayıdaki yazıt sebebiyle modern Selimiye (Losta)'de konumlandırılmıştır.¹⁶⁰ Böylece Selimiye Körfezi de Sinus Thymnias olacaktır. Mela da bu *demosu* Thymnos Sinus'la ilişkili olarak Selimiye civarına konumlandırmıştır.¹⁶¹ Plinius ise, Mela'dan farklı olarak, Sinus Thymnos'u Bozburun Körfezi'yle ilişkilendirmiştir.¹⁶² Fraser ve Bean de; Plinius'a paralel şekilde, Sinus Thymnos'un Bozburun Körfezi için; Bozburun'un da, bu gün de bölgenin yönetim merkezi olması ve çoğu mezar yazıtı olmak üzere çok sayıda yazıt bulunması sebebiyle, Tymnus için çok daha uygun bir

¹⁵⁵ Held, 'Loryma ve Karia Chersonesos'un Yerleşim Sistemi', s.96; TAY 2007, vol.7

¹⁵⁶ Fraser ve Bean, **a.g.e.**, s.59

¹⁵⁷ Bean, **a.e.**, s.197; Oğuz-Kırca, **a.e.**, s.279; Umar, **a.g.e.**, s.209

¹⁵⁸ P. Debord – E. Varinlioğlu, 'Les Hautes Terres de Carie', Mémoires 4. Bordeaux: Ausonius, 2001, s.87

¹⁵⁹ E. D. Oğuz-Kırca, 'Tymnos'un Kayıp Mabedi: Hera ve Zeus'a Adanan Tapınak Neredeydi?', Arkeoloji ve Sanat, 151:Ocak-Nisan 2016, s.231-246, s.231

¹⁶⁰ Bresson, 'Recueil des inscriptions de la Pérée rhodienne: (Pérée intégrée)', s.94

¹⁶¹ Mela, **a.g.e.**, i.16

¹⁶² Plinius, **a.g.e.**, v.29

yer olduğunu düşünmektedirler.¹⁶³ Bean de Tymnos *demos*unun bazı yazıtlar dışında neredeyse hiçbir şeyin kalmadığı merkezi modern Bozburun olduğunu belirtmektedir.¹⁶⁴ Murat Aydaş, Tymnos'u antik Bosporanos olarak tanımlamış ve ve Rhodos'tan 11 deniz mili uzakta olduğunu belirtmiş.¹⁶⁵ Ancak yukarıda da belirttiğimiz gibi Tymnus'un Bozburun olduğu konusuna dair bir tartışma artık gündemde değildir. Tymnus'un Birleşik Peraia'da yer alan bir *demos* olarak Rhodos'un hangi şehrine bağlı olduğu konusunda bir kafa karışıklığı varsa da¹⁶⁶, Kameiros'a bağlı olduğu genel kabul görmektedir.¹⁶⁷

Yarımadada bu saydıklarımızın dışında, antik kaynaklarda ve yazıtlarda karşımıza çıkan fakat yerleri kesin olarak belirlenemeyen bazı yerleşimler ve *demos*lar vardır. Bunlar şu şekilde sıralanabilir;

10. Hygassos: Hygassos (Ygassos) net bir şekilde konumlandırılmadı. Hygassoslular, Kastabos'taki Hemithea Kutsal Alanı'ndaki tapınağa bağlıta bulunanların listelendiği yazıtta yer alırlar.¹⁶⁸ Cook, Bybassos'a yakın bir noktada, Hemithea Kutsal Alanı ile bağlı olan Pazarlık Ovası civarında olabileceğini belirtir.¹⁶⁹ Küçükveren belki Orhaniye ve Turgut köyleri civarında olabileceğini¹⁷⁰ söylerken, Benter ise Turgut yakınlarındaki Köklüdağ'a dikkat çeker.¹⁷¹ Görüldüğü gibi yerine dair pek çok farklı görüşün olduğu Hygassos'a dair yeni bir öneri de Oğuz-Kırca'dan gelmiştir. Kırca, Kızılköy'ün yukarısında Asarcık denen alandaki akropolün¹⁷²

¹⁶³ Fraser ve Bean, **a.g.e.**, s.62. Ancak, antik yazarlar hiçbir yerde Tymnus diye bir yerleşimden bahsetmedikleri için, başka bir seçeneği daha göz önünde tutarak; belki de buradaki yerleşimin isminin farklı olduğunu ancak adı farklı olsa da bu yerleşimin Tymnioi *demesinin* merkezi olması gerektiğini belirtmektedirler. Onlara göre kesin olan tek şey: Bozburun'un adı Tymnos olmasa da Bozburun Körfezi'nin antik Sinus Thymnias olduğudur.

¹⁶⁴ Bean, **a.g.e.**, s.198.

¹⁶⁵ Aydaş, **a.g.e.**, s.4-5, Yazar Selimiye'ye Tymnos diyor, **a.e.**, s.11.

¹⁶⁶ Tymnoslu bir kızın bir Lindoslu tarafından evlat edinmesi sebebiyle, Tymnos'un bağlı olduğu ana şehrin Lindos olabileceği düşünülmüştür. Rice, 'Relations between Rhodes and the Rhodian Peraia', s.51-52.

¹⁶⁷ Fraser ve Bean, **a.g.e.**, s.80; Jones, **a.g.e.**, s.251; Kırca, 'Tymnos'un Kayıp Mabedi: Hera ve Zeus'a Adanan Tapınak Neredeydi?', s.231

¹⁶⁸ Bean, **a.e.**, s.201; Bresson, **a.g.e.**, no. 37-38

¹⁶⁹ Cook, 'Cnidian Peraea and Spartan Coins', s.64

¹⁷⁰ Küçükveren, **a.g.e.**, s.15

¹⁷¹ Benter, **a.e.**, s.663

¹⁷² Fraser-Bean, **a.g.e.**, s.43; Bresson, 'Recueil des inscriptions de la Pérée rhodienne: (Pérée intégrée)', no: 65; A. Diler, "Akdeniz Bölgesi Antik Çağ Zeytin ve Üzüm Presleri, 1993", Araştırma Sonuçları Toplantısı 12, 1994 441-459, s.442-443

merkezi bir yerleşim, belki de bir *demos* merkezi olabileceğini ve buranın Losta'ya kadarki kıyı bölgesine uzanan Hygassos ya da onun herhangi bir parçasıyla alakalı olabileceğini öne sürmüştür.¹⁷³

11. Larymna (Larumna) ya da Laryma: Plinius Loryma ve Larymna'dan¹⁷⁴, Mela sadece Larumna'dan bahseder.¹⁷⁵ Mela'nın Loryma'yı atlamış olması şaşırtıcı olduğundan, Larymna, Larumna ve Loryma'nın tek ve aynı yer yani Bozuk (Oplothiki) olabileceği ileri sürülmüştür. Mela'nın anlatımına göre; Larymna, Gelos (yeri tam olarak belirlenememiş) ve Thysannous (Saranda) arasında, Thysannous'un güneyindeydi. Fraser ve Bean, Tyhsannous'un ne kuzeyinde ne de güneyinde buna uygun bir yerleşim olmadığından Loryma, Larymna, Larumna ve Laryma'nın tek ve aynı yer olduğunu düşünmektedirler.¹⁷⁶ Oğuz-Kırca ise, yukarıda belirttiğimiz gibi, modern adı Kumalan olan ve Loryma ile Hisardağı'nın arasında yer alan bir yerleşimin antik Larumna olabileceğini düşünmektedir.¹⁷⁷ Küçükveren'e göre ise Larymna Bozburundu, Tymnos (Fraser ve Bean ve diğerlerinin Bozburun'da olduğunu düşündüğü) ise civarda başka bir yerdeydi.¹⁷⁸

Umar, orijinal Larymna'nın Lar(a)umna olabileceği tartışmasını getirdi, Fraser ve Bean'in bir keresinde Larumna olabileceğini önerdiği gibi¹⁷⁹ ve Bozburun'un kuzeydoğusunda yerlilerce Kaletepe olarak bilinen yeri işaret etti.¹⁸⁰ Peschlow-Bindokat da, Bozburun'daki bu Kaletepe'nin Tymnos olduğunu, Larymna'nın ise yarımadanın ucundaki Loryma'nın kuzeyine bağlantısı olan ve şimdi Aziziye olarak bilinen yer olduğunu varsaymışlardır.¹⁸¹ Oğuz-Kırca da bu bahsedilenler dışında diğer araştırmacıların hiç birinin dikkatini çekmeyen Kaletepe'nin, gerçekten de, Klasik dönemi de içeren geniş bir zaman aralığını işaret eden çömlek parçaları ve etrafı çevrili tarım arazilerine kadar uzanan geniş su

¹⁷³ Oğuz-Kırca, **a.e.**, s.276-277

¹⁷⁴ Plinius, **a.g.e.**, v.29

¹⁷⁵ Mela, **a.g.e.**, i.16

¹⁷⁶ Fraser ve Bean, **a.g.e.**, s.59-61

¹⁷⁷ Kırca, **a.e.**, s.280

¹⁷⁸ Küçükveren, **a.g.e.**, s.119,123. Küçükveren, Larumna'nın anlamının, Luwi dilinde kum insanlarından geldiğini önermektedir.

¹⁷⁹ Fraser ve Bean, **a.g.e.**, s.59

¹⁸⁰ Umar, **a.g.e.**, s.216

¹⁸¹ A. Peschlow – Bindokat, "Frühe Menschenbilder: Die Prähistorischen Felsmalereien des Latmos-Gebirges (West Türkei)", Mainz, 2003, s.11

havzasıyla ilgiyi hakeden bir yer olduğunu düşündüğünü ifade etmiştir.¹⁸² Ancak görüldüğü gibi, bu farklı görüşlerin ışığında, bu gün için, ne Larymna'nın yerini – eğer gerçekten Loryma'dan ayrı bir Larymna varsa – ne de Kaletepe'deki yerleşimin antik ismini belirleyebilmek mümkün değil.

12. Erine: Yeri tam olarak belirlenemeyen bir diğer yerleşim de Erine'dir. Uzun yıllar, bugün Bybassos yerleşimine ait olduğu anlaşılan kalıntılar Erine'ye ait sanıldı.¹⁸³

13. Yda/Hyda, Yla/Hyla: Bean Bozburun Yarımadası'ndaki Selimiye Kasabası'nın ilkçağda Hyda yahut Hyla adında bir yerleşime karşılık geldiğini söylemiştir.¹⁸⁴ Ancak bu konuda kesin bir bilgiye ve görüş birliğine varılmamıştır.

4.2.1.2. Khersonesos Dışındaki Birleşik Peraia Topoğrafyası

Daha önce de belirttiğimiz gibi; Khersonesos Rhodos Peraiası'nın kalbini oluşturmakla beraber, Birleşik Peraia toprakları zamanla büyümüştür. Büyüyen alan içerisinde karşımıza çıkan yerleşim ve bölge isimleri aşağıda sıralanmıştır.

1. Physkos: Modern Marmaris. M.Ö. IV. yüzyılda Lindos'un *demosu* olduğunu bildiğimiz Physkos, etkileyici limanı en büyük *demostur*. Demotiğinin yazıtlarda sık kullanılmış olmasının yanında Physkos, Peraia'daki Rhodos *demosları* arasında, bir *hegemon*(general) un komuta ettiği alanın bir parçası olarak ismi geçen tek yerleşimdir ve muhteşem limanı önemini açıkça ortaya koymaktadır. Akropolis bugün kalenin durduğu aşağı şehirde değil, kuzeye doğru yarım saatlik mesafedeki Asar Tepe denilen daha yüksek bir tepedeydi.¹⁸⁵

2. Apeiros: Rhodos yazıtlarında karşımıza çıkan Apeiros'un tam olarak karşılık geldiği bölgeyi bilmiyoruz. Apeiros, Fraser ve Bean'e göre Physkos'un kuzeyinde ve güneyindeki bölgenin de içinde olduğu alanı ifade etmekteydi. Böylelikle Rhodos Peraiası'nın bir parçası olduğunu bildiğimiz kuzeydeki Kedrai

¹⁸² Oğuz-Kırca, **a.e.**, s.278

¹⁸³ Umar , **a.g.e.**, s.193,195

¹⁸⁴ Bean, **a.g.e.**, s.198

¹⁸⁵ Fraser ve Bean, **a.g.e.**, s.57

izole edilmiş bir Rhodos toprağı olmaktan çıkmaktaydı. Bununla birlikte Fraser ve Bean, Apeiros'un, adı özellikle belirtilen yerler dışındaki anakaradaki tüm Rhodos toprağını ifade etmiş olabileceğı ihtimalinin de var olduğunu belirtmişlerdir.¹⁸⁶

3. Kedrai: Keramikos Körfezi'nin doğu kıyıları yakınlarında yer alan Sedir (Şehir) Adası'na lokalize edilmiştir.¹⁸⁷ Demotiğine Rhodos yazıtlarında sık rastlanmıştır.

4. Euthana: Rhodos yazıtlarında sık rastlanan bir demotik olan *Eutenitas*'ın bölgesi henüz belirlenememiştir. Mela'nın, Knidos ve Keramikos Körfezi arasında bir oyukta olduğunu söylediğı Euthana'yla aynı olduğu varsayılmaktadır. Mela'nın anlatımından yola çıkarak Bencik ve Kape Lonkino (Ballısu) arasında kalan koylardan birinde olması gerektiğı düşünülmüş ancak bu alanda ve Marmaris etrafında yapılan çeşitli aramalar sonucunda herhangi bir antik şehir ortaya çıkarılamamıştır.¹⁸⁸ Bean ise Gökova Körfezi'nin kıyısındaki Söğüt Köyü'nün 2 km. güneydoğusundaki Altınsivrisi adlı tepede olduğunu söylemektedir.¹⁸⁹

Khersonesos'un kuzeyinde yer alan bu yerler dışında; daha güneyde, Birleşik Peraia'ya ait fakat bu bölgeden izole olan iki yerleşim daha vardı: Megiste ve Daidala.

5. Megiste: Modern ismiyle Meis Adası. Adada bulunan Apollo Megisteus'a yapılan adaklar ve Türkçe'de bir anlamı olmayan Meis'in antik adının bu güne gelmiş hali olma olasılığı sebebiyle tanımlamanın doğru olduğu düşünülmektedir. Antik yazarlar adanın Rhodos toprağı olduğunda hem fikir ancak yazıtlarda bir demotiğine rastlanmadı.¹⁹⁰

¹⁸⁶ Fraser ve Bean, **a.e.**, s.68-69.

¹⁸⁷ Sevin, **a.g.e.**, s.125; Fraser ve Bean, **a.g.e.**, s.69

¹⁸⁸ Fraser ve Bean, **a.g.e.**, s.69

¹⁸⁹ Bean, **a.e.**, s.193; Umar, **a.g.e.**, s.186

¹⁹⁰ Fraser ve Bean, **a.g.e.**, s.54

6. Daedala: Strabo tarafından üç kez ifade edildiği üzere, Rhodos Peraia'sının Lykia'ya doğru en son kasabasıdır. Hemen doğusunda Glaukus Körfezi (modern Fethiye Körfezi) yer almaktaydı.¹⁹¹

Peraia'nın bu iki izole parçası olan Megiste ve Daedala'nın Birleşik Peraia'ya ait oldukları kesin olmakla beraber, yazıtlarda ikisinin de demotiklerine rastlanmamıştır. Görece uzakta olduklarından, vatandaşlarının Rhodos'u ya da karşısındaki anakarayı nadiren ziyaret ettikleri ve buralarda nadiren yerleşmiş olmaları, bu sebeple de bahislerinin günümüze kadar gelme olasılığının az olduğu önerisi mantıklı görünmekle beraber, günümüze kadar ulaşan Rhodos yazıtlarının sayısı bu kadar yüksekken, bu durum çok da muhtemel görünmemektedir. Diğer alternatifse; her ikisinin de başka bir *demos*a dâhil edilmiş olmalarıdır. Fraser ve Bean'e göre, Megista ve Daedala muhtemelen adı belirlenemeyen bir Rhodos *demosuna* aittiler.¹⁹²

4.2.2. Tâbi (Bağımlı) Peraia'nın Topoğrafyası

Tâbi Peraia, farklı dönemlerde farklı şekillerde kazanılan topraklarla genişlediği için ayrı dikkat gerektiren üç farklı bölgeye ayırarak incelemek faydalı olacaktır.¹⁹³

İlk olarak, Tâbi (Bağımlı) Peraia'nın merkezini oluşturan Kedrai ve Stratonikea arasında kalan bölge ele alınacaktır. Bu alanın büyük bir bölümü kesinlikle Apameia Barışı'ndan önce Rhodos'a tâbiydi ve öyle görünüyor ki, M.Ö. 167'den sonra da Rhodos yönetimi altında kalmaya devam etti. Uzun yıllar Rhodos'un kontrolü ve kurumlarının idaresi altında kalan ve Tâbi Peraia'nın merkezi olarak gördüğümüz bu bölgenin topoğrafyasını incelemenin gerekli olduğu kanaatindeyiz.

1. Kallipolis: Gelibolu-Duran Çiftlik'de konumlandırıldı.¹⁹⁴ Arrianus; Myndos, Kaunos ve Thera ile birlikte Kallipolis'ten de bahseder. Anlaşılan M.Ö.

¹⁹¹ Fraser ve Bean, **a.g.e.**, s.55

¹⁹² Fraser ve Bean, **a.g.e.**, s.55-57

¹⁹³ Fraser ve Bean, **a.g.e.** s.101-102

334/333'de, Orontobates Persler için ele geçirdiğinde¹⁹⁵ bağımsızdı. Daha sonra M.Ö. 200 civarı ya da sonrasında, Delphi *theoroisi* ziyaret etti.¹⁹⁶ M.Ö. II. yüzyılda para basmış olması mümkün.¹⁹⁷ Bunun karşısında, Rhodoslu olduğuna dair gerçek bir bulgu olmaması ve '*Kallipolitas*'a bir Rhodos demotiği olarak rastlanmaması sebebiyle, Fraser ve Bean, Birleşik Peraea'nın kuzey sınırını Kedrai ve Kallipolis arasına koymaktadır.¹⁹⁸ Buna karşılık, Rhodoslu *eranoi* birliklerine özel bir isim olan bir *Haliastai* özel *koinon*unun varlığı,¹⁹⁹ Rhodos'la kültürel ve dini kontakları olduğunu gösteriyor olabilir.²⁰⁰ Tâbi Peraia'ya dair daha farkı görüşleri olan Gabrielsen'e göre Kallipolis özgür bir yerleşimdi ve Rhodos ile Kallipolis arasındaki bağı askeri yardım ya da işbirliği temelliydi.²⁰¹

2. İdyma: Keramikos Körfezi'nin başlangıcına yakın Gökova Köyü (Kozlukuyu)'nde konumlandırıldı.²⁰² Akropolisi köyün kuzey yakasındaki Küçük Asartepe'dedir. Stephanos Byzantionos '*polis Karias*' olarak tanımlamıştır. Yazıtlarda Rhodoslular'ın *Rhodioi* olarak ifade edilmeleri sebebiyle, Birleşik değil Tâbi Peraia'ya ait olduğu düşünülmektedir.²⁰³ Yaklaşık M.Ö. 200'e tarihlendirilen bir yazıtlar grubu olan Nikagoras yazıtları dolayısıyla, İdyma'nın bu tarihten önce Rhodos hâkimiyetinde olduğu düşünülmektedir.²⁰⁴

¹⁹⁴ Gabrielsen, 'The Rhodian Peraea in the Third and second Centuries B.C.' *Classica et Mediaevalia*, 51, 2000. 129-184, 140; Descat, 'Les forteresses de Thera et de Kallipolis de Carie', REA 96, Bordeaux, 1994, 205-14, s.207-9

¹⁹⁵ Arrianos, *a.g.e.*, ii.5.7

¹⁹⁶ *Theoroi* tarafından ziyaretin bir yerin statusüyle ilgili tam olarak ne ifade ettiği net değil. Önceleri *theoroinin* bir şehrin kontrolü altındaki başka bir şehri ziyaret etmeyeceği düşünülse de, son dönemde artık Delphi *theoroisinin* bir toplum tarafından kabulünün o toplumun statüsüne dair çok zayıf bir indikatör olduğu görüşü ikna edici bir şekilde tartışıldı. Bu sebeple, Gabrielsen, *theoroinin* Kallipolis ziyaretinin, M.Ö. 230-210 arasında, bu topluluğun Rhodos Bağımlı Peraiası'nın bir parçası olması olasılığına karşı bir argüman oluşturmadığını düşünüyor. Gabrielsen, *a.e.*, s.141

¹⁹⁷ L. Robert, *Etudes Anatoliennes*, Paris, 1937, s.492

¹⁹⁸ Fraser ve Bean, *a.g.e.*, s.71

¹⁹⁹ Blümel, *a.e.*, no.571

²⁰⁰ *Haliastainin* görülmesi Gelibolu'nun Birleşik Peraia'nın içinde yer almış olabileceğini düşünmeye itmiştir. Bean ve Cook, '*The Carian Coast III*', s.77-78

²⁰¹ Gabrielsen, *a.e.*

²⁰² BHC, x, 1886, pp. 423-30; Robert, *a.e.*, s.472-90

²⁰³ Robert, *a.e.* s. 487-490, no: 8-9

²⁰⁴ Fraser ve Bean, *a.g.e.*, s.71-72. Gabrielsen bu yazıtların M.Ö. 200'den önce Rhodos hâkimiyetine delil oluşturduğu fikrine katılmamaktadır. Gabrielsen, *a.g.e.*, s.156

3. Kyllandus: Tam yeri bilinmemekle beraber, Nikagoras yazıtları ve Atina Vergi Listeleri'nde yer alması (2 talents gibi yüksek bir katkıyla) sebebiyle kıydan çok uzakta olmaması gerektiği ve Pisye ve İdyma'ya yakın bir noktada olduğu düşünülmektedir.²⁰⁵ Nikagoras yazıtları dolayısıyla Kyllandus'un da Idyma gibi, muhtemelen M.Ö. 200'den önce bir Rhodos bölgesi olduğu ve Tâbi Peraia'ya dâhil olduğu düşünülmektedir. Demotiğine rastlanmadı.

Karia'nın bu bölgesinde pek çok köy-*koina* yerleşimi olduğu tespit edilmiştir. *Koinon* daha sonraki bölümde detaylıca inceleyeceğimiz bir kurum ancak bu noktada, Karia'nın bu bölgesinde ikili bir *koina* sisteminin var olduğunun düşünüldüğünü belirtmemiz gerekmektedir. '**Les Hautes Terres de Carie**' yazarları, bu alanda, basit *koinon*ları içeren ve kendi bölgesel politik etki alanları olan üç üst seviyeli *koina* olduğunu düşünmektedirler: *Theraoi*, *Pisyetai* ve *Pisyetai* ile birleşen *Pladaseis* ve *Tarmianois*.

4. Thera: Önceleri modern Yerkesik'de konumlandırılmışken²⁰⁶, son yıllarda yapılan çalışmalarda Ula yakınlarındaki Okkataş'ta lokalize edilmiştir.²⁰⁷ Ptolemios, Thera'nın *Idymos* ve bilinmeyen *Pystos* arasında olduğundan bahseder.²⁰⁸ Stephanos Byzantinos tarafından *polis* olarak kaydedilmiş ve tarihte Orontobates'in M.Ö. 334-333 yılları arasında bir süre elinde tutmasıyla da yerini almıştır.²⁰⁹ Bir yazıttan²¹⁰ anlaşıldığı üzere Thera, merkezi Stratonikea yakınında olan Khrysaorik Birliği'nin bir üyesiydi. Bu birlik *poleis*den oluştuğu için, Gabrielsen, Thera'nın da önceleri *polis* iken sonrasında *koinon* statüsüne indirilmiş olabileceğini öne sürer.²¹¹ Tıpkı yukarıda Kallipolis için belirttiğimiz gibi, Gabrielsen Thera'nın da Rhodos toprağı olduğu fikrine katılmaz. Livius'un aktardığı gibi²¹², M.Ö. 197'de Rhodoslu

²⁰⁵ Robert, **a.e.**, s.473, no:6; Gabrielsen, **a.e.**,s.140

²⁰⁶ Robert, **a.e.**, s.499, no:46-47

²⁰⁷ Yerkesik de bu antik kentin territoryumu içinde kalıyor. A. Baran, '**Thera Antik Kenti ve Çevresi Yüzey Araştırmaları 2012**', 31. Araştırma Sonuçları Toplantısı, 2013, Cilt 2, s. 174-189, s.174.

²⁰⁸ Ptolemios, **a.g.e.**, v.2.16

²⁰⁹ Arrianus, **a.e.**, ii.5.7

²¹⁰ IG, xii.5.977 (Tenos)

²¹¹ Blümel, **a.g.e.**, no: 732; Gabrielsen, **a.e.**, s.135

²¹² Livius, **a.g.e.**, xxxiii.18.3

komutan Pausistratos'un komutasında savařan Theralılar'ın, Pisyeliler gibi, bu dönemde Rhodos'la bir çeřit askeri iřbirlięi içine girdiklerini dűřünűr.²¹³

5. Pisy: Pisiķű (yeni ismiyle Yeřilyurt)'de konumlandırıldı. Gűrűldűęű gibi Pisiķű ya da Pisi Kűű, antik yerleřimin adının Tűrkeleřmiř halidir.²¹⁴ Akropolis Yeřilyurt kasabasının 1,5 km. kadar gűneyindeki alçak bir tepededir fakat yazıtların çoęu Arslanlı denilen 2 km. kadar kuzeydoęudaki bir bűlgeden gelmiřtir.²¹⁵ Stephanos Byzantinos *polis Karias* olarak kaydetmiřtir. Idyma ve Kyllandus gibi Nikagoras yazıtları sebebiyle M.Ö. 200'den űnce Rhodos topraęı haline geldięi dűřűnűlmektedir.²¹⁶ Livius, M.Ö. 197'de, Karia seferi sırasında, Rhodoslu komutan Pausistratos'un altında hizmet eden birliklerden bahsederken *Pisuetae* etnięini de kullanır.²¹⁷

Yeřilyurt'un (Pisy) 2 km kuzey batısında Aslanlı'da bulunan ve gemievleri inřaatıyla ilgili yeni bir yazıt, Pisy'nin, bugűn Gűkova Kűrfezi'nin kuzeybatısında yer alan Akbűk Koyu'nu da içine alan bir territoriuma sahip olan Pladasa (Sarnıç) ile bir *koinon* (birlik) oluřturduęunu ve birlięin merkezi konumunda olduęunu gűsterdi. Bu yazıttan anlařıldıęına gűre, M.Ö. III. yűzyılda Pisyeliler, Pladasalılar'ın bir kısmı ile bir resmi birlik içine girmiřlerdir. "*Kai Pladaseon ton Pisinton*" ifadesinden anlařıldıęına gűre, ya Pladasalılar'ın tűmű ya da bűyűk ihtimalle bir kısmını kapsayan yeni-oluřturulmuř bu politik toplulukta (bir *koinon* ya da *polis*) Pisyeliler baskın elementi oluřturmaktaydı.

6. Pladasa: Pisy'den (modern Yeřilyurt) ıkan bir yazıtta Pladasseis'in "*Koinon ton Pisunton*" ile iliřkilendirilmeleri ve Delos Birlięi'nin űyesi olmaları sebepleriyle, Pisy'ye yakın ve denizden çok da uzak olmayan bir yerde olduęu dűřűnűlmektedir. Sarnıç uygun bir yer olarak űnerilmiřtir.²¹⁸ Fraser ve Bean, Sarnıç'taki kalenin, Rhodos bűlgesinin bu yűndeki sınırını korumak için yapıldıęını

²¹³ Gabrielsen, **a.e.**, s. 135

²¹⁴ Umar, **a.g.e.**, s.297

²¹⁵ Fraser ve Bean, **a.g.e.** s.73

²¹⁶ Fraser ve Bean, **a.e.**, s. 72-73,99

²¹⁷ Livius, **a.g.e.**, xxxiii.18.3

²¹⁸ Meritt, ATL, s.583

ve şehir yerleşiminden ziyade askeri tahkimatlar olduğunu düşünmektedirler.²¹⁹ Yazıtlarda kaydediliş şekli sebebiyle Pladasa'nın bu dönemde Pisye ile birleştiği düşünülmektedir.²²⁰ Aslanlı/Ören mevkiinde bulunan ve M.Ö. III. yüzyılın II. veya III. çeyreğine tarihlenen yazıt, gemi evi inşaatı için Pisyeliler'in ve Pisyeliler'le birlikteki Pladasalılar'ın toplumuna, *dorea* olarak para yardımıda bulunan bir bağış listesi içermektedir.²²¹ Pladasa'nın olası limanı olan bugün Akbük Körfezi'nde bir tersane (Neoria) yapımında Pisye ve Pladasa'nın *koinon* olarak hareket etmeleri, bu siyasal birlikteliğin askeri bir yönünün de olduğunu da düşündürmektedir. Her iki kentin territoriumunda yapılan araştırmalar bu yönde yapılaşma faaliyetlerinin olduğunu göstermektedir.²²²

“*Pisyetais* ve *Pisyetais* ile birleşen *Pladaseis Koinonu*”nun pek çok alt koinası olduğu sanılmaktadır. ‘Les Hautes Terres de Carie’ ekibinin yaptığı araştırmalar sırasında ortaya çıkan bazı yeni yazıtlarla *Londeis*, *Leukodeis* ve *Koloneis*’in bu üst seviyeli *koinon*un alt *koinası* olabilecekleri sonucuna varılmıştır.

Londeis Koinonu: Burada bulunan bir yazıt sebebiyle Çiftlik’te konumlandırılmıştır.²²³

Leukoideis Koinonu: Modern Çırpı’da bulunan yazıtlar²²⁴ sebebiyle burada konumlandırılmıştır.

Koloneis Koinonu: Tam yeri tespit edilememiştir ancak bölgede bulunan yazıtlara dayanılarak Yeniköy ve Çiftlik arasında olabileceği düşünülmektedir.²²⁵

7. *Tarmiani Koinonu* ve *Mobolla:* Mobolla (Muğla)’da ve Pisiköy’de bulunan çeşitli yazıtlarda bu *koinon*dan bahsedilmesi sebebiyle bu bölgede olduğu

²¹⁹ Fraser ve Bean, *a.e.*, s.78

²²⁰ Meritt, ATL I, 538; Fraser ve Bean, s.75; Varinlioğlu 1997, 297 Pisye Konfederasyonu’nun bir üyesi olarak görüyor.

²²¹ SEG XLVIII (1998), no. 1344; Debord – Varinlioğlu 2001, 95, Nr. 1.

²²² Debord – Varinlioğlu 2001, 26-29 ve 57-64; Ufuk Çörtük – Şahin Gümüş, “Muğla Menteşe İlçesi Yeşilyurt (Pisye) Yerleşimi Arkeolojik Araştırmaları”, Muğla Şehir Yazıları, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, 2017, s. 74

²²³ HTC no:39

²²⁴ HTC no:36-38.

²²⁵ HTC, s.49- 50, no: 31

varsayılmaktadır. Bölgede bulunan bir adak yazıtında²²⁶ bir Rhodos *epistates*inin görünmesi sebebiyle bu topluluğun Tâbi Peraia'nın parçası olduğu düşünülmektedir. Ancak Gabrielsen, burada bir *epistates*in tespit edilmiş olmasının; bu topluluk ve Rhodos arasında sıkı ilişkiler olduğunu göstermekle beraber, Rhodos askeri memuriyetinin ele geçirilmiş topraklara genişletildiğinin göstergesi olmadığını düşünmektedir.²²⁷

8. Panamara: Pisye'nin kuzeybatısındaki Bağyaka'da konumlandırıldı. Lagina ve Labranda gibi bir tapkı alanı olan Panamara'da kalıntılar, köyün 3 km. güneydoğusundaki Asartepe adıyla anılan tepenin üzerindedir.²²⁸ Panamara uzun süre, kuzeyde Stratonikeia ve güneyde Rhodos Peraiası'nın dünyalarını ayırarak, bağımsız bir *koinon* olarak kaldı. Her biri bir Rhodoslu'yu onurlandıran ve hepsi de geleneksel şekilde M.Ö. 197-166 tarihleri arasına tarihlenen üç Panamara kararnamesi, Panamara'nın Rhodos egemenliği altında olduğuna delil sayıldı.²²⁹ Ancak M.Ö. II. yüzyılın ortalarında Stratonikeia'nın kontrolü altına girdiği anlaşılmaktadır.²³⁰

9. Stratonikeia: Yatağan-Milas yolu üzerindeki Eskihsar Köyü'nde lokalize edilmiştir. Eski bir Karia yerleşiminin yerinde Seleukos Kralı I. Antiokhos tarafından kurulmuştur. Seleukoslar Stratonikeia'yı geliştirmiş, görkemli yapılarla donatmış ve sonrasında bilmediğimiz sebeplerle kenti Rhodos Devleti'ne bırakmışlardır. Stratonikeia, Romalılar'ın buyruğuyla, M.Ö.167'de, Apameia Barışı'nda Rhodos'a verilen Karia kentleriyle birlikte özgürlüğüne kavuşmuştur.²³¹

Buraya kadar tartışılan yerlerle, Tâbi Peraia'nın bu bölgesindeki mantıklıca konumlandırılabilen yerleşimleri listelemiş olduk. Bu yerleşimlerin dışında bölgede çok sayıda yeri tespit edilemeyen köy-*koinalar* bulunduğu görülmektedir; bunlardan

²²⁶ I.Rhod.Peraia no: 781, Debord - Varinlioğlu, 'Les Hautes Terres de Carie', no. 62

²²⁷ Ona göre, Rhodos, kendisine dostluk ya da *symmachia* ile bağlı şehirlerin ricası üzerine, bu topluluklara iç meselelerini çözüme kavuşturmak için, Rhodoslu *epistatai*yi normal hâkimler olarak göndermekteydi. Gabrielsen, *a.e.*, s.139

²²⁸ Umar, *a.g.e.*, s.293-294

²²⁹ Gabrielsen, *a.e.*, s.163

²³⁰ Bu tarihten itibaren adaklar gösteriyor ki rahiplik Stratonikeia tarafından atanıyordu ve Panamara'daki Zeus Karios, Hekate ile birlikte şehri temsil etmekteydi. Williamson, *a.g.e.*, s.41

²³¹ Umar, *a.g.e.*, s.288

bazılarının ismi bilinirken, pek çoğunun durumu belirsizdir. Bu topluluklardan en önemli olanlarını aşağıda sıralamaktayız.

10. Tendebe: Yeri belirlenemeyen bir diğer yerleşimdir. Livius'un anlatımına göre; M.Ö. 197'de, Rhodoslular'ın, Peraia'yı Philippos'tan geri alması için gönderdikleri ve çeşitli topluluklardan gelen birlikleri yöneten Pausistaros, "Stratonikeia bölgesi içinde yer alan ve iyi konumlandırılmış Tendebe'yı" ele geçirmişti.²³² Stephanos Byzantinos da Tendebe'nin "eski bir Karia *polisi*, şehrin etniğinin de *Tendebeis*" olduğunu söyler.²³³

11.Prinassos: Prinassos'un yeri hiç bilinmese de burada bahsetmenin gerekli olduğunu düşünmekteyiz. Burası hakkında bildiklerimiz genel olarak, V. Philippos'un M.Ö. 201'deki Karia seferine dair anlatımlardan gelmekte. Polybios, M.Ö. 200'de V.Philippos'un başarısız Knidos kuşatmasından sonra, bölgedeki kale ve yerleşimleri yağmalayarak geri çekildiğini ve sonrasında da duvarlarla çevrili bir *polis* olan Prinassos'u kuşattığını aktarır.²³⁴ Polyaeus ise burayı tanımlarken "Rhodoslular'ın Peraia'daki bir *polisi*" ifadesini kullanmış²³⁵; benzer şekilde Stephanos Byzantinos da "Prinassos bir Karia *polisi*" demiştir. Polyaeus'un anlatımına göre, Philippos'un altını kazmayı önerdiği güçlü surları var olduğundan yerleşim yerinin bulunabilir olması lazım, fakat bu güne kadar hiçbir ipucu bulunamadı. Şehir ya da insanların bahseden herhangi bir epigrafik bulgu görünmediğinden Rhodos *demosu* olması zor.²³⁶ Genel görüş, Prinassos'un Tâbi Peraia'nın en batı sınırında, Knidos topraklarına yakın bir Rhodos toprağı olduğuydu da²³⁷ Gabrielsen bu fikre katılmaz.²³⁸

Stratonikeia ve Kedrai arasında kalan ve Tâbi Peraia'nın merkezini oluşturan bu bölgenin dışında, zamanla genişleyen Tâbi Peraia'nın parçası haline

²³² Livius, **a.g.e.**, xxxiii.18.4

²³³ Gabrielsen, **a.e.**, s.148

²³⁴ Polybios, **a.g.e.**, xv.12.4, xvi.2.2,4-6

²³⁵ Polyaeus, **Strat.iv**.18.1

²³⁶ Fraser ve Bean, **a.g.e.**, s.75

²³⁷ Fraser ve Bean, **a.e**

²³⁸ Rhodos'un Prinassos'un ele geçirilmesine verdiği tepkinin ise Iasos, Bargylia ve Euromos'un zaptındakiyle (Polybios, **a.g.e.**, xviii.2.3) aynı stratejik, yasal ve politik sebeplere dayanmış olabileceğini öne sürer: Rhodos liderliği altına girmelerini sağlamış bir *symmachos* (müttefiklik)un getirdiği koruma.

geldiğini bildiğimiz bir diğer bölge: Birleşik Peraia'nın güney doğusundaki, güneydoğu Karia ve Likya'yı içeren bölgedir. Güney Karia'da Birleşik ve Tâbi Peraia arasındaki sınır muhtemelen Physkos ve yeri belirlenemeyen Pyrnus arasında idi.²³⁹ Güney Karia'da Tâbi Peraia'nın başlıca şehirleri Kaunos ve Kalynda idi.

12. Kaunos: Köyceğiz'in güneyindeki Dalyan'da konumlandırıldı. M.Ö.190 civarında, V. Ptolemaios'tan 200 talent karşılığında satın alınmıştır.²⁴⁰ M.Ö. 167 yılına kadar devam eden Rhodos hâkimiyeti sırasında bir *hegemon* tarafından yönetilmiştir.

13. Kalynda: Yeri henüz tam olarak tespit edilemedi.

Rhodos'un Karia'da kontrol ettiği bağımlı topraklara dair son bölge; Apameia Antlaşması ile ele geçirilmiş olan Lykia ve kuzey Karia'dır. (Stratonikea'nın kuzey ve kuzeydoğusundaki bölge) Bu topraklarda Rhodos hâkimiyetinin izleri yok sayılacak kadar az olduğundan ve özellikle Likya'da oldukça kısa süren ve acıyla reddedilen Rhodos egemenliği kalıcı bir iz bırakmadığından, bu bölgelerin coğrafyasını incelemeye gerek görülmemiştir.²⁴¹

4.3. Peraia'nın Fonksiyonu

Peraia'nın Rhodos için anlamı ve önemi neydi? Epigrafik bulgular, Rhodos bölgesinin anakaradaki yayılımı, yönetim ve politik durumlarına dair bazı bilgiler verse de, Peraia'nın özellikle de Birleşik Peraia'nın tam olarak hangi amaçlarla Rhodos Devleti'ne dâhil edildiği ve genel sistem içerisindeki fonksiyonu hâlâ belirsiz.²⁴²

²³⁹ Plinius tarafından Kaunos'un hemen yanında olarak kaydedilmiştir, anlaşılan Khersonesos'un dışındaydı. Önerilen bölge, Büyük karaağaç mümkün fakat kanıtlanmadı. Fraser ve Bean, **a.g.e.**, s.76

²⁴⁰ Polybios, **a.g.e.**, xxx.31; Bean, **Eski Çağ'da Menderes'in Ötesi**, s. 209.

²⁴¹ Fraser ve Bean, **a.g.e.**, s.70

²⁴² Rhodos'un sonraki dönemde ele geçirdiği Bağımlı Peraia'dan elde ettiği faydaları, bu toprakların ekonomik değeri olması ve burada yaşayanların Rhodoslu araçların takas yaptığı ticari mallar ve yerel ürünler üretmesi ve bunun yanında vergi ödemeleri, dolayısıyla Rhodos ekonomisine önemli bir katkıda bulunmaları sebebiyle anlamak mümkün. Ataüz, **a.g.e.**, s.88, 93.

Rhodos'u bu bölgeyi ele geçirmeye iten nedenleri belirlemeye çalıştığımızda kanıttan yoksunuz. Biliyoruz ki, Rhodos'un anakaraya attığı ilk adım olan olan Khersonesos'un önemli bir ekonomik değeri yoktu. Atina vergi listelerindeki çağdaşlarıyla karşılaştırılacak olursa, Karia Khersonesos'un antik ekonomisinin boyutu görece küçüktü.²⁴³ Kayalık Loryma yarımadası toprakları verimli topraklar değildi, en iyi ihtimalle kendi ihtiyaçlarını karşılayabilirlerdi. Bölgede maden veya diğer doğal kaynakların varlığına dair de bir bulgu yoktur. Yarımadadaki limanlar kıyı ticareti ile ilgileniyorlar ve uluslar arası tüccarları ağırlıyor olmalıydı. Ancak muhteşem *emporion* Rhodos sadece birkaç mil uzaktayken bu limanların ürettikleri hizmet ve kıyı ticaretinden kalanların dikkate değer bir miktar olmayacağı açık. Yine de M.Ö. V. yüzyılın sonlarından itibaren bu fakir bölgeler Rhodos Devleti'ne dâhil edildi ve insanlarına Rhodos vatandaşlığı verildi.²⁴⁴

Daha önce de bahsettiğimiz gibi Rhodos'un karşısındaki anakaraya yönelmesinin sebeplerine dair farklı yorumlar vardır. Bunlardan birincisi, Van Gelder ve onu takip eden Carter tarafından önerilen; Rhodos'un Khersonesos'u, kendisine rakip olarak gelişmesini engellemek için ele geçirdiği teorisi.²⁴⁵ Bu görüşe göre; Khersonesos'da, limanları ve ticaret rotaları üzerindeki avantajlı pozisyonuyla Rhodos'a rakip olabilecek ticari merkezler olarak gelişmeye çok uygun yerleşimler vardı. Bu sebeple, erken dönemlerden itibaren ticarete dayanan Rhodos için Peraia'nın ele geçirilmesi bir çeşit zorunluluktu. Ayrıca bu yerlerin, adaya saldırabilecek askeri güçler haline gelmeleri ihtimalinden de rahatsız olan Rhodos, yarımadayı ele geçirdikten sonra bir askeri üs haline getirmiş; sadece Rhodoslu memurların girebildiği yasaklı bir bölgeye dönüştürerek ticari aktivitelerden izole etmiştir. Her ne kadar, önerilen bu yarımadayı askeri üsse çevirerek izole etme teorisi, arkeolojik bulgulara göre mümkün görünmese ve Rhodos'un gücünün en önemli parçası olan donanmasını şehrin dışındaki bir bölgede koruması mantıklı

²⁴³ Kırca, 'The Cora and The Core: A general Look at the Rural Settlement Pattern of (Pre) Hellenistic Bozburun Peninsula, Turkey', s.38

²⁴⁴ Ataüz, a.g.e, s.93

²⁴⁵ H. Van Gelder, *Geschichte der Alten Rhodier*, 1900, s.193; R. S. Carter "The Stepped Pyramids of the Loryma Peninsula" *İst.Mitt.*32,1982, s.182-183; Ataüz, a.g.e., s.88

olmasa²⁴⁶ da, bu bölgenin gelişimini kendi kontrolü altında tutmak istemiş olması oldukça muhtemeldir

Held'e göre ise; Rhodos'un, M.Ö. III. yüzyılda, Peraia'da köklü bir değişime neden olan anakaraya ilgisi güvenlik ve ekonomi odaklı sebeplere dayanmaktaydı.²⁴⁷ Rhodos adası güvenliğini sağlamak amacıyla, adanın hemen karşısındaki anakara kıyılarını askeri kontrol altına almak zorundaydı. Özellikle Demetrios'un Loryma kıyılarını merkez alarak gerçekleştirdiği Rhodos kuşatması, adanın güvenlik açısından hemen karşısındaki anakaraya bakışında büyük bir değişim gerçekleştirmiş olmalıdır. Daha önce de bahsettiğimiz gibi, M.Ö. 305'de Demetrios Poliorketes Loryma Koyu'nda topladığı gemilerle Rhodos'a saldırmış ve yaklaşık bir yıl süren ünlü Rhodos kuşatması başlamıştı. Her ne kadar büyük bir direnç gösterilerek püskürtülmüş olsa da bu kuşatma sırasında adanın büyük bölümü tahrip olmuş, yaşanan travma belki de karşı anakaraya yönelmelerine yol açan en önemli sebebi oluşturmuştu. Adanın hemen karşısındaki anakaranın dönemin büyük güçlerinin kontrolü altında olması riskini almak istemeyen Rhodos, bu bölgeyi kontrol altına aldıktan sonra, güçlü kaleler ve tersaneler inşa ederek ve güçlü askeri-donanma üsleri kurarak burada ihtiyaç duyduğu güvenliği tesis etmiş oldu.

Held'e göre ikinci neden ise, ekonomik sebeplerdi. Her ne kadar Peraia'nın çok verimli toprakları olmasa da, yapılan son araştırmalarda ortaya çıkan bulguların ışığında söylenebilir ki; Rhodos, bütün antik dünyaya ticareti yapılan Rhodos şarabının üretimi ve ihracatının önemli bir kısmını Rhodos Peraiası'nda gerçekleştirmekteydi.²⁴⁸

Bütün bunların dışında Birleşik Peraia'nın adaya vaadettiği başka bir şey daha vardı; insan kaynağı. Vatandaşlarının büyük çoğunluğu ticaretle uğraşan Rhodos'un insan kaynağı açığı vardı ve bu eksiklik Khersonesos'tan temin edilebilirdi.²⁴⁹

²⁴⁶ Ataüz, a.e., s.89

²⁴⁷ Held, 'Die Karer und die Rhodische Peraia', s.122-124

²⁴⁸ Held, a.e., s.133

²⁴⁹ Ataüz, a.g.e., s.93

4.3.1. Birleşik Peraia'nın Fonksiyonu

4.3.1.1. Güvenlik

Rhodos Adası'nın güvenliği açısından oldukça önemli bir noktada yer alan Karia Khersonesos, ada için bir tampon bölge görevi görmekteydi. Khersonesos'un en güney ucu olan Loryma (Bozukkale) Rhodos için stratejik açıdan oldukça önemliydi: Rhodos'un hemen karşısında yer alan bu küçük yerleşim, aynı zamanda ana denizcilik rotalarının da üzerindeydi.

Loryma'nın tarihine baktığımızda; M.Ö. 413/12'de bir Atina filosunun buraya saldırdığını; M.Ö. 395'de 90 gemilik büyük bir Pers donanmasının burada konuşlandığını; M.Ö. 305'de Demetrios Poliorketes'in Rhodos'a saldırmadan önce 370 gemilik donanmasını burada topladığını; Cassius'un da aynı şeyi yıllar sonra M.Ö. 43'te gerçekleştirdiğini görmekteyiz.²⁵⁰ Özellikle Demetrios Poliorketes'in neredeyse bir yıl süren kuşatmasının yarattığı tahribatin büyüklüğünden bahsetmiştik. Bütün bu örnekler, Rhodoslular'ın bu bölgeyi kendi kontrolleri altında tutma isteklerinin sebeplerini açıkça göstermektedir. Bugün bile Loryma koyunun dar girişini koruyan, M.Ö. III. yüzyılda inşa edilmiş Loryma liman kalesinin iyi korunmuş harabelerini görmek mümkündür. Kalenin doğu tarafında bulunan bir yazıttan, yapının Rhodoslular tarafından inşa edilmiş olduğu anlaşılmaktadır.²⁵¹ Rhodoslular'ın bu yapıyı, muhtemelen Demetrios'un kuşatmasından hemen sonra, bu acı deneyime verdikleri reaksiyonun bir parçası olarak bir dış savunma sistemi niyetiyle inşa ettikleri düşünülmektedir.²⁵²

Rhodos hakimiyeti döneminde Khersonesos yerleşimleri *demos*lar haline getirilirken; Thysannous örneğindeki gibi pek çok küçük yerin *demos* merkezleri haline gelmesi, buna karşılık daha büyük bir yerleşim olan Loryma'nın ise

²⁵⁰ Thukydides, *a.g.e.*, viii.43.1; Diodoros, *a.g.e.*, xiv.834; xx.82.4; Appianus, *The Civil Wars* (BC) iv.9.72; David J. Blackman, 'The Rhodian Fleet and the Karian Coast', *Hellenistic Karia*, ed. by R. Van Bremen & J.M. Carbon, 2010, s.387

²⁵¹ Held, "Neue und Rediverte Inschriften aus Loryma und der Karischen Chersones", s.58-61.no:3; Held, 'Die Karer und die Rhodische Peraia', s.124

²⁵² Blackman, *a.g.e.*, s.388

Kasara'nın kontrolüne verilmesi dikkat çekicidir. Anlaşılan, Kasara'nın kıstak üzerindeki stratejik lokasyonu ona önemli askeri bir fonksiyon kazandırmıştır.²⁵³

Loryma antik şehrinin batısındaki bölgede kıyı boyunca keşfedilen gemievleri (tersane binaları) Rhodos askeriyesi hakkında önemli bilgiler vermektedir. Bu gemievleri büyük ihtimalle erken Helenistik dönemde inşa edilmişlerdi ve doğrudan liman kalesiyle yani Rhodos askeriyesi ve savaş gemilerinin konuşlandırılmasıyla ilişkilidiler. Burada, antik gemievleri standartlarına göre oldukça sıradışı, görece kısa ve geniş ebatlara sahip altı gemievi tespit edildi.²⁵⁴ Bu sıradışı ebatlar başka bir yerde daha karşımıza çıkar: Rhodos'un batısındaki Alimnia Adası'nda. Burada da kayaya oyulmuş temelleriyle Loryma'daki gemievlerine çok benzeyen bulgular ortaya çıktı. Blackman, Loryma gibi Helenistik dönemde Rhodos donanmasının bir üssü olan Alimnia'daki bu bulguları küçük gemiler için yapılmış çiftli gemi evleri olarak yorumlamıştır.²⁵⁵ Bu durumda, çok benzer özellikler gösteren Loryma'daki gemievlerinin de çiftli gemievleri oldukları ve burada 12 küçük gemi için yer olduğu söylenebilir.²⁵⁶ Zemin hatları ve ebatlarıyla büyük benzerlik gösteren bu iki farklı yerleşimdeki gemievleri, bize Rhodos'a özel bir gemievi türünü işaret etmektedir. Gemievlerinin boyutlarından anladığımız kadarıyla, bu gemievlerinde kullanılan gemi tipi muhtemelen, Rhodos'ta da kullanıldığı bilinen, küçük ve hızlı *hemoilia* idi.²⁵⁷ Rhodos, *phylakides nees* denilen devriye araçlarını çok yoğun bir biçimde kullanıyordu, hatta *phylake* Rhodos deniz hegemonyasının anahtar kelimesiydi.²⁵⁸ İşte bu gemievlerindeki *hemoilialar* muhtemelen Rhodos *phylakesi* olarak kullanılmaktaydı.

Loryma'ya benzeyen bulguların ortaya çıkarıldığı Alimnia bu dönemde, Kameiros'un bir *demosunun ktoinası* olan Khalke Adası'na aitti ve bölgedeki en iyi

²⁵³ Loryma'nın yeri, düşman bir kere yarımadaının ucuna ulaştıktan sonra Peraia'nın tamamı kaybedileceğinden stratejik değilken; Kasara, Loryma Yarımadası'nın savunmasında ve kıstağa güney batı yönünden girişi durdurmada kritik bir önem taşımaktaydı. Ek olarak Kasara'nın arkasındaki dağın üzerinde yer alan Phoiniks'in lokasyonu da kıstağın savunmasıyla ilişkili olmalıdır. Ataüz, **a.e.**, s.89

²⁵⁴ Gemievleri en az 15, tahmini 20 m. uzunluğunda ve 12 m. genişliğinde. Held, **a.e.**, s.126-128.

²⁵⁵ Blackman, **a.g.e.**, s.383

²⁵⁶ Held, **a.e.**, s.128

²⁵⁷ *hemoilianın* uzunluğu hakkındaki tahminler 20 m. civarında olduğudur. Bu da Loryma'daki buluntulara uymaktadır. Held, **a.e.**, s.129

²⁵⁸ Gabrielsen, '**The Naval Aristocracy of Hellenistic Rhodes**', s.42-4, 61; Blackman, **a.g.e.**, s.388

doğal limana sahipti. Ayrıca Blackman, tepede yer alan Helenistik kale kalıntılarından yola çıkarak; buranın Rhodos'un batı kıyısını panoramik bir şekilde görmesi dolayısıyla, aşağıdaki gemileri uyarabilecek ve aynı anda anakaradaki ve Rhodos'taki kulelere sinyaller gönderebilecek bir gözetleme istasyonu olabileceğini öne sürmüştür. Bu durumda burada, Girit'ten Rhodos'a kadar adanın bütün güney batı ve batı Ege girişlerini kontrol eden bir ileri karakol görmekteyiz.²⁵⁹ Rhodos donanmasının, ada topraklarının stratejik noktalarında pek çok ileri karakolu olduğunu biliyoruz: Alimnia güney batı tarafını korumaktayken, benzer karakolların ana karadaki önemli noktalarda ve ayrıca Megiste'ye kadarki alanda kıyıya yakın adalarda kurulmuş olmaları mantık dâhilinde.²⁶⁰ Öyle görünüyor ki; Rhodoslular birçok üssü olan ve küçük gemilerle çevredeki surları denetleyen bir sahil güvenlik sistemi ve erken uyarı ağı oluşturmuşlardı.²⁶¹ İşte, belki de Alimnia'ya çok benzeyen Loryma da bu karakollardan birisiydi.

Bu teoriyi destekleyen bir diğer yeni bulgu Pisye'den gelmiştir. Daha önce de bahsettiğimiz gibi Pisye'de (Yeşilyurt) bulunan yeni bir yazıtla, Karia'da başka gemievlerinin de inşa edildiği ortaya çıkmıştır.²⁶² Bu yazıtta, o dönemde (M.Ö. III. yüzyıl ortaları) büyük ihtimalle Tâbi Peraia'ya ait olduğu düşünülen Pisye ve Pladasa'dan gemievleri yapılması için bağışta bulunanların listesi yer almaktadır. Gemievlerinin Keramos Körfezi'nin kuzey tarafında, Hayıtlı yakınlarındaki Akbük Koyu'nda, Pladasalılar'ın merkezi olduğu düşünülen Sarnıç'ın aşağısında inşa edildiği düşünülmektedir.²⁶³ Bu durumda, M.Ö. III. yüzyıldan itibaren *phylakenin* Karia kıyılarındaki Rhodos topraklarına kadar genişlediğini söyleyebiliriz. Bu durum, hem buradaki Rhodos çıkarlarını yansıtmaları açısından hem de bu bölgenin de ada ve diğer şehirler için bir erken uyarı sisteminin bir parçası olarak hizmet verdiğini belirlememiz açısından çok önemli.

Megiste'de bir Rhodos kalesi ve garnizonu bulunması, ayrıca Fethiye/Telmesos Körfezi'ndeki bir diğer Rhodos eksklavı olduğu bilinen Daidala'da

²⁵⁹ Blackman, **a.g.e.**, s.381-383

²⁶⁰ Blackman, **a.e.**, s. 391

²⁶¹ Gabrielsen, **a.e.**, s.37-44; Held, **a.e.**, s.129; Blackman, **a.e.**, s.383, 388-389

²⁶² Debord – Varinlioğlu, 'Les Hautes Terres de Carie', s.95-105 no:1

²⁶³ Debord – Varinlioğlu, **a.e.**, s.53-57, s.95-104 no:1; Held, **a.e.**, s.129

bir Rhodos epistatasına ait bir adak yazıtının²⁶⁴ ortaya çıkarılması ve yine İdyma'da bir epistatas yazıtının bulunması²⁶⁵, bu şehirlerin Rhodos'un diğer olası donanma üsleri olabileceğini göstermektedir.

Rhodos'un ada topraklarının dışında bulunan donanma üsleri sistemi bir Grek polisi için oldukça sıradışı olduğu gibi Rhodoslular'ın yüksek güvenlik ihtiyaçlarının da altını çizmektedir. Açıktır ki Rhodos Adası, güvenliği konusunda oldukça endişeliydi. Sadece uzaklardan gelebilecek saldırılara değil, ayrıca çok yakınındaki Karia ve Lykia kıyılarından gelecek olası saldırılara karşı da hazırlıklı olmak istiyordu.²⁶⁶ Ayrıca adanın varlığının temelini oluşturan ticareti için vazgeçilmez olan denizlerin güvenliğini sağlayabilmek için de böylesi bir sisteme ihtiyaç duyduğu açıktır. Bu çok anlaşılabilir bir durumdur çünkü bilindiği üzere bugün bile Ege'nin birçok girinti ve çıkıntıdan oluşan sahil şeridini ve gizlediği sayısız koy ve doğal limanları denetlemek çok zordur.²⁶⁷

Bütün bunların yanında daha sonraki dönemde Tâbi (Bağımlı) Peraia'nın büyümesiyle, Khersonesos'un askeri öneminin artmış olması gerektiği düşünülebilir. Birleşik Peraia'nın şehirleri ve limanları Tâbi Peraia'ya yakın olmaları sebebiyle, burada özellikle de Stratonikeia ve Kaunos gibi tehlikeli şehirlerde gerçekleşebilecek olan isyanlar ve sivil çalkantılara hızlı müdahale etmek ve önemli memurlarla askerleri barındırmak için askeri üsler olarak yeni bir fonksiyon kazanmış olmalıdırlar.

4.3.1.2. Ekonomik

Helenistik dönem boyunca ekonomisinin önemli bölümünü şarap ihracatının oluşturduğu Rhodos devleti ve ona bağlı olarak yönetilen Rhodos Peraiası'nda, bağcılık ve şarap üretimi önemli bir yer tutmaktaydı. Helenistik dönemde Birleşik

²⁶⁴ Fraser ve Bean, **a.g.e.**, s.53-55

²⁶⁵ Blümel, Peraia s.145, no.601

²⁶⁶ Blackman, **a.g.e.**, s.291

²⁶⁷ Held, **a.e.**, s.129

Peraia'daki tarımsal sistemin Rhodos kontrolü altında organize edildiği ve yoğun tarımsal uygulamalar ile üretim kapasitelerinin arttırıldığı düşünülmektedir.²⁶⁸

Antik dönemde Rhodos şarabı, Lesbos ve Khios şaraplarıyla karşılaştırıldığında pek yüksek olmayan kalitesine rağmen tedavi edici özelliği ve düşük fiyatı nedeniyle büyük oranda tercih edilmekteydi.²⁶⁹ Athenaeus, Rhodos'un likörüksü tadıyla *thetalassomenoi* ya da *vina salsa* (tuzlu ya da deniz suyu katılmış) adıyla anılan şarabının yanında, ünlü kuru üzümünden yapılan tatlı bir şarabından (*glukos oinos*) daha söz etmektedir.²⁷⁰ Rhodos'un artan talep doğrultusunda gerek adada gerekse karşı kıyısında bağcılığı teşvik ettiğini, bağcılık faaliyetleri ile şarap üretimini düzenli bir kontrol mekanizmasıyla denetlemiş ve geliştirmiş olduğunu bilmekteyiz.²⁷¹

Rhodos'a dâhil edildikten sonra Rhodos şarap üretiminin önemli bir merkezi haline gelen Karia Khersonesos, özellikle M.Ö. IV. yüzyılda büyük bir değişim geçirmiş ve tarıma uygun tüm bölgelerin kullanılması için çeşitli düzenlemeler yapılmıştır.²⁷² Helenistik dönemde, dağlık yarımadada sadece az sayıdaki düzlükler kullanılmakla kalmamış, aynı zamanda tarım yapılamayan yamaçlar da teras duvarlarıyla asma yetiştiriciliğine uygun hale getirilmiştir.

Demirciler'in Birleşik Peraia'nın Turgut ve Loryma yerleşimleri arasında kalan 15.783 hektarlık arazideki tarım teraslarını incelediği çalışmasının sonunda; bu alanın 3.297,82 hektarında tarım teraslarının olduğu (çalışma alanının yaklaşık % 20,75'i), buna karşın teraslama yapılmaksızın tarım yapılabilecek düz tarım arazisinin yalnızca 540 hektar olduğu (çalışma alanının yaklaşık % 3,43)

²⁶⁸ Demirciler, 'Agricultural Terraces and Farmsteads of Bozburun Peninsula in Antiquity', Yayınlanmamış Doktora Tezi, OrtaDoğu Teknik Üniversitesi, 2014 s.141

²⁶⁹ Held-Şenol, 'The Production of Rhodian Wine on the Karian Chersonesos in Hellenistic Period', s.179

²⁷⁰ Ersin Doğer, *Antik Çağda Bağcılık ve Şarap*, İletişim Yayınevi, 2004, İzmir, s.179-180

²⁷¹ W. Held, 'Forschungen in Loryma 1998', 17. Araştırma Sonuçları Toplantısı, Ankara 1999, II. Cilt, 259-306, s.297; Doğer, a.e., s.178-179; Cennet Pişkin, 'Antik Çağda Karia'da Dionysos Kültü', Yüksek Lisans Tezi, İzmir, Ege Üniversitesi, 2007, s.58

²⁷² Zeynep Kuban, 'Karya, Bozburun Yarımadası, Kıran Gölü Kutsal Alanı Yüzey Araştırmaları Sırasında Tespit Edilen Tarımsal Üniteler', *Antik Çağ'da Anadolu'da Zeytinyağı ve Şarap Üretimi*, Mersin, 2008, s. 216

anlaşılmıştır.²⁷³ Bu da bize uygulanan tarım terasları sisteminin ne kadar büyük bir fark yarattığını göstermektedir.

Bu dönemde bütün Khersonesos'da yeni çiftlik yapıları inşa edildiği anlaşılmaktadır. İçlerinde şarap işliklerinin de bulunduğu bu çiftliklerin yarımada'nın yerleşim modelinde önemli bir yer aldığı görülür.²⁷⁴ Yarımada'nın güneyindeki Loryma'da 18 çiftlik ve onlara bağlı ekin terasları tespit edilmiş, en kuzeydeki Bybassos'ta da buna benzer bir resimle karşılaşmıştır.²⁷⁵ Bu tarımsal terasların yapımı oldukça sistemli düşünülmüştür. Bir plan dahilinde, hep düz ve birbirine paralel gelecek şekilde ve yamaç dönemeçlerinde düz bir açıyla kırılarak yapılmış olan bu duvarlar, tek katmanlı ve doğal arazinin kıvrımlarını izleyen günümüz teraslarından oldukça farklıdır. Muhtemelen bu sistem, üzüm yetiştirmeye en uygun yapı olduğu anlaşılan, komşu Knidos'un teraslı üzüm bağları yapısı örnek alınarak oluşturulmuştur.²⁷⁶ Yüzey seramiklerinden elde edilen sonuçlara göre; çiftliklerden bazıları M.Ö. V. yüzyıldan beri var olmaktadır da, M.Ö. III. yüzyıl başlarında tarım terasları yapılmış ve var olan çiftliklerin işlevleri artırılırken yenileri de inşa edilmiş olmalıdır. Yani anlaşılan bütün arazi Rhodos egemenliğinin başladığı dönemde tamamıyla yeniden şekillendirilmiş²⁷⁷ ve yoğun tarımsal üretimin yapıldığı Helenistik dönemde bu yapılar tarımsal ürünün biriktirildiği ve işlendiği merkezler haline gelmişlerdir.²⁷⁸

Çiftlik yapıları standart değildi. Farklı mimari tarzlarda inşa edilmiş bu çiftlikler genellikle; bir konut binası, presleme ünitesi ve anıtsal bir mezar yapısından oluşmakta ve bazılarında bir sarnıç da bulunmaktadır.²⁷⁹ Hem Loryma hem de Bybassos'ta farklı mimari tipte çiftlik yapılarıyla karşılaşmışken, bu farklı çiftliklerdeki presleme sistemlerinin hep aynı tipte olduğu görülmüştür. Benzer teras ve presleme sistemlerine Selimiye ve Turgut'ta da rastlanmıştır.²⁸⁰ Preslerin biçimi

²⁷³ Demirciler, **a.g.e.**, s.156

²⁷⁴ Held – Şenol, **a.g.e.**, s.175

²⁷⁵ Held, **'Die Karer und die Rhodische Peraia'**, s. 129

²⁷⁶ Held-Şenol, **a.g.e.**, s.177

²⁷⁷ Kuban, **a.g.e.**, s.220; Held, **a.e.**, s.129-130

²⁷⁸ Demirciler, **a.g.e.**, s.152

²⁷⁹ Kuban, **a.e.**, s.214

²⁸⁰ Held-Şenol, **a.g.e.**, s.178

neyin preslendiğine dair bilgi vermediğinden, şarap mı yoksa zeytinyağı için mi kullandığını belirlemek zor olsa da uzun kanalların olması ve zeytin kırmak için kullanılan *trapetum*ların bulunmaması genel olarak şarap için kullanıldıklarını düşündürmektedir.²⁸¹ Ayrıca Peraia’da zeytinyağının biriktirilmesi amacıyla kullanılan büyük boyutlu havuzların bulunmamış olması da bu fikri desteklemişse de, çiftliklerin diğer yerleşimlere uzak olması dolayısıyla monokültür şeklinde sadece zeytin veya sadece üzüm preslemiş olmaları düşünülemez. Ayrıca iki ürün arasındaki hasat zamanının birbirlerini etkilemeyecek kadar uzak olması sebebiyle iki ürünün de preslendiği düşünülebilir.²⁸² Bunun yanında üzüm bağlarının verimliliğini sağlamak ve toprağı kaliteli tutmak için sistematik olarak değişik ürünler ekilmekteydi. Dolayısıyla, arazi yapısının teraslamaya uygun olduğu Khersonesos’da üzümün yanında zeytin yetiştirilmiş olabileceği de düşünülmektedir. Demirciler, çalışması sırasında Phoniks’de tespit edilen farklı boyutlardaki ezme taşlarının, şarabın yanında zeytinyağının da ekonomik önemi haiz bir ürün olabileceğini düşündüğünü dile getirmiştir. Ayrıca bu çalışmada elde edilen, terasların bakı sonuçları da yarımada şarap ve zeytinyağı gibi bazı özel ürünlerin üretilmesini destekler nitelikte çıkmıştır.²⁸³

Çiftlik dediğimiz bu tekil yerleşim birimlerinden başka, köysel karaktere sahip olan yerleşim modelleri de mevcuttur. Bunların diğerlerinden farkı, söz konusu ünitelerin sayısının daha fazla olmasıdır. Çiftliklerin bazıları birbirleriyle görüş mesafesindeyken, bazıları daha uzaktaydı. Ancak arazide bulunan kayaya oyulmuş düzgün patikalar, çiftlik ve yerleşimler arasında bir yol ağının bulunduğunu kanıtlamaktadır.²⁸⁴

Yarımada genelindeki tüm çiftlik yapılarının sarnıç ya da kuyu gibi su öğeleriyle fiziksel yakınlığı dikkate değerdir. Su öğeleri yarımadanın yeraltı suları açısından ne denli zengin olduğunun güçlü göstergeleridir. Ayrıca çiftlik evlerinin büyük çoğunluğunun terasların hemen yanında konumlanmış olması dikkat çekicidir.

²⁸¹ Held-Şenol, a.e.

²⁸² Kuban, a.e., s.215

²⁸³ Demirciler, a.e., s. 153, 156

²⁸⁴ Kuban, a.e., s.217, 220

Böylesi bir planlamanın arkasındaki temel neden tarım teraslarının daha kolay kontrol edilebilmesi ve yönetilebilmesi ihtiyacı olmalıdır.²⁸⁵

Öyle görünüyor ki, çiftlik sahipleri yerli Kariyalıydı ve çiftlikler gibi mezarlar da yerli gelenekleri takip ediyordu. Çiftçiler anlaşılan oldukça varlıklıydılar; en azından yerleşimin nekropolisiyle karşılaştırıldığında, yerleşimdekilere göre çiftliklerdeki mezar yapıları daha büyük ve kaliteliydi. Bu sebeple Kariyalıların da Rhodos tarım kurallarından kazanç elde ettikleri anlaşılmaktadır.²⁸⁶

Karia Khersonesos'unun doğusunda yer alan Amos'ta bulunan erken Helenistik döneme ait kira mukavelelerini konu eden üç yazıt, yarımadanın tarımı hakkında çok önemli birer kaynak oluşturmaktadırlar.²⁸⁷ Amos'taki Apollon Samnaios Tapınağı'na ait arazinin resmi kiralama belgeleri olan yazıtlar, tarım terasları ve içinde üzüm presleri olan çiftliklerin inşa edildiği tarihle aynı dönem olan M.Ö. III. yüzyıla tarihlendirilmişlerdir. Bu dönemde Rhodos Devleti tarafından gerçekleştirilen tarımsal genişlemelerle ve gelişmelerle paralellik gösteren bu belgeler toprak kullanımına dair ayrıntılı talimatlar içerir.²⁸⁸ Buna göre, toprağın büyük bir kısmına asma dikilmelidir ve ek olarak incir ağaçlarından da bahsedilmiştir. Asmaların nasıl dikileceği, aralıkların ne kadar olacağı, aralarına incir ağaçlarının nasıl dikileceği gibi bilgiler çok ayrıntılı bir şekilde verilmiş; kazılması gereken çukurun derinliği, dikim yerine göre, ovada ve yamaçta farklı ölçülerde olmak üzere tam olarak belirtilmiştir.²⁸⁹ Amos'taki bu toprak kiralama yazıtları, Apollon Samnaios Tapınağı'ndaki topraklara dair kuralları belirlemekteydi. Ancak, dönemin Khersonesu'nda açıkça gözlemlenen standartlaşmış tarım bize gösteriyor ki, bu kurallar Amoslu Apollon rahipleri tarafından oluşturulmuş kurallar değil, Rhodos'tan gelen ve bütün Peraia ve hatta belki de Rhodos'un kendisi için geçerli

²⁸⁵ Demirciler, **a.g.e.**, s.153.

²⁸⁶ Held-Şenol, **a.g.e.**, s.180

²⁸⁷ Blümel, '**Die Inschriften der Rhodischen Peraia**', no:352-354; Fraser ve Bean, **a.g.e.**, s.7-20, no: 8-10.; Held, '**Neue und Rediverte Inschriften aus Loryma und der Karischen Chersones**', s.82 no:30-31

²⁸⁸ Held-Şenol, **a.g.e.**, s.178; Held, '**Forschungen in Loryma 1998**', s.297

²⁸⁹ Held, '**Die Karer und die Rhodische Peraia**', s.130; Blümel, **a.e.**, no. 352-354

olan kurallardı. Buradan anlaşılıyor ki, talimatlar doğrudan değil de yerel Kariyalı kurumlar aracılığıyla verilmekteydi.

Amos yazıtındaki bilgilere dayanarak, tapınak işletmesinin de toprak sahibi olduğu düşünülmektedir.²⁹⁰ Tapınak tarafından toprak işletilmesi bütün bölge için önemli gözükmemektedir. Fraser ve Bean, kira kontratlarıyla tarımsal işletmeye verilen toprakların mülkiyeti veya işletim idaresinin, muhtemelen daha sonraki dönemlerde tapınaktan merkezi bir idareye (Rhodos) geçmiş olabileceğini ifade etmektedirler.²⁹¹

Yazıtlarda ayrıca, toprağı kiralayacak olanların durumlarına dair ifadelerle de yer verilmiş; kiraya verilen alanlarda gömü yapılmasının ve bina inşa etmenin kesinlikle yasak ve cezaya tâbi olduğu ve kira kontratları sona erdiğinde her şeyin teslim edilmesi gerektiği de belirtilmiştir. Bu yasak da diğer bilgiler için öngörüldüğü gibi bütün bölge için geçerliyse, o zaman her yerde karşımıza çıkan görkemli mezarlıkları olan çiftlik evleri nasıl bir fonksiyona sahiptir sorusu akıllara gelmektedir. Bu durumda bu mezarların, toprakları kiralayanlara ait olması olası değildir. Fraser ve Bean tüm toprakların devlet elinde olmadığı düşüncesindedir ve bu yapılan gözlemlere uygundur.²⁹²

Rhodos Peraiası'nın tarımı ve dolayısıyla fonksiyonu ile ilgili bir diğer önemli unsur, M.Ö. III. yüzyıldan itibaren Khersonesos'ta tarım teraslarının yoğun olduğu bir diğer alan olan Hisarönü - Çubucak ve Turgut'ta görülen amfora atölyeleridir. Hisarönü - Çubucak mevkiinde orman içinde kalmış bağ terasları, Hisarönü ve Orhaniye yöresindeki bağcılık faaliyetlerinin ve şarap üretiminin kanıtı olup teras alanlarına yakın konumdaki amphora atölyeleri bu alandaki yoğun üretime işaret etmektedir. Prof. Ersin Doğer yönetiminde, İzmir Ege Üniversitesi tarafından yapılan kazıların sonuçları; bu atölyelerde amfora üretiminin üçüncü yüzyıla doğru başladığını, ikinci çeyrekte ciddi anlamda büyüdüğünü ve M.Ö. 210 civarında sona

²⁹⁰ Kuban, **a.g.e.**, s.221

²⁹¹ Fraser ve Bean, **a.g.e.**, s.19

²⁹² Fraser ve Bean, **a.e.**, s.19 not:2, Kuban, **a.e.**, s.220.

erdiğini göstermektedir.²⁹³ Hisarönü-Çubucak'taki Hieroteles keramik atölyesindeki amphora imalatı, bahsettiğimiz tarımsal üretime bağlı olarak M.Ö. III. yüzyılın ikinci çeyreğinde başlamış ve bu yüzyılın sonuna kadar üretim yapmıştır. Hisarönü – Çubucak'taki çömlek atölyelerinin, çok katmanlı çöplükleriyle çok büyük bir üretim bölgesi oluşturdukları anlaşılmaktadır. Bu tesislerin, yarımada'daki tarımsal potansiyelin ticarete dönüşmesinde önemli rol oynadıkları düşünülmektedir. Nitekim amphora üretim atölyelerinin teras alanlarına yakın konumda bulundukları saptanmıştır. Peraia'daki diğer önemli amphora üretim atölyeleri Marmaris Yarımadası'nda, Çamlıköy yakınlarında Çamlı-Çınar atölyesi ve bu atölyenin yakınındaki Karaca Çiftlik olarak adlandırılan mevkiide bulunan Karaca-Naltaş atölyesidir. Bunların dışında Kallipolis civarında ve Turgut-Bayır'da amphora üretim atölyeleri saptanmıştır.²⁹⁴

Diler'e göre yarımada'da iki çeşit üretim yer almaktaydı: içerilerde yerel üretim gerçekleşirken, kıyı şeridinde ticari ihtiyaçları karşılayan ve taşıma amforalarıyla ilişkilendirilen ticari amaçlı üretim gerçekleşmekteydi. İkinci tip üretim, taşıma maliyetlerini küçültmek ve aynı zamanda iç ihtiyacı da karşılamak için zeytinliklerin yakınında yapılmaktaydı.²⁹⁵ İç Karia'nın yerli üretime dönük olması, yerel tiptekilerin kendine yetmeyi amaçladığını göstermektedir.²⁹⁶ Limanlara ve dağıtım ağlarına yakın yerlerde kurulmuş atölyelerse, büyük boyutlu zeytinyağı

²⁹³ E. Doğer, 'Rodoslul Çömlekçi Hieroteles', **Arkeoloji Dergisi II**, 1994, E.Ü. Edebiyat Fak. Yayınları, 195-218; Doğer-Şenol, '1997 yılı Marmaris Hisarönü/Çubucak kazıları', **20. Kazı Sonuçları Toplantısı II**, Tarsus 1998, 439-446, s.440; G. Cankardeş Şenol- K.Şenol, '2006 Yılı Bybassos Araştırması', **25. AST 1.Cilt**, 2007, s.374.

²⁹⁴ Bean-Cook, **'The Carian Coast III'**, s.66; Doger, E.-Senol, A.K., "Rhodos Peraiasında İki Yeni Amphora Atölyesi" **Arkeoloji Dergisi IV**, 1995, s.59-73. Rhodos amforalarının büyük çoğunluğu şarap için kullanılmışsa da, bazıları meyve ve kuru üzüm için kullanılmıştır. Plinius, *Naturalis Historia* xiii, 59, 15,31

²⁹⁵ A. Diler, "Tradition and Change in Olive Oil Processing in Rural Caria", in T. Takaoğlu, ed., **Ethnoarchaeological Investigations in Rural Anatolia**. İstanbul: Ege Yayınları, 2004, 55-65, s.55,57

²⁹⁶ Adnan Diler "Akdeniz Bölgesi Antik Çağ Zeytin ve Üzüm Presleri 1993" **12. Araştırma Sonuçları Toplantısı** 1994; 441-459; Oğuz-Kırca, **'The Cora and The Core: A general Look at the Rural Settlement Pattern of (Pre) Hellenistic Bozburun Peninsula, Turkey'**, s.39

üretiminin göstergesi olarak yorumlanmaktadır.²⁹⁷ Bunlar genellikle kıyıya kurulmuş, büyük ölçekli ihracat merkezleri olmalıdırlar.²⁹⁸

Amos yazıtları ile yarımada da yer alan çiftlikler, işlikler ve amfora atölyeleri hep birlikte değerlendirildiğinde; Khersonesos’da tarım ürünlerinin, özellikle de bağcılığın ihracat amaçlı bilinçli teşvikini belgelemektedirler. Bu durumu; Rhodos’un ekonomik çıkarları doğrultusunda, bölgede sistematik bir şekilde tarım ürünleri (özellikle şarap) üretilmesi ve ihraç edilmesi şeklinde yorumlayabiliriz.²⁹⁹ Topografik sınırlamalara rağmen yoğun toprak kullanımına dair belirtiler, etkili bir ekonomik politikaya işaret etmektedir. Öyle görünüyor ki; Birleşik Peraia’nın Rhodos pazarı, yani uluslar arası arena için çalışması, arazisinin düzenlenmesini gerektirmiş ve kullanımını da etkilemiştir. Yerleşim kümelerinin büyük kısmı tarımsal teraslamaya en uygun arazilerin yakın çevresinde konuşlanmış ve toprağın büyük bölümü tarımsal teraslara ayrılmıştır. Böylelikle elde edilen bu artı ürünler (özellikle şarap) ticaret sektörüne ve amfora endüstrisine girdi olarak işlev görmüştür.³⁰⁰ Gerçekten de kulplarında bulunan damgadan tanımlanabilen Rhodos şarap amforaları sadece Akdeniz ve Karadeniz’de değil; Basra Körfezi’ndeki Babil’de ve hatta Hint Arikamedu’da bulunmuştur.³⁰¹

Bütün bu saydıklarımızın dışında Birleşik Peraia’nın Rhodos ekonomisine bir diğer katkısı limanları yoluyla gerçekleşmiş olabilir. Khersonesos, daha önce bahsettiğimiz gibi Akdeniz trafiğinin en canlı rotalarından biri üzerinde yer almaktaydı ve bu sebeple denizcilik faaliyetlerine oldukça aşinaydı. Kuzey

²⁹⁷ N. Tuna, “Datca Yarımadası’nda Hellenistik Donem Amphora Üretim Merkezleri”.**Türk Tarih Kongresi Bildirileri** 10 (1): 347-371, 1986, Ankara: Turk Tarih Kurumu Basımevi, s.369-370; Doğer, *Antik Çağda Bağcılık ve Şarap*, s.82, 85, 93

²⁹⁸ Oğuz-Kırca, *a.e.*, s.39. Turgut ve Selimiye arasındaki bu gün Elle Koyu denilen koyda, antik bir liman kıyısında ayakta duran, donanımlarıyla bir fabrika görünümündeki, olasılıkla ticari amaçla işletilen yüksek kapasiteli yağ işliği bu büyük ölçekli ihracat merkezleriyle ilişkili olmalıdır. Kalıntının çevresinde, bazı önemsiz duvarlar dışında, herhangi bir yerleşim görülmemesi, yarımada nın değişik yerlerinden toplanan ürünün (büyük olasılıkla zeytin) burada preslenerek gemilerle doğrudan dış pazara sunulduğuna işaret ediyor olabilir. Adnan Diler, *a.e.*, s. 443-444

²⁹⁹ Held, ‘*Die Karer und die Rhodische Peraia*’, s.133; Kuban; *a.e.*, s.220.

³⁰⁰ Oğuz-Kırca, *a.e.*, s.49

³⁰¹ J.Lund, ‘Rhodian Transport Amphorae as a Source for Economic Ebbs and Flows in the Eastern Mediterranean in the Second Century B.C.’ *The Economies of Hellenistic Societies, Third to First Centuries BC*, Edited by Zosia H.Archibald, John K. Davies, and Vincent Gabrielson. Oxford and New York: Oxford University Press, 2011, s.187-204; Held-Şenol, *a.g.e.*, s.179

vadisindeki amfora atölyelerine yakın bir yerleşim olan Bybassos'ta tespit edilen ve yoğun şarap üretimi ve ihracatının gerçekleştirilmiş olduğu düşünülen liman yapısı ve tesislerinin, Bybassos yerleşimi için çok fazla büyük olması; burasının bütün bölgenin ihraç limanı olarak yorumlanmasına ve M.Ö. III. yüzyılda yoğunlaşan şarap üretimi ve ticareti ile ilişkilendirilmesine neden olmuştur.³⁰² Atölyelerin pozisyonları taşıma ağının, yarımada'nın kuzey tarafındaki limanlardan gerçekleştiğini göstermektedir. Bu sebeple, Bybassos'dan başka Hydas, Syrna, Phoiniks ve Kasara'nın da mal ve hizmetlerin yerli ve yabancılara ulaştırılmasında avantajlı pozisyonda oldukları düşünülmektedir.³⁰³ Gerçekten de Kasara'da yapılan su altı çalışmalarında ortaya çıkan bulgular, Kasara limanlarının da Bybassos gibi ticarete dahil olmuş olması ihtimalini ortaya çıkarmaktadır. Muhtemelen Kasara limanları, ihtiyaç duyulması halinde Rhodos donanmasını ağırlamak yanında, ayrıca yarımada'nın diğer yerleşimlerini ihraç malları ve diğer ticaret mallarıyla beslemek için de kullanıldı.³⁰⁴ Bu noktada, Kasara'daki tapınak kalıntıları da bu limanda gerçekleşen ticaretin bir göstergesi olarak kayda değerdir. Tüccarlar ve gemiciler yolculuk süresince farklı tanrılara tapınmak için tapınaklar aradıklarından, tapınaklar da, gemicilerin dinlenmesi, gemilerin tamiri ve bakımı, takas, tedarik için sağlanan olanaklarla beraber limanların en önemli unsurlarından biridir.³⁰⁵

Kasara örneğinden yola çıkarak; Birleşik Peraia limanlarının gerektiğinde donanma için sığınak sağlayarak Tâbi Peraia'nın savunması ve kontrolüne destek verdikleri gibi; tüccarlar için liman olanakları sağlayarak ve özellikle Loryma yarımadasındaki diğer yerleşimlerin kıyı limanı olarak hizmet vererek de Rhodos ekonomisine katkıda bulunduklarını düşünebiliriz. Rhodos, adadaki gelirinin büyük kısmını verdiği liman hizmetleri ve tüccarlardan aldığı vergilerden elde ettiği için, Peraia limanlarındaki memurları da aynısını yapmaları için cesaretlendirmiş olabilir.³⁰⁶

³⁰² Held-Cankardaş-Şenol, '2006 yılı Bybassos Araştırması', **25. Araştırma Sonuçları Toplantısı**, I. Cilt, 2007, s. 374

³⁰³ Oğuz-Kırca, **a.e.**, s.44

³⁰⁴ Ataüz, **a.g.e.**, s.90

³⁰⁵ Ataüz, **a.e.**

³⁰⁶ Ataüz, **a.e.**

Sonuç olarak, Birleşik Peraia Rhodos'un M.Ö. III. ve II. yüzyıllarda kurduğu Kırım'dan Mısır'a, Ege'den Akdeniz'e uzanan tarımsal ticaret sisteminin önemli bir aktörü olarak karşımıza çıkmaktadır. Peraia'da gerek küçük ölçekli gerekse daha büyük ölçekli çiftlik yerleşimleri etrafında inşa edilen tarım terasları sayesinde Helenistik dönemde geçimlik üretimin çok ötesinde artı ürün elde edilmiştir.³⁰⁷ Bu artı ürünler, Peraia'da üretilen amforalar kullanılarak, Peraia limanları vasıtasıyla Rhodos'un kontrol ettiği bölgesel ve bölgelerarası tarım ticaretine katkı sağlamış ve hem yarımada hem de Rhodos'un ekonomik gücünü artırmış olmalıdır.

4.3.1.3. İnsan Kaynağı

Rhodos'un Peraia'dan elde ettiği bir diğer olası kazanç, insan kaynağı idi. Ada sınırlı sayıda nüfusa sahip olduğundan ve Rhodos yurttaşlarının çoğu, ticaret ve ticaretle bağlantılı işlerle uğraştığından, Rhodos'un ciddi bir insan gücü ihtiyacı olmalıydı. Birleşik Peraia bu ihtiyacı karşılayabilecek önemli bir kaynaktı.

Rhodoslular'ın taşıma ticaretinde kendi gemilerini kullandıklarını³⁰⁸ ve dönemin en büyük ticari filosuna sahip olduklarını bilmekteyiz. Dahası Helenistik dönemin en büyük donanmalarından biri olan Rhodos donanması tamamen Rhodoslu vatandaşlardan oluşmaktaydı. Rhodos donanmasında asker temini Atina donanmasında olduğu gibi, vatandaşların zorunlu hizmeti ve yabancı askerlerin kiralanarak sağlanması yerine; aile bağlarına dayanan bazı özel ağlar ve bazı özel kült-odaklı birlikler tarafından sağlanmaktaydı.³⁰⁹ Savaş gemilerine komuta edenler çok sıkı bir eğitimden geçer ve en alt sıralardan bu seviyelere yükselirlerdi. En asil Rhodoslular bile kariyerlerine basit denizciler olarak başlar ve ilerlerdi.³¹⁰ Ancak Rhodos donanmasının başarısının büyük bölümü kürekçilerin yeteneklerine bağlıydı. Bu gemilerin bazıları hâlâ anlaşılamamış, karmaşık kürek çekme sistemleri vardı ve

³⁰⁷ Demirciler, *a.g.e.*, s.157

³⁰⁸ L. Casson, *Ancient Trade and Society*, Detroit: Wayne State University Press, 1984, s. 74.

³⁰⁹ V. Gabrielsen, *The Navies of Classical Athens and Hellenistic Rhodes: An Epigraphic Comparison of Display, Monument and Text*. Öffentlichkeit - Monument - Text: XIV Congressus Internationalis Epigraphiae Graecae et Latinae, 27. - 31. Augusti MMXII. Akten. ed. / Werner Eck; Peter Funke. Boston and Berlin: Walter de Gruyter, 2014. p. 461-463, s.463

³¹⁰ Rostovtzeff, *a.g.e.*, s.687

manevraları kürekçilerin uyumlu ortak çalışmalarını gerektiriyordu. Ticaret gemilerinde kölelerin çalıştırılmış olması olasıysa da, savaş gemilerinde bir tek kürekçinin bile geminin manevrasını sabote etmesi mümkün olacağından, kölelerin ya da vatandaş olmayanların görev alması pek mümkün görünmemektedir. Rhodos'un, özellikle de donanmada kullanılmak üzere ortaya çıkan bu insan kaynağı ihtiyacını karşılamak için de anakaraya yönelmiş olabileceği düşünülebilir. Ataüz, Birleşik Peraia'da yaşayanların bu görev için çok uygun olduklarını ve belki de Birleşik Peraia'nın asıl fonksiyonunun bu olduğunu ileri sürmektedir.³¹¹ Bozburun Yarımadası toprakları Rhodos yönetim sistemi devreye sokularak Rhodos Peraiası adı ile Rhodos devletine dahil edilmiş, birleşik demos merkezleri, burada yaşayanlara yüksek hayat standartları sağlayacak ve yönetim ve askeri merkezler oluşturularak dolaylı kontrol merkezleri içerecek şekilde düzenlenmiştir. Yaşayanlara Rhodos vatandaşlığı verilmiş ve Rhodos kültürleri vasıtasıyla Helenleştirilmiş, yeterince iyi olanların Rhodos donanmasında yer almaları sağlanmış olabilir.

4.3.2. Tabi (Bağımlı) Peraia'nın Fonksiyonu

Rhodos şehri açısından baktığımızda Tâbi (Bağımlı) Peraia'nın da Birleşik Peraia ile benzer fonksiyonları olduğu görülmektedir: Öncelikle Helenistik dünyanın tehlikeli dengesi altında, bir karadan istilaya karşı bu bölgeler dış savunma oluşturmaktaydı. Ayrıca muhtemelen Tâbi Peraia toplulukları, Rhodos ordusuna destek birlikler sağlamaktaydılar. V. Philippos'a karşı yapılan sefer sırasında, tâbi topraklardan ve Rhodos'un yakın müttefiklerinden gelen güçlerin kullanıldığı bilgisi bu fikri doğrulamaktadır.³¹² Ayrıca muhtemelen bu orman bölgeleri gemiler için ahşap da sağlamaktaydı.³¹³

Bütün bunların yanında ve belki de en önemlisi; Tâbi Peraia topluluklarından vergi ve çeşitli yollarla elde edilen nakit gelirlerdi. Rhodos elçisi Astymedes, M.Ö. 165-164'te Roma Senatosu'nda yaptığı konuşmada; Stratonikeia

³¹¹ Ataüz, **a.g.e.**, s.94

³¹² Livius, **a.e.**, xxxiii.18.1-4

³¹³ Bresson, 'Les intérêts rhodiens en Carie l'époque hellénistique jusqu'en 167 a.C.'

ve Kaunos'tan, yılda 120 talent alındığını belirtmişti.³¹⁴ Toplam rakam çok büyük görüldüğünden zaman zaman bir hata ya da metinde tahribat olduğu düşünülmüştür.³¹⁵ Aslında Stratonikeia ve etrafındaki bölge ile Kaunos'un ve ona bağlı toprakların zenginliği (ithalat-ihracat vergileri ve iç bölgelere gidecek mallar üzerinden alınan geçiş ücretleriyle) düşünüldüğünde bu rakamların abartılı olmadığı anlaşılabacaktır.³¹⁶ Rhodos için Kaunos'u ele geçirmek, şehir merkezinden doğuda Daidala'ya kadar olan toprakların tümünü almak yani İndos Nehri'nin tüm çıkışlarını kilitlemek ve böylece iç bölgelere özellikle de Kibyrtid'e bir kara köprüsü kurmak demektir. Bölge şehirlerinin ithalat ve ihracatından gelen düzenli gümrük vergisine ek olarak alınan geçiş ücretleri doğal olarak yüksek rakamlar ortaya çıkarmış olmalıydı.³¹⁷

Karia ve Lykia'dan gelen gelirlerin miktarını bilmesek de³¹⁸ buralardan gelen gelirin de Stratonikeia ve Kaunos'unkinden az olması çok düşük bir ihtimal.³¹⁹

Bresson yaptığı çalışmalar sonucunda, anakaradaki toprakların kontrolünün Rhodos'un finansal kaynaklarını iki katına çıkardığı tahminini yürütmüştür.³²⁰ Bu artış Rhodos'u benzersiz bir şehir yapmakla kalmayıp, küçük bir Helenistik krallığa denk hale getiren inanılmaz bir artıştır. Elbette ki, Peraia'nın, özellikle de Tâbi Peraia'nın elde tutulmasının Rhodos'a ciddi bir maliyeti vardı. Stratonikeia ve Kaunos'ta, iç Karia'da ve Lykia'da, ekonomistlerin diliyle söylenecek olursa, "mülk haklarının korunması" önemli bir maliyet kalemi yaratmaktaydı. Rhodos kaleler inşa etmek ya da onarmak, askerlere ve memurlara ödeme yapmak, hatta gerekirse askeri operasyonlar düzenlemek ve savaşmak zorundaydı; Lykia'da yirmi yıl boyunca ve

³¹⁴ Polybius, **a.e.**, xxx.31

³¹⁵ Gabrielsen, 'The Rhodian Peraea in the Third and second Centuries B.C.' *Classica et Mediaevalia*, 51, 2000. 129-184, s. 172'de bu toplamın bireysel gelirleri de içerdiğini düşünmektedir.

³¹⁶ Bresson, **a.e.**

³¹⁷ Kaunos, Ptolemy'den 200 talente alındı, hipotetik olarak Astymedes'in belirttiği 120 talentin yarısını getirdiğini düşünürsek (gerçekte Kaunos'un payının %50'i aşması mümkün), yılda 60 talent getirmekteydi. Bu durumda Rhodoslular'ın harika bir yatırım yaptığını görebiliriz; Rhodos dördüncü yıldan itibaren net kar elde etmeye başlayacaktı. Bresson, **a.e.**

³¹⁸ Polybius, **a.e.**, xxx.31.4'de rakam vermeden sadece önemli bir gelir olduğunu belirtmiş.

³¹⁹ Bresson, **a.e.**, madde 33.

³²⁰ Bresson, **a.e.**

Karia'da M.Ö. 167'den sonra olduğu gibi.³²¹ Yine de; Rhodos hâkimiyetinin bu bölgede sağlanması için yapılan harcamaları düşürsek bile, Rhodos'un anakara topraklarındaki kontrolü kendisi için oldukça kârlı bir operasyondur, belki de tüm mali kaynaklarının yarısını oluşturacak kadar kârlı.³²²

Bunlardan başka bir de bireysel olarak Rhodoslular'ın M.Ö. 188-167 yılları arasında, adanın anakaradaki topraklarının en geniş olduğu dönemde, anakaradaki tâbi topraklarda elde etmiş olabilecekleri ekonomik yararlar vardır. Biliyoruz ki, bu topraklarda ekonomik değere haiz ürünler üretilmekteydi ve Rhodoslu tüccarlar bu ürünlerin ticaretini yapmaktaydılar. Bresson, bu konudaki fikirlerini “Detayları hâlâ bilinmese de, Rhodoslular'ın serbestçe toprak edindiklerini, ticari ve özellikle de finansal arabuluculuk yaptıklarını, vergi toplayarak ya da kredi vererek tatlı bir kazanç elde ettiklerini söyleyebiliriz.”³²³ şeklinde ifade eder. Polybius'un M.Ö.167'de Kleagoras'ın Senato'da yaptığı konuşmasından bahsettiği pasajı da bu değerlendirmeye destek verir: “Bu zor durumdan kurtulan Rhodoslular rahat bir nefes aldılar ve Kleogaras'ı, Kalynda'nın kendilerine verilmesi için yalvarmak ve Lykia ve Karia'da mülkü olan vatandaşların önceden olduğu gibi mülklerini almalarına izin verilmesini istemek üzere Roma'ya elçi olarak gönderdiler.”³²⁴ Bu cümleler, Rhodoslu bireylerin şehir bu bölgedeki egemen güç olma statüsünü yitirdikten sonra bile Lykia ve Karia'daki mallarını tutabildiklerini göstermektedir. Senato'ya M.Ö. 164'te yapılan bu başvuru, esasında, Rhodos'un M.Ö. 167'de kontrolünü kaybettiği – dolayısıyla sadece yirmi yıl elinde tuttuğu- toprakları kastediyordu. Ancak, benzer bir durumun M.Ö. III. yüzyılın ortalarından beri kontrol ettikleri yerlerde de geçerli olduğunu düşünmek mantıklı görünür. Zaten Apameia

³²¹ Bresson, **a.e.** Astymedes, Roma Senatosu'ndaki konuşmasında Lykia Savaşları sırasında, - daha sonra bu topraklar kaybedildiği için boşuna olduğunun üstünde durarak - yapılan harcamalara vurgu yapmadan geçmez. Polybius, **a.e.**, xxv.4.7-8.

³²² Bresson, **a.e.**, madde 33-34-35

³²³ Bresson, **a.e.**, madde 31. Örneğin; M.Ö. 275-274'te, Ptolemaioslar kontrolünün Karia'nın iç kısımlarına kadar ulaştığı bir dönemde, Kalynda'nın doğusunda Lissa denilen küçük bir kasabadan çıkan bir yazıttan, Rhodoslu Lampon'a vatandaşlık ve ihracattan vergi muafiyeti verildiği anlaşılmaktadır. (E.L. Hicks, JHS, 9, 1988, s.89, no:2 (OGIS no:58) Bu ayrıcalıklar Lampon'un bir tüccar olduğunu düşündürür. Her ne kadar Lissa'nın bu dönemdeki statüsünü bilmesek de Rhodoslu tüccarların bölgede aktif ve pek çok hakka sahip oldukları düşünülebilir.

³²⁴ Polybius, **a.e.**, xxxi.4.3

Antlaşması'nın şartları³²⁵ arasında şunu görmekteyiz: “Antiokhus’un bölgesindeki, Rhodoslular’a ve müttefiklerine ait tüm evler (oikia), savaştan önceki şekliyle, onların mülkü olarak kalacak.” Burada M.Ö. III. yüzyılda kazanılan ve Antiokhus’un M.Ö. 203 – 189 arasında kısa süreliğine ele geçirdiği yerler kastediliyor olmalı. Bu pasajlar, Rhodoslular’ın Karia’da mülk edindikleri gerçeğini şüpheyeye yer bırakmaksızın ortaya koyuyor, ancak bu sahipliğin ne kadar yaygın olduğunu anlamamıza müsaade etmiyorlar.³²⁶ Rhodoslular’ın bölgedeki ticari ve finansal kârlarına dair doğrudan bulgu olmasa da, Rhodos’un başka yerlerdeki faaliyetlerine dayanılarak bu durumun şaşırtıcı olmayacağı söylenebilir.³²⁷

Rhodos’un Tâbi (Bağımlı) Peraia’yı ele geçirmedeki motivasyonlarından birinin artan tahıl ihtiyacı olduğuna dair de görüşler vardır. Fraser ve Bean, özellikle de yabancı nüfusu büyük bir hızla artan Rhodos’un yaşam gereklilikleri, özellikle de tahıl konusunda kendine yeterlilik isteğiyle fetihe yönelmiş olabileceğini düşünmektedirler.³²⁸ Ancak tahıl ticaretini elinde tutan Rhodos’un böyle bir ihtiyaç içerisine girmiş olması çok da muhtemel görünmemektedir.

4.4. Peraia’nın Organizasyon Yapısı ve Rhodos’la İlişkisi

Rhodos Peraiası, organizasyon ve yönetim şekli olarak Rhodos’un küçük bir örneği idi. Aristokratik bir demokrasiyle yönetilen Rhodos’ta, M.Ö. IV. yüzyılda, nüfusun yönetsel amaçlarla İalysos, Lyndos ve Kameiros şehirlerine ait *demos* (*deme*)’lara bölündüğünden bahsetmiştik. Bütün organizasyonun temelinde yer alan ve üç eski şehire ait toprakların coğrafi olarak bölünmesiyle oluşturulan bu *demos*

³²⁵ Polybius, **a.e.**, xxi.42.16

³²⁶ Reger, ‘The Relations between Rhodes and Caria from 246 to 167 BC’. In **Hellenistic Rhodes: Politics, Culture, and Society**, edited by V. Gabrielsen. Aarhus: Aarhus University Press, 1999, s.86-88.

³²⁷ Gabrielsen, **a.e.**, s.81-84; van Bremen, ‘**Networks of Rhodians in Karia**’, s.119

³²⁸ Fraser ve Bean, **a.g.e.**, s.101

sistemi, hem fiziksel hem de organizasyonel bir bölümlemeydi.³²⁹ Bu *demos* sisteminin uygulanmasıyla, vatandaşlık tanımının ana kriteri *demos* üyeliği oldu.³³⁰ Demotik ismi, aile adıyla beraber her Rhodos vatandaşının resmi isminin bir parçasıydı. İkamet ettiği yere bakılmaksızın demotik her vatandaşa *demos* 'unun ait olduğu eski şehrin dışında, yeni şehirde (*asty*) ve Birleşik Rhodos Devleti içinde her yerde eşlik ederdi. Örnek olarak; bir Lindoslu ana şehri dışındaki topraklarda Lindoslu olarak değil ait olduğu demotikle anılırdı.³³¹

Bir coğrafi birim olarak her *demos* kendine ait mezarlıkları olan birden fazla yerleşimden oluşmaktaydı. *Demos* 'ların iki seviyede fonksiyon gösterdikleri anlaşılmaktadır. Her *demos*, birleşerek yeni Rhodos devletini oluşturan üç eski kentten birine aitti; ama aynı zamanda birleşik devletle de doğrudan bağlantıları vardı.³³² *Demos* 'lar demografik ve sosyal yapılarıyla, Rhodos toplumunun özelliklerini yansıtan küçük birer örnek gibiydiler. *Demos* 'ların 33 tanesi Rhodos Adası'nda, 13 tanesi Peraia'da ve 7 tanesi de bağlaşıklık adalarda bulunuyordu.³³³

Rhodos'un tüm yönetim ve organizasyon sistemlerinin temelini oluşturan *demos* sistemi, aynı dönemde Rhodos Devleti'nin bir parçası haline gelmiş olan anakaradaki Rhodos topraklarında da hayata geçirilmişti. Birleşik Peraia'nın merkezi, *synoikismos*dan önce Rhodos toprağı olduğundan Rhodos şehirleri birleşip

³²⁹ *Demos* 'ların başlama tarihi tartışmalı. Genel olarak *demos* 'ların Rhodos anayasasıyla beraber geliştiği düşünüldüğünden, *demos* 'ların başlangıç tarihi anayasanın tarihine bağlıdır. Buna göre ya M.Ö. 395'deki demokratik ihtilalden sonraki yıllarda, (Fraser, 'Alexander and the Rhodian Constitution', in Par.d. Pass, 7, 1952, s.192-206 ve onu takip eden R. Berthold, **a.g.e.**, s.35-6) ya da İskender dönemi ya da hemen sonrasında (Carratelli, 'Alessandro e la costituzione rodia', PP.4, 1949, 149-171) oluşturulmuştur. Bir de *demos* sisteminin birleşmeden önce var olduğunu ve M.Ö. III. yüzyıl boyunca kademeli olarak geliştirildiğini düşünenler vardır. (Van Gelder, **a.g.e.**, s.208 ve onu takip eden Papachristodoulou, **a.g.e.**, s.38-39)

³³⁰ Vincent Gabrielsen, 'The Status of Rhodioi in Hellenistic Rhodes', C&M 43, 1992. 43-69, s.43-44.

³³¹ Ioannis Papachristodoulou, 'The Rhodian Demes within the Framework of the Function of the Rhodian State'. In Hellenistic Rhodes: Politics, Culture, and Society, edited by V. Gabrielsen. Aarhus: Aarhus University Press, 1999, s.31. Sık görülen bir uygulama olan evlat edinme (*hyothesia*), pek çok vatandaşa, çoğunlukla politik sebeplerle, *demos* üyeliklerini değiştirme şansı verdi.

³³² *Demos* 'ların merkezi hükümete bağlılığının göstergelerinden birisi; *damoimin* aldıkları kararların *sympas damos* (birleşik devlet) tarafından onaylanması gerekliliği idi.

³³³ Papachristodoulou, **a.g.e.**, s.30-32; Demirciler, **a.g.e.**, s.142. Lindos'un adada 12 *demos* 'u olduğu kesin olarak biliniyor. Rhodos Devleti'nin fonksiyonlarının pek çoğunda karşımıza çıkan simetri kuralı sebebiyle diğer iki şehirde de 12 *demos* 'un olması gerektiği, ya da en azından üçün katları mesela 9 *demos* olabileceği düşünülmektedir ancak şu an için bu tezinin doğruluğunu ispat edebilmek mümkün değildir. Papachristodoulou, **a.e.**, s.33.

demos sistemi hayata geçirildiğinde, eski şehirlere ait olan bu topraklar da *demos* 'lara bölünerek merkezi yapıya dâhil edilmiş ve yaşayanları da *demos* üyesi Rhodos vatandaşı olmuşlardı. Tâbi Peraia ise, Rhodos Devleti'nin tüm yapı ve kurumlarının çoktan oluşturulduğu çok daha geç bir dönemde kontrol altına alındığından burada *demos* sistemi görülmez. Bu durum Birleşik ve Tâbi Peraia arasındaki yönetim ve organizasyon sistemleri arasındaki farkın temelini oluşturmaktadır.³³⁴ Bu sebeple Peraia'daki organizasyon sisteminin temelinde yer alan *demos* 'ları inceleyeceğimiz bu ilk bölümde Tâbi Peraia'ya değinilmeyecektir.

4.4.1. Birleşik Peraia'nın Organizasyonu ve Rhodos'la İlişkileri

Rhodos'ta *demos* sisteminin, genel olarak, üç şehir birleştikten kısa süre sonra, M.Ö. 395'de başlayan demokratik isyanın hemen arkasından geliştirilmiş olduğu düşünülmektedir.³³⁵ Adayla aynı dönemde, Birleşik Peraia'daki topraklar da, tıpkı adadakiler gibi, *demos* sistemine dâhil edilmiş ve buradaki yerleşimler *demos* merkezleri haline gelmiş olmalıdır. Peraia'daki *demos* 'lar de tıpkı adadakiler gibi, üç eski şehir Kamiros, Ialysos ve Lindos arasında bölüştürülmüşken; burada da adada olduğu gibi Rhodos, *demos*-organizasyonunun dışında tutulmuş ve hiçbir *demos* doğrudan Rhodos'a bağlanmamıştı.

a. Lindos *Demos*'ları: Peraia'da kesin olarak Lindos'a bağlanan tek *demos* Physkos'tur. Kasara'nın da yakın zamana kadar Lindos'a bağlı olduğu düşünülmekteyse de, son zamanlarda ele geçen bulgularla bir Kamiros *demos*'u olduğu sonucuna varılmıştır.³³⁶

b. Kamiros *Demos*'ları: Peraia'daki yerleri belirlenmiş Kamiroslu *demos* 'lar; Tymnus, Tlos ve Kasara'dır. Peraia'daki *Kasareis*'in yakın zamana kadar

³³⁴ Ataüz, a.g.e., s78

³³⁵ Berthold, a.g.e., s.35. Bkz. Dipnot 672

³³⁶ Papachristodoulou, a.e., s.35

Lindos'a bağılı olduğı düşünölse de³³⁷, çeşitli epigrafik bulgular kesin olarak gösterdi ki; Kasaralılar da, pek çoğı Kamiros'ta dini ve sivil memurlar olarak belgelendiklerinden, Kamiroslu'durlar.³³⁸ Bunların yanında, Kamiros demotikleri listesinde yer alması dolayısıyla kesin Kamiros'a bağılı olan fakat yeri Peraia içinde tam belirlenemeyen bir *demos* daha vardır; Euthena.

c. Ialysos *Demos*'ları: Ialysos'un durumu, yeni Rhodos şehri (*asty*) Ialysos topraklarında, eski Ialysos şehri yakınlarında kurulduğı için daha karmaşıktır. Daha önceden Peraia'da iki kesin Ialysios *demos*'u olduğı düşünölürken; bu gün sadece birisi, *Kryasseis* neredeyse kesin olarak Peraia'da konumlandırılabilir. Diğer *demos* *Erinaeis*'inse belki de adada olabileceğı düşünölmektedir.³³⁹

d. Peraia'da Yer Alan Diğer *Demos*'lar: Peraia'da olduğı bilinen fakat şu anda üç eski şehirden hangisine bağılı olduğı tespit edilemeyen *demos* 'lar şunlardır: Hygassus, Bybassus, Kedrai ve Thyssanous.³⁴⁰

e. Muhtemel Peraeia *Demos*'ları: Bunlara ek olarak, kesin olarak Kamiros ve Ialysos *demos* 'ları oldukları bilinen ve bu şehirlerin ya adadaki ya da anakaradaki *demos* 'ları olabilecek bazı demotikler vardır. Bunlardan Kamiros'a bağılı olanlar; Silurios, Irieus, Plarios, Euriados, Losidas, Amnistios, Arios'tur. Ialysos'unukiler ise; Uperegcheus, Sibutios, Astupalaieus. Bunlardan bazıları Peraia *demos* 'ları olabilirler. Hangi şehire bağılı olduğı bilinmeyen *Patyreis*'in de, Rhodos'tan çıkan yeni yazıtlarla muhtemelen Peraia'da olduğı düşünölmektedir.³⁴¹

³³⁷ Jones, **a.g.e.**, s.29'da *Kasareis*'i bir Lindos *demos*'u olarak gösterir. Bir *Kasareis*'in daha sonra Lindos rahipliğı yapmış bir *Brasoi*'yi evlat edinme örneğı (Lindos II. No.252.150) sebebiyle, evlat edinen babanın ait olduğı *demos* olan *Kasareis*'in Lindos *demos*'u olduğı düşünöldü.

³³⁸ Papachristodoulou, **a.e.**; E.E. Rice, 'Relations between Rhodes and the Rhodian Peraia', in **Hellenistic Rhodes: Politics, Culture, and Society**, edited by V. Gabrielsen. Aarhus: Aarhus University Press, 1999, s.53.

³³⁹ Cook, 'Cnidian Peraea and Spartan Coins', s.64; Papachristodoulou, **a.g.e.**, s.35

³⁴⁰ Diğerlerinden daha sonra birleştirilen bu *deme* 'lerin, üç şehirden birine bağlanmayıp onun yerine özel bir statüyle birleşik Rhodos Devleti'ne bağlanmış olabilecekleri gibi bir düşünce vardır. Ancak şu andaki bulgular bu teorelin kabul görmesi için yeterli değıl. E. E. Rice, 'New Nisyrioi from *Physkos* (Marmaris)', JHS 104, 184–6, 1984, s.185; Papachristodoulou, **a.g.e.**, s.38

³⁴¹ Papachristodoulou, **a.g.e.**, s.35

4.4.1.1. Birleşik Peraia *Demos*'larının Organizasyonu ve Yerleşim Yapısı

Bilimsel açıdan bir yarımada yerleşimi olan Karia Khersonesos M.Ö. V. yüzyılda orta/büyük kategorisindeki bir *polise* denk toprak bütünlüğünden oluşmaktayken, Rhodos kontrolü altına girdiği Helenistik dönemde ise olasılıkla *demos* 'lardan oluşur hale gelmişti.³⁴²

Khersonesos'da Helenistik dönemde başlayan bu yeni yönetim modeli altında serpilen *demos* 'larda rastlanan bazı ortak özellikler, bunların tek bir idari çatı altında ve benzer düzende geliştiğini ortaya koymaktadır.³⁴³ Bir *polis* olarak ele alınan bütün Khersonesos'un ortalama 200-500 km²lik bir alanı kapladığı düşünülmektedir.³⁴⁴ Held, Khersonesos'un yaklaşık 20 civarında yerleşim³⁴⁵ ve 10 *demos*'tan oluştuğunu³⁴⁶, Benter de 300 km²lik bir alanı kapladığını belirtmişlerdir.³⁴⁷

Peraia *demos* 'larının ve yerleşimlerin kesin isimleri, lokasyonları ve sınırları hakkında yazılı bulgulardan tam bir sonuca varmak bugün için mümkün değildir. *Demos* 'ların kesin bölgelerini belirleyebilmek zor olsa da, sınırlarının coğrafi özelliklerle belirlendiğine dair genel bir anlayış vardır.³⁴⁸ Çekirdek yerleşimlerin tam lokasyonlarıyla ilgili süregelen sorunlara rağmen genel tabloda, *demos* 'lar şu köyler/kırsalla özdeşleştirilebilir: Turgut (Hydas), Kızılköy (Losta Limanıyla tamamlanan Losta ve/veya hipotetik Hygassos), Bayır (Syrna), Bozburun (Tymnos), Söğüt (Thysannos), Taşlıca (Phoiniks) ve Bozuk (Kasarae),³⁴⁹ Hisarönü (Bybassos), Hisarburnu (Amos), Marmaris (Physkos) ve Sedir Adası (Kedrai).

³⁴² E. Deniz Oğuz-Kırca, 'Karya Khersonesosu'nda (Pera) İki Tip Kale/Kale Yerleşimi', TÜBA-AR 18, 2015, 125-141, s.128

³⁴³ Oğuz-Kırca, **a.g.e.**, s.128

³⁴⁴ Oğuz-Kırca, 'The Chora and The Core: A general Look at the Rural Settlement Pattern of (Pre) Hellenistic Bozburun Peninsula, Turkey', Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Sayı 20, 2015,s.33-62, s.41

³⁴⁵ Held, 'Die Karer und die Rhodische Peraia', s.122.

³⁴⁶ Held, 'Loryma ve Karia Chersonesos'un Yerleşim Sistemi', s.86

³⁴⁷ M. Benter, "Hydas Yüzey Araştırması 1998", **17. Araştırma Sonuçları Toplantısı**, cilt 2, Ankara: 1999, 307-321, s.307

³⁴⁸ Oğuz-Kırca, 'The Chora and The Core', s.40

³⁴⁹ Oğuz-Kırca, 'Karya Khersonesosu'nda (Pera) İki Tip Kale/Kale Yerleşimi', s.129

Peraia'nın Turgut ve Bozuk arasında kalan kısmında önemli bir çalışma gerçekleştiren E. Deniz Oğuz-Kırca, klasik dönemin yarattığı görece eşitlikçi koşullar varsayılarak yapılan alan hesaplamaları ve tahminler sonucunda, Peraia'daki *demos*'lardan her birinin ortalama 30 km²'ye yakın politik sınırlara sahip olduğu sonucuna varmıştır.³⁵⁰ Ayrıca, genellikle *akropollerle* ilişkili *demos* merkezlerinin 2-4 hektarı geçmediğini ancak *demos*'un kontrolü altındaki bölgenin fiziki kıstaslara göre belirlenmiş görüldüğünü belirtmektedir.³⁵¹ Çevrenin etkisi *demos*'ların konumlandırılmalarında ve Peraia'nın genel düzeninde görünür şekilde hissedilir.

Peraia bilinçli ve özenli bir planlamanın ürünüdür. Peraia'da yer alan *demos*'ların organizasyonu ve bütün biçimlendirme Rhodos'la ilişkilere ve ekonomik çıkarlara göre düzenlenmiş olmalıdır. Öyle görünüyor ki, buradaki *demos*'ların gelişmesindeki itici güç; tarımla içiçe geçmiş ve çevresel koşullara göre şekillenmiş kırsal hayatın çekim merkezi olduğu bir ekonomi modeliydi. Yani bütün *demos*'lar ekonomi odaklıydılar. Topografik sınırlamalara rağmen yoğun toprak kullanımına dair belirtiler de etkili bir ekonomik politikaya işaret etmektedir. Belki de uluslar arası arena yani Rhodos pazarı için çalışmak, arazinin düzenlenmesini gerektirmiş ve kullanımını da etkilemiştir. Peraia'nın fonksiyonu kısmında da belirttiğimiz gibi; yerleşim kümelerinin büyük kısmı tarımsal teraslama en uygun arazilerin yakın çevresinde konuşlanmış ve toprağın büyük bölümü tarımsal teraslara ayrılmıştı. Böylelikle elde edilen ekonomik değeri olan ürünler (özellikle şarap) ticaret sektörüne ve amfora endüstrisine girdi olarak işlev görmekteydi.³⁵²

Topografiye uyumlu verimli bölgeler ve geniş spektrumlu ürünlerin yetiştiği topraklar, şüphesiz en çok avantajlı olanlardı. Ancak yüksek engebelerin olduğu içerilerdeki alanlar da alternatif yollarla işlenmişti. Görünüşe göre tarıma en elverişli alanlar Losta/Hygassos ile Phoiniks arasında kalan bölgeydi. Bunun dışında, Peraia'nın geri kalan kısmında da teraslama faaliyetiyle toprak işlenebilir hale getirilmişti.³⁵³

³⁵⁰ Oğuz-Kırca, 'The Chora and The Core', s.41

³⁵¹ Oğuz-Kırca, 'Karya Khersonesosu'nda (Pera) İki Tip Kale/Kale Yerleşimi', s.130

³⁵² Oğuz-Kırca, 'The Chora and The Core', s.49

³⁵³ Oğuz-Kırca, *a.e.*, s. 42

Peraia'daki *demos*'lar dağlık ve kıyı/yakın kıyı yerleşimleri olarak iki sınıfta değerlendirilmektedir.³⁵⁴ Dağlık yerleşimlere örnek olarak, sıkışık düzen gösteren Syrna ve Losta/Hygassos gösterilebilir; kıyı/yakın kıyı yerleşimleri için ise daha dağınık yerleşim özellikleri gösteren Tymnos (tarım ve otlak arazilere daha fazla odaklanmış görünmektedir), Thysannos (en dağınık ve tahribatın en yüksek olduğu *demos*) ve Kasara (arazinin büyük bölümü kullanım dışı) uygundur.³⁵⁵ Her iki *demos* tipindeki ortak nokta; akropoller ve aşağı yerleşimlerin birbirlerini tamamlaması, iyi yol ağları ile şehir ve kırsalın bütünleyiciliğinin sağlanmasıydı.³⁵⁶ Buradan *demos*'ların yerleşim hiyerarşisi bağlamında iki seviyeli bir durum sergilediğini anlamaktayız. Held yarımada'yı, *demos* merkezlerinin ikincil yerleşimlerle tamamlandığı bir *khora* sistemi olarak tanımlarken³⁵⁷, benzer şekilde Benter de iki katmanlı bir yerleşim sistemine vurgu yapmıştır.³⁵⁸ Benter, *demos* merkezlerinin birincil yerleşimleri oluştururken; *khora* ile ilişkilendirilebilecek, vadi kenarlarında veya tabanlarında ya da gözetleme alanlarının yakınlarında yer alan bireysel çiftlik evleri ve yerleşim öbeklerinin ikinci seviye yerleşimleri oluşturduğunu söylemiştir.³⁵⁹

Öyle görünüyor ki her bir *demos*, lokasyonu ve bölgesel büyüklüğüyle güçlü bir *komai* olarak kendine yeterli büyümeyi sağlayacak şekilde düzenlenmişti. Yönetmel kaleler/surlu yerleşimler bağlamında değerlendirebileceğimiz akropollerin neredeyse tamamı, en azından iki *demos* bölgesinin tamamını ya da bir kısmını görecektir. Görüş açısı yüksek alanlara kurulmuştur ve her biri için yeterli boşluk olması amacıyla *demos* merkezlerinin arası ortalama 5 km. olacak şekilde tasarlanmıştır.³⁶⁰ Tepesinde muhtemel kamu yapıları ya da eşdeğer işlevli yapılar

³⁵⁴ Oğuz-Kırca, **a.e.**, s.47; Oğuz-Kırca, 'Karya Khersonesosu'nda (Pera) İki Tip Kale/Kale Yerleşimi', s.130

³⁵⁵ Oğuz-Kırca, 'The Chora and The Core', s.47-50; Oğuz-Kırca, 'Karya Khersonesosu'nda (Pera) İki Tip Kale/Kale Yerleşimi', s.130

³⁵⁶ Benter, 'Hydas: Bozburun Yarımadası'nda Müstahkem Bir Yerleşim Yeri'. Belleten 74/271, 2010, 659-672, s.661.

³⁵⁷ Held, **a.g.e.**, s.86

³⁵⁸ Benter, **a.g.e.**, s.660-662

³⁵⁹ Benter, **a.e.**; Oğuz-Kırca, 'The Chora and The Core', s.47

³⁶⁰ Oğuz-Kırca, **a.e.**, s.46; Oğuz-Kırca, 'Karya Khersonesosu'nda (Pera) İki Tip Kale/Kale', s.131

bulunan bu akropoller, aşağı yerleşimlerle birlikte *demos* çekirdeğini oluşturmakta ve hiyerarşik düzende ikincil yerleşimlere nüfuz etmekteydiler.³⁶¹

Gerçekten de yapılan çalışmalarda, toprağın büyük kısmının bir ana yola kolay ulaşımı olan, çok sayıdaki ikinci derece yerleşim tarafından kullanıldığı; *demos* merkezlerinin, bölgelerindeki (*territorium*) ikincil yerleşimler için yeterli boş alan bıraktıkları görülmüştür. Bir merkez etrafında ya da küçük ovalarda yer alan ve genellikle 5-20 konuttan oluştuğu ya da bireysel çiftlikler olduğu düşünülen ikincil yerleşimler, *demos* merkezlerinin destekleyici yaşam alanları gibiydiler.³⁶² Bu yerleşim kümelerinin çoğu, genel olarak teraslamaya müsait olan toprakların çevresine odaklandı. Aşağı yerleşimler çeşitli sebeplere bağlı olarak oluşmuş olabilirlerken, asıl motivasyon Helenistik ve sonraki dönemdeki görece güvenli koşullar olmuş olmalıdır.³⁶³ Kırsalın ve *demos* merkezlerinin böyle içiçe geçerek düzenlenmesi, Peraia'nın, her parçasının mümkün olan en kullanışlı şekilde tasarlandığı tam bir bütünlükçü yapı olduğunu göstermektedir.³⁶⁴

Rhodos periferisinde dev bir *khora* olarak niteleyebileceğimiz Peraia için güvenlik her zaman bir önşart olmalıydı. Peraia'daki *demos* 'ların periferide yarattığı ekonominin sürdürülebilir olması için güçlü bir savunma sistemi oluşturulmuştu.³⁶⁵ Yeni çalışmalar Khersonesos'un yönetsel açıdan oldukça güçlü bir akropol ağı altında ve askeri kaleler gözetiminde güçlü bir savunma sisteminin güvencesinde olduğunu göstermiştir.³⁶⁶ Akropollerin kontrol mekanizmasını oluşturduğu bu sistemde, askeri kaleler ise tarım için gerekli olan verimli ve değerli arazileri de kapsayan territoryumların sürekli gözetimini üstlenmekteydi.³⁶⁷ Ayrıca, çevredeki araziye azami derecede hâkim şekilde inşa edilen destek kaleleri ve gözetleme kuleleri *demos* territoryumlarının sınır hatlarında konumlandırılmıştır. Bu tip kaleler veya kale yerleşimler *demos* periferisinde (tarım alanları dâhil) koruyucu ve

³⁶¹ Oğuz-Kırca, 'The Chora and The Core', s.47,50; Oğuz-Kırca, 'Karya Khersonesosu'nda (Pera) İki Tip Kale/Kale', s.131

³⁶² Oğuz-Kırca, 'Karya Khersonesosu'nda (Pera) İki Tip Kale/Kale', s.130

³⁶³ Oğuz-Kırca, 'The Chora and The Core', s.47

³⁶⁴ Oğuz-Kırca, *a.e.*, s.48-49

³⁶⁵ Oğuz-Kırca, *a.e.*, s.46,62; Oğuz-Kırca, 'Karya Khersonesosu'nda (Pera) İki Tip Kale/Kale', s.131

³⁶⁶ Oğuz-Kırca, 'Karya Khersonesosu'nda (Pera) İki Tip Kale/Kale', s.135

³⁶⁷ Oğuz-Kırca, *a.e.*

gözetleyici alanlar oluşturmaktadır. Askeri kalelerin büyük çoğunluğu en az iki komşu *demos*'u görebilmektedir ve bu kalelerin en belirgin özelliği büsbütün görünmez olmalarıdır. Bunlar olasılıkla Helenistik Dönem'den önce kullanılmakta olan stratejik öneme sahip askeri kalelerdi.

Sonuç olarak; Khersonesos'da merkezi yerleşimlerden dağınık formlara geçiş, Rhodos hakimiyeti döneminde aşamalı olarak gerçekleşmiş olmalıdır. *Khoraya* dair çok sayıda kalıntı ve tabakanın, kırsal kesimin etkili bir şekilde kullanımı ve ikinci derece yerleşimlerin ortaya çıkışını açığa çıkardığı üzere, *demos*'ların nihai düzeni Helenistik dönemde Rhodos etkisi altında gerçekleşmiş olmalıdır. Yerleşimlerin kıyı bölgesine doğru artan sayıları da bu fikri desteklemektedir.³⁶⁸ Ancak Oğuz-Kırca, belki de Peraia'nın nihai biçimini oluşturan bu hiyerarşik açıdan iki seviyeli yerleşimlerin, Peraia'da daha önceden varolan (Geç Klasik – erken Helenistik'ten itibaren daha geç dönemleri de içerecek şekilde) iki seviyeli bir yönetsel-askeri ağın ardılı olabileceğini öne sürmektedir.³⁶⁹

4.4.1.2. Peraia *Demos*'larının Yönetimi ve Rhodos'la Olan İlişkileri

Rhodos, *demos*'ları üzerinde kesintisiz bir kontrol uygulamaktaydı Rhodos *demos*'larında rahiplerin yıllık rotasyona dayalı idari görevleri vardı. Bunun yanında yerel yöneticilerin de olduğunu bilmekteyiz.³⁷⁰ *Demos*larca çıkarılan kararnameler Rhodos Devleti'nin yasalarına aykırı olamazdı. Dini kurumların iç işleyişi ve yönetimi de *demos*'ların sorumluluğundaydı. Peraia'nın *demos*ları, adanın kendi toplulukları ve birleşik adalardakiler gibi, kontrat düzenleme/anlaşma yapma ve kararname geçirme haklarına sahiptiler.³⁷¹ *Demos*'lar kendi isimleriyle kararname geçirmelerine rağmen, bu kararlar, merkezi yönetimin onayına (otomatik olabilecek bir onay) tâbiydiler.³⁷²

³⁶⁸ Oğuz-Kırca, 'The Chora and The Core', s.48

³⁶⁹ Oğuz-Kırca, Karya Khersonesosu'nda (Pera) İki Tip Kale/Kale', s.137

³⁷⁰ Jones, **a.g.e.**, s.249-250

³⁷¹ Fraser ve Bean, **a.g.e.**, s.123-124

³⁷² Fraser ve Bean, **a.g.e.**, s.124

Rhodos meclisine onay için giriş, adadaki *demos* 'larda ve birleşik adalarda olduğu gibi doğrudan olmalıydı.³⁷³ Diğer taraftan, daha zorlu bir kontrol sisteminin olduğuna dair işaretler de vardır. Amos kira kontratı yazıtları, Peraia *demos* 'larının, anayasal eşitliklerine rağmen, ada *demos* 'larına gösterilmeyen bir tavırla kontrol edildiklerini düşündürür. Bu kontratlarda Rhodos meclisinin hissedilir bir ağırlığı vardır. Kontrat, kiraya veren ve kiracı arasında düzenlenmekle beraber; Rhodos, araya girebilir ve yerine getirilmezse sâkinin tahliyesiyle sonuçlanabilecek bazı şartlar yükleyebilirdi. Başka bir cümle kiraya verene, sâkin tarafından sebep olunan bütün cezaları isteme ve zorla alma zorunluluğunu yükler. Dahası, Gölenye yakınlarındaki Bakıcak'ta bulunan bir yazıttan³⁷⁴, Kastabeia Festivali'nin kârının bir kısmının devlet hazinesine ödendiğinin açık bir işaretini görürüz. Bu son örneğe bakarak, kültün büyük popülaritesi göz önüne alındığında genellemek güvenli olmasa da, Peraia *demos* 'larının elde ettikleri gelirlerden devlet hazinesine katkılar yaptıklarını söyleyebiliriz.³⁷⁵

Daha önce de belirttiğimiz gibi, Peraia *demos* 'larının sâkinleri tam Rhodos vatandaşları ve *demos* 'larının bağlı olduğu eski şehirlerin üyeleriydiler. Peraia'da yaşayanlarla ada sakinleri arasında görünen bir ayırım yoktu ve Peraia *demos* 'larının üyeleri Rhodos'ta edindikleri yer açısından adadaki *demos* 'lardan aşağı değillerdi. Rhodoslu yüksek memur ünvanını aldıklarını ve devlet hayatında önemli rol oynadıklarını bilmekteyiz.³⁷⁶ Peraialı *demos* üyeleri hem bağlı oldukları eski şehirlerde hem de Rhodos'ta memuriyetler alır, hatta bazıları en yüksek memurlukları ellerinde tutarlarken; Lindos'un bu konuda bir istisna oluşturduğu düşünülmektedir. Çünkü Lindos'taki sivil ve dini memurluklarda Peraialı *demos* üyelerine oldukça az rastlanmış, Athena Lindia rahipliğineyse hiç rastlanmamıştır. Lindos ve Kamiros'tan bildiğimiz kadarıyla, *eponymous* rahipliğin seçimi amacıyla, varolan üç yerli grup(*phylai*) *demos* 'ları bir rotasyon içindeydi ve sıra ile memur

³⁷³ Ama en azından bir kez, *demos* 'un bağlı olduğu eski şehrin aracılığıyla gerçekleştirilmiş ve dolaylı olmuştur; Lindos Physkos'un rica ettiği bir katkının açılmasına izin veren bir kararname geçirmiştir. SGDI, 4156. Fraser ve Bean, *a.e.*, s.125.

³⁷⁴ Fraser ve Bean, *a.g.e.*, no:15, s.24

³⁷⁵ Fraser ve Bean, *a.g.e.*, s.125

³⁷⁶ Her ne kadar, bazı açılardan, her birinin ait olduğu şehirdeki yerel rahiplik hakkını kullanmak konusunda yetkisiz kılınmış olabileceklerine dair bazı işaretler varsa da. Fraser ve Bean, *a.g.e.*, s.91

seçiliyorlardı. Lindos'ta her grup, adadaki 12 Lindos *demos*'undan dördünü içermekteydi ve sırayla yıllık *eponymous* Athena Lindia rahibini seçiyorlardı. Lindos'ta sadece adadaki *demos*lar bu seçimde yer almış, Peraia'daki ve diğer adalardaki Lindoslu *demos*'lar bu rotasyona dâhil edilmemişlerken³⁷⁷, Kamiros'ta ada dışındaki *demos*'lar da bu seçime katılmışlardı.³⁷⁸ Bu sebeple, Peraialı *demos* üyelerinin Lindos'da, adadaki *demos* üyelerinin yararlandığı tüm avantajlardan yararlanmadıklarını söyleyebiliriz. Bu ikinci sınıf vatandaş oldukları ve sivil ve dini memurlukların çoğunlukla adadan gelen Lindoslular'la sınırlı olduğu anlamına mı gelir? Kesin olarak bilemiyoruz. Lindos'taki bu uygulamaya rağmen, Peraia'nın Lindoslu *demos*'larının üyelerinin Rhodos'ta normal şekilde memurluk makamlarını tuttuklarına şüphe yok. O zaman, Athena Lindia rahipliğinde karşılaşılan bu ayrımın, sebebi her neyse, merkezi yönetim (Rhodos şehri) tarafından tanınmadığı anlaşılmaktadır.³⁷⁹

Rhodos Peraiası'nın uzak bir *demos*'unda ya da Rhodos adalarından birinde yaşayan biri için Rhodos Devleti'nin vatandaşı olmak gerçekte ne demektir? Bu insanların *demos*'larının bağlı olduğu anaşehirler Ialysos, Kamiros ve Lindos'la ve de federal şehir Rhodos'la ilişkileri nasıldı? Örnek olarak; yaşamak için çekici bir yer olan Amos ve ana şehri Lindos arasındaki bağlar hakkında ne söyleyebiliriz? Amos'tan Rhodos Adası'na gitmek, Marmaris'teki bereketli Physkos Ovası'na ulaşmak kadar kolaydı. Toprak kiralama yazıtları serisinin gösterdiği gibi, Rhodoslular ekonomik potansiyeli sebebiyle Amos'la ilgilenmekteydiler. Amoslular'ın da, federal hükümete karşı uygun şekilde davrandıkları anlaşılmaktadır.³⁸⁰

Rhodos hayatında aktif bazı Amoslular'a baktığımızda; M.Ö. 70-50 yılları arasında bir Amoslu kadının, Lindoslular tarafından onurlandırılmış olduğunu görürüz.³⁸¹ Başka bir yazıt, bir Rhodoslu tarafından evlat edinilmiş Amoslu

³⁷⁷ Bir sene hariç; bir Kasareus (evlat edinmeyle) M.Ö.71de rahip oldu, Fraser ve Bean, **a.g.e.**, s.79, 123.

³⁷⁸ Jones, **a.g.e.**, s.245; Papachristodoulou, **a.g.e.**, s.32

³⁷⁹ Fraser ve Bean, **a.g.e.**, s.123

³⁸⁰ Peraia, Physkos ve Khersonesos *hagemonu* olarak görev yapmış bir Physkoslu onuruna geçirdikleri bir kararname iyi ilişkileri işaret etmekte. Bresson RIPR no:52=Blümel IRP no:357

³⁸¹ Lindos II. No.331.

Zenon'un, Lindoslular tarafından dua, altın taç ve bir bronz heykel ile onurlandırıldığını anlatır. Ayrıca kendisine Tanrılar'a karşı doğruluğu ve Lindoslular'a ve bütün *demos*a karşı gösterdiği *arete* (erdem) ve *eunoiası* (iyi niyet) yüzünden ayrıcalıklar verilmiştir.³⁸² Zenon ayrıca başkent Rhodos'ta da belgelenmiş³⁸³, ayrı bir yazıtla büyük Rhodos *epidoseisine* (bağış) de katkıda bulunduğu belirlenmiştir³⁸⁴; mezar taşının da Rhodos şehrinde olabileceği düşünülmektedir.³⁸⁵ Bütün bu bulgular bize ailesi bir zamanlar Amos'tan gelmiş bu adamın, Lindos'ta ve Rhodos'ta oldukça aktif olduğunu göstermektedirler.³⁸⁶

Rhodos Akropolisi'nden gelen M.Ö. I. yüzyılın ilk yarısına ait, erkeklerin *demos*'lara göre alfabetik olarak listelendikleri yeni bir yazıtta, Peraialı *demos* üyeleri de tespit edildiler.³⁸⁷ Bu listede Lindoslu Amos ve Physkoslular, ayrıca Peraia'dan Kedreaililer ve Rhodos adasından çeşitli Lindoslu ve Kamiroslu *demos*'lar yer almaktadır. Bütün bu örneklerle dayanarak; Peraialı ailelerin erkeklerinin federal işlerde yer aldıklarını kesinlikle söyleyebiliriz.³⁸⁸

Tyssanous'taki (Saranda Koyu ya da Ortaca) 150 yılı kapsayan Asklepios rahipleri listesi,³⁸⁹ Kamiros *demos*'larına ait önemli bilgiler verir; bu listedeki insanların pek çoğu ya da aynı isimli akrabaları (tarihlere dayanarak) Kamiros'taki memur ve rahip listelerinde karşımıza çıkmaktadırlar. Bu listelerden görüyoruz ki; Thysannous'ta *demos* seviyesinde rahip olan pek çok erkek ve onların akrabaları, bağlı oldukları ana şehir Kamiros'ta *hieropoioi* (kutsal törenleri yöneten kişiler) olarak hizmet etmişler, diğerlerinin de babaları ya da çocukları aynı ya da farklı bir memuriyette görev almışlardır. Pek çoğu Kamiros *epidoseisine* (bağış) katkıda bulunmuş ve Rhodos'ta gömülmüşlerdir. En önemlisi; Peraialı *demos* üyeleri, Kamiros'ta *damiourgus* (yıla adını veren memurluk) olabilmüşlerdir. Örnek olarak, Timokrates oğlu Aretakritos, M.Ö. II. yüzyılın ilk yarısında Thyssanous'ta

³⁸² Lindos II, no: 330. M.Ö. 70-50

³⁸³ Lindos II, no: 703.

³⁸⁴ IG XII (1) 46.264

³⁸⁵ IG XII (1) 379b.

³⁸⁶ Rice, **a.g.e.**, s.49

³⁸⁷ Kontorini, **Anekdotēs Epigraphēs Rhodou II**, 1989, no.3, s. 47; Rice, **a.g.e.**, s. 49-50

³⁸⁸ Rice, **a.g.e.**, s. 49-50

³⁸⁹ Bresson RIPR, no.118=Blümel IRP, no.151

Asklepios rahibiydi ve M.Ö. 183'te Kamiros'ta *damiourgos* oldu.³⁹⁰ Babası, Aretakritos oğlu Timokrates ise M.Ö. 193'de Kamiros'ta Sarapis rahibiydi³⁹¹ ve M.Ö.200-190 arasında Lindos'ta, "kırsaldaki" bir *strategos* için bir adakta bulunmuştu.³⁹² Diğer bir aktif baba-oğul çifti; Timokrates oğlu Geraistis ve oğlu Timokrates'dir. Geraistis M.Ö. 253 civarında Kamiros'ta *hieropoios* (kutsal töreni yöneten kişi) idi³⁹³ ve daha sonraki bir tarihte, Thyssanous'ta, yani evinde Asklepios rahibi oldu. Geraistis, bu *demos* memuriyetinin öncesinde ya da sonrasında, M.Ö. 227 civarında, Kamiros'ta Athena Polias rahibi olarak hizmet verdi. Oğlu Timokrates, babasından 30 yıl sonra Kamiros'ta *hieropoios* olarak hizmet etti, sonrasında da Kamiros'ta Asklepios rahibi oldu.³⁹⁴

Kamiros *demos* 'ları Tlos ve Phoiniks'le (modern Fenaket) ilgili olarak da; buradaki Dionysos Tapınağı'na yapılan bağışların listesi, rahiplerin tam listesi ve *demos* 'un diğer memurları³⁹⁵ ve bir *epidosise* yapılan bağışların listesinin³⁹⁶ günümüze ulaşmış olması sebebiyle, elimizde önemli bilgiler vardır. Bu bilgilerin ışığında Phoiniks'te ve Kamiros'ta aktif olan erkekler ve ailelerine dair benzer bir resim oluşmaktadır; bu erkeklerin pek çoğu dini memurlukları ellerinde bulundurmuş (*eponymous damiourgos* dâhil olmak üzere), *epidoseise* katkıda bulunmuş ve Rhodos adasında gömülmüşlerdi.³⁹⁷ Kamiros *demos* 'larına bir diğer örnek; M.Ö. II. yüzyılın ilk yarısında oldukça meşgul bir Tloslu olan, Eunaor tarafından evlat edinilmiş, Praksippos oğlu Eunaor'dur. Bir Kamiros *epidosisine* yapılan katkılar arasında görülmesi³⁹⁸ dolayısıyla ait olduğu *demos* 'u öğrendiğimiz bu adam, başka bir yerde Hestia ve Zeus Teleios'a bir adakta bulunmuş ve burada kariyeri anlatılmıştır; *hieropoios*, *archieristas*, *epistatas* ve *mastroi* sekreteri olarak görev almış ve

³⁹⁰ Tit.Cam.no.3

³⁹¹ Tit.Cam no:46.15

³⁹² Lindos II.no.153; Rice, **a.e.**, s.50

³⁹³ Tit.Cam. no.27.5

³⁹⁴ Tit.Cam.nos.5 II.46,38.3, 46.13

³⁹⁵ Bresson RIPR, no.149, 148= Blümel IRP no. 101,103

³⁹⁶ Blümel IRP no.102

³⁹⁷ Rice, **a.e.**

³⁹⁸ Tit.Cam, no.159.9

Kamiroslular tarafından onurlandırılmış.³⁹⁹ Ailesi Phoiniks'ten gelen birisi için ana şehrinde etkileyici bir memuriyet sıralaması gösterdiği açıktır.⁴⁰⁰

Rhodos Adası ve Peraia arasında bir mobilitenin var olduğu bilinmektedir. İnsanların yaşadıkları ve öldükleri yerde gömüldükleri varsayıldığında (seyyahların, askerlerin vb. istisnai durumları dışında) pek çok yazıtın bulunma yeri, Peraia'dan pek çok insanın, genellikle adanın *demos* üyesi kadın ve erkekleriyle evlenerek Rhodos şehrinde yaşadıklarını düşündürmektedir. Bu durum, Peraia *demos*'ları oluşturulduktan sonra sosyal hareketliliğin olduğunun kanıtıdır ve zengin Rhodos şehrinin sunduğu ekonomik olanaklar düşünüldüğünde hiç şaşırtıcı değildir. Etki ve servet peşindeki erkekler, doğal olarak her zaman başkente yönelirlerdi. Ancak Peraia'da yaşayan erkekler adalı kadınlarla nasıl tanışıyorlardı ya da tam tersi olarak adalı bir Rhodoslu, Peraialı bir kadınla nerede tanışabilirdi? Kadının ailesinin hep beraber Rhodos'a göç etmesiyle mi, ya da iş için Peraia'da bulunurken mi? Rhodos aile anıtları üzerinde yapılan çalışmalar, çeşitli *demos* ve şehirlerden insanlar arasında karma evliliklerin yaygın olduğunu ortaya koymuştur.⁴⁰¹ Peraialı *demos* üyelerine, büyük aile grupları içerisinde sıklıkla rastlanıyor olması, karma evliliklerin çoğunun, nesiller boyunca ilişkili olan büyük klanlar içerisinde olmuş olabileceğini düşündürmektedir.⁴⁰²

Belki de daha önemli bir soru, Rhodos'ta büyük problemlere sebep olduğunu bildiğimiz evlat edinme konusunda ortaya çıkmaktadır. Niçin insanlar, aralarında bir çeşit yakınlık bağı olmadan – özellikle de evlat edinme pratiği diğer yerlerde olduğu gibi miras ve mülk sorunlarını da içeriyorken - diğer Rhodos *demos*'larından insanları evlat edindiler? Örneklere baktığımızda Rhodos'ta kadınların evlat edinme yoluyla *demos* değiştirmelerinin çok nadiren gerçekleştiğini ve genellikle de bu durumların aile meseleleri gibi göründüklerini görüyoruz. Bazı erkek evlat edinmelerin arkasındaki sebep ise memurluk için uygun şartları yerine

³⁹⁹ Blümel IRP no.102

⁴⁰⁰ Rice, **a.g.e.**, s.51

⁴⁰¹ Rice, '**Prosopographica Rhodiaka**', ABSA 81, 1986, 209–50.

⁴⁰² Rice, '**Relations between Rhodes and the Rhodian Peraia**', s.51

getirmektir.⁴⁰³ Ancak kadın evlat edinmeler içerisinde ilginç bir örnek var: M.Ö.115 civarında bir Lindos *demos*'u olan Kamyndoslu Rhineas'ın oğlu, Peraialı bir Kamiros *demos*'u olan bir Tymnoslu'nun kızı iken bir Lindoslu tarafından evlat edinilmiş olan karısı Agemacha adına Athana Lindia Tapınağı'nın taç masraflarına katkıda bulunmuştur.⁴⁰⁴ Ailesi Bozburun civarından gelen Kamiroslu bir kadın, neden Rhodos adasındaki Lindoslu bir adam tarafından evlat edinilir? Verilebilecek en kolay cevap; bir şekilde, evlat edinildiği aileye evlilik yoluyla zaten bağlı olduğu. Belki de ailesi kendisine Lindoslu bir eş bularak Lindos'a yerleşmişti.

Bunlar gibi pek çok örnek bize Peraia *demos*larında yaşayan vatandaşların, adaya sıklıkla ve rahatlıkla gidebildiklerini, her ne kadar idari süreçlerle ilgilenme düzeyleri henüz tam olarak anlaşılabilmiş değilse de Lindos hariç bağlı oldukları ana *poliste* ve Rhodos'ta yüksek memurluklara seçilebildiklerini ve Rhodos Devleti'nin karar süreçlerine katıldıklarını göstermektedir.

4.4.2. Tâbi (Bağımlı) Peraia'daki Organizasyon ve Rhodos'la İlişki

Rhodos, Tâbi Peraia dediğimiz toprakları görece geç ele geçirmesi ve burada zaten varolan bir sistemin olması sebebiyle, bu topraklarda organizasyonel olarak büyük bir değişiklik yapmamıştır. Tâbi Peraia'da kırsal bölge, büyük oranda bir *koina* sistemi içinde yaşayan gruplar tarafından iskân edilmişti. Rhodos, bu bölgede ele geçirdiği toprakların bütünlüğünü muhafaza etmek ve burada yaşayanların kontrolünü sağlayabilmek için bir yandan varolan bu *koina* sistemini kullanırken, diğer taraftan da kendi yönetim sistemini uygulamaya çalıştı.⁴⁰⁵ Dolayısıyla, Rhodos yerel Karia *koinas*ına fazla müdahale etmekten kaçınmış, onun yerine bu antik, politik ve sosyal birimlere bir çeşit bağımsızlık vermiştir.

Helenistik dönemde Karia'nın güneybatı kısmının politik durumunu incelemeye çalıştığımızda, bölgenin her noktasında karşımıza çıkan gizemli bir

⁴⁰³ Örneğin Lindos'taki Athena Lindios rahipliği seçimini etkileyen soysal çembere uymak için evlat edinme kullanılmaktaydı.

⁴⁰⁴ Lindos II. No.252.187

⁴⁰⁵ Berthold, *a.g.e.*, s.86 – 87

kurum olan bu *koinon*un Karia’da uzun yıllar varolmasında Rhodos’un etkisi varmış gibi görünmektedir. Özellikle de ücra yerlerde çok sayıda *koinon*ın görülmesinden, bu organizasyonun Rhodos tarafından sistematize edilmiş ve Birleşik Peraia’daki *demos*’lara karşılık gelebilecek bir yere oturtulmuş olabileceği sonucunu çıkarmak mümkün.⁴⁰⁶ Gerçekten de, Rhodos otoritesi altında, *koina* sisteminin çok büyük ölçüde arttığına ve geliştiğine dair işaretler var. Bu sebeple bu bölümde *koinon* ve ilgili bağlantılarından da kısaca bahsetmenin faydalı olacağı kanaatindeyiz.

4.4.2.1. *Koinon*

Koinon kelimesinin iki anlamı vardır: köy yerleşimlerinin ortak bir politik ve dini yapıyla oluşturdukları birlik ya da bireylerin oluşturduğu özel bir dernek.⁴⁰⁷

Son yıllarda Karia’nın bu bölgesinde yapılan incelemeler, bölgeye ve *koinon* kurumuna dair oldukça önemli bulgular ortaya koymuştur. Öncelikle *koinon* teriminin bugüne kadar fark edilenden daha geniş bir spektrumu kapsayan kurumsal bir fenomen olduğu açığa çıkmıştır. Kelimenin klasik kullanımına ek olarak terim artık; kamusal bir oluşumun iki, bağlantılı fakat farklı enstitüsü için de kullanılabilir. Bir tarafta karar verici organı ve kendi memurlarıyla köy merkezli yerel bir topluluk (*koinon*), diğer tarafta bu bahsedilen birkaç topluluğun (*koina*) birleşmesinden meydana gelmiş çok daha büyük bir kurum. Böylece, pek çok küçük *koinon*ın ikinci sıradaki *koinonu* oluşturmak için birleştiği, iki katmanlı bir yapı elde edilmektedir. Bu yapıya örnek olarak Pisye’den gelen ve bir tersane inşaatı katılımcıları listesinin yer aldığı yazıt gösterilebilir. Bu yazıttan anlaşılmaktadır ki, “*Pisyetai* ve *Pisyetai* ile birleşmiş *Pladaseis*” *Koinonu*’nun altında pek çok başka *koina* yer almaktadır.⁴⁰⁸

⁴⁰⁶ Fraser ve Bean, **a.g.e.**, s.50; Berthold, **a.g.e.**, s.88

⁴⁰⁷ Bremen, ‘Networks of Rhodians in Karia’ s.117; Gabrielsen, ‘The Rhodian Peraea in the Third and second Centuries B.C.’, s. 132

⁴⁰⁸ SEG 43, 1344=HTC 1. Alt *koinon*lar için bakınız syf.120. Van Bremen bu yazıtta listelenen bütün bu etniklerin *Pisyetai* ve *Pladaseis Koinonunun* bileşenleri olduğundan şüphelidir. Van Bremen, Laodikeia in Karia, s.385, no:69. Wiemer, ‘**Structure and development of the Rhodian Peraia: Evidence and Models**’, s.423.

Koinon terimiyle anılan bu kurumun kaynağı belirsiz olsa da⁴⁰⁹, bu terimi kullanan yerli toplulukların coğrafi ve kronolojik dağılımı anlamlı görünen bir şekil ortaya çıkarmaktadır. *Koina*, Helenistik ve Roma döneminde, Rhodos etkisinin her yerden daha güçlü olduğu bölgede görülmüştür. Başka bir deyişle, Karia'nın Rhodos tarafından kontrol edilen kısmı tam anlamıyla bir *koina* bölgesiydi: Etkileyici akropolisiyle geniş Muğla Ovası, Pisye veya Yerkesik etrafındaki ovalar, antik Thera vb. gibi hepsi bir şehiri barındırabilecek kapasitede alanların yer aldığı bölgede, Helenistik dönem boyunca Stratonikeia ve Kallipolis dışında hiçbir şehir gelişmemiştir.⁴¹⁰

'Les Hautes Terres de Carie' çalışmaları sırasında Pierre Debord, Tâbi Peraia'da en az yirmi, Birleşik Peraia'da ise dört tane *koinon* olarak adlandırılan topluluk listelemiştir. *Koinon*un bir şekilde bölgenin fiziki coğrafyasından doğmuş tipik bir Karia fenomeni olduğu yaygın bir görüştür. Fakat köy yerleşimleri sadece Akdeniz'in bu bölgesine özgü değildi; Grek dünyasının pek çok bölgesinde benzer yerleşim grupları görülmüş ve zaman içerisinde *polis* kurumlarını geliştirerek kendilerini *poleise* çevirmişlerdir. Karia'nın bu bölgesinde de pek çok topluluk, daha dördüncü yüzyılda *polis* kimliği kazanmaya başlamıştı. Sekköy'de bulunan IV. yüzyıla ait iki yazıt⁴¹¹, pek çok yerel topluluğu *polis* olarak listeler ve daha Mausollos zamanında bile Kariyalı pek çok topluluğun şehir statüsüne sahip olmayı istediğini ortaya koyar. *Polis*in kamusal hayatı düzenleme biçimi olarak yayılması bu bölgede, İskender'in askerleri Karia toprağına ayağını basmadan çok daha önce başlamıştır. Bu sürecin Karia satrabının isteğıyle geliştiğı inkâr edilemezse de Grek modeli bir politik organizasyonu kabul etmeye istekli yerel elitlerin aktif işbirliğı olmadan bu gerçekleştirilemezdi.⁴¹²

⁴⁰⁹ Bu kurumun Antigonos ve Ptolemaislar'ın etkin olduğu bölgelerde ve dönemlerde varolduğı bulgularla ortaya kondu. Rhodoslular'ın mı icat ettiğini bu gün için bilememmekteyiz. Rhodos'un, varlığını kraliyet inisiyatifine borçlu bir kurumu benimsemiş olması da aynı derecede mümkün. Wiemer, *a.g.e.*, s.424

⁴¹⁰ Bremen, *a.e.*, s.117. Bu şehirsizliğin sebebi olarak; bölgede şehir modelinde bir politik merkezîyetçiliğın oluşmasına yetecek kaynak eksikliği olduğu açıklaması, Muğla, Pisye ve Thera etrafındaki ovaların tarımsal potansiyelinin açıkça ortaya konmasıyla geçersiz hale geldi. Wiemer, *a.e.*, s.425

⁴¹¹ Debord – Varinlioğlu, *a.g.e.*, no. 90 ve 91

⁴¹² Yerliler arasındaki Grek kültürüne karşı açıklık, söz konusu dönemde Grek isimleri almanın çok yaygın olmasından da görülebilir.

Bugün, *koinon* olarak belgelenmeden önce *polis* olarak adlandırılan ya da *koinon* statüsüne düşürüldükten sonra *polis* olarak tekrar ortaya çıkan toplulukların listesini genişletmek mümkündür. Örnek olarak gösterebileceklerimizden ilki: Harpasos vadisindeki Hyllarima'dır. M.Ö geç IV. yüzyılda Pleistarkhos'a tarihlenen bir kararnamede kendisini *polis* olarak gösterirken, M.Ö. II. yüzyılın ilk yarısında Halikarnassos'tan gelen bir kararnamede *koinon* olarak adlandırılmıştır. Fakat daha sonra, M.Ö. erken I. yüzyılda onursal bir Rhodos kararnamesinde tekrar *polis* olarak görünür.⁴¹³ Burada açıkça görülüyor ki, bu topluluk - belki de kendi isteği dışında - önemsiz bir *koinon* derecesine indirilmiştir. Buna benzer bir durum, bir *koinon* olarak M.Ö.168'den sonra bir kararname yayınlamış olan Laodikeia'nın da başına gelmiş olmalı. Her ne kadar şu anda tam yerini belirleyemesek de bu yerleşimin de öncesinde; hanedan adı, memurlarının sayısı ve ünvanlarıyla bir *polis* olduğu doğrulanmış görünmekte.⁴¹⁴ Bir başka örnek, Idyma'dır. Idyma M.Ö. V. yüzyılın ikinci yarısında kendi sikkelerini bastı, Atina'ya vergi ödedi⁴¹⁵ ve Stephanus'un Byzantium'unda *polis* olarak geçti; M.Ö. II. yüzyılda ise *koinon* olarak anıldı.⁴¹⁶ *Pladaseis* (Pladasalılar), Atina Vergi Listeleri'nde yer aldılar, Karia şehirleri arasında arabulucu olarak göründüler ve M.Ö. 319/8 de geçirilen bir kararnamede kendilerini hâlâ *polis* olarak tanımlamaktaydılar.⁴¹⁷ Her nasılsa M.Ö. 275 - 225 arasında, Pisye ile bir çeşit *sympoliteia* (birlik) içine girdiler ve M.Ö. II. yüzyıldan başlamak üzere sürekli olarak *koinon* olarak anıldılar.⁴¹⁸ *Koloneis*, benzer şekilde Sekköy listelerinde *polis* olarak görünmekteyken, M.Ö. 275-225 arasında *Pisyetai* ve *Pisyetai* ile birleşen *Pladaseis*'in *plethosunun* bileşenlerinden biri haline geldiler.⁴¹⁹ Thera yerleşimi M.Ö. II. yüzyılın başında *polis* olmasına ve bir tiyatro ve agoraya sahip olmasına rağmen, M.Ö. I. yüzyılda *koinon* olarak adlandırılmıştır.⁴²⁰

⁴¹³ Robert, *Etudes Anatoliennes*, 92 ve fig.XXX; Wiemer, *a.g.e.*, s.425

⁴¹⁴ SEG 45, 1557 = HTC 89; Wiemer, *a.g.e.*, s.425

⁴¹⁵ BMC Caria, LXI-LXII; 127 pl.XXI, 8-10; Robert, *a.g.e.*, pl.VII, 5 ve 6; ATL I, 288-9.

⁴¹⁶ I.Rhod.Per. 605= HTC 68.

⁴¹⁷ ATL I, 380-1; SEG 40, 991 = HTC 90, 1.19-20; SEG 40,992 = HTC 91, 1.12-13; SEG 40, 996 = HTC 47 = I.Rhod.Per.701

⁴¹⁸ SEG 48, 1344 = HTC 1; HTC 3; HTC 4; HTC 5; 37; 42

⁴¹⁹ SEG 40, 992 = HTC 91, 1.21-2; SEG 48, 1344 = HTC 1a,1.29, 1d, 1.28

⁴²⁰ HTC 42, 1.5-6; HTC s.38; IG XII.5.977

Daha önceden *polis* olarak tanımlanan bir topluluğun, tam olarak hangi şartlar altında *koinon* olarak adlandırıldığına dair kaynaklar aydınlatıcı olmasalar da, bu terminolojik değişikliğin bir statü ve prestij kaybını gösterdiği şüphe götürmez. Grek şehir devletleri dünyası oldukça statü merkezliydi ve *polis* ünvanı taşımayan topluluklarla eşitliğe dayanan diplomatik ve kültürel ilişkilere girmezlerdi. Örnek olarak; Idyma gibi bir *koinon*, Kallipolis şehrinin M.Ö. III. yüzyılın sonlarında ziyaret edildiği gibi, bir *theoroi* (Pythian Oyunlarını duyuran kişi) tarafından ziyaret edilmezdi. *Polis* statüsünü kaybetmek, Helenistik dönemde İspanya'dan Afganistan'a kadar tüm Grek şehirlerini birleştiren diplomatik ve kültürel ağın dışında bırakılmak demektir. Dahası, *koinon* statüsünü alan topluluklar kendi dış ilişkiler politikalarını oluşturamazlardı. Bir savaşı sürdürme hak ve kapasiteleri ve bağımsız güçlerle diplomatik ilişkiler kurmaları, bağlı oldukları üstün gücün onayıyla mümkündü ve söz konusu topluluklar için bu üstün güç de en geç M.Ö. II. yüzyılın erken dönemlerinden itibaren Rhodos olmalıydı.

Helenistik dönem öncesinde var olan bu *polis* kimliğinin kaybolması, doğrudan Rhodos hâkimiyetinin sonucu olmalıdır: Rhodos'un geniş etki alanı içerisinde bildiğimiz tek gerçek *polis* Rhodos'un kendisidir. Bu süreci farklı şekillerde tanımlayabiliriz; tutuklanmış bir gelişim, bir statünün dondurulması hatta saatin geriye döndürülmesi. Her durumda karşımıza çıkan sonuç, Rhodos tarafından üretilmiş kendisine bağımlı bir *koina* ağıdır.⁴²¹

Panamara *koinonuna* ait bir kararnameden⁴²² anlaşıldığı kadarıyla, Rhodos zamanında *koinonlar* kararlarını özgürce geçirebilmekte ve kararnamelerin birer kopyaları Rhodos'a götürülse de Rhodos *demos*'ları için gerekli olduğu gibi resmi onaylar gerekmemektedir. Bu sebeple, tâbi toprak olmasına rağmen *koinanın* şikayet etmek için bir sebebi yoktu: *politeia* verebilecek kadar özgürlükleri vardı ve Rhodos meclisi tarafından verilecek resmi onay gerekmeksizin, sadece Rhodos'u kararın içeriğiyle ilgili olarak bilgilendirmekle yükümlüydüler.

⁴²¹ Bremen, a.g.e., s.116

⁴²² BCH, xvii, 1893, s.54

Öyle anlaşıyor ki; *koinon* statüsü Rhodoslular için, belirli bir miktar otonominin zevkini sürerken bağımsız bir devlet olmak gibi bir iddiası olmayan ve bu yüzden de işleri yönetmek için gönderilmiş Rhodos memurlarının isteklerine cevap vermeye hazır topluluklar üzerinde direkt kontrol sağlamak demektir. Bu sebeple, Rhodoslular'ın *polis* olarak tanınmak isteyen fakat daha tam Grek şehir devletleri ağına dâhil olmamış toplulukların statülerini *koinona* indirmeye ve henüz bu noktaya gelmemiş olanları da bu seviyede tutmaya gayret etmiş olmalarını anlamak kolay. Bunu ispatlayacak kanıtlar bu gün oldukça az olsa da; Rhodos için, *koina*yla ilişki içindeyken kaynakların özünü vergi ve asker şeklinde almak, müttefik bir şehirle olan ilişkiden çok daha kolay olmalıydı.⁴²³

Görüldüğü gibi, Karia'daki *koina* sistemi Rhodos kontrolü altındaki topraklarda, bu şehir tarafından korunmuş hatta teşvik edilmiş, Tâbi Peraia'nın yönetim sisteminde *demos*'lara denk gelecek bir yere oturtulmuştur. Etkileri, bölgenin politik yapısının çok daha ötesine uzanan bu durum, buradaki topluluklar ağının ekonomik, dini ve kurumsal fonksiyonları üzerinde de değişiklikler yaratmıştır.

4.5. Peraia'nın Yönetim Yapısı ve Memurluklar

Karia'daki Rhodos bölgesinin yönetimi adadaki yönetimden farklı değildi. Bununla birlikte, Rhodos'un anakarada kontrol ettiği alanın ve bu kontrolün doğasının değiştiği birkaç yüzyıllık süreç içerisinde yönetim organizasyonunda da çeşitli değişiklikler yaşandığı düşünülmektedir.

Rhodos devletinin merkezi yönetimi daha çok askeri özellikler taşımaktaydı. Rhodos Devleti'nin adadaki ve karşı kıyıdaki toprakları “yüksek yetkili valiler” olarak tanımlanabilecek *stratagoslar* (generaller) ve bunların altındaki idareciler (*hegemones* ve *epistatai*) tarafından yönetiliyordu.⁴²⁴ Askeri olmayan meseleler için üç eski şehirde yerel memurlar vardı.⁴²⁵

⁴²³ Wiemer, **a.e.**, s.426-427.

⁴²⁴ Demirciler, **a.g.e.**, s.142

⁴²⁵ Papachristodoulou, **a.g.e.**, s.30

Rhodos'ta askeri yönetim halk meclisi tarafından seçilmiş on '*stratagoi*'den oluşan bir kurulun elindeydi. Kurulun en önemli üyelerinden biri, adanın güvenliğinden sorumlu olan '*stratagos epi tas choras tas en tai nasoi*' idi ve emrinde Rhodos'un üç eski şehrinin her biri için birer tane olmak üzere üç *hegemon* (komutan) vardı. Onların altında da her bir şehirde *epistatai* yer alıyordu. Bütün bu memurlar şehirler tarafından değil, Rhodos Devleti tarafından atanmaktaydı.⁴²⁶ Bu memurların askeri olduğunu ve görevlerinin Rhodos toprağını muhtemel saldırılara karşı korumak ve kırsal bölgede güvenliğini sağlamak olduğunu düşünebiliriz. *Epistatai* eski şehirlerde küçük bir güce ve ayrı garnizonlara komuta ederken, bu üç şehrin kırsal bölgelerinin en yüksek kontrolü, her şehir bölgesinde *hegemonun* göreviydi.⁴²⁷ Askeri işler dışındaki birtakım sivil konularda yönetim yetkisi ise yerli sivil memurlardaydı. Diğer birçok alanda ise işler *synoikismos* öncesi olduğu gibi (*demosların* da içinde olduğu) büyüklü küçüklü yerleşim/yönetim birimlerinde yürütülmekteydi.⁴²⁸

Yukarıda bahsettiğimiz *stratagoi* kurulunun bir diğer önemli üyesi '*stratagos epi to peran*' yani Peraia'dan sorumlu olan *stratagostu*.⁴²⁹ Benzer şekilde Peraia'daki *stratagos* da *hegemones* ve *epistatai* hiyerarşisi ile desteklenmişti ve her birinin fonksiyonları muhtemelen adadakilerle aynı prensipleri izlemekteydi.

Bütün bu memurların görevlerinin büyük oranda askeri olduğu anlaşılmaktadır. Peraia toprakları komşu Karia topraklarını kontrol eden güçlerin saldırılarına açık olduğundan, böylesi askeri memurluklar Peraia'da muhtemelen adadakinden daha da gerekliydi. Bütün bu memurlar Rhodos Meclisi tarafından, muhtemelen yıllık olarak kumanda etmek üzere seçilmişlerdi ve ödemeleri devlet tarafından yapılmaktaydı.

⁴²⁶ Fraser ve Bean, **a.g.e.**, s.82-90, Berthold, **a.g.e.**, s.46

⁴²⁷ Fraser ve Bean, **a.e.**, s.90

⁴²⁸ Papachristodoulou, **a.e.**

⁴²⁹ Kuruldaki diğer sekiz *stratagosun* ne yaptığı açık değil, özellikle de önemli sayılabilecek derecede büyük birliklerin sadece Peraia'da konuşlandırıldığı düşünüldüğünde. Muhtemelen Helenistik dönemde, bu sekiz *stratagosun*, devletin finansal durumunu yönetmek gibi askeri olmayan fonksiyonları vardı. Van Gelder, **a.g.e** s.253-254, Berthold, **a.g.e.**, s.47

Rhodos'un üç ana *polis*inde görülen ve muhtemelen askeri yönetici kumandasına giren yerel yönetici sıfatı olan *hegemon*ların Peraia'ya da atanmış olması, yönetsel şablonların yarımada'daki izdüşümlerinin önemli kanıtlarıdır. Ancak Peraia'da esnek yapılanmaya izin verildiğinden, Peraia'nın Rhodos ana kentlerinden birinin gölgesinde faaliyet gösteren olasılıkla yerli yöneticilerce idare edilmiş olabileceği düşünülebilir. Olasılıkla Rhodos hâkimiyetinin yükselmeye başladığı dönemlerde, yine Karia yönetim modelinden miras kalan erken yerel krallık kurumları (*pyritanlar*), askeri sınıf yöneticilerin kontrolü altında Peraia'da kalıcı olmuş, Rhodos'un diplomasideki ustalığıyla⁴³⁰ varlığını uzun süre devam ettirmiştir.⁴³¹

4.5.1. 'Stratagos epi to Peran'

Hem Tâbi hem de Birleşik Peraia'dan sorumlu olan '*stratagos epi to Peran*'ın görevi, Karia sınırının korunması ve *hegemones* ve *epistatai* yoluyla bütün bölgenin savunmasının koordine edilmesi idi. Bu bir yıllık bir komutaydı.⁴³²

4.5.2. 'Hegemon'

Bütün anakaradan sorumlu olan Peraia *stratagos*unun altında *hegemon*lar yer almaktaydı. Rhodos'un gücünün değişiklikler geçirdiği birkaç yüzyıllık süreçte bu organizasyonda çeşitli değişiklikler olmakla birlikte, M.Ö. II. yüzyılda '*agemon eis Apeiros kai Piskos kai Kersonasos*' şeklinde bir memuriyetin kaydedildiğini bilmekteyiz.⁴³³ Buradaki *hegemon* memuriyetinin, adadaki eski şehirlerin bölgelerindeki '*agemon epi tas khoras tas Lindias*'⁴³⁴ ile paralel olduğu

⁴³⁰ Strabon, **a.g.e.**, xiv.2.5

⁴³¹ Oğuz-Kırca, 'Karya Khersonesos'nda (Pera) İki Tip Kale/Kale', s.128-129

⁴³² Yazılı kaynaklarda ve yazıtlarda Pamphilidas oğlu Nicagoras'ın, V. Philippos karşısında İkinci Makedonya Savaşı'nın Karia Seferi'nde, tam olarak bu ünvanla kumanda etmesi sebebiyle, bu memuriyetin Lykia'nın ve Karia'nın bazı bölgelerinin Rhodos'a verildiği Apameia Barışı'nın hazırlıkları sırasında oluşturulduğu düşünülür. Fraser ve Bean, **a.g.e.**, s.82-83

⁴³³ Fraser ve Bean, **a.g.e.**, s.85

⁴³⁴ Bu ünvan sadece Lindos bölgesinin *hegemonu* için belgelendi ama aynı memuriyetin Kamiros ve Ialysos bölgeleri için de var olduğu düşünülmektedir. Fraser ve Bean, **a.g.e.**, s.85

anlaşılmaktadır. Bu durumda M.Ö. I. ve II. yüzyılda, Birleşik Peraia için bir *hegemonun* atanmış olduğunu söyleyebiliriz.⁴³⁵

Bildiğimiz üzere, Rhodos M.Ö. III. yüzyıla kadar uzanan tarihlerden itibaren Karia'da bağımlı topraklar ele geçirmişti. Bu bölgenin yönetimi de muhtemelen '*stratagos epi to Peran*'a verilmişti. Daha sonraki dönemde, Apameia Antlaşması ile Tâbi Peraia'nın büyümesiyle buradaki sistemde bazı değişiklikler gerçekleşmiş olmalıdır. M.Ö.188-167 tarihleri arasındaki memurların bir listesi üç *hegemonun* ünvanlarını kaydetmiştir; '*agemon epi Karias*', '*agemon epi Lykias*' ve '*agemon epi Kaunou*'.⁴³⁶ Rhodos'un Lykia'yı M.Ö. 188'de ele geçirdiğini ve M.Ö. 167'de kaybettiğini biliyoruz. Bu sebeple '*agemon epi Lykias*' sadece bu tarihler arasında var olmuş olabilir. '*agemon epi Karios*' ve '*agemon epi Kaunou*' nun da aynı tarihte, organizasyonda denge sağlamak için yaratıldığı ve bu tarih aralığında var olduğu düşünülmektedir. Çünkü daha erken bir tarihte verilmiş bir '*agemon epi karias*' görevi, komutası Karia bölgesiyle sınırlı olan ve muhtemelen sadece Peraia'nın farklı bölgelerinin *hegemonlarının* kendisine bağlı olduğu '*stratagos epi to peran*'ın fonksiyonlarının kopyası olacaktı.⁴³⁷ Bu durumda; '*agemon epi Karias*'ın Tâbi Peraia, '*agemon epi Apeirou kai Pyskou kai Khersonasou*' memuriyetinin de Birleşik Peraia için oluşturulduğunu, bu iki memuriyetin paralel olduğunu ve her ikisinin de '*stratagos epi to Peran*'a bağlı olduğunu düşünebiliriz. '*agemon epi Lykias*' ve '*agemon epi Kaunou*' da aynı şekilde aynı *stratagosa* bağlıydı. Başka bir Rhodoslu, Artouba ve Parableia'nın (Kaunos bölgesinde iki yerleşim) *hegemonuydu*.⁴³⁸ Şüphesiz ki, pek çok başka yerde, özellikle Karia'nın Rhodos tarafından kontrol edilen stratejik noktalarında Rhodos garnizonları vardı.⁴³⁹

⁴³⁵ Fraser ve Bean, **a.g.e.**, s.85

⁴³⁶ IG XII (1) 49, satır 61 ve 59 = SIG 619

⁴³⁷ Fraser ve Bean, **a.g.e.**, s.84, 88-89

⁴³⁸ Debord-Varinlioğlu, **a.g.e.**, no:63, s.188

⁴³⁹ Bresson, 'Les intérêts rhodiens en Carie l'époque hellénistique jusqu'en 167 a.C.', s. 25

4.5.3. ‘*Epistatai*’

Her *hegemonun* altında *epistatai* vardı. Öyle görünüyor ki bunlar bireysel topluluklara ve stratejik olarak önemli yerlere yerleştirilmiş, yönetim yapısının en son noktasını oluşturan görevlilerdi.

Epistatainin görevlerine dair daha detaylı bilgi vermeden önce Birleşik Peraia ve Tâbi Peraia’da olmalarına göre bir ayırım yapılmalı. Birleşik Peraia, Rhodos Devleti’nin bir parçası olduğundan bu memurların görevleri adadaki meslektaşlarıyla aynı şekilde sadece askeri alanla sınırlıyken, Tâbi Peraia’da görev alan memurların askeri görevlerinin yanında sivil güçlerinin de olduğu düşünülmektedir. Bu sebeple *epistataiye* dair detayları incelerken Birleşik ve Tâbi Peraia’yı ayrı olarak ele almakta yarar olduğu kanaatindeyiz.

4.5.3.1. Birleşik Peraia’da *Epistatai*

Birleşik Peraia’nın Rhodos Devleti’nin bir parçası olması sebebiyle, bu bölgede Rhodos’un sivil yönetim organları zaten var olduğundan, *hegemones* ve *epistatainin* görevleri adadaki meslektaşlarıyla paralel olarak sadece askeriydi. Hatta anakaradaki bölge, ada topraklarına göre saldırılara daha açık olduğundan çok daha gerçek anlamda askeri özellikteydi denilebilir.⁴⁴⁰

Hegemonun altında her bir garnizonun komutanı olan *epistatai* bulunuyordu. Yazıtlardan Birleşik Peraia’da *epistatainin* var olduğu kesinleşen yerleşimler; Megiste, Loryma ve Daidala’dır.⁴⁴¹ Bunun haricinde Kastabos için de bir *epistatas* belgelenmiştir. Ancak Kastabos’ta şimdiye kadar bir Rhodos kalesi bulunmadığından işlevi bilinmemektedir. Belki de Khersonesos’un merkezinde askeri değil de sivil bir memur *epistatas* olarak bulunuyordu.⁴⁴² Kısaca Birleşik Peraia’daki *epistatainin*, *demos*-merkezi olsun ya da olmasın stratejik olarak önemli

⁴⁴⁰ Berthold, *a.g.e.*, s.47

⁴⁴¹ Megiste’de bir *hegemonun* olduğu tek bir örnek var (SEG, iv.178) ve bu örnekte de özellikle bunun bir savaş zamanı ataması olduğu belirtilmiş. Megiste’deki komutanın normalde, M.Ö. erken II.yyda bir *hegemonun* elinde olduğunu düşünmek için bir sebep yok. Muhtemelen bu bir istisnai durumdu. Fraser ve Bean, *a.g.e.*, s.88.

⁴⁴² Held, ‘*Die Karer und die Rhodische Peraia*’, s.129

yerlere atanmış, fonksiyonları Lindos'daki meslektaşları gibi asıl olarak askeri olan ve doğrudan Birleşik Peraia'nın *hegemonuna* bağlı memurlar olduğunu düşünmek mümkün.⁴⁴³

4.5.3.2. Tâbi (Bağımlı) Peraia'da *Epistatai*

Tâbi Peraia'da uygulanan yönetim sistemi Birleşik Peraia'dakiyle neredeyse aynıydı. Buradaki sistem de aynı şekilde *hegemonlar* ve *epistataslara* dayanmaktayken burada Birleşik Peraia'dan farklı olan durum şuydu: Birleşik Peraia'daki memurların görevi asıl olarak askeriyken, Bağımlı Peraia'da görev alan *epistatainin* askeri hizmetlerinin yanında sivil yetkilerinin de olduğu düşünülmektedir.⁴⁴⁴

Panamara'daki Rhodoslu bir *epistatasın* aktivitelerini kaydeden bir yazıtdan⁴⁴⁵ anlaşıldığına göre, bu memurun görevleri bir Seleukoslu memurunkine oldukça yakındı. Yaptıkları için Panamaralılar tarafından bu yazıtle onurlandırılan *epistatas*, sadece Panamara toprağını V. Philippos'un birliklerinin saldırısından korumakla kalmamış⁴⁴⁶, aynı zamanda sivil davalarda bir arabulucu ve hâkim gibi davranmıştı. Bu da bize bağımlı bölgedeki *epistatainin*, askeri gücünün yanında sivil gücünün de olduğunu göstermektedir. Birleşik Peraia'daki Rhodos vatandaşlarını içeren yasal anlaşmazlıklar, tıpkı Rhodos'ta olduğu gibi Rhodoslu jürilerin olduğu mahkemelerde karara bağlandığından, Birleşik Peraia'daki *epistatasın* böyle bir sivil gücünün olduğundan şüphe edilebilir.⁴⁴⁷ Aynı şekilde, bugünkü Muğla'daki antik yerleşimde de bir Rhodoslu *epistatas* yerel meseleleri kontrol edebilmişti.⁴⁴⁸

⁴⁴³ Fraser ve Bean, **a.g.e.**, s.87-88

⁴⁴⁴ Anlaşmazlıkların karara bağlanması, yolların ve köprülerin onarılması gibi durumlar kanıtlandı. Buna dair kanıt bulunmasa da, vergi toplamış olmaları da mümkün. Van Bremen, '**Networks of Rhodians in Karia**', s. 118

⁴⁴⁵ M. Ç. Sahin, **Die Inschriften von Stratonikeia I-II**, Bonn 1981/1982/1990 (IK 21-22), no.9.

⁴⁴⁶ Askeri bir hareket olan bu hareketi Birleşik Peraia'daki bir *epistatasın* da görev tanımına uymaktadır.

⁴⁴⁷ Fraser ve Bean, **a.g.e.**, s.93

⁴⁴⁸ Debord- Varinlioglu, '**Les hautes terres de Carie**' no: 62, s.182-188; Bresson, '**Les intérêts rhodiens en Carie l'époque hellénistique jusqu'en 167 a.C**', s.25

Burada anlatılan organizasyon sisteminin, kısa ama önemli bir dönem olan M.Ö. 188-167 arasında değişmeden kalıp kalmadığı kesin değil. Rhodos'un yeni ele geçirdiği şehirlerde, medeni *poleis*in bela çıkarma olasılığı daha yüksek olduğundan, *koinaya* gösterilen özgürlükçü davranışa nazaran çok daha sert bir yaklaşım aldığı düşünülebilir. Doğal kaleler ve potansiyel isyan noktaları olmaları sebebiyle Kaunos ve Stratonikeia ve muhtemelen bazı diğer şehirlere askeri birlikler yerleştirildi.⁴⁴⁹ Hatta Kaunos'un kendi *hegemonu* olduğu bilinmektedir. Aslında '*agemon epi Kaunuou*', Helenistik krallıklarda neredeyse evrensel olan, krallığa bağlı şehirlerin yönetiminin *epistatain*in sorumluluğunda olması geleneğine ters düştüğünden dikkat çeken bir durum. Rhodos'un kendi kontrolünde olan daha büyük şehirlerde, o dönemdeki *epistatai* atama geleneğine uymamış olması mümkünken; diğer bir olasılık da, geleneği takip etmesi ve '*agemon epi Kaunou*'nun bir istisna olmasıdır. Kaunos'un istisna olması olasılığı, bir başka büyük şehir olan Stratonikeia için oluşturulmuş '*agemon epi Stratonikeias*'a dair herhangi bir bulguya hiçbir yerde rastlanmamış olmasıyla güçlenmektedir.⁴⁵⁰

Aslında Rhodos'un Peraia'daki yönetimi analiz edildiğinde, o dönem dünyasının bölgesel sistemlerinden daha çok askeri sistemlerine benzediği söylenebilir. Helenistik dönemde krallıkların normal bölgesel memurları satraplar ya da *strategoi* idi. Kendilerine bağlı *hyparchoi*, onların da altında şehirlerde (belki de sadece Grek şehirleri) *epistatai* yer alırdı. Bu sistemde şehirlerde *hagemones* görülmezdi. Diğer taraftan Helenistik orduların askeri organizasyonu temel olarak üç kategoriye ayrılırdı: *strategoi*, *hegemones* ve birlikler. Peraia'nın yönetim sisteminde yer alan *hegemonlar* her ne kadar tamamen askeri olan *hegemonesten* farklı olmalıysa da aynı ünvanın kullanılması, Peraia yönetiminin temelinin askeri olduğunu vurgulamaktadır. Ayrıca Karia'nın Rhodos'a tâbi olan bölgesinde *epistatain*in varolması Rhodos'un bu memuriyeti ve ünvanı, Rhodos'tan önce bölgede var olan Seleukid yönetiminden devralmış olabileceği ihtimalini akla getirmektedir.⁴⁵¹ Bu kanı, özellikle M.Ö. 200'e kadar hiçbir Rhodoslu *epistataiye* rastlanmamış olması (Lindos'taki, birleşmeden önceki bir yerli *epistatas* dışında)

⁴⁴⁹ Polybios, a.g.e., xxx.21.3, Berthold, a.g.e., s.88

⁴⁵⁰ Fraser ve Bean, a.g.e., s.92

⁴⁵¹ Fraser ve Bean, a.g.e., s.93, Berthold, a.g.e., s.87

gerçeğiyle desteklendiğinde hiç de küçük bir ihtimal olarak görünmemektedir. M.Ö. 200, Rhodos'un Karia'da bağımlı toprak ele geçirmesinden oldukça sonraki bir tarih. Dolayısıyla Rhodoslular'ın, daha önceden Seleukoslar tarafından kontrol edilen şehirlerin yönetimini kendi sistemlerine adapte etmiş olmaları olasılıklar dâhilinde.⁴⁵²

Rhodos Peraiası yönetiminin bu analizi, Rhodos kamu hayatının diğer açılarında var olan bir fenomeni açıkça gösteriyor; Rhodos, doğrudan Rhodos anayasasına ait olan elementlere (Peraia vatandaşlığı prensibi gibi) ek olarak, ya çağdaşı olan politik sistemlerden ya da benzer koşullar altında gelişmiş başka sistemlerden uygun olanları adapte ederek yeni prensipler de edinmiştir. Tıpkı Rhodos devletindeki fonksiyonlarını muhtemelen Helenistik dünyanın hem askeri hem sivil organizasyonundan bir şeyler alan, *strategoi*, *hegemones* ve *epistatai* hiyerarşisinde olduğu gibi.⁴⁵³

⁴⁵² Fraser ve Bean, **a.e.**

⁴⁵³ Fraser ve Bean, **a.e.**, s.94

BEŞİNCİ BÖLÜM

RHODOS'UN KARIA POLİTİK

YAPISINDAKİ YERİ ve ETKİLERİ

Karia'nın - özellikle de güneybatı Karia'nın - politik yapısı belirsizliğini korumaya devam ederken, Rhodos'un bu yapı içerisindeki yeri ve yarattığı etkileri ortaya koyabilmek oldukça zor. Bu sebeple ilk olarak Rhodos'un Karia'da Peraia'sı dışında kalan bölgede kurduğu ilişkileri ve yarattığı etki alanını, bölgedeki politik yapıyı ve bu yapı içerisinde yer alan diğer aktörleri ortaya koyduktan sonra bir analiz yapmanın daha doğru olacağını düşünüyoruz.

5.1. Rhodos'un Peraia Dışındaki Etki Alanı ve İlişki

Biçimleri

M.Ö. III. yüzyılda Helenistik krallıkların güç kazandığı Ege dünyasında, Rhodos kendisini özgür şehirlerin savunucusu olarak tanıtmaktaydı.¹ Antiokhos'la yapılan savaştan sonra, Roma'da yapılan görüşmelerde Bergama Kralı II. Eumenes, Romalılar'ı, Yunan şehirlerinin özgürlüğünün savunucusu olduğunu iddia eden Rhodos'a karşı uyarmış; bu özgürlüklerin sadece Rhodos'un hâkimiyet bölgesini genişletmesinin bir bahanesi olduğunu ve özgürlüğünü Rhodos'a borçlu hisseden şehirlerin onun için her şeyi yapacaklarını söylemişti.² Zaman Eumenes'in haklı olduğunu gösterdi. Gerçekten de Grek özgürlüğünü destekleme politikası, Rhodos'un Karia'daki çıkarlarına uzun yıllar hizmet etti ve bütün diğer devletler gibi Rhodos da işleyen bu politikayı uygulamaktan vazgeçmedi.³

Aslında Rhodos, Grek şehirlerinin özgürlüğünü savunmaya dair girişimlere Eumenes'in Roma'yı uyardığı Apameia Antlaşması'ndan önceki dönemlerde başlamıştı. Buna dair ilk bulgu; bir Karia şehri olan Iasos'la yapılmış bir anlaşmadır.

¹ Polybios, **a.g.e.**, iv,56,1-4

² Polybios, **a.g.e.**, xxi,19.3-10; Livius, **a.g.e.**, xxxvii,53,1-28

³ Reger, **a.g.e.**, s.93. Çok daha farklı bir yol izlemeye de yetkin oldukları, Likya'daki aktivitelerinden oldukça iyi anlaşılabilir.

Daha önce bahsettiğimiz gibi, M.Ö. 227’de Antigonos Doson Karia’nın, Iasos’un da içinde olduğu bazı bölgelerini ele geçirmişti. Bu dönemlerde Makedonlar’ın hizmetine girmiş olan Olympikhos, Alinda’daki yerini korumuş ve diğer Karia şehirlerinin topraklarına da birlikler yerleştirmişti. Sonraki yıllarda Philippos’un Iasos’taki gücü azaldığında, şehrin yakınlarında birliği olan Olympikhos ve emrindeki Podilos şehrin özgürlüğünü doğrudan tehdit eder hale gelmişler;⁴ Iasoslular da daha önceden de kendilerine yardım etmiş olan Rhodos’a başvurmuşlardır. Bunun üzerine Rhodos, Iasos’u destekleyerek Olympikhos’a karşı çıkmış; Philippos’un önceki emirlerini uygulayarak Iasos’un özgürlük ve otonomisini garantilemesini talep etmiştir. Daha geç dönemli bir yazıttan da öğreniyoruz ki, Rhodoslular Iasos’la ilişkilerini resmi bir müttefiklik, bir *symmakhia* yoluyla güçlendirmişlerdir.⁵ Rhodos’un Iasos’a yardım etmesindeki sebebi tahmin etmek güç değil. Yayılmacı bir politika izleyen Olympikhos, Rhodos toprakları için doğrudan bir tehlike oluştuyordu; özellikle de Alinda’ya sınır olan Stratonikeia toprakları için. Ayrıca Rhodos Antigonidler’in Karia’yı tamamen kontrol etmelerini de engellemek istemişti.⁶ Görüldüğü gibi Rhodos, Apameia Anlaşması öncesindeki dönemden başlamak üzere, kendi çıkarları doğrultusunda özgür şehirlerin bağımsızlığını korumak için elinden geleni yapmaktaydı.

Aslında Iasos’la yapılan bu anlaşmadan daha erken dönemli bir başka anlaşma olması ihtimali var. Reger, Keramos’tan çıkan bir yazıtı dayaranarak, Rhodos’un özgür bir Karia şehriyle yaptığı ilk anlaşmanın tarihinin belki de M. Ö. III. yüzyılın sonlarına kadar gidebileceğini önermiştir.⁷ Bu yazıt; biten bir *sympoliteia* (politik birlik) nın ardından şehrin içine düştüğü büyük korku ve güvensizlik ortamını Rhodos’la müttefiklik görüşmeleri yürüterek sona erdirmiş, vatandaşlar ve şehirde yaşayanlar için güvenliğin tahsis edilmesini sağlamış bir Keramoslu’nun onuruna düzenlenmiştir. Her ne kadar yazıtın tarihine ve anlamına

⁴ A. Meadows, ‘Four Rhodian decrees: Rhodes, Iassos and Philip V’, **Chiron** 26, 1996, s.251-266

⁵ Blümel, **Blümel, Die Inschriften von Iasos**, Teil I-II, IK 28, Bonn, 1985, no:150 ve no:76; Reger, **a.g.e.**, s.86

⁶ Reger, **a.e.**

⁷ Ender Varinlioğlu, ‘**Die Inschriften von Keramos**’, Bonn: Habelt, **1986**, no. 6, satır 17-18; Reger, **a.e.**, s.85

dair farklı teoriler mevcutsa da⁸ Reger, Stratonikeia ile yapıldığını düşündüğü bu “tahmini” *sympoliteianın* geç III. yüzyılda gerçekleşmiş olabileceğini düşünmektedir. Bu durumda şöyle bir resim çizilebilir: Stratonikeia ile bir *sympoliteia* içinde olan Keramos, Stratonikeia’nın Rhodos’a verilmesinden endişe duymuş (bu *sympoliteia* ile muhtemelen Keramos’un özgürlüğü sona ermeyecekse de müttefiği başka bir devlete verilen Keramos’un statüsüne dair ciddi sorular oluşmuştur) ve Stratonikeia ile olan *sympoliteiayı* bozup Rhodos’la acil bir müttefiklik arayışına girerek güvenliğini ve bağımsızlığını garanti altına almış olabilir. Rhodoslular da Keramikos Körfezi üzerinden Stratonikeia ile bağlantıyı sağlayabilmek için Keramos’la sıkı bağlar içinde olmaktan mutlu olmuş olmalıdırlar. Eğer bu önerme doğruysa Keramos’la yapılan bu anlaşma, Rhodos’un bağımsız bir Karia şehiriyle yaptığı ilk değilse bile en erken örneklerden biri olmalıdır. Aynı zamanda, Rhodos’un üçüncü yüzyılın geri kalanında çıkarlarını savunmak için aldıkları tavrın altyapısını da oluşturmuş olabilir.

M.Ö.189’da Apameia Antlaşması’nın imzalanmasıyla Batı Anadolu’da yeni bir dönem başlamıştı. Menderes’in güneyindeki Karia Rhodos hâkimiyetine verilirken bazı özgür ve bağımsız şehirlerin bu hediyein dışında kaldığından bahsetmiştik. Bunlardan kıyıda yer alanlar: Priene, Miletos, Herakleia Latmos, Iasos, Bargylia (muhtemelen), Myndos, Halikarnassos; içeride ise Alabanda, Euromos (muhtemelen) ve Mylasa idi. Zaman içerisinde yaşananlar gösteriyor ki, Bergama Kralı II. Eumenes’in Rhodos ile ilgili olarak söyledikleri gerçek oldu ve Karia’nın bu kıyı şehirleri özgürlüklerini Rhodos’un desteğiyle elde ettiklerini düşünerek Rhodos’un etkisi altına girdiler.⁹

Apameia Antlaşması’nın imzalanmasından sonra ortaya çıkan yeni durum Karia’nın özgür şehirleri için endişe verici bir ortam yaratmıştı. Alabanda,

⁸ E.L.Hicks yazıtı M.Ö. 168’e tarihlendirmiş ve yazıtta anlatılan problemin demokratlar ve oligarklar arasında çıkan çatışmadan kaynaklandığını açıklamıştır. E.L.Hicks, ‘**The Collection of Ancient Greek Inscriptions in the British Museum, Part III**’, 1890, s.116. L.Robert ise Hicks’in tarihlemesine katılarak Keramos’un *sympoliteiasının* çökmesine odaklanmış, Keramos’un adı bilinmeyen ortağının Stratonikeia olabileceğini ve şehrin güvenlik sıkıntısının da bu anlaşmanın son bulmasından kaynaklandığını önermiştir. L. Robert, **Villes d’Asie Mineure**, 2nd. Ed., Paris, 1962, s.60-1. Reger ise bu yazıt için M.Ö. 168 tarihinin hatalı olabileceğini düşünmekte ve M.Ö. geç III. yüzyıla ait olabileceğini düşünmektedir. Reger, **a.e.**, s.84-85.

⁹ Bresson, ‘**Les intérêts rhodiens en Carie l’époque hellénistique jusqu’en 167 a.C.**’, madde:27

Senato'dan özgür bir şehir olduğunu belirten bir kararname çıkartmayı başarmıştı.¹⁰ Bunun yanında statülerinin ne olacağı konusunda endişeleri olan başka kentler de bulunmaktaydı. Örneğin, Doğu Karia'da Salbake Dağları üzerindeki Apollonia'nın vatandaşları elçileri Pamphilos'u, şehirlerinin statüsünü netleştirmek üzere Romalılar'la görüşmesi için Apameia'ya göndermişler, Romalılar da onu Rhodos'a yönlendirmişler ve Pamphilos bu görüşme sonunda imtiyazlı bir anlaşma elde edebilmişti. Amyzon da aynı şekilde, Romalılar'ın ulaşmasından sonra Rhodos'a bir elçi göndermişti. Detaylara dair bilginiz olmasa da, Amyzon'un da yeni Rhodos hâkimiyeti altındaki statüsünü netleştirme ya da iyileştirme arayışı içerisinde olduğu anlaşılmaktadır.¹¹ Panamara da bu kapsamda iki kez Rhodos'a elçi göndermiştir.¹² Çeşitli dökümanlar, bu dönemde de Rhodos'un özgür şehirlerin koruyucusu ve bölgenin hâmisî olma politikasını devam ettirdiğini göstermektedir. Bu duruma ilk örnek; özgür şehirler Miletos ve Herakleia'nın, sınırlarında yer alan dağlardaki bölgeye dair bir savaşa girişmeleri ve kısa süre sonra bir müttefiklik anlaşmasıyla Rhodos etkisi altına girmeleridir. Bu savaşın, 189/8'deki Apameia Antlaşması'ndan hemen sonra başladığını düşünebiliriz.¹³ Savaş sonunda imzalanan anlaşma metninde, iki milletin de "en büyük müttefikleri Rhodos'un çıkarlarına karşı hareket etmeme" kararı aldıkları görülmektedir. Bu kısıtlayıcı cümleler, bu dönemde Rhodos'un hatırı sayılır bir politik otoritesi olduğunu göstermektedir.¹⁴

Kısa süre sonra bu kez Miletos (Herakleia ile müttefik) ve Meander üzerindeki Magnesia (Priene ile birleşmiş) arasında, Rhodos'un arabulucuğuyla sona erdirilen bir diğer savaşın başladığını görmekteyiz.¹⁵ M.Ö.180'de gerçekleşen barışın sağlanmasında en önemli rolü oynayan yine Rhodos olmuştur; barışı sağlamakla sorumlu elçiler gönderen 14 ülkeden birincisi, mahkum değişimini yapan ve en son olarak da anlaşma metninin saklanmasıyla sorumlu olan kent olarak.¹⁶ Son örnek olarak da; Rhodos'un Samos ve Priene arasında, tartışmalı bir toprak olan Mykale

¹⁰ L. Robert, **BCH, Supplément I**, 1973, s. 453-66: B 68

¹¹ Gabrielsen, 'The Naval Aristocracy of Hellenistic Rhodes', s.52 ve Reger, **a.g.e.**, s.89

¹² Bresson, 'Recueil des inscriptions de la Pérée rhodienne: (Pérée intégrée)', s.114-5

¹³ Reger, **a.g.e.**, s. 89; Delphinion, no. 150, I.35-36

¹⁴ I Milet 150, 35; Robert 1978, 509-10: B 69; Bresson, 'Les intérêts rhodiens en Carie l'époque hellénistique jusqu'en 167 a.C.', madde 27.

¹⁵ IMilet, 148; Reger, **a.e.**, s.89

¹⁶ Delphinion, no: 148; Bresson, **a.e.**, m.28

Dağı civarındaki Karion Kalesi etrafındaki alan hakkında yaptığı arabuluculuk verilebilir.¹⁷ Rhodos dialektindeki bu detaylı döküman, Rhodos Devleti'nin olaya büyük oranda dâhil olduğunu göstermektedir.¹⁸

Bu şehirler arasındaki savaşların Apameia Barışı'ndan sonra elde edilen özgürlükler sonucunda çıktığını düşünmek mantıklı. Bununla birlikte bu savaşlar, Rhodos'un Karia'da uyguladığı otorite mekanizmalarına ışık tutmaları açısından da oldukça önemli. Görülüyor ki Rhodoslular; Stratonikeia'da ve Roma tarafından kendilerine verilen içerilerdeki Karia topraklarında doğrudan, batı kıyısındaki özgür şehirlerde dolaylı olmak üzere ikili bir kontrol sistemi uyguladılar. İç kısımlarda, Stratonikeia ve Peraia için kurduklarına benzeyen bir yönetim modeli geliştirmişlerken, özgür Karia şehirleri ile ilişkilerini, onların otonomi ve özgürlüklerini tanıyan anlaşmalar ya da daha az resmi düzenlemelerle tanzim etmekteydiler.¹⁹ Aslında bu özgür şehirler hiçbir şekilde doğrudan Rhodos'a bağlı değillerdi. Ancak Rhodos bu şehirlerin resmi biçimde üstü olarak tanınmasa da fiili durumda öyleydi. Miletos ve Herakleia'nın savaşa girmekte özgür hissetmiş olmaları, bu özgürlüğün gerçek bir Grek özgürlüğü olduğunu göstermektedir. Rhodoslular'ın da Atina, Megalopolis ve Patrai'ye kadar uzak mesafelerden arabulucular toplama zahmetine girişerek arabulucuk etmelerinden, onların da bu özgürlüğü ciddiye aldıkları anlaşılmaktadır. Bu özgür şehirler pek çok sebeple, savaş yapmak için dâhi, kendi aralarında müttefiklikler düzenleyebilirlerdi. Ama açık ki, Rhodos sömürgeci bir güç gibi davranmakta ve etki alanındaki bu şehirler arasında barışın sağlandığından emin olmaktaydı.²⁰ Bu durumda şöyle söylenebilir: Rhodos resmi olarak kendisine tâbi olmayan Yunan şehirleriyle olan ilişkisinde, bir zamanlar Karia'nın hükümdarı olan Seleukid hanedanı tarafından geliştirilen hükümdarlık ve işbirliğinin genel geleneklerini devam ettirdi.²¹

¹⁷ I. Priene no: 37

¹⁸ Bu döküman geleneksel olarak M.Ö. 197-190'a tarihleniyordu ancak Rhodos'un dahil olmasının mana kazanacağı bir çerçeve içinde tekrar gözden geçirildiğinde, bu arabuluculuğun M.Ö. 188 civarında, yani Apameia Antlaşması'ndan hemen sonra gerçekleştiği söylenebilir. Bresson, **a.e.**, m. 28.

¹⁹ Reger, **a.g.e.**, s.89

²⁰ Bresson, **a.e.**, s.29

²¹ Fraser ve Bean, **a.g.e.**, s.109

Rhodoslular'ın Karia'da böylesine iyi ilişkiler geliştirmelerinin çeşitli sebepleri vardı. İlk olarak, Apameia Barışı'ndan sonra özgür şehirler Roma'nın koruması altındaydılar.²² Rhodos bu şehirlerde bir küskünlük yaratmak ve onları, kendilerine bu özgürlüğü garantilemiş olan güce yönlendirmek istemezdi. İkinci olarak, Rhodos ve Karia'nın birlikte yaşamaya dair uzun bir deneyimi vardı. Yukarıda da belirttiğimiz gibi Rhodoslular M.Ö. III. yüzyılda, Iasos'a ve muhtemelen Keramos'a eşit ve özgür şehirler olarak mütteliklikler vermiş ve gerektiğinde korumak için müdahalede bulunmuşlardı. Eumenes'in de belirttiği gibi Rhodoslular, özgür şehirlerin koruyucusu olarak algılanmaktaydı ve bu şöhret onlara küçük ortaklarının duyarlılıklarına dikkat ederek, başarılı bir şekilde otoritelerini kullanma şansı verdi. Üçüncüsü; Rhodoslular M.Ö.188'den itibaren Likya'daki direnişle meşguldüler. Roma'nın Likya'yı Rhodos'a verme şartları başından itibaren oldukça belirsizdi ve bu da yirmi yıllık bir savaşa sebep oldu. Paralı askerlere bağlı olmaları sebebiyle Rhodoslular, Karia ve Likya'da aynı anda devam eden savaşlardan kaçınmaktaydılar. Kısacası, Rhodos'un Karia'daki geleneksel ve görece hafif metodları uygulamaya devam etmek için oldukça geçerli sebepleri vardı.²³

Karia'da en azından M.Ö. 167'e kadar, Likya'daki Rhodos hâkimiyetini karartan savaşlar gibi savaşlar yaşandığına dair bir bulgu yok. Rhodos'un Karia'daki kontrolünün M.Ö.170'lerde (ya da erken 160'larda) sertleşmiş olması mümkün. Rhodos ilk kez, M.Ö.167'de, Mylasa ve Alabanda'nın Euromos'a karşı giriştikleri savaşta güç uyguladı.²⁴ Bu savaşın Kaunos isyanı devam ederken başlaması, Mylasa ve Alabanda'nın yerel bir meseleyi çözüme kavuşturmak için Rhodos'un başka problemlerle meşgul olmasından yararlanmış olabileceğini düşündürmektedir.²⁵ Kuzeydoğuda Mylasa ve Alabanda'nın ve doğuda Kibyra tarafından desteklenen Kaunos'un öncülük ettiği isyan (yani özgür şehirler tarafından kurulan bir koalisyon), Karia'daki Rhodos hâkimiyetinin çok da iyi kabul edilmediğini

²² Alabanda M.Ö. 188'de Tanrıça Roma'nın bir kültüne sahipti. Bu kült açıkça gösteriyor ki, Alabanda özgür bir şehir olarak Romalılar'dan memnundu. Benzer bir durum diğer şehirlerde de varolabilirdi.. Reger, **a.g.e.**, s.90.

²³ Reger, **a.g.e.**

²⁴ Reger, **a.g.e.**, s.93. Rhodos'un 167'de Euromos'a yardım göndermek zorunda kalması, buraya ya hiç ya da yeterince asker yerleştirilmediğini gösterir. Livius, **a.g.e.**, xlv.25; Polybius, **a.g.e.**, xxx.5.15

²⁵ Reger, **a.g.e.**, s.90

göstermektedir. Bu kabullenmeyişin altında, belki de Mylasa'nın Euromos'u ele geçirmeye çalışmasının gösterdiği gibi, Rhodos'un bölgedeki yerli güçlerin yayılma arzularına engel teşkil etmesi yatmaktadır.²⁶ Ne var ki bu isyanların, kuzeyde Orthosia'da gerçekleştirilen savaşıla hızlıca bastırılması Karia'daki gerçek güç dengesini göstermiştir: Roma dâhil olmadan, Karia doğrudan ya da dolaylı olarak Rhodos'un hâkimiyeti altında kalacaktı. Rhodos karşıtı isyanın bastırılmasından sonra, Kaunos'tan sürgün edilenlerden oluşan ve hatta bildiğimiz kadarıyla isyana katılmamış olan Stranokiea'dan gelenlerin de katıldığı elçiler, M.Ö.167'de Senato'da Rhodos'tan şikâyetçi olmuşlardı.²⁷ Polybios, Kariyalılar'ın Rhodos hâkimiyetinin sona ermesinden sonraki (muhtemelen M.Ö.167/6 kastedilerek) sevincini, zincirlerinden kurtulan kölelerin sevinçlerine benzetir.²⁸ Amyzon'dan gelen bir *stephanaphoroi* listesi ise "Kariyalılar'ın özgürleştiği zamandan itibaren" diye başlar ve J.ve L. Robert bunu bir "zafer ve rahatlama çılgılığı" olarak yorumlamışlardır.²⁹ Bütün bunlar Karia'nın genel olarak hoşnutsuz olduğunun işaretleri olabilir.

Diğer taraftan, Karia'daki şehirlerden bazılarının, özgürlüklerini elde ettikten sonra Rhodos hâkimiyetindeki zamanlarını arar olduklarını bilmekteyiz. Zayıf şehirler, Rhodos desteği olmadan, ya Karia dağlarındaki savaşçı kabilelere kolay bir av olmak ya da daha güçlü ve zengin komşularına tâbi olmak zorundaydılar.³⁰ Örnek olarak; Kalyndalılar, M.Ö. 164'de Kaunos'a karşı isyan ettiklerinde ve Knidos'tan hali hazırda hızlı bir askeri yardım almışken, "kendilerini ve şehirlerini onların eline teslim etmeyi" önererek, uzun dönemli koruma için Rhodos'a başvurdular.³¹ Rhodoslular da bu isteğe, Kalynda'nın kuşatmasının kaldırılması için bu şehre bir birlik göndererek karşılık verdiler. Aynı zamanda Roma'ya da bir elçi gönderdiler ve Senato'dan, şehri, muhtemelen bir müttefik olarak ele geçirmelerini onaylamasını istediler. Roma Senatosu, diğer kayıplarına

²⁶ Polybios, **a.g.e.**, xxx, 5,11-15; Livius, **a.g.e.**, xlv,25,11-13; Strabon, **a.g.e.**, xiv,2,3

²⁷ Polybius, **a.g.e.**, xxx, 21, 1

²⁸ Polybius, **a.g.e.**, xxx,24; Fraser ve Bean, **a.g.e.**, s.122

²⁹ J.Robert ve L. Robert, **Fouilles d'Amyzon en Carie: Exploration, histoire, monnaies, et inscriptions I**, Diffusion De Boccard, Paris, 1983, s.244-46, no. 51 ve s. 250; Reger, **a.g.e.**, s.85

³⁰ Roztovtzeff, **a.g.e.**, s.774-775.

³¹ Berthold, **a.g.e.**, s.220

karşılık olarak Rhodos'un Kalynda'yı almasını onayladı. Rhodoslular ayrıca Roma'ya gönderdikleri bu elçi ile Karia'da özgürleştirilen yerlerdeki özel mülklerini tekrar alabilmek için de izin istemişlerdi.³² Ve öyle görünüyor ki Senato, Kalynda'nın tekrar alınmasıyla birlikte bu isteği de uygun görmüştü.

Bir diğer örnek, tartışmalı bir yazıtın geleneksel yorumlamasıyla Keramos'tan verilebilir.³³ Yukarıda farklı bir tarihleme ve yorumundan bahsettiğimiz bu yazıt, geleneksel tarihlemesi ve yorumuyla değerlendirildiğinde³⁴; Keramos'un da M.Ö.167 - 133 yılları arasındaki bir tarihte Rhodos'a başvurarak müttefiklik istediğini ve bu sayede şehirde ve khorada yaşayan vatandaşlarının ve diğer sakinlerin güvenliğini sağladığını ortaya koyar. Keramos'un güvenliğini tehdit eden gücün kim olduğunu tam olarak bilmiyoruz. L. Robert baskının, Keramos'un bir dönem *sympoliteia* ile bağlı olduğu daha güçlü bir şehir olan Stratonikeia'dan geldiğini önermiştir.³⁵ Açık ki, bu dönemde Keramos politik olarak Rhodos'tan bağımsızdı ve Rhodos'un işbirliğine ihtiyaç duyması, Rhodos'un bölgedeki yüksek itibarının kanıtıdır.

Benzer bir durum, daha önce de bahsettiğimiz gibi aşağı yukarı aynı zamanlarda Mylasa ve Euromos'ta da yaşandı. M.Ö. geç II. yüzyılda, bu iki şehir arasında bir *sympoliteia* yapılmıştı. Bundan önce, anlaşıldığı kadarıyla Euromos, Latmos Herakleia'sı ile bir düşmanlık yaşamış ve daha güçlü olan Mylasa, Euromos'a koruma vermişti. Euromos'tan gelen başka bir yazıt ise, Euromos ve Mylasa arasındaki problemlerden ve Euromos'un (muhtemelen kendisi için bir tehlike haline gelen) komşusu Mylasa'ya karşı Roma ve Rhodos müttefikliği arayışına girmesinden bahsetmektedir.³⁶ Bir diğer örnek de şudur; M.Ö. 155/4'de, Kappadokia Kralı V. Ariarathes ve Pergamon'dan büyük baskı gören Priene, yardım için Rhodos'a başvurmuştur. Rhodoslular muhtemelen, Pydna'yı takip eden yıllarda aralarındaki ilişkinin değiştiği Pergamon'la karşı karşıya gelmemek için bu yardım

³² Polybios, **a.g.e.**, xxxi.4.1 - 5.5

³³ Varinlioğlu, **Die Inschriften von Keramos**, no. 6, satır 17-18

³⁴ Hicks, **a.g.e.**, s.114; Roztovtzeff, **a.e.**, s.775.

³⁵ L. Robert, **Villes d'Asie Mineure**, 2nd. Ed., Paris, 1962, s.60-1.

³⁶ Roztovtzeff, **a.g.e.**, s.775

isteğine cevap vermezken; bu talep, adanın bölgenin küçük devletleri arasındaki statüsünü açık şekilde ortaya koymaktadır.³⁷

Karia’da, özgürleşmeden sonra ortaya çıkan bütün bu rahatsız durumlarda Rhodos’a başvurulması, bölgede Rhodos’a hâlâ arabulucu ve güçsüzün destekçisi olarak bakıldığını göstermektedir.³⁸ Yakın zamana kadar Menderes’in güneyindeki bütün Karia’nın hâkimi olan bir gücün yardıma çağırılması, bu gücün popülerliğine ya da en azından Rhodos yönetiminin bölgedeki samimi kabulüne dair önemli bir kanıttır.³⁹

5.2. Khrysaorik Birliği ve Rhodos’un Karia Politik Yapısına Etkileri

Rhodos’un Karia’daki özgür şehirlerle ilişkisi bu şekildeyken, M.Ö. III. yüzyıldan itibaren Karia’da etkili olan önemli bir politik aktör Khrysaorik Federasyonu/Birliği idi. Khrysaorik Federasyonu, basit bir dini birlikten ziyade, çok sayıda Karia *poleis*’inden oluşan ve M.Ö. II. yüzyıldan itibaren Panamara’daki Zeus Khrysaorios etrafında merkezileşen bir federal devlettir.⁴⁰ Organizasyonun kült merkezi M.Ö. erken III. yüzyılda Zeus Labraundos’ken, daha sonra Stratonikeia yakınlarındaki Zeus Khrysaorios olmuştu. *Khrysaoreis* kararı içeren en eski doküman; Labraunda’da bulunmuş, Ptolemaios Philaldephephos’un 19. yılına (M.Ö.267) tarihlenen ve kralın *oikonomos*u (hazineci) Apollonios’u onurlandıran bir yazıttır.⁴¹ Bu da birliğin en azından, Ptolemaioslar tarafından desteklendikleri tarih olan M.Ö. 267’den beri aktif olduğunu gösterir.⁴² Şimdiye kadar, Khrysaorik Federasyonu’na üye 7 polis tespit edilmiştir: Mylasa (M.Ö. II. yüzyılın ilk yarısı), Alabanda-Antiokhia (M.Ö.180’den sonra), Alinda (M.Ö. I. yüzyıl), Thera (muhtemelen M.Ö.

³⁷ Polybios, **a.g.e.**, xxxiii.6.7; Berthold, **a.g.e.**, s.220

³⁸ Rostovtzeff, **a.e.**, s.775

³⁹ Fraser ve Bean, **a.g.e.**, s.111

⁴⁰ M.Çetin Şahin, ‘**The Political and Religious Structure in the Territory of Stratonikeia in Caria**’, Ankara, 1976, s.1-15.

⁴¹ J. Crampa, **Labraunda, Swedish Excavations and Researches**, III 1-2. Greek Inscriptions I-II, Lund, Stockholm, 1969-1972, no:43.

⁴² Gabrielsen, ‘**The Rhodian Peraea in the Third and second Centuries B.C.**’, s.157; Christina Williamson, ‘Indigenous sanctuaries and the formation of the Hellenistic polis in inland Karia’ TMA 36, 2006, s.40.

II. yüzyıl), Stratonikeia (M.Ö. 230'dan Augustus dönemine kadar), Amyzon ve Keramos.⁴³

Genellikle, Khrysaorik Birliği'nin Ptolemaioslar tarafından yaratılmış, Seleukidler'in de bölgeyi kontrol etmede kullandığı bir federal yapı olduğu düşünülmüştür.⁴⁴ Seleukidler'in yeni şehirleri Stratonikeia'yı Ptolemaik kaynaklı Mylasa ve Labraunda'ya karşı ve özellikle Kariyalı-Khrysaorik Birliği'nin merkezinin (Panamara'daki Zeus Khrysaorios Tapınağı) hemen dışına kurdukları düşünülmektedir.⁴⁵ Strabon'un anlattıkları dolayısıyla, bu organizasyonun politikten ziyade dini bir karakteri olduğu⁴⁶ ve her biri birer oy sahibi olan, *sympoliteia* (politik birlik) ile birleşmiş yerel köylerden oluştuğuna dair genel bir görüş hâkimdir. Ancak zamanla bu köyler (muhtemelen M.Ö. erken III. yüzyıldan itibaren) şehirler tarafından kendi içlerine dâhil edilmiş ve böylece şehirler, kontrol ettikleri oylarının (köylerinin) sayısının çokluğuna göre temsil edilir hale gelmişlerdir.⁴⁷ Ancak farklı bir yapılandırma önerilebilir.

Khrysaoreis kelimesi, her ne kadar bir etnik olarak kullanılsa da, ne tanımladığı bu büyük grubun gerçek etnik kimliğinden, ne bu grubun kendisine ait olduğunu iddia edebileceği bölgenin isminden, ne de bir şehir isminden gelir. Birliğin karakteri incelendiğinde Khrysaorik Birliği'nin, yapay olarak yaratılmış bir politik topluluk, muhtemelen bir *sympoliteia* yoluyla kurulmuş bir federal devlet olduğu anlaşılmaktadır. Bölgedeki eski ve yeni çok sayıda politik topluluk tarafından politik ve dini odak noktası olarak yaratılmış bu birliğin fonksiyonu; öncelikle hem içeride kendi yaşayanlarına, hem de Helenistik güçler ve Roma dâhil olmak üzere dışarıdaki güçlere; Karia'da birleşik, tek bir birlik kurdukları mesajını

⁴³ Gabrielsen, a.e., s.158-159

⁴⁴ Jeremy LaBuff , *Kings of Leagues of Karians*, presented at the Tombros Conference on Hellenistic Monarchies, 2015, PSU, s.2

⁴⁵ A. Laumonier, *Les cultes indigènes en Carie*, Paris, 1958, s.197

⁴⁶ Gabrielsen birliğin dini olduğu kadar politik aktivitelerinin de olduğunu düşünülmektedir. Gabrielsen, a.e., s.159

⁴⁷ Şahin, a.e., s.8-10, 17-24, 30. Genel olarak her köyün bir oyu olduğu varsayılır ama aslında kesin oranı bilmiyoruz. J. ve L. Robert, *Fouilles d'Amyzon en Carie: Exploration, histoire, monnaies, et inscriptions I*, s.223-24; Gabrielsen, a.g.e., s.161

vermekti.⁴⁸ Bu büyük politik topluluğa üye olanlar hem federal vatandaşlıktan hem de federasyonun üyelerinden biri olan *polis*in vatandaşlığından (kişisel isminin bir parçası olarak şehir etniğinin eklenmesiyle belirtilmiş şekilde) yani yerel vatandaşlıktan yararlandılar. Burada önemli nokta; Khrysaorik Birliği'ne üye şehirlerin üyelerinin dışarıda kendilerini nasıl tanıttıklarıdır. Bazı örneklerden yola çıkılarak; birinin kendini *Khrysaoreis* olarak tanımlamasının, birliğin, kişinin şehirden daha önde tuttuğu politik bir topluluk olduğunu gösterdiği düşünülmektedir.⁴⁹

Bütün vatandaşlar, ortak tanrılarına tapınmak, *koinonun* yıldönümlerini ve diğer festivalleri kutlamak ve yarışmalar düzenlemek için ortak tapınakta - önceleri Zeus Labraundos'ken, daha sonraları Stratonikeia yakınlarındaki Zeus Khrysaorios – toplanırlardı. Bütün bu aktiviteler muhtemelen *hieromnemes* denilen federal memurlar tarafından yönetilirdi. Tüm üye şehirler, *ethnosun* ortak kült aktivitelerini karşılamak için kullanıldığı düşünülen ortak bir fona düzenli olarak ve zamanında para katkısı yapmak zorundaydılar. Ana ve şimdiye kadar bilinen tek karar mekanizması federal meclis (*ekklesia*) idi.⁵⁰

Khrysaorik Birliği'nin, *polis*-tabanlı olduğu anlaşılmıştır. En erken dönemden (M.Ö. 267) Strabon'un dönemine kadar tüm ilgili yazıtlarda bütün üye topluluklar *poleistir*. Bu sebeple, Strabon'un *Khrysaoreis*'in köylerden oluştuğu ifadesi, genelde düşünüldüğü gibi *ethnosun* köylerden oluştuğu şeklinde anlaşılamaz. Öyle görünüyor ki, burada anlatılmak istenen, temsiliyet sisteminde köylerin temel birimler olduğuydu: her bir *polis*-üyenin oylama gücü, sahip olduğu *komai* (köy) sayısına dayanmaktaydı.

Öyle anlaşıyor ki Khrysaorik Birliği; her ne zaman kurulduysa, düşünüldüğü gibi ne bir Ptolemaik emperyal stratejisinin ürünüydü, ne de Karia'nın

⁴⁸ Vincent Gabrielsen, The Chrysaoreis of Caria, **Labraunda and Karia**. Proceedings of the international symposium commemorating sixty years of Swedish archaeological work in Labraunda. Lars Karlsson, Susanne Carlsson (ed.)The Royal Swedish Academy of Letters, History and Antiquities, Stockholm, November 20-21, 2008. Acta Universitatis Upsaliensis. Boreas, 32, Uppsala: Uppsala Universitet, 2011 s.342.

⁴⁹ Labuff, **a.e.**, s.7

⁵⁰ Gabrielsen, 'The Rhodian Peraea in the Third and second Centuries B.C.', s.158; Gabrielsen, 'The Chrysaoreis of Caria', s. 342

bazı şehirleri tarafından, Rhodos ve Pergamon gibi Helenistik güçlerin arzularıyla daha iyi başedebilmek için bir federal devlet kurma çabasıydı. Varlığı, Karia Birliği'nin bu dönemde hala varolmasına sebep olan duyguya benzer bir durumun kanıtı olmalıdır; Karia'daki belirli topluluklar tarafından paylaşılan dini ve etnik ortaklığı sürdürme ve yeniden üretme arzusu. Bu arzunun sebebinin Karia kimliğinde aramak doğru olacaktır belki de. Karia kimliği Karia içinde hâlâ önemli olmakla beraber; dışarıda, kuşkusuz barbarlıkla olan bağlantısı yüzünden, çok da yararlı bir kimlik değildi. Buna karşılık *Khrysaoreis* kimliğinin böyle olumsuz bir bağlantısı yoktu. Hatta Akdeniz mitolojisinden, Khrysaor/Bellerophon'dan gelen bir tanınmış figür duygusu yaratmaktaydı.⁵¹ Federasyon üyeliği, muhtelemelen üye *poleise* yeni bir etnik kimlik ve bütün *Khrysaoreis*'in hepsine federal vatandaşlık yaratılması gibi bazı avantajlar sunuyordu. Ancak birlik içerisinde çarpışan çıkarlar tek bir üye ve *ethnos*un geri kalanı arasında anlaşmazlık çıkmasına sebep olabiliyordu.⁵²

Pek çok federasyonun aksine dış politika (diplomasi ve savaş dâhil olmak üzere), Khrysaorik Federasyonu'nun aktivite alanının dışındaydı. Üye şehirler bireysel olarak bu alanlarda gayet aktif olmalarına rağmen, federasyon dış politika konusunda ortak kararlar almamıştır. Birlik, harici bağılıkları açısından, büyük güçlerin bölgede ya da bölgenin çeşitli parçalarındaki etkisine bağlı olarak bölünmüştü: M.Ö. 267'lerde *Khrysaoreis* ve Ptolemaioslar arasında yakın ilişkiler vardı; birlik üyelerinden Amyzon'un Seleukidler'e özel bir bağılılığı ve Alabanda'nın ise III. Antiokhos'la (Antiokhia olarak yeniden isimlendirilmesine sebep olan) özel bir ilişkisi vardı. Bütün bunların yanında, M.Ö. 276'da bir Seleukos yerleşimi olarak kurulmuş ve M.Ö. 240'tan M.Ö. 167'e kadar Rhodos hâkimiyeti altında kalmış olan Stratonikeia'nın, M.Ö. 230'da *Khrysaoreis* üyesi olduğunun neredeyse kesinleşmiş olduğu gerçeğini unutmamak gerekir. Bütün bunlar gösteriyor ki Khrysaorik Federasyonu, önemli bir dönem boyunca, iki önemli Helenistik devlet (Rhodos ve Seleukos İmparatorluğu) arasında kalmış bir organizasyondur. Bu durum, bu federasyonun, pek çok diğer federal devletin aksine, bölgesindeki önemli politik

⁵¹ Labuff, a.e., s.10

⁵² Mylasa örneğinde anlaşmazlık konusu Zeus Labraundos mabedi idi. M.Ö. III. yüzyılda V.Philippos'un Mylasa'ya yazdığı bir mektuptan (M.Ö. 220 civarları) *Khrysaoreis* ve Mylasa arasında Zeus Labraundos Tapınağı ile ilgili bir anlaşmazlık olduğunu anlıyoruz. Crampa, **Labraunda, Swedish Excavations and Researches, III 1-2**, no: 5, 31-41

olaylarda bağımsız olarak ortaya çıkmaması gerçeğini açıklayabilir. Muhtemelen, bu federal devleti oluşturan *poleisin*, dış politika konusunda bağımsız kararlar verme hakkını, federal hükümete vermek yerine kendilerinde saklı tutmuş olmalarının sebebi de aynı durumdur.⁵³

Khrysaorik Federasyonu'nda uygulanan temsil sistemi, Karia'daki politik yapıyı tümünden etkileyebilecek bazı eğilimlere sebep olmuştur. Üyeler, kontrolleri altındaki köy sayısını artırma yoluyla federasyondaki oylama güçlerini büyütme arzusu içine girmişlerdi. Bunu çeşitli şekillerde gerçekleştirmeye çalışmış olababilirlerdi:

1. Bir *polis* federasyon içinde başka *poleise* ait olan *komaiyi* kendi bölgesine dâhil etmeye hatta bütün bir *polisi* kendine bağlamaya çalışabilirdi.
2. Bir *polis*, federasyon dışındaki *komaiyi* (ya da başka bir *polisi*) kendi bölgesine absorbe etmeye çalışabilirdi.
3. İki ya da daha fazla üye tek bir politik topluluk olmak üzere birleşebilirlerdi.

Öyle görünüyor ki; Khrysaorik Federasyonu'nun temsiliyet sistemi Karia'da yaşanan pek çok değişimin itici gücü olmuştu. Karia şehirleri arasında anlaşmazlıkların çıkması, pek çok şehir tarafından hissedilen güçlü bir müttefik ihtiyacı (Rhodos gibi), 'Pisyeliler ve Pisyeliler ile birleşen Pladasalılar' gibi politik toplulukların oluşması ve Stratonikeia'nın diğer toplulukların aleyhine gittikçe artan büyümesi gibi durumları bu temsiliyet sisteminden kaynaklanmış durumlar olarak görebiliriz. Örneğin; Stratonikeia'nın sistematik büyümesinin arkasındaki ana sebebin, şehrin büyüdükçe Khrysaorik Federasyonu'ndaki gücünün artması olduğunu bilmekteyiz; daha çok *komaisi* oldukça, oy payı daha büyük oluyordu. Strabon, Keramos'u çok sayıdaki *komaisi* sebebiyle federal oyları domine eden bir şehre örnek göstermiştir⁵⁴. Keramos'un daha önce değindiğimiz bir kararnamesi⁵⁵, yaptığı elçilik aktiviteleri ile şehirdeki herkesin güvenliğini sağladığı için bir vatandaşı över.

⁵³ Gabrielsen, 'The Chrysaoreis of Caria', s.344-345

⁵⁴ Strabon, a.g.e., xiv.2.25.

⁵⁵ Varinlioğlu, 'Die Inschriften von Keramos', no. 6, satır 17-18.

Döküman özellikle, *sympoliteian*ın son bulmasıyla şehrin kendini içinde bulduğu korkulu politik durumu vurgular ve bu korkunun sonucunda Keramoslular Rhodos’la ittifak kurmak istemişlerdir. Eğer gerçekten önerildiği gibi, *sympoliteian*ın yapıldığı ismi anılmayan ortak Stratonikeia ise; bu durumda Keramos *sympoliteian*ın bitirilmesini, Stratonikeia’nın kendilerini ele geçirme planının işareti olarak görmüş ve bu sebeple Rhodos’la ittifak kurmak istemiş olabilir.⁵⁶

Khrysaorik Birliği içinde başka üyelerin de benzer genişlemeci eğilimler gösterdiğine dair bulgular vardır. Daha önce de belirttiğimiz gibi, M.Ö. 167’de Mylasa, Alinda’nın yardımıyla, Euromos’u ele geçirdi. Ancak kısa süre sonra, daha önceleri V. Philippos’un seferi sırasında da Euromoslular’ın çıkarlarını savunmuş olan Rhodoslular, Kibyratalılar’ın da yardımıyla istilacıları püskürttüler.⁵⁷ Yazıtlardan anlaşıldığı kadarıyla Euromos, Khalketor ve en azından bir başka *polis*i daha topraklarına katmıştı ve bu yüzden Mylasa için çekici hale gelmişti. Daha sonra Euromos ve Mylasa, anlaşıldığı kadarıyla aralarındaki bir *sympoliteian*ın bitmesinden sonra anlaşmazlığa düşmüşler ve anlaşmazlık ancak Rhodos’ta gerçekleştirilen bir mahkemeye sonlandırılmıştı.⁵⁸ Bu yayılmacı hareketlerin iç Karia’daki toplulukların statülerini nasıl etkilediğini Strabon’un ifadelerinden anlamaktayız. Strabon, onun döneminde bölgede bahsetmeye değen üç *poleis* Mylasa, Stratonikeia ve Alabanda olduğunu; diğerlerinin *peripoleis* yani bu üç önemli *polis*in ya da kıyıdaki *poleis*in (Amyzon, Herakleia, Euromos ve Khalketor) bağımlı toprakları olduğunu söyler.⁵⁹

Sonuç olarak görüyoruz ki; Menderes Nehri’nin güneyindeki bölgede yer alan bir organizasyon olan Khrysaorik Birliği, çok sayıda Kariyalı topluluğu

⁵⁶ I. Keramos 6, L.Robert ile beraber E.L. Hicksi takip ederek, Keramos ve Rhodos arasındaki ittifakı M.Ö. 168’den sonraya tarihlemişlerdi. Daha önce de bahsettiğimiz gibi Reger, Roberts’ın tanımlamasını doğru bulmuş fakat ittifakı Stratonikeia’nın Rhodos toprağı olduğu zamana (ona göre 240lar) tarihlemiştir. Dahası, Reger *sympoliteian*ın Keramos tarafından sonlandırıldığını ve Rhodos’la kurulan *symmachian*ın Keramos’un Rhodos’a karşı pozisyonunu güçlendirmek için bir çabası olduğunu düşünür. Reger, **a.g.e.**, s.84-85. Ancak, Keramos Rhodos’a yardım için gittiğinden, *sympoliteian*ın Stratonikeia tarafından bozulmuş olması ve Keramos’a tehdit oluşturan şehrin bu şehir olması daha olası görünmektedir. Gabrielsen, ‘**The Rhodian Peraea in the Third and second Centuries B.C.**’, s.168, not. 130

⁵⁷ Polybius, **a.g.e.**, xxx.5.11-15; Livius, **a.g.e.**, xlv.25.11-13

⁵⁸ Sonunda, M.Ö. 1.yüzyılda Mylasa, Chalketor’u Euromos’tan almayı başardı ve elindeki yerleşimlere (Labraunda, Olymos, Hydisos ve Hydai) ekledi. Gabrielsen, **a.e.**, s.168

⁵⁹ Strabon, **a.g.e.**, xiv.2.22; Gabrielsen, **a.e.**, s.170

birbirlerine ve dış güçlere bağlayan; geniş, sürekli değişen ve hiyerarşik bir yapıya sahip bir bağımlı ilişkiler ağı oluşturmuştu.

Elinde bulundurduğu toprakları ve kurduğu ortaklıklarıyla Karia politikasının bir diğer önemli aktörü olan Rhodos'un bu ağa üye şehirlerle kurduğu ilişkiler de çeşitli şekillerde olmuştur. Örneğin, Rhodos, bir iç meseleyi çözmek ve ayrıca topraklarına saldıran bir saldırganı püskürtmek için Panamara'ya (*Khrysaoris*'in daha sonra başka bir üye olan Stratonikeia tarafından ele geçirilen bir üyesi) bir *epistates* göndermişti. *Khrysaoris*'in tehdit edilen (muhtemelen Stratonikeia tarafından) bir üyesi olan Keramos'la yapılan *symmachia* da, bu birlikle kurulan bir diğer ilişki örneği olarak verilebilir.⁶⁰ Bir diğer örnek, daha önce de değindiğimiz bir konu olan, M.Ö. 167'de Euromos'u (ve *poleisini*), ikisi de *Khrysaoris* üyesi olan işgalci Mylasa ve Alabanda güçlerinden kurtarmak için bir askeri müdahalede bulunmuş olmasıdır. Rhodos'ta, Euromos ve Mylasa (daha sonra Khalketor'u Euromos'tan almayı başarmıştır) arasındaki ciddi bir anlaşmazlığı çözmek için bir mahkeme kurulması da Rhodos'un bu birlik içindeki üyelerle kurduğu ilişkinin son örneği olarak verilebilir. Görüldüğü gibi bu durumların çoğunda, sorunlar Khrysaorik Birliği içindeki *poleisin* yayılma çabalarından yükselmiş ve yine çoğu durumda da Rhodos bu problemlili durumlara, yasal olarak bir *symmachia* ya da bu yayılmacı hareketlerden zarar gören topluluklarla yapılmış bazı resmi anlaşmalar sebebiyle dâhil olmuştu. Rhodos'un, bu bahsedilenler yanında, Khrysaorik Birliği ile kurduğu en önemli bağ ise, birliğin üye *poleisinden* biri olan Stratonikeia'yı ele geçirmesidir. Bu şehri kendi topraklarına katan Rhodos, böylelikle birlik içinde doğrudan söz hakkı sahibi olmuştur. Muhtemelen Apameia Anlaşması'yla pek çoğu Khrysaorik Birliği olan toplulukları ele geçirdiğinde ise, kısa süre için de olsa, birlik içerisinde kontrolü iyice artmıştı.

M.Ö. II. yüzyılın ortalarında, Rhodos'un Apameia'da kazandığı toprakları ve Stratonikeia'yı kaybettiği dönemde, Stratonikeia *polisi* hem bölgede hem de Khrysaorik Birliği içinde önemli bir aktör haline gelmiştir. Bu dönemde Stratonikeia ve Rhodos arasında, bölgedeki toplulukları etki ya da hâkimiyet altına olmak

⁶⁰ Stratonikeia daha sonra M.Ö. 81'de Keramos'u ele geçirdi

konusunda bir rekabet olduğu anlaşılmaktadır. *Panamareis* (Panamaralılar) *Koinonu*, Kallipolis şehri ve *Laodikeis* (Laodikeialılar) *Koinonu* tarafından geçirilmiş üç kararname bize bu dönemde Stratonikeia, Rhodos ve Karia'daki topluluklar arasındaki ilişkilere dair önemli bilgiler vermektedir.⁶¹ Kuzeyde Stratonikeia ve güneyde Rhodos Peraiası'nın arasındaki bir *koinon* olan Panamara, M.Ö. II. yüzyılın ortalarında Stratonikeia'nın kontrolü altına girmişti.⁶² Panamara'daki Zeus Karios Tapınağı'nda yer alan bir stelde bulunan bu yazıtlar, Zeus Karios Tapınağı'nın rahiplerinden biri olan Stratonikealı Leon'u onurlandırmaktadırlar. Stratonikeia tarafından atanmış olan Leon, Zeus Karios'un büyümesi için çalışmış, adaklarını artırmaya ikna etmek için insanlara eski dönemlerde verilen bir korumayı yeniden vermiş ve Stratonikeialı olmayan toplulukları da kurban katılmaya davet ederek kültün prestijini yükseltmiştir. Ve rahipliğinin sonunda *Panamareis*, Kallipolis ve *Laodikeis* tarafından onurlandırılmıştır. Bu kararnameyi yayınlayan topluluklar - Rhodos hâkimiyeti altındaki Keramos Körfezi'ne yakın Kallipolis ve yazıtlardan Rhodos'a tâbi olduğunu düşündüğümüz Laodikeia - da anlaşılan burada bahsi geçen Stratonikeialı olmayan topluluklar arasında olmalıdırlar. Bu durumda şöyle bir resim çizilebilir: diğer komşu olduğu topluluklarla olduğu gibi Stratonikeia ile de ilişkileri bulunan otonom bir kutsal köy olan Panamara, muhtemelen M.Ö. III. yüzyılın sonunda, Stratonikeia'nın kontrolü altına girmişti. Bir zamanlar Rhodos'a tâbi olan Stratonikeia, Leon'un rahip olarak atandığı M.Ö. II. yüzyıl ortalarında artık bağımsızdı. Stratonikeialı olan ve Panamara'da görev yapan Rahip Leon, hâlâ Rhodos etkisi altındaki toplulukları Panamara'daki ritüellere katılmaya çağırarak, şehrinin politik değilse bile ekonomik amaçlarını geliştirmeye çalışmaktaydı. Her ne kadar çağrısında Stratonikeia'dan hiç bahsetmese de, Rhodos Peraiası'ndaki topluluklara yakınlık göstererek zekice bir yayılmacı hareket gerçekleştirdiği açıktır. Yazıt, ayrıca Leon'un bu çağrıyı, kendisini büyük tehlikeye atarak yaptığından bahseder ki bu da ancak rahibin Rhodos bölgesine sokularak bir ceza riskine

⁶¹ M.Ç. Şahin, Two new Hellenistic Decrees from Panamara, EA 25, 1995, 83-86 (SEG 45, 1556, 1557); Riet van Bremen, 'Leon, son of Chrysaor, and the religious identity of Stratonikeia in Caria. In: Colvin, S, (ed.) **The Greco-Roman East: Politics, Culture and Society**. (pp. 207-244). Cambridge University Press: Cambridge; s.209.

⁶² Adaklar gösteriyor ki M.Ö. II. yüzyılın ortalarında, rahiplik Stratonikeia tarafından atanmakta ve Panamara'daki Zeus Karios, Hekate ile birlikte şehri temsil etmekteydi. Williamson, a.e., s.41

girmesiyle mantıklı olurdu.⁶³ Öyle görünüyor ki, Stratonikeia, Rhodos'tan bağımsızlığını kazandıktan sonra, bu tapınağı kullanarak bu bölgedeki toplulukları birbirine bağlamak ve Rhodos'un elinde olan bir bölgede bir koridor oluşturmak istiyordu. Bu yayılcı hareket, nihayetinde tapınağın ya da Stratonikeia'nın Keramikos Körfezi ve Ege'ye erişimini sağlayabilirdi. Biliyoruz ki, sonunda bu bölgenin bir kısmı gerçekten de Stratonikeia'nın eline geçmiştir.

Sonuç olarak görülüyor ki; Rhodos, Karia'nın, Peraia ile doğrudan kontrol ettiği topraklar dışında kalan bu bölgesiyle farklı yöntemlerle ilişki kurmuştur. Karia'nın bu kısmında gerek özgür şehirlerle çeşitli anlaşmalar ve ortaklıklar kurup, başka güçlerin ellerine geçmelerini engelleyerek ve kendi etki alanı içerisinde tutarak; gerekse var olan federasyonlara üye toplulukları ele geçirerek ya da kendi tarafına çekerek kontrol sağlamaya çalışmıştır. Rhodos gibi ticaret ve diplomasi odaklı bir devlete oldukça uygun olan bu politika, sürekli değişimin yaşandığı bu bölgede Rhodos'un uzun yıllar varolmasını sağlamış, özellikle M.Ö. geç III. yüzyıl ve II. yüzyıl başlarında, Stratonikeia'yı elinde tutması ve Apameia Anlaşması'yla Khrysaorik Federasyonu üyesi toplulukların çoğuna hükmetmesi dolayısıyla Khrysaorik Federasyonu'nda da önemli bir yer edinmesini sağlamıştır. Ancak daha sonraki dönemde, Stratonikeia bağımsızlığını kazandıktan sonra, bölgedeki özgür topluluklar ve şehirlerin kontrolü için bir rekabet yaşadıkları ve Stratonikeia'nın bu rekabette bir adım öne geçtiği görülmektedir.

⁶³ Williamson, **a.e.**, s.42

ALTINCI BÖLÜM

RHODOS'UN KARIA KÜLTÜREL YAPISINDAKİ ETKİLERİ

Rhodos'un Karia'daki uzun soluklu varlığının, hem Rhodos Peraiası, hem de Rhodos'un kontrolü dışındaki alanların kültürel yapısında bazı değişikliklere sebep olduğu açıktır.

Loryma Yarımadası M.Ö. IV. yüzyıl gibi erken bir dönemde Rhodos Devleti'ne katılmış olsa da, burada yapılan çalışmalar bölgenin geleneklerinin akültürasyonla tamamen kaybolmadığını ortaya koymuştur. Anakaradaki bu yerleşimler; merkeze uzak olmanın sağladığı avantaj ve diğer komşu kültürlerle daha yakın ilişki içerisinde olmaları sebebiyle eski geleneklerini uzun yıllar devam ettirdiler. Öyle görünüyor ki, Rhodos vatandaşlığı statüsüne geçen Khersonesoslular bu yeni duruma oldukça çabuk adapte olmuşlar, sıklıkla Rhodosla ilişkilendirilen isimler seçmiş ve yazıtlarda adlarını Rhodoslular'ın yaptığı gibi demotikonlarıyla birlikte kullanmışlarsa da¹ kendi geleneklerinden de tamamen vazgeçmemişlerdir.² Anlaşılan, Rhodos vatandaşlığı edinmiş olan Khersonesoslular kendilerini eşit olarak hem Kariyalı hem de Rhodoslu olarak görmekteydiler.³ Bununla birlikte, Rhodoslular, Loryma Yarımadası ve güneybatı Karia'nın geri kalan topraklarında bazı etkiler oluşturmayı ve değişimler yaratmayı başardılar. Bu değişim ve etkileri, Birleşik - Tâbi Peraia ya da Rhodos toprağı - özgür topluluk ayırımı yapmadan, sosyal hayat ve dini yapı olarak iki bölümde incelemenin daha faydalı olacağı kanaatindeyiz.

¹ Held, 'Neue und Rediverte Inschriften aus Loryma und der Karischen Chersones', s.70 no.15, s.75. no.21; Held, 'Die Karer und die Rhodische Peraia', s.122

² Rhodon tarafından dikilen Rodokrat'ın mezarındaki yazıtta olduğu gibi. Mezar kaidesi basamaklı olup, Rhodoslu değil, yerel Karia tipindedir. Held, 'Die Karer und die Rhodische Peraia', s.122

³ Held, a.e.

6.1. Rhodos'un Sosyal Hayata Etkisi

Rhodos'un güney-batı Anadolu kıyılarındaki siyasi ağırlığı, her iki bölge arasındaki sosyal ve kültürel ilişkileri ve etkileşimi de beraberinde getirmiştir. Her ne kadar bu tür ilişkilere yönelik kanıt ve bilgi çok değilse de, eldeki veriler, yaşamın önemli parçaları olan bazı kurumların Rhodos yönetimi aracılığıyla Karia'ya sızdığını göstermektedir. Bir başka deyişle, siyasi ilişkilerin sosyo-kültürel alanda bir yaklaşma ve benzeşmeye zemin yarattığına kuşku yoktur.

Rhodos'un Karia'daki sosyal kurumlar üzerindeki etkisi pek çok örnekle karşımıza çıkar. Bunlardan biri, merkezi Karia'dan, Stratonikea'nın kuzey doğusundaki Hyllarima'dan gelen ve muhtemelen M.Ö. II. yüzyılın ikinci yarısına tarihlenmiş, “*koinon ton eranistan*”a ait bir adağı içeren yazıttır. *Eranistai Koinonu*⁴ Rhodoslu idi ve Rhodos'ta oldukça sık görünmelerine rağmen, ada ve ada toprağının dışında sadece Atina'da görülmüşlerdir. O yüzden, Hyllarima'daki *Eranistai*'nin başlangıcının Karia'daki Rhodos egemenliği dönemine dayandığından çok az şüphe edilebilir.⁵ Yine aynı şekilde Kallipolis'te bir yazıtta, Rhodoslu *Eranoi Koinonuna* özel bir isim olan bir *Haliastai* özel *koinonunun* varlığı⁶ da bu topluluğun da Rhodos'la kültürel ve dini kontakları olduğunu göstermektedir.⁷ Rhodos, Karia'nın topluluklarına Rhodos hayatının önemli bir bölümünü oluşturan bu kurumları tanıtarak, egemen şehirin hayatıyla bu topraklarda yaşayanlarını kaynaştırmıştır.⁸

Bütün bunların yanında Karia'daki bazı topluluklarda, çok daha geç tarihlere kadar, Rhodos benzeri kurum ve uygulamaların görülmesi de Rhodos'un bölgede yarattığı etkiyi göstermektedir. Örneğin; Stratonikeia'da M.Ö. I. yüzyılda yarı dönemli meclis olması, Rhodos kurumlarının adapte edilmiş olmasını yansıtır. Yarı dönemli meclisin (*boulai*) başka yerlerde de kullanıldığını gösteren

⁴ Burada kullanılan *koinon* kelimesi, Karia'daki sıklıkla kullanılan ve bir birliği ya da topluluğu ifade eden *koinon*dan farklı olarak özel bir derneği ifade etmektedir.

⁵ Fraser ve Bean, **a.g.e.**, s.130

⁶ Blümel IRP no. 571

⁷ *Haliastainin* görülmesi, Blümel IRP'nin editörlerini Gelibolu'nun Birleşik Peraia'nın içinde yer aldığını düşünmeye itti. No: 571. Bean ve Cook, ‘**The Carian Coast III**’, s.77-78; Gabrielsen, **a.g.e.**, s.140

⁸ Fraser ve Bean, **a.e**

⁹ Fraser ve Bean, **a.e.**, s.128; Gabrielsen, **a.g.e.**, s.173

bulgular var olması sebebiyle¹⁰, Stratonikea'daki yarıyıllık takvimin kesin olarak Rhodos çıkışlı olduğunu iddia edemesek de, Rhodos'un Stratonikea üzerinde yarattığı tesir göz önüne alındığında, bu kesinlikle mümkündür.¹¹

Başka bir muhtemel etkinin izi, belki “*o sympas demos*” teriminin Stratonikea'da kullanımında bulunabilir. Bu terim özellikle Rhodos'ta kullanılmakla beraber başka yerlerde de kullanıldığından (Mylasa'da, Kos'ta) bu konuda da kesin bir ifade kullanılamaz.¹² Ya da M.Ö. 325'te, Lindos'ta *Poteidan Hippios* rahipliğinin yeni bir uygulamayla bir yıllık seçilmiş memurluğa dönüşmesiyle neredeyse aynı zamanda *Thyssanountioi*'nin Asklepios rahiplerini sadece bir sene için seçmeye başlaması da Peraia ve ada arasındaki ilişkinin göstergesi olabilir.¹³

Fraser ve Bean'e göre, Rhodos ve ona tâbi olan topluluklar arasındaki ilişkinin sosyal boyutuna dair en önemli bulgu; Muğla'dan çıkan ve *ephibarkhisas kai gimnasiarkhisas* olarak “Hermes ve Herakles'e ve *Tarmianoï Koinonu*”na hizmet etmiş olan bir Rhodoslu, Leon oğlu Nikolaos tarafından adanmış bir yazıttır.¹⁴ Fraser ve Bean'e göre, *Tarmiani Koinonu*'nun merkezi yönetiminde *ephibarkhisas* ve *gimnasiarkhisas* olarak görev alan, yani tâbi topraklarda yerel bir memurluğu elinde tutan bu Rhodoslu, “hâkim insanların bir üyesinin fethedilenlerin yerel yönetimine dâhil olmasına dair değerli bir kanıt” oluşturmaktadır.¹⁵ Ancak Gabrielsen, Fraser ve Bean gibi düşünmez. Çünkü ona göre bu yorumun altındaki, Nikolaos'un bu pozisyonu sadece fetheden gücün bir vatandaşı olması itibarıyla elde edebileceği varsayımı, doğru değildir.¹⁶ Yani Gabrielsen, *ephibarkhisas* ve *gimnasiarkhisas* pozisyonlarının bir Rhodoslu'nun elinde olmasının, o topluluğun Rhodos hâkimiyeti

¹⁰ Knidus, Tarsus, Persis'teki Antiochia (Stratonikeia gibi Hellenistik bir kuruluş), Tyre'de ve Sidon'da da görülmüş.

¹¹ Fraser ve Bean, **a.e.**, s.128

¹² Fraser ve Bean, **a.g.e.**

¹³ Wiemer, **a.g.e.**, s. 419

¹⁴ Debord – Varinlioğlu HTC 64=Blümel IRP no: 783, M.Ö.1.2. yy

¹⁵ Fraser ve Bean, **a.g.e.**, s.129-130

¹⁶ Çalışmalar göstermiştir ki; çeşitli şehirlerin *gymnasia*sı kendi meselelerini düzenlerken ve *gymnasiarkhl*arını seçerken bağımsız bir kurum olarak çalıştılar. Gabrielsen, ‘**The Rhodian Peraea in the Third and second Centuries B.C.**’, s.136-137. Ayrıca geç Helenistik ve emperyal dönemden bulgular gösterdi ki, genel olarak yeterince aday olmaması sebebiyle, *gymnasiarkh* pozisyonu, zaman zaman, söz konusu şehrin yetişkin erkek vatandaşlarından başka kişilerle de dolduruldu. David Magie, ‘**Roman Rule in Asia Minor: to the end of the third century after Christ**’, II, s.1521 no:55

ve kurumları altına girdiğinin kanıtı olamayacağını düşünmektedir.¹⁷ Bremen’se her ne kadar Rhodos’un bu toprakları fethettiği bakış açısından uzak dursa da Nikolaos’un geldiği yere dair Fraser ve Bean’e katılır ve konuya başka bir açıdan yaklaşır. *Tarmianoi* toprağı, Muğla’daki stratejik olarak avantajlı akropolisıyla beraber, Rhodos’un güney-batı Karia’daki askeri varlığının düğüm noktasıydı. Bu önemli askeri noktadaki *gymnasion* yerli erkekler için eğitim merkezi olarak hizmet vermiş olabilirdi: neden Rhodos idaresi altında olmasın? Biliyoruz ki, M.Ö. 197’de, Rhodos, V. Philippos’un aldığı toprakları geri almak için savaşıırken, Rhodoslu komutan Pausistratos’a yardım eden Peraialı birlikler arasında *Tarmianoi* ve *Pisyetai* de vardı.¹⁸ Rhodoslu *epistates* ve adamlarının kendisi de belki burada eğitilmişlerdi. Bu perspektiften bakıldığında, yerli gençliğin eğitilmesinde, Rhodoslu Nikolaos’un *ephibarkhisas* ve *gimnasiarkhisas* olarak görev almış olması çok yersiz görünmemektedir.¹⁹

Peraia’da ele geçirilen birçok mezar yazıtı da sosyal hayata dair önemli bilgiler vermektedir. Örneğin; Loryma Yarımadası’nda bulunan karakteristik “basamaklı piramit” mezartaşları ve diğer mezartaşlarından, burada bu anıtları diken bir elit sınıfın varolduğu anlaşılmıştır. Yüksek seviyeli bir refaha sahip oldukları anlaşılan bu üst sosyal sınıfa ait insanların yaptırdıkları bu mezarlarda belli isimlerin tekrar edilmesi (Pythodoros ve Hagenaks), eski ve kesintisiz olarak burada yaşamış ailelerin varlığını düşündürmektedir.²⁰ Loryma’daki çiftlik yapılarında tespit edilen mezarlarsa, yerli gelenekte inşa edilmeleri sebebiyle, çiftlik sahiplerinin de yerli Kariyalılar olduklarını düşündürmektedir.²¹

Rhodos’ta tespit edilen mezartaşları ise, Helenistik dönemde Peraia’dan pek çok insanın, genellikle adanın *demos* üyesi kadın ve erkekleriyle evlenerek Rhodos şehrinde yaşamış ve ölmüş olduklarını göstermektedir. Bu durum şüphesiz zengin Rhodos kentinin sunduğu cazip olanaklar ile doğrudan alakalıdır ve Peraia’daki

¹⁷ Gabrielsen, **a.g.e.**, s.136-137, 139

¹⁸ Livius, **a.g.e.**, xxxiii.18

¹⁹ Van Bremen, ‘**Networks of Rhodians in Karia**’, s.125

²⁰ Ataüz, **a.g.e.**, s.48, 86

²¹ Held-Şenol, ‘**The Production of Rhodian Wine on the Karian Chersonesos in Hellenistic Period**’, s.180

*demos*larda var olan sosyal mobilitenin göstergesidir.²² Rhodos aile anıtları üzerinde yapılan çalışmalar, çeşitli *demos* ve şehirlerden insanlar arasında karma evliliklerin yaygın olduğunu ortaya koymuştur.²³

Bütün bu sayılanların dışında Rhodos ve Peraia arasındaki kültürel ilişkilerin boyutu çok farklı alanlarda karşımıza çıkar. Örneğin Kariyalı sporcuların Rhodos'taki oyunlara ve festivallere katılması, Rhodoslu *theoroi* için ortak kutsal alanların inşası ve karşılıklı kabullerin düzenlenmesi, ünlü Kariyalı heykeltıraşların Rhodoslularca benimsenmesi gibi.²⁴

6.2. Rhodos'un Dini Yapıya Etkisi

Rhodos ve Karia arasındaki yakınlaşmanın ve etkileşimin kendisini gösterdiği alanlardan biri de dinsel yaşamdır. Rhodos, yönetim biçimlerinin yanında dini inanışlarını da karşı yakaya taşımış ve özellikle şehrin en önemli kültü olan Helios Kültü'nü bu bölgelere yaymıştır. Rhodos inanışları bir kere halkın içine sızınca, bölgedeki Rhodos hâkimiyeti bittikten sonra bile yaşamaya devam etmiştir.²⁵

Bulgulara dayanarak Rhodos'un dini politikasının dayandığı kültürler aşağıda sıralanmıştır.

Helios Kültü

Rhodos adası güneş tanrısı Helios için, Helios da ada halkı için kutsal sayılıyordu. Efsaneye göre, Zeus yerdeki toprakları tanrılar arasında paylaştırırken Helios'a bir parça vermeyi unutmuştu. Ancak Helios denizin altından ortaya çıkacak olan Rhodos'u gördüğü için hiç sesini çıkarmamış, ada su yüzeyine çıkınca da buraya sahip çıkmıştı. Helios, bu adada Rhode adında bir su perisini sevdi ve 7 tane oğlundan biri, Rhodos'un başlıca kentleri olan Kamirus, İalysus ve Lindos'u kuracak

²² Rice, 'Relations between Rhodes and the Rhodian Peraia', s.51; Demirciler, 'Agricultural Terraces and Farmsteads of Bozburun Peninsula in Antiquity', s.143

²³ Rice, 'Prosopographica Rhodiaka', ABSA 81, 1986, s. 209-50; Rice, 'Relations between Rhodes and the Rhodian Peraia', s.51

²⁴ Aydaş, 'Karya ile Rodos Devleti Arasındaki İlişkiler', s.132-142; Oğuz-Kırca, 'Tymnos'un Kayıp Mabedi: Hera ve Zeus'a Adanan Tapınak Neredeydi?', s.236.

²⁵ Fraser ve Bean, a.g.e., s.136

kahramanların babası oldu. Geç dönemlere kadar, Rhodos halkı her Ekim ayında, denize 4 atlı bir at arabasını, Helios eskisiyle değiştirebilsin diye bırakıyorlardı.²⁶

Rhodos'un üç eski şehrinin birleşmesinden sonra Helios, Rhodos'un baş tanrısı olmuş ve bu kült Rhodos topraklarının birleşmesinin sembolü haline gelmiştir. Helios kültü, Rhodos dışındaki Grek dünyasında çok önemli değildir ve Rhodos ve etkisindeki bölgeler dışında Küçük Asya'da çok nadir görülmüştür. Bu sebeple ortaya çıktığı nadir durumlarda, bunun Rhodos etkisi altındayken başladığı doğru kabul edilir. Yazıtlar bu kültün M.Ö. III. yüzyıldan itibaren Karia'da var olduğunu göstermektedir. Gerçekten de bütün Karia'da adına, rahipler, adaklar, dini kutlamalar düzenlendiğinden bahsedilmektedir. M.Ö. 166'dan sonra dâhi kültün Karia'nın bazı şehirlerinde yayıldığı görülür. Ancak adaklarda bu Tanrı'dan bahsedilmesi, kültün burada var olmasıyla değil de, sadece bir Rhodoslu'nun bölgede olması ya da buradan geçmesiyle de açıklanabilir. Buna karşılık Tanrı'nın *eponymous* rahipliği, Rhodos'un bu topraklardaki kontrolünün kesin bir kanıtıdır. Birleşik Peraia'da, Amos, Syrna, Gölenye ve Physkos'da M.Ö. geç III. yüzyıl - M.Ö. I aralığında Helios rahipleri tespit edilmiştir.²⁷ Karia'nın diğer bölgelerinde ise, Helios'un izleri, Knidos, Alabanda, Halikarnassos, Tabai gibi Rhodos kontrolünün olmadığı yerlerde dâhi görülmüşken, kültün varlığının kanıtı olan Helios rahipliği, tâbi bölgede bu güne kadar Panamara, Hyllarima, *Leukodeis* ve Mobolla'da görülmüştür.²⁸ Bazı örneklerde Helios tapınımı Rhodos tapınıminin yanında bulunmuştur.²⁹ Dolayısıyla, Rhodos dışında nadiren rastlanan Helios Kültü, Peraia'ya Rhodos bölgeyi kontrol ederken yayılmıştır ve kültün ele geçirilen toprakların yönetilmesine yardımcı olduğu düşünülmektedir. Yani Helios'un izlerinin hem birleşik Peraia'da hem de tüm Karia'da, Rhodos'un topraklarını anakaranın içlerine doğru genişlettiği M.Ö. III. yüzyıldan itibaren görüldüğü anlaşılmaktadır. Helios tapınımı, Rhodos'un Karia'daki topraklarını kaybettiği tarihlerden sonra dâhi, imparatorluk dönemine kadar devam

²⁶ Mark P.O. Morford, R. J. (2003). *Classical Mythology*. New York: Oxford University Press.s.616-617

²⁷ Fraser ve Bean, **a.g.e.**, no:10; Bresson **a.g.e.**, no: 49, 44, 59, 22,

²⁸ Panamara I.Str.9, HTC no:89, Hyllarima BCH 58, 351-352, Telos SEG 25, 853, Leukodeis HTC no:36, Mobolla HTC no.62, Syme I.Dor.Ins.8,6.

²⁹ Fraser ve Bean, **a.g.e.**, s.131; Lagina: BCH, xiv, 1890, s.365,no:4= I.Stratonikeia 504; Knidos: CIG, 2653; Alabanda: BCH, lviii, 1934, s.300 ff., no.3. Ayrıca, iki *Kenandolabeis*'in de Helios'a adakta bulundukları anlaşılmıştır. Blümel IRP no. 784

etmiştir. Bu da adanın belli şehirlerdeki etkisini koruduğunu gösterir. Ancak daha sonra da değineceğimiz üzere, Panamara'dan gelen bir yazıttaki, yerel Tanrı Zeus Karios'a ve onun Panamara'daki tapınağına gösterdiği saygı dolayısıyla onurlandırılan bir Rhodoslu'nun yer aldığı yazıta verilen zararın izleri, bu otoritenin reddini gösteriyor olabilir. Stratonikeia'daki en önemli kutsal alan olan Lagina'daki Helios ve Rhodos Kültleri, belki de dayatılmış kültler olabilirler.³⁰

Zeus Atabyrios

Anakarada görülen bir diğer Rhodos kültü, Rhodos'un üç şehrinde ortak tapınım gören Zeus Atabyrios'tur. Zeus Atabyrios, Rhodoslular'ın, üç eski şehrin birleşmesinden önceki ana tanrısıdır ve kutsal yeri Rhodos'un en yüksek dağı olan Atabyros Dağı'nın tepesindedir. Kültü Lyndos, Ialysos, Kamiros ve Rhodos şehrinde tapınım görmektedir. Kültün izlerine Birleşik Peraia'daki Loryma ile Tâbi Peraia'da Pisye'de ve Lykia'da rastlanmıştır. Loryma'da, Rhodos Adası ve Atabyros Dağı'nın görüş alanı içerisinde yer alan altın Zeus Atabyrios'a adandığı düşünülmektedir. Adayan kişi Amos *demos*undandır ve kendisini Rhodos vatandaşı ve yöneticisi olarak tanıtmaktadır.³¹ Burada, aynı taş altara kazınmış iki metin vardır. Bir "*bomos*"dan ve Zeus Atabyrios için yapılan kurbanı dair düzenlemelerden bahsedilmesi Loryma'da bu kültün olduğunu gösterir. Zeus Atabyrios'a ait üçüncü yazıtısa Pisye'deki Zeus Atabyrios Altarı'ndan gelir. M.Ö. I. ya da II. yüzyıla ait bu altar, imparatorluk zamanında Pisye'de hala Rhodos etkisinin var olduğunu gösterir. Fakat bunun da Stratonikeia'daki gibi zarar görmüş olması, bu dönemde Karia'nın bu bölgesinde Rhodos varlığının çok da popüler olmadığını gösteriyor olabilir. Metin silinmiş ve gül kısmı zarar görmüştür. Zeus Atabyrios Kültü'nün, birleşmeden önce Rhodos şehirlerinde var olan birleşik bir kült olmasına rağmen anakarada çok fazla yayılmadığı görülmektedir.

³⁰ Joy Rivault, "The Religious Life in the Rhodian Peraia at the Hellenistic Times: Rhodian or Carian Cults", *Religion and Cult in the Dodecanese During the First Millenium BC*

³¹ Held, W, *Die Heiligtümer und Kulte von Loryma*, s.355-377

Rhodos'un Yerel Athena Kültleri

Yerel Rhodos Athena kültleri, Peraia şehirleri ve bağlı oldukları Rhodos *demos*'ları arasındaki bağı gösterir. Örneğin; Lindos'un ana tanrıçası olan Athena Lindia Physkos'ta onurlandırılmıştır.³² Bu rahiplik, Helios'tan sonraki en önemli rahiplik idi ve Physkos'ta *eponymous* idi. M.Ö. IV ya da III. yüzyılda Ortaca'da Athena Kamira bilinmekteydi. Phoiniks'te görülen Athena ya da Athena Polias (Zeus Polieus'la birlikte) Kamiros *demos*'unun tanrıçasını yani Athena Kamira'yı işaret eder.³³ Bu yerel Athenalar, kült tapınımı birleşmeden sonra bile devam ettiğinden, antik şehirler için Rhodos kimliğinin güçlü sembolleri idiler. Bu kültlerin anakarada yayılımının sadece Birleşik Peraia'da olması, bu bölgenin Rhodos politik sistemine tam entegrasyonunun önemli bir göstergesidir.

Diğer Rhodos Kültleri

Bu sayılanlar dışında bir başka kültün daha Rhodos tarafından Karia topraklarına taşındığı tespit edilmiştir. Karia'daki Hyllarima'dan gelen bir yazıt³⁴ bir Hyllarima vatandaşı olan, Theodoros oğlu Leon'un çeşitli rahiplikleri satın aldığını kaydeder. Bu on üç tane hayat boyu rahipliğin satın alımını kaydeden yazıt, Rhodos *eponymous* rahibiyle tarihlendiğinden M.Ö.167'den önceye ait olmalıdır. Leon tarafından alınan on üç rahiplikten onikincisi "Rhodoslular'ın *Demosu*" Kültü'dür. Rhodos Tanrısı Helios Kültü'nün yanında yer alan "Rhodos *Demosu*" Kültü'nün varlığı bize Rhodos politikası hakkında fikir vermektedir.³⁵

Egemen şehrin insanların kültü, Yunan dünyasında benzeri olmayan bir şey değil ama böyle bir tapınımın bu kadar erken tarihli bir örneği yok. *Demos* tapınımı Yunan dünyasında, en azından Atina'da, daha sonraki *Dea Roma* Kültü'nün herhangi bir etkisini hariç tutmaya yetecek kadar yerleşmişti. Diğer taraftan, kendisinin *demosuna* dâhil olmadığı bir topluluğun ya da yabancı bir şehrin *demosuna* tapınım, neredeyse örneksiz.³⁶ Rhodos örneği bu konuda tekmiş gibi

³² IG XII,1, 998; Bresson no:22

³³ Bresson no:148, AJP 1913, no7

³⁴ BCH lviii, 1934, s.345-376

³⁵ Fraser ve Bean, **a.e.**, s.132

³⁶ Fraser ve Bean, **a.e.**

görünmesine rağmen, bir diğer Rhodos kültürünün - Rhodos Nymphesi Kültü - ışığında kolayca anlaşılabilir. Rhodos Nymphesi, anlaşılan şehrin erken dönem sikkelerinin üzerinde yer alan, Aphrodit'in çocuğu ve Helios'un karısı olan nymphedir. Rhodos'ta onun kültüne ait başka bir direkt bulgu yok ama kutsal duada Helios'tan sonra ikinci olarak yer alması, kültürünün çok popüler olmasa da ortak tapınımda önemli bir rol oynadığını ispatlar.³⁷

Bizim için önemli nokta: Rhodos Nymphesi Kültü'nün hem Helenistik hem de Roma döneminde Rhodos dışında bulunmuş olması. Tâbi bölgede Lagina'da³⁸, ayrıca Kos'ta³⁹ ve Amargos'ta⁴⁰ bulundu. Kos kesin olarak, Amargos da muhtemelen bağımsız olmalarına rağmen ikisi de Rhodos etkisi altında idi. Kos ve Amargos dökümanlarının Rhodos'un maddi gücünün düşmesinden sonraki dönem olan M.Ö. I. yüzyıla ait olması çok önemli.

Helios ve Rhodos Nymphesi Kültürleri'nin bulunduğu Ege topluluklarında Rhodos *Demosu* Kültü'ne hiç rastlanmayışından, bu kültürün uygulamasının daha sınırlı olduğu anlaşılıyor. Bunun için elimizdeki tek bulgu tâbi Karia'dan bir şehirden ve tâbi bölgenin sınırlarının ötesine genişlediğini düşünmek için bir sebep yok. Fakat bu sınırlara ulaşmış olması mantıklı bir varsayım. O zaman kültür, Rhodos'un bağımlı topraklardaki yönetiminde; bağlı şehirler ve Rhodos'un kendisi arasında bir bağ görevi kurarak Rhodos'a hizmet ettiği düşünülebilir.⁴¹

Bu Rhodos kaynaklı kültürler dışında bir de hem Rhodos'ta hem de Birleşik Peraia'da tapınım gördüğü tespit edilmiş bilindik kültürler vardır. Bu bilindik tanrıların da yarımadada yaygın tapınım görmesinde Rhodos etkisi olabileceği düşünülebilir.

Örneğin; Helenistik dönemle ilişkili olarak en sık rastlanan figürlerden biri olan Dionysos Kültü Rhodos'ta rağbet gören kültürlerdendir. Aynı şekilde Phoinks'de

³⁷ Fraser ve Bean, **a.e.**, s.134-135

³⁸ Lagina'da tapınım Helios'unla bağlantılı bulundu. Buradan gelen, yukarıda da bahsettiğimiz yazıt, bir adamın "Helios ve Rhodos" rahipliklerini elinde tuttuğunu anlatır. Lagina: BCH, xiv, 1890, s.365,no:4= I.Strat. 504

³⁹ Syll.3 1000, satır 17,20,22 vb.

⁴⁰ IG, xii.7.245=REG, xlii, 1929, s.20 ff.

⁴¹ Eğer bu doğruysa, Rhodos *Demosu* tapınımları ve erken *Dea Roma* tapınımları arasındaki benzerlik çok dikkat çekici Belki de *Dea Roma* Kültü'nün gelişmesinde Helenistik kralların hükümdar-tapınımlarının yanında Rhodos *Demosu* tapınımlarının da etkisi vardı.. Fraser ve Bean, **a.g.e.**, s.136

(Fenaket), akropolün doğusundaki anakayaya oyulmuş yekpare bir yazıtla, Dionysos'un benimsendiği görülmektedir.⁴²

Rhodos Adası'nda gerek kutsal alanı ile gerekse rahipleri ile organize bir tapınıma sahip olduğu anlaşılan Aphrodite'nin de, Rhodos Peraiası'nda önemli bir tanrıça olarak karşımıza çıkması, kültün karşı kıyılara geçişinde adanın köprü rolü üstlenmiş olabileceği varsayımını doğurmuştur. Idyma, Phoiniks, Hydae/Hyda, Physkos ve Stratonikeia (Panamara) kentlerinde Aphrodite Kültü'nün izlerine rastlanmıştır.⁴³

Rhodos'ta özellikle Zeus Polieus'a ve Zeus Atabyrios'a bürünmüş olan Zeus figürü, Birleşik Peraia'da; Physkos'ta Zeus Helios ve Zeus Polieus, Phoiniks'te Zeus Polieus ve Loryma'da Zeus Atabyrios olarak karşımıza çıkmaktadır.⁴⁴ Birleşik topraklarda Zeus isminin sıklıkla karşımıza çıktığı bir diğer yerleşim Tymnos'tur. Rhodos güdümünde ve merkezi yarımada olan ticari bir bölgede yer alan, yabancıların sık sık ziyaret ettiği ve olasılıkla kozmopolit bir yapıya sahip Tymnos'un⁴⁵, pek çok toplumun tanışık olduğu tanrılar tanrısı Zeus'un en çok anıldığı yerleşimlerden biri olması belki de tesadüf değildir.⁴⁶ Yine Loryma'da karşımıza çıkan Adonis ve Artemisia Pergaia kültlerinin de Rhodos'dan geldiği düşünülebilir.⁴⁷

Sonuç olarak şunu söyleyebiliriz ki; Helios, Zeus Atabyrios, Athena Lindia ve Athena Kamira kültlerinin hepsi Rhodos kimliğinin farklı seviyelerde sembolleriydiler. Yeni Rhodos şehrinin baş tanrısı Helios'un tüm Karia'da var olması Rhodos gücü ve etkisinin ana karaya yayılımını sembolize etmekle beraber bazı örneklerde Rhodos nüfusunun hareketliliğinin de göstergesidir. Birleşik Rhodos

⁴² Bresson, 'Recueil des inscriptions de la Pérée rhodienne: (Pérée intégrée)', 144-49, no.149; Oğuz-Kırca, 'Some Thoughts on the Problem of Demes: The Ancient Bozburun Peninsula', s.285; Oğuz-Kırca, 'Tymnos'un Kayıp Mabedi: Hera ve Zeus'a Adanan Tapınak Neredeydi?', s.235

⁴³ W.Blümel, *Die Inschriften der Rhodischen Peraia*, IK 38, Bonn 1991, s.150, no. 608; s.34 no. 104; s.85, no.292, s.121, no.504; Gül Ersin Durna, *Antik Çağ'da Güney-Batı Anadolu (Karia) Bölgesi'nde Aphrodite Kültü*, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, 2002, s. 56-67.

⁴⁴ Bresson, *a.g.e.*, no.22, 26, 148, 185-186

⁴⁵ Bresson, *a.e.*, 102-103, no.86-87

⁴⁶ Oğuz-Kırca, *a.e.*, s.240

⁴⁷ Her ne kadar ikincisinin Karia ve Pamphyli arasındaki doğrudan ilişkilerle ilgili olması da mümkünse de. Held, *a.e.*

kültü Zeus Atabyrios'un ise Peraia'da çok az görülmesi, belki de Helios'la rekabetinde daha az başarılı olduğunun göstergesidir. Anlaşılan o ki Helios bütün Rhodos'u temsil ederken, Athena kültleri yerel seviyede kalmışlardır. Rhodos'un yerel Athena kültlerinin sadece Birleşik Peraia'da görülmeleri, Peraia şehirlerinin Rhodos adasıyla kültürel ve politik yakınlığını göstermektedir. Bu iki seviyeli tapınım, Rhodos'un politik ve yapısal yeniden konumlandırmasını göstermektedir. Öyle görünüyor ki; Rhodos'un birleşmesinden sonra yeni Helios tapınımı yaratılmış ancak bu yeni kült varolan şehirlerdeki yerel tapınımın yerini almamıştır. Yukarıda bahsedilen bütün bulgular, Rhodos dini kurumlarının difuzyonunu ispatlamakla beraber buradaki amacın ne olduğunu tam olarak söyleyebilmek, elimizde çok az bulgu olduğundan oldukça zor.⁴⁸ Ancak şu an için; Rhodos'un dini politikasını, Rhodos kültleri vasıtasıyla Peraia'daki insanların hayatına girmek olarak özetleyebiliriz.⁴⁹

Burada önemli olan nokta; yerel kimliğin, Rhodos'a ya da başka bir egemen güce gösterilen politik sadakatle çelişmediğini görmektir. Gerçekten de Karia toprakları, özellikle de iç bölgeleri, neredeyse her zaman yerel kimliğe dair güçlü bir muhafazakârlık gösterirken, özellikle tapınımalarında, büyük bir gücün egemenliği altında olmuşlardır. Bazı şehirler bu duruma karşı koymaya çalışırken, diğerleri bu kültürel karışımla yaşamayı öğrenmişlerdir. Diğer taraftan Karia Khersonesos, yerli bir kökeni reddederek daima bir Grek kimliği iddia etmiştir. Rhodos'a olan coğrafi yakınlığı haricinde, anakaranın bu kısmı Rhodos kültlerinin entegrasyon ve difuzyonu için ayrıcalıklı bir bölge oluşturdu.⁵⁰

Yine de, bazı bulgular Rhodos'un varlığının Karia'nın bazı şehirlerinde, mesela Pisye ve Stratonikeia'da kabul edilmemiş olabileceğini göstermektedir. *Rhodioi*'nin en yoğun olarak bulunduğu yer olan Yeşilyurt'ta bulunan küçük bir altar belki de bize Peraia'da yaşayanların, Rhodos'un bu topraklardaki varlığına karşı hissettikleri hakkında bir fikir verebilir. Rhodos'un büyük Zeus'u olan Zeus

⁴⁸ Fraser ve Bean, **a.e.**, s.130-137; Laumonier, *Les cultes indigenes en Carie*, index III; Gabrielsen, **'The Rhodian Peraea in the Third and second Centuries B.C.'** s.146-147

⁴⁹ Fraser ve Bean, **a.g.e.**, s.137

⁵⁰ Rivault, **a.e.**

Atabyrios'a adanmış ve üzerinde rölyef şeklinde bir kartal resmedilmiş bir yazıtın⁵¹ yer aldığı bu altarın üst kapağında Rhodos'un sembolü olan gül vardır. Fakat gül tahrip edilmiş ve metin de silinmeye çalışılmış gibi görünmektedir. Bu durum, belki de Rhodoslular'ın yerel hayata entegrasyonuna dair bir çeşit yorumdur. Bir diğer zarar gören yazıt Panamara'dan gelen, muhtemelen V.Philippos'a karşı yapılan sefer sırasında Karia birliklerine komuta etmiş Rhodoslu *epistates* Polykratidas Dailokhou'ya, yerel Tanrı Zeus Karios'a ve onun Panamara'daki Tapınağı'na gösterdiği saygı dolayısıyla adanmış bir onurlandırma yazıtıdır⁵². Bu yazıtta da Rhodos *epistatasının* adının silindiği ancak bu örnekte üstteki güle dokunulmamış olduğu görülür. Eğer bu silme işi, Panamaralılar tarafından Rhodos hâkimiyeti Karia'dan çekildikten sonra yapıldıysa, Rhodos yönetiminin pek sevilmediğine dair bir örnek olabilir belki. Ancak silme işleminin ne zaman yapıldığına dair bir belirti yoktur. Ayrıca, bu örnekte sadece memurun isminin silinmesi ve muhtemelen Panamaralılar için bu ünvanı tutanın kişisel isminden çok daha hakaret edici olan ünvana dokunulmamış olması, sadece *epistatasın* kendisinin sevilmediğini ama rejime karşı bir itirazın olmadığını akla getirir.⁵³ Her iki durumda da tahribatın ne zaman gerçekleştirildiğini bilmemekteyiz. Ayrıca bütün bir bölgenin güçlü komşusunu kabulü veya reddedine dair yorumun sadece bu iki tahrip edilmiş yazıtı dayandırılarak yapılamayacağı açıktır.⁵⁴

Kültürel ilişkiler bölümünde ele almak istediğimiz son konu: *Rhodioi* (Rhodoslular). Özellikle Tâbi Peraia topraklarındaki çok sayıda yazıtta karşımıza çıkan *Rhodioi*'nin kimliği bir süredir devam eden bir tartışma konusu. Biz de bu konuyla ilgili olarak toplanan bulguların ve ileri sürülen fikirlerin kısaca aktarılması gerektiğini düşündük.

⁵¹ Debord - Varinlioğlu, HTC No.26, M.S. 1-2.yy

⁵² I. Stratonikeia 9

⁵³ Fraser ve Bean, **a.g.e.**, s.127, not:3

⁵⁴ Bremen, **a.e.**, s.128

6.3. *Rhodioi* (Rhodoslular)

Peraia’da bulunan sayısız cenaze ve onurlandırma yazıtında karşımıza çıkan ortak bir kelime var: *Rhodioi* (Rhodoslular). M.Ö. III. yüzyıldan M.S. III. yüzyıla kadar (çoğunluğu M.Ö. I. ve M.S. I. yüzyıl arasında olmak üzere) bütün bölgeye yayılan (özellikle de Pisye’de yoğunlaşan) yazıtlarda adları geçen, ama hiçbir askeri-yönetimsel mekanizmada, en azından açıkça görülür şekilde yer almayan bu *Rhodioi* kimlerdi? Niçin Karia’nın bu bölgesindeki yazıtlarda neredeyse yerlileri yok sayacak kadar baskındılar? Bu bölgedeki topluluklarla ilişkileri neydi ve burada ne gibi çıkarları vardı?⁵⁵ Bu sorulara farklı cevaplar verilmektedir.

Atina modelinde bir kişinin tam ismi; isim + aile adı + demotik formülüyle yazılırdı ve özellikle demotik elementi tam vatandaşlığın önemli bir kısmını oluştururdu. Atina modelini örnek alan Rhodos’ta da bir *demotes* ve bir *polites* olmak aynı şeydi. Yabancı topraklarda ise durum farklıydı. Evrensel kurala uygun olarak, Rhodos vatandaşları, yabancı topraklarda (Rhodos Devleti topraklarının dışında, Rhodos hâkimiyeti altında olsa bile) demotikleriyle değil, etnikleriyle isimlendirilirdi; yazan otorite bir devlet de olsa Rhodoslu’nun kendisi de olsa.⁵⁶

Van Gelder, Peraia’daki *Rhodioi* olarak adlandırılan kişilerin; kendilerini, “önemsiz ve temel olanaklardan yoksun” olan yerlilerden ayırmaya istekli, gerçek Rhodoslular olduklarını düşünüyordu.⁵⁷ Gabrielsen de aynı şekilde, Rhodos Peraiası’ndan gelen yazıtlardaki *Rhodioi*’nin, en basit anlamını taşıyarak, Rhodos toprakları dışındaki bir Rhodos vatandaşını ifade ettiğini düşünmektedir.⁵⁸ Görüldüğü gibi, *Rhodos* etniğinin, bir sebeple doğum yerlerinin dışında yerleşmek zorunda kalmış Rhodos vatandaşlarının statüsünü belirtmek için kullanıldığına dair

⁵⁵ Bremen, ‘*Networks of Rhodians in Karia*’, s.118, 120

⁵⁶ A.H.M. Jones’un farklı bir önerisi vardır: “*Rhodos*’un kullanılmasının belirleyicisi, yazıtın konulduğu yer değil- bağımlı ya da birleşik peraia - ilgili olduğu kişidir. Yabancılar bir Rhodoslu’yu *Rhodos* olarak tanımlarken, Rhodoslular öyle yapmıyorlardı.” Jones, *The Cities of Eastern Roman Provinces*, 1071, 382, no:6. Ancak bu görüş bulguların çoğunluğuna uymadığı için kabul görmemiştir.

⁵⁷ Wiemer, *a.e.*, s.416; Van Gelder, *a.e.*, s.197

⁵⁸ V. Gabrielsen, ‘The Status of *Rhodioi* in Hellenistic Rhodes’, *Classica et Mediaevalia* 43, 1992, 43-69, s.46-47

yaygın bir görüş birliği vardır. Ancak bu varsayım ‘Les Hautes Terres de Carie’⁵⁹ yayınlandıktan sonra şüpheli hale geldi. Artık *Rhodos*’un kimliğine dair daha farklı öneriler de mevcut.

‘Les Hautes Terres de Carie’'nin editörlerinden Alain Bresson, bu bölgedeki yazıtlarda karşılaştığımız *Rhodioi*’nin, adadan ya da Birleşik Peraia’ndan gelen ve Tâbi Peraia’da yerleşen Rhodoslular (ya da sadece onlar) değil, yerel toplulukların elit tabakalarının üyeleri olduklarını düşünmektedir. O’na göre, Peraia’da Rhodoslu etniğiyle bu kadar çok karşılaşılmasının en iyi açıklaması; Rhodos vatandaşlığının yerli toplulukların elitlerine kademeli olarak genişletilmiş olması olabileceğidir. Bölgedeki yerli toplulukların en varlıklı, en önemli ailelerine belli bir zamanda ve bir imtiyaz göstergesi olarak Rhodos vatandaşlığı verilmiş, fakat bu vatandaşlık ait oldukları toplulukların tüm üyelerini kapsamamış ve bu topluluklar Birleşik Peraia’da olduğu gibi *demos* sistemine dâhil edilmemişlerdi. Yani bu Peraia’ndan gelen *Rhodioi*, diğer Rhodos vatandaşlığına sahip olanlardan farklı olarak Rhodos *demos* sisteminin dışında kalmışlardı.⁶⁰ Bu, Rhodoslular’ın Karia’nın bu bölgesini devlet sistemlerine nasıl entegre ettiklerine dair düşüncelerimizi tamamen değiştiren şaşırtıcı bir hipotez. Peraia’da *Rhodos* olmak statüsü, *demos* sistemine dâhil olmaksızın Rhodos vatandaşı olmak demekse, bunun asıl anlamı; toplulukların bazı önde gelen üyelerinin yükseltilmesi ve onlarla Rhodos devleti arasında özel bir ilişki kurulması, yani kısmi birleşme yoluyla hâkimiyet kurulması demektir.⁶¹

Peraia’nın *Rhodioi*’sini vatandaşlık verilmiş Kariyalılar olarak görmeye iten bulgular nedir? İlk olarak, yazılı kaynaklarda bahsedilen *Rhodioi*’nin sayısı artık oldukça yüksek. *Rhodioi* ile bağlantılı yazıtlar, bu bölgeden toplanan bütün metinlerin (Roma yol taşları ve Helenistik öncesi döneme ait yazıtlar ve anlaşılamayan parçalar dâhil) neredeyse üçte ikisini oluşturmaktadır.⁶² *Rhodioi*’nin bu bölgedeki muazzam varlığı onların kamusal veya özel bir sebep dolayısıyla (memur,

⁵⁹ Debord, Pierre - Varinlioglu, Ender. ‘Les Hautes Terres de Carie’, Mémoires 4. Bordeaux: Ausonius, 2001

⁶⁰ Debord – Varinlioglu, a.e., no: 82, s.142; Bremen, a.g.e, s, 118; Wiemer, a.g.e., s.427.

⁶¹ Bu çeşit bir politikanın paralel bir örneği için Roma’ya bakmak gerekir. Wiemer, a.e

⁶² Yazıtların pek çoğu özel ya da kamusal mezar yazıtlarıdır. Mimari form ve anma biçimleri yönünden, kare tabanlar ve yuvarlak mezar altarılarıyla ayırdedilecek şekilde “Rhodoslu”lar. Bremen, a.g.e., s.120

tüccar, tefeci/sarraı vb.) Rhodos'tan gelmiş oldukları fikriyle de uyumlu olduğundan, bu yazıtların sayıca çok olmaları tek başına bir şey ifade etmez. Yine de bu *Rhodioi*'nin pek çoğunun, nesiller boyudur Peraia'da yaşayan köklü ailelerden geldiklerine dair bazı açık belirtiler var. *Rhodioi*'nin bıraktığı en açık izlerden biri; aile üyeleri için diktikleri, çoğunluğu mezar anıtları olan eserler. Bazı örneklerde bir anıtın üzerinde, en az üç nesilin beraber yer alması gösteriyor ki, bu insanlar içinde yaşadıkları toplumun sadece geçici vatandaşları değildiler. Onlar, ölümlerini gömmek için seçtikleri bu yerde, aralarında yaşadıkları ve yabancı ya da aşağı (ya da her ikisi) gördükleri insanlardan *Rhodioi* grupları olarak ayrılacak bir şekilde, kalıcı olarak yerleşmiş insanlardı.

Tâbi Peraia'da *Rhodos* olma statüsünün prestijli ve güçlü olduğu, pek çok *Rhodioi*'nin bölgede yaşayan insanlar, özel bir kurum ve bir komunal *koina* tarafından hayırsever olarak onurlandırılmalarıyla da iyice anlaşılmakta. Dikkat çekici olan bir gerçek var ki, Peraia'da yerel topluluklar tarafından onuruna kamusal cenaze töreni yapılan kişilerin büyük çoğunluğu *Rhodioi*.⁶³ Yazıtlarda, *Rhodioi*'nin yerel topluluklara verdiği hizmetin ne olduğundan hiç bahsedilmediğinden, bu insanlara hayırsever olarak davranılmasının sebeplerine dair sadece tahmin yürütülebiliriz. Yine de, bu onurlandırmaların *Rhodioi*'nin, içinde yaşadıkları topluluklar karşısında bir çeşit üstünlüğe sahip olduklarını işaret ettikleri inkar edilemez.

Tâbi Peraia'da imtiyazlı bir gruba ait oldukları düşünülen bu *Rhodioi*, toplumsal hayatta aktif roller almışlardır. Örnek olarak, *Leukoideis* arasında görülen bir Rhodoslu olan Theon'un oğlu Sopatros verilebilir. Sopatros, ataları gibi erdemli bir adam olarak topluma yararlı olduğunu göstermiş, pek çok defa hukuk davalarında *koinonun* temsilciliğini (*ekdikos*) yapmış ve muhtemelen onların Rhodos'taki çıkarlarını temsil etmiş olduğundan altın kaplamalı bir taçla onurlandırılmıştır. Yazıt⁶⁴, Rhodos rahibi Helios'e dayanarak M.Ö. 107-80 arasına tarihlenmiştir. Bresson, Sopatros'un çok büyük bir ihtimalle yerli biri olduğunu düşünürken Bremen'se adalı bir Rhodoslu olmasının da aynı derecede mümkün olduğunu ileri

⁶³ Wiemer, *a.g.e.*, s.430.

⁶⁴ Debord – Varinlioğlu, 'Les Hautes Terres de Carie', no:36

sürer. Normal sıralardan yükselen bir adam değil de bir hâmi, Tâbi Peraia'ya uzun süre önce yerleşmiş ve *Leukoideis*'in günlük meselelerine, muhtemelen kendi mülklerini de etkileyen meselelere dâhil olmuş bir koruyucu belki de.⁶⁵

Aynı *koinon*, M.Ö. 50 ve M.S.50 yılları arasında başka bir Rhodoslu'yu, Antimachos'un oğlu Euphranor'u *komarchos* da dâhil olmak üzere değişik yerel memurluklar yaptığı ve *koinon*un bütün işlerini düzenlediği için onurlandırdı.⁶⁶ Bu örnekte, entegrasyonun derecesi gerçekten de çarpıcı ve yerel topluluklar arasında nesiller boyunca yerleşen Rhodoslular'ın asimilasyonu hakkında çok şey anlatmakta. Bu yazıt, Euphranor'un, Rhodosluların bölgeyi ilk kontrol ettikleri tarihten iki yüz yıl sonra bölgeyle kaynaşmış olduğunu göstermektedir. Ama yine de bu onun, Bresson'ın iddia ettiği gibi *Leukoideis* olarak doğduğunu ispatlamaz.

Bahsedilenler ve benzeri pek çok bulgu gösteriyor ki; Tâbi Peraia'daki *Rhodioi*, genellikle yaşadıkları bölgede köklenmiş güçlü ve prestijli insanlardı. Ancak onlara içinde yaşadıkları toplumdan çıkan, vatandaşlık verilmiş Rhodoslular olarak bakma teorisinin gelişmesini sağlayan asıl kritik parça; yeni keşfedilen ve M.Ö. I. yüzyıla tarihlenmiş, Yeniköy'den gelen bir aile anıtıdır.⁶⁷ Bu yazıtta, Rhodoslu Dionysios'un büyük bir kamu cenazesi, altın taçlar ve heykellerle onurlandırıldığı anlatılmaktadır. Bu durumda, Dionysios, ikamet ettiği yerin ötesinde önemli bir etkisi ve gücü olan birisi olmalıdır. Belki bir yönetici, yerli topluluklara borç para veren ve öncüleriymiş gibi hizmet eden ve bu sebeple şükranlarını ve altın taçlarını kazanan varlıklı bir Rhodoslu. Ya da bunun yerine, Bresson'ın önerdiği gibi, doğum itibarıyla bir *Koloneus* iken Rhodos vatandaşlığına ve dolayısıyla Rhodos karar mekanizmalarına giriş yetkisi kazanmış ve böylece etkisini erdemle yerli toplulukların yararına kullanmış, yerel elitin bir üyesi mi?⁶⁸ Bresson bu yazıtta yer alan Dionysios ve ailesinin yerli (Helenleştirilmiş Kariyalı) olduğunu ve *demos*-sistemine dâhil edilmeseler de edindikleri *Rhodioi* statüsünün, *demos*-sistemine dâhil

⁶⁵ Bu yazıttaki oldukça uzun metinde, onurlandırılan kişiyle *plethos* arasındaki sosyal mesafe, genellikle üst düzey yabancılar için kullanılan bir dilde güçlü bir şekilde vurgulanmıştır. Bremen, *a.g.e.*, s.131, not:60

⁶⁶ Debord – Varinlioğlu, 'Les Hautes Terres de Carie', no:38

⁶⁷ HTC 41-42

⁶⁸ Bremen, *a.e.*, s.121

vatandaşların sahip oldukları tüm haklara ve görevlere ulaşım imkânı sağladığını düşünmektedir.⁶⁹ Bu yazıtla ilgili can alıcı nokta ise; ilk defa Bir Rhodos demotiğinin, etnik *Rhodos*'un yanında kullanımının görülmesidir. Dionysios'un karısı Panarista, Lindos'un önemli bir *demos*undan, *Ladarmioi* idi⁷⁰ ve diğer hepsi *Rhodioi* olan akrabalarınınkinin yanında Panarista'nın *Ladarmia* statüsü kullanılmıştı. Bu yazıttan anladığımız kadarıyla, Panarista, kendisi *Ladarmia* (bir Rhodos demotiği) olmasına rağmen bir *Rhodos*'la evli idi ve tıpkı babaları ve büyükbabaları gibi *Rhodioi* olan çocukları ve torunları vardı. Niçin kocası, çocukları ve torunları *Rhodioi* olarak yazılmışlarken Panarista da *Rhodia* olarak tanımlanmak yerine *Ladarmia* olarak tanımlandı? Alain Bresson ve arkadaşları tarafından önerilen açıklama şu; Panarista Rhodos doğumluydu ve Rhodos vatandaşıydı, kocasıysa vatandaşlık verilmiş bir Kariyalı'ydı ve bu yüzden de Rhodos *demos*larından birine bağlanmamış, *Rhodos* olarak anılmıştı. Yani bu ailede Tâbi Peraialı bir Rhodos, gerçek Rhodoslu demotiklerden *Ladarmialı* bir kadınla evlenmişti ve *demos* üyeliği olmaksızın Rhodos vatandaşlığı statüsü erkek soyu üzerinden aktarıldığından, çocukları ve oğulları da babalarıyla aynı statüyü almışlardı. Ama bu kadar emin olabilir miyiz? Açık ki, Panarista'nın durumu; bir Rhodoslu'nun ana şehri dışında etniğiyle (*Rhodioi*), kendi şehrinin sınırları içerisinde ise demotiğiyle (*Ladarmia*) bilindiği⁷¹ kuralına uymuyor. Ancak tek bir örnekten ne kadar genelleme yapabiliriz? Bresson'ın yorumunda, Panarista bu gruptaki (ve bölgenin tüm epigrafik korpusundaki) tek gerçek “adadan gelen Rhodoslu”: geri kalan herkes Rhodoslu'laştırılmış Peraialı.⁷²

Panarista'nın örneği gerçekten de bütün *Rhodioi*'nin Rhodos *demos*ları üyeleri olmadığı varsayımını güçlendirmişse de, bu sadece tek bir örnek. Bu yüzden

⁶⁹ Debord – Varinlioğlu, **a.g.e.**, s. 152, 41 üstüne notlarda. Dionysios'un kökenini tespit edemesek de; yazıttan kendisinin *Londeis* ve *Koloneis Koinon*unun bölgesinde ikamet etmiş olabileceği çıkarılmaktadır. Çünkü yazıtta adı geçen *Pisytai* ve *Theraioi* çok daha büyük birimler olmalarına rağmen onurlandırma sırasında ilk olarak bu *Londeis* ve *Koloneis Koinon*u yer almıştır.

⁷⁰ Bu durumda Bresson, Rhodos vatandaşlığı edinmiş Peraialı Dionysios'un, Rhodos'un eski *demos*larından bir kadınla evlenebilmiş olduğunun varsaymaktadır.

⁷¹ Uzmanların Birleşik ve Tâbi Peraia arasındaki ayrımı çizmede kullandıkları temel prensip. Fraser ve Bean, **a.g.e.**, s.53-54, no: 2

⁷² Aynı yazıtta, kardeşiyle aynı demotiğe sahip olmasını bekleyebileceğimiz Panarista'nın kardeşi İason da, *Rhodioi* olarak anılmış. Bresson bunu, onun “Tâbi Peraialı bir Rhodoslu olan” Phytion tarafından evlat edinilmiş olmasıyla açıklıyor. Debord – Varinlioğlu, **a.g.e.**, s.189

de genelleyebilmek mümkün değil. Ayrıca, Tâbi Peraia’da yaşayan *Rhodioi*’nin Rhodos’taki *demos* sistemine dâhil olmadan tam vatandaşlık hakkından yararlandığı varsayımına kolayca adapte edilemeyen bazı örnekler var.⁷³ İlk örnek, M.Ö. 84 - 50 yılları arasında *Tarmianoi Koinonu* tarafından, Artouba ve Parableia’dan (Kaunos yakınlarındaki iki yer) sorumlu olmuş ve ayrıca Rhodos donanmasında hizmet etmiş bir *Rhodos* olan Apollonidas oğlu Khrysippos için düzenlenmiş, bir kalkan üzerindeki onurlandırma yazıtı.⁷⁴ Muğla’da merkezileşmiş *Tarmianoi Koinonu*, Khrysippos’u *eunoiası* (iyilikseverliği) için onurlandırmış ancak yazıttaki hiçbir şey özel bir şekilde bu adamı bu *koinona* bağlamazken niçin burada sorusu geliyor akıllara. Bresson’ın cevabı: “Khrysippos Peraialı bir Rhodoslu ve *Tarmianoi* olabilir, bu da *Tarmianoi* elitlerinin bu tarihte Rhodos vatandaşlığı kazanmış olduğunu gösterir.”⁷⁵ Bu adam gerçekten de Bresson’ın söylediği gibi, Rhodos *demos* sisteminin üyesi olmayan Peraia’dan bir *Rhodos* ise, Rhodos askeri komutanı derecesine nasıl yükseldiğini açıklamak oldukça zor. Bu problem, Khrysippos’un onurlandırıldığı yerden çıktığı önermesini elden bıraktığımız anda yok oluyor: Belki de Khrysippos, Rhodos’tan Peraia’ya gönderilmiş bir *hegemon* olarak hizmet ederken Tarmiaonoslular’ın memnuniyetini kazanmış ve bu yüzden onuruna bir yazıt düzenlenmiş bir Rhodoslu’ydu.⁷⁶ Tıpkı M.Ö. 100 – M.Ö. 61 yılları arasındaki bir tarihte, tipik bir Rhodos kalkan yazıtıyla onurlandırılan, muhtemelen doğuştan Rhodoslu, Sosinikos’un oğlu Sosikrates gibi. Sosikrates bir *epistates* olarak *Tarmianoi*’ye gösterdiği *eunoia* (iyilikseverliği) ve *dikaiosyne* (adaleti) için övülmüştür.⁷⁷ Anlaşılan Sosikrates *Tarmianoi* üzerinde gücü olan bir pozisyona getirilmiş ve bu gücü sağduyu ile kullanmıştı. Sosikrates’e Rhodos’ta, büyük *epidosis* listesinde (bir katılımcılar listesi)⁷⁸ rastlamamız sebebiyle, çok büyük ihtimalle gerçek bir Rhodoslu olduğunu biliyoruz.⁷⁹ O zaman tarihleri ve içerikleri

⁷³ Wiemer, **a.g.e.**, s.432

⁷⁴ Deord – Varinlioğlu, HTC no: 63; Blümel, IRP no:782; Bremen, **a.e.**, s.124;

⁷⁵ Debord – Varinlioğlu, **a.g.e.**, s.189

⁷⁶ Bremen, **a.e.**

⁷⁷ Debord – Varinlioğlu, HTC, no.62

⁷⁸ IG XII, 46, 1.454

⁷⁹ Bremen, **a.e.**, s.124

bu kadar benzeyen bu iki yazıtta anlatılan iki adamı iki farklı *Rhodioi* statüsüne koymak çok mantıklı değil.⁸⁰

Bunlar gibi başka örnekler de olmakla beraber, şimdiye kadar tartışılan hiçbir bulgu, eserleri ve varlıkları Tâbi Peraia boyunca görülen *Rhodioi*’nin, aslında bir çeşit genişletilmiş Rhodos vatandaşlığı edinmiş yerli elitler olduklarına kesin kanıt oluşturmaz. Bu modelin arkasındaki düşünceyi anlamak mümkün: M.Ö. V. yüzyılda bir noktada Rhodoslular Loryma Yarımadası’ndaki Kariyalılar’ı tam Rhodos vatandaşı yaptılarsa, neden orada dursunlar? Belki de Peraia’nın bu kısmında da yerli erkekler Rhodoslu oldular ve merkezdeki karar-yapıcı süreçlere katkı verme imkânı elde ettiler. Böylece Rhodos devletine asker ve yöneticiler olarak hizmet ederlerken aynı zamanda kendi topluluklarını temsil ettiler. Ancak Van Bremen’e göre bu teori, tâbi toprakların Rhodos Devlet sistemine entegre edilmesine dair avantajlı bir teori olsa da aşamaları ve yaratacağı etkileri tamamen anlaşılmaz, bazı içerikleri tanıdık olsa da Grek dünyasında hiç bir paraleli olmayan prensiplere sahip bu iki katmanlı vatandaşlık modelini hemen kabul etmek zor.⁸¹ Bu gün için, Bresson’ın önerdiği şekliyle, Peraia’daki *Rhodioi*’yi; imtiyazları bir şekilde kısıtlanmış, vatandaşlık verilmiş Kariyalılar olarak görme teorisi, eldeki bulgularla kesin olarak kanıtlanamadığından genel kabul görmemiştir diyebiliriz.⁸² Aynı aile içinde Rhodos tanımının yanında bir Rhodos demotiğinin kullanıldığı en az ikinci bir örneğin bulunduğu güne kadar, geleneksel modelin tercih edileceği anlaşılmaktadır. Uzun yıllar boyunca, karma evlilikler ve süregelen vatandaşlık müzakereleri (*demos* üyeliği dâhil) sonucu bazı Peraialılar Rhodoslu olmuş olabilir, ancak çoğunlukla normal vatandaşlık mekanizmaları bu örnekleri açıklamak için yeterlidir.

Diğer taraftan Peraia’daki *Rhodioi*’nin, Rhodos’tan gelen Rhodoslular olduğu nosyonu devam ettirilecekse; nasıl bu kadar önem ve güç elde ettiklerine ve

⁸⁰ Bremen, **a.e.**

⁸¹ Hiç bahsedilmemesine rağmen, Roma vatandaşlık örneği ve -neredeyse aynı zamanlarda- eyaletlerde Roma vatandaşları elitlerin yaratılması Bresson’ın aklında uzaklarda olamaz. Rhodoslular özellikle Roma’ya baktılar mı böyle bir örnek için? Ya da tam tersi Romalılar, ipucunu bu Grek modelinden mi aldılar?

⁸² Bremen, **a.g.e.**, s.126; Wiemer, **a.e.**, s.434. Wiemer, Peraia’daki *Rhodioi*’ye özgün bir statüs verilmesi hipotezinin ancak; biri Rhodos toprağı dışında yaşayan tam Rhodos vatandaşları için biri de imtiyazın aşağı bir çeşidiyle sınırlı kalmak zorunda olan vatandaşlık verilmiş yabancılar için olacak şekilde çift kullanımlı olduğu varsayımıyla saklanabileceğini belirtmiştir.

ilk başta neden geldiklerine dair farklı bir açıklama gerekmektedir. Peraia'daki *Rhodioi*'nin yükselmesi, aşağı yukarı, Rhodos askeri kontrolünün bu bölgede artmasıyla aynı zamanlara denk geldiğinden, buradaki *Rhodioi*'nin imparatorluğun meyvelerini topladıkları fikri, detaylarını bilemesek de mantıklı görünmektedir. Buralarda şehir devletlerinin varlığına izin vermeyen ve *koinan*ın yaşamasını teşvik eden Rhodos politikasının arkasındaki motive edici sebeplerden birinin; Pisye, Muğla ve Thera etrafındaki verimli vadilerde ev kurmak isteyen Rhodoslular için arazi edinimini kolaylaştırmak ve genel olarak şehirlerin yabancıların ekonomik ve finansal aktivitelerine koymaya eğilimli oldukları sınırlandırmaları gevşetmek hatta ortadan kaldırmak olduğuna dair tahmin yürütülebilir.⁸³

⁸³ Wiemer, a.e.

SONUÇ

Bu tezde Helenistik dönemin önemli güçlerinden biri olan Rhodos'un, Karia topraklarında kontrol ettiği alanın sınırları çizilmeye; bölgede oluşturduğu sistem ve bölgenin politik ve kültürel yapısı üzerinde yarattığı etkiler ortaya konmaya çalışılmıştır. Rhodos'un Karia Khersonesosu'ndan başlayarak Karia'nın güney kısımlarını topraklarına dâhil ettiği ve daha geniş bir bölgeyi etkisi altına aldığı bu dönemde, ekonomi ve güvenlik odaklı çıkarları sebebiyle, bölgenin sosyal, kültürel ve politik yapısında önemli değişiklikler yarattığı ileri sürülmektedir.

Rhodos, sınırlı toprağa sahip bir ada devleti olmasına rağmen, olağanüstü coğrafi konumu, ticaret rotaları üzerindeki lokasyonu, güçlü donanması, uzak menzilli ticari ilişkileri ve girişimci ve varlıklı ticari sınıfı ile Helenistik dönemin büyük güçlerinden biri haline gelmeyi başarmıştır. Tezimiz, Rhodos'un bu başarısına özellikle ekonomik açıdan büyük katkısı olduğunu düşündüğümüz Karia bölgesinin güneybatı topraklarında yaşanan Rhodos kaynaklı değişiklikleri anlamaya odaklanmıştır.

M.Ö. IV. yüzyıl, Batı Anadolu'da ve Ege Dünyası'nda yeni bir dönemin başlangıcı olmuştur. Bu dönemin yeniden yapılanma ortamında gelişen yeni deniz ticaret yolları üzerindeki güneybatı Ege polisleri, ard arda benzer *synoikismos* süreçlerinden geçerek, pazar için uzmanlaşmış tarımsal üretim yapan merkezler haline geldiler. Yeni transit deniz ticaret yolları üzerinde yer alan Rhodos, şanslı bir şekilde Yunan Egesi ve Kıbrıs ile Suriye ve Mısır gibi doğu limanları arasındaki coğrafi konumuyla hem ithalatçı hem de ihracatçı olmaya uygun bir pozisyondaydı. M.Ö. 408'de ada üzerinde bulunan üç *poleis*: İalysos, Lindos ve Kamiros *synoikismos* ile büyük bir *polis* haline gelmiş ve bu yeni *polis*in merkezi adanın kuzey ucunda, doğu Akdeniz'den gelen ve Anadolu kıyıları boyunca kuzeye çıkan transit deniz ticaret yolu üzerinde inşa edilmişti. Böylelikle Rhodos, tahıl ticareti monopolisine giden yolda ilk adımı atmış oldu. Malların taşınmasının Rhodos gemileriyle yapılması için deniz ticareti filosunun inşası, ticari malların miktarının standartlaştırılması, bir denizcilik yasasının oluşturulması ve ticaret rotalarının

güvenliğinin sağlanması için donanmanın inşa edilmesi, bütün bunların hepsi, Rhodos ticari imparatorluğunun yaratılması için planlanmış basamaklar gibi görünmektedir. Bu sistematik gelişme Rhodos'a, Rhodoslu bankerlerin kazandığı anapalarla desteklenen ekonomik dünyada güçlü ve iyi kurulmuş bir pozisyon verdi.¹

M.Ö. III. yüzyıla gelindiğinde, Rhodos artık Doğu Akdeniz'in takas merkezi ve bankası haline gelmişti. Tahıl ticareti ada ticaretinin kalbindeydi ve Rhodos'un bu konuda doğuda hiçbir rakibi yoktu. Denizlerdeki egemenlikleri, onları korsanların yağmalarına karşı Helen dünyasının temel koruma gücü yapmış, Rhodos Ege Adaları'nın koruyucusu haline gelmişti. Rhodos'un ticari aktivitelerinin sonucunda şehir, Helenistik doğuda üç büyük Helenistik monarşiden sonraki en zengin devlet haline gelmişti. Taşıma ticaretindeki baskın yeri ve özellikle tahıl dağıtımındaki özel durumu dolayısıyla Doğu Akdeniz ticari hayatında oynadığı kilit rol, aynı zamanda adaya çok etkili politik bir silah kazandırmaktaydı. Güçlü Mısır dâhil olmak üzere Akdeniz ticaret dünyasının tüm üyeleri, ihraç ettikleri tahıl Rhodos gemileriyle taşındığı için, aldıkları kararlarda adanın çıkarlarını düşünmek zorundaydılar.

Attığı adımlarla Akdeniz ticareti ve politikasındaki yerini sağlamlaştıran Rhodos'un, devletin topraklarını sadece adayla sınırlı tutmadığını biliyoruz. Rhodos Devleti, zaman içerisinde yakınındaki bazı küçük adalar ve komşu anakaranın bazı bölümlerini de devletin bir parçası haline getirmişti. Deniz ve denize ulaşımın stratejik ve ekonomik açıdan çok önemli olduğu her zaman dile getirilmiştir ancak bilinmelidir ki, adalar için anakaraya ulaşım da bir gerekliliktir. Helenistik ve erken Roma döneminin önde gelen ticari ve askeri donanmasına sahip ve bu sistemi dönemin diğer devletleri arasında ana besin maddelerini takas ederek elde ettiği gelirlerle sağlayan bir ada devleti olan Rhodos, muhtemelen devlet topraklarını genişletmek istemiş ve adım adım etrafındaki adaları ve Karia anakarasının gittikçe genişleyen bir bölümünü devlet topraklarına katmıştı.

¹ Ataüz, **a.g.e.**, s.91-92. Pozisyonu öyle sağlam temeller üzerine kurulmuştu ki, Roma'nın Rhodos ekonomisini yıkmak üzere Delos'u serbest liman ilan ederek önüne koyduğu engel dahi, Akdeniz tahıl ticaretini elinde tutmaya devam eden Rhodos üzerinde yıkıcı bir etki yaratamadı.

Rhodos bu dönemde, karşı kıyıdaki pek çok küçük yerleşimin (*komai*) birleşmesiyle oluşan federatif yapısıyla bir *polise* denk sayılan Karia Khersonesosunu, yeniden örgütlemek suretiyle bir periferiye dönüştürmüş ve adanın ayrılmaz bir parçası haline getirmiştir.² Karia Khersonesosundan doğan ve zamanla Rhodos Peraiası adını alan Karia'daki bu Rhodos toprağı, Helenistik dönem boyunca genişlemeye devam etmiştir.

Anakaraya ulaşma fikri yanında, Rhodos'u Khersonesos'u ele geçirmeye götüren çeşitli sebepler olabilir. Peraia'nın uygun limanlarıyla rakip bir ticaret merkezi olmasını engellemek için bu bölgenin ele geçirilmek istenmesi bunlardan birisidir. Çünkü Loryma yarımadasındaki limanlar, ticaret rotaları üzerindeki konumlarıyla Rhodos'un limanları kadar gelişme potansiyeline sahiptiler. Ancak Rhodos'un, Peraia'da köklü bir değişime neden olan anakaraya ilgisinin asıl olarak güvenlik ve ekonomi odaklı sebepler olduğu anlaşılmaktadır. Rhodos Peraiası, özellikle de Peraia'ya daha sonradan eklenen Khersonesos'un kuzeyindeki topraklar önemli ekonomik değere sahipti ve bu topraklar Rhodos ekonomisine önemli bir katkı sağladılar. Ama tek sebep ekonomik değildi. Rhodos, adanın hemen karşısında yer alan bu önemli limanlar olma potansiyeli taşıyan yerleşimlerin, adaya saldırabilecek askeri güçler haline gelmeleri ya da bu güçler tarafından kullanılacakları ihtimalinden de rahatsız olmuş olmalıdır. Belki de Rhodos, tıpkı en önemli ticari ortaklarından olan Ptolemaioslar'ın uzun yıllar uyguladıkları dış politika stratejisi gibi; kendisine yönelebilecek olası tehlikeleri gözlemlemek ve etrafını güvenli topraklarla çevirerek, bu tehlikeleri kendisinden uzak tutmak için de karşı kıyıya ve etraftaki adalara nüfuz etmek istemişti.³

Rhodos'un Karia anakarasında tam olarak ne zaman ve nasıl toprak ele geçirdiğini bilemiyoruz ancak daha birleşmeden önce, Rhodos'un eski şehirlerinin karşı anakarada toprak sahibi olduğu düşünülmektedir. Anlaşılan o ki, anakaradaki Rhodos şehirlerine ait olan topraklar, Rhodos'un *synoikismos*uyla Rhodos Devleti'ne dâhil edilmiş; sonrasında M.Ö. IV. yüzyıl boyunca anakaradaki bu alan büyümeye

² Deniz Oğuz-Kırca, 'Some Thoughts on the Problem of Demes: The Ancient Bozburun Peninsula', s.1.

³ Pek çok konuda önceki sistemleri uyarladığını ve Ptolemaios Mısır'ından etkilendiğini bildiğimiz Rhodos belki bu konuda da Ptolemaioslar'a bakmıştı.

devam etmiş ve kuzeyde Kedrai ile doğuda Physkos'u da içine alacak şekilde genişlemiştir.

Karia'nın bir uzantısı olan ve Rhodos'un Karia'da kontrolü altında tuttuğu alanın merkezini oluşturan Karia Khersonesos (Loryma/Bozburun Yarımadası), Karia'dan daha farklı bir yapıya ve tarihe sahiptir. Helen anlayışına göre Khersonesoslular, Karia'nın geri kalanından farklı olarak Grektir. Bu düşünce dâhilinde Rhodos Devleti'ne katılımlarından sonra, Khersonesoslular'ın gerçek Rhodos vatandaşı olmaları da sadece Grek statülerinin bir adaptasyonuydu.⁴ Politik olarak yaşanan bu dönüşüm yerleşim ve organizasyon yapısında da kendini göstermiş olmalıdır. Bir yarımada yerleşimi olan Karia Khersonesos M.Ö. V. yüzyılda küçük yerleşimlerin (*kome*) birleşimiyle meydana gelmiş bir *polise* denk toprak bütünlüğünden oluşmaktayken, Rhodos kontrolü altına girdiği Helenistik dönemde ise olasılıkla, tıpkı Rhodos gibi, *demos*'lardan oluşur hale gelmişti.⁵

Rhodos'ta, birleşmeden hemen sonra, üç eski şehire ait topraklar coğrafi olarak bölünerek *demos* sistemi oluşturulmuştu. Bu hem fiziksel hem de organizasyonel bir bölümlenmeydi. Aynı dönemde Khersonesos'da da uygulandığı düşünülen bu yeni yönetim modeli altında serpilen *demos*'larda rastlanan bazı ortak özellikler, bunların tek bir idari çatı altında ve benzer düzende geliştiğini ortaya koymaktadır.⁶ Bir *polis* olarak ele alınan bütün Khersonesos'un ortalama 200-500 km²'lik bir alanı kapladığı ve yaklaşık yirmi civarında yerleşim⁷ ve on *demos*'tan oluştuğu düşünülmektedir.⁸ Peraia bilinçli ve özenli bir planlamanın ürünüdür. Peraia'da yer alan *demos*'ların organizasyonu ve bütün şekillendirme Rhodos'la ilişkilere ve ekonomik çıkarlara göre düzenlenmiş olmalıdır.

⁴ A.Bresson, 'Les intérêts rhodiens en Carie l'époque hellénistique jusqu'en 167 a.C.', in F. Prost ed., L'Orient méditerranéen de la mort d'Alexandre aux campagnes de Pompée. Cités et royaumes à l'époque hellénistique, Rennes, 2003 (= Pallas 62), 169-192.

⁵ E. Deniz Oğuz-Kırca, 'Karya Khersonesos'nda (Pera) İki Tip Kale/Kale Yerleşimi', TÜBA-AR 18, 2015, 125-141, s.128

⁶ Oğuz-Kırca, a.g.e., s.128

⁷ Held, 'Die Karer und die Rhodische Peraia', s.122.

⁸ Oğuz-Kırca, 'The Chora and The Core: A general Look at the Rural Settlement Pattern of (Pre) Hellenistic Bozburun Peninsula, Turkey', Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Sayı 20, 2015,s.33-62, s.41

Rhodos, bu bölgeyi kontrol altına aldıktan sonra, güçlü kaleler ve tersaneler inşa ederek ve güçlü askeri-donanma üsleri kurarak burada ihtiyaç duyduğu güvenliği tesis etmiş oldu. Antik dönemde Ege sularında korsanları bertaraf edebilmiş ve ticaret yollarının güvenliğini sağlayabilmiş olan Rhodos'un birçok üssü olan ve küçük gemilerle çevredeki surları denetleyen bir sahil güvenlik sistemi ve erken uyarı ağı oluşturduğu bilinmektedir.⁹ Rhodos'un ada topraklarının dışında bulunan ve Ege'de oldukça geniş bir alana yayılmış olan askeri deniz üsleri sistemi bir Grek polisi için oldukça sıradışı olduğu gibi Rhodoslular'ın yüksek güvenlik ihtiyaçlarının da altını çizmektedir. Bu sistem dâhilinde, Rhodos donanmasının, ada topraklarının stratejik noktalarında pek çok ileri karakolu vardı. Anlaşılan, kıyı boyunca keşfedilen gemievleri ile Loryma bu karakollardan birisiydi. Pisy'e (Yeşilyurt) bulunan yeni bir yazıtle, Karia'da başka gemievlerinin de inşa edildiği ortaya çıkmıştır.¹⁰ Gemievlerinin Keramos Körfezi'nin kuzey tarafında, Akbük Koyu'nda inşa edildiği düşünülmektedir.¹¹ Bu durumda, belki de Rhodos Peraiası, M.Ö. III. yüzyıldan itibaren, Rhodos kıyı kontrol sisteminin Karia kıyılarındaki ayağını oluşturmaktaydı.

Bunun yanında Rhodos, bütün antik dünyaya ticareti yapılan Rhodos şarabının üretimi ve ihracatının önemli bir kısmını Rhodos Peraiası'nda gerçekleştirmekteydi. Rhodos'a dâhil edildikten sonra Rhodos şarap üretiminin önemli bir merkezi haline gelen Karia Khersonesos, özellikle M.Ö. IV. yüzyılda büyük bir değişim geçirmiş ve tarıma uygun tüm bölgelerin kullanılması için çeşitli düzenlemeler yapılmıştır.¹² Dağlık yarımada sadece az sayıdaki düzlükler kullanılmakla kalmamış, aynı zamanda tarım yapılamayan yamaçlar da teras duvarlarıyla asma yetiştiriciliğine uygun hale getirilmiştir. Bu dönemde bütün Khersonesos'da yeni çiftlik yapıları inşa edildiği anlaşılmıştır. Yani anlaşılan bütün arazi Rhodos hükümdarlığı başında tamamıyla yeniden şekillendirilmiş¹³ ve yoğun

⁹ Gabrielsen, a.e., s.37-44; Held, a.e., s.129; Blackman, a.e., s.383, 388-389

¹⁰ Debord – Varinlioğlu, 'Les Hautes Terres de Carie', s.95-105 no:1

¹¹ Debord – Varinlioğlu, a.e., s.53-57, s.95-104 no:1; Held, a.e., s.129

¹² Zeynep Kuban, 'Karya, Bozburun Yarımadası, Kıran Gölü Kutsal Alanı Yüzey Araştırmaları Sırasında Tespit Edilen Tarımsal Üniteler', **Antik Çağ'da Anadolu'da Zeytinyağı ve Şarap Üretimi**, Mersin, 2008, s. 216

¹³ Kuban, a.g.e., s.220; Held, a.e., s.129-130

tarımsal üretimin yapıldığı Helenistik dönemde bu yapılar tarımsal ürünün biriktirildiği ve işlendiği merkezler haline gelmişlerdir.¹⁴

M.Ö. III. yüzyıldan itibaren Khersonesos'ta, özellikle Hisarönü-Çubucak ve Turgut'ta görülen amfora atölyelerinin de, yarımada'daki tarımsal potansiyelin ticarete dönüşmesinde önemli rol oynadıkları bilinmektedir. Nitekim amphora üretim atölyelerinin teras alanlarına yakın konumda bulunmaları da, içerilerde yerel üretim gerçekleşirken, kıyı şeridinde ticari ihtiyaçları karşılayan ve taşıma amforalarıyla ilişkilendirilen ticari amaçlı üretim gerçekleştirildiğini göstermektedir. Limanlara ve dağıtım ağlarına yakın yerlerde kurulmuş atölyeler de büyük ölçekli ihracat merkezleri olmalıdırlar.¹⁵ Khersonesos'taki *demos*'lardan biri olan Amos'taki Apollon Samnaios Tapınağı'nda bulunan yazıtlardan, toprakların kullanımına dair kuralların ve talimatların Rhodos'tan geldiği ve bütün Peraia ve hatta belki de Rhodos'un kendisi için geçerli olduğu anlaşılmaktadır.

Birleşik Peraia'nın Rhodos ekonomisine bir diğer katkısı limanları yoluyla gerçekleşmiş olabilir. Birleşik Peraia limanlarının gerektiğinde donanma için sığınak sağlayarak Tâbi (Bağımlı) Peraia'nın savunması ve kontrolüne destek verdikleri gibi; tüccarlar için liman olanakları sağlayarak ve özellikle Loryma yarımadasındaki diğer yerleşimlerin kıyı limanı olarak hizmet vererek de Rhodos ekonomisine katkıda bulunduklarını düşünebiliriz.

Görüldüğü üzere, Birleşik Peraia Rhodos'un M.Ö. III. ve II. yüzyıllarda kurduğu Kırım'dan Mısır'a, Ege'den Akdeniz'e uzanan tarımsal ticaret sisteminin önemli bir aktörü olarak karşımıza çıkmaktadır. Rhodos'un ekonomik çıkarları doğrultusunda, bölgede sistematik bir şekilde tarım ürünleri (özellikle şarap) üretilmiş ve ihraç edilmiştir.¹⁶ Topografik sınırlamalara rağmen yoğun toprak kullanımına dair belirtiler, etkili bir ekonomik politikaya işaret etmektedir. Öyle görünüyor ki; Birleşik Peraia'nın geniş Rhodos pazarı, yani uluslar arası arena için çalışması, arazisinin düzenlenmesini gerektirmiş ve kullanımını da etkilemiştir. Yerleşim kümelerinin büyük kısmı tarımsal teraslamaya en uygun arazilerin yakın

¹⁴ Demirciler, **a.g.e.**, s.152

¹⁵ Oğuz-Kırca, **a.e.**, s.39

¹⁶ Held, '**Die Karer und die Rhodische Peraia**', s.133; Kuban; **a.e.**, s.220.

çevresinde konuşlanmış ve toprağın büyük bölümü tarımsal teraslara ayrılmıştır. Peraia'da gerek küçük ölçekli gerekse daha büyük ölçekli çiftlik yerleşimleri etrafında inşa edilen tarım terasları sayesinde Hellenistik dönemde geçimlik üretimin çok ötesinde artı ürün elde edilmiştir.¹⁷ Bu artı ürünler (özellikle şarap) Peraia'da üretilen amforalar kullanılarak, Peraia limanları vasıtasıyla Rhodos'un kontrol ettiği bölgesel ve bölgelerarası tarım ticaretine katkı sağlamış ve hem yarımada hem de Rhodos'un ekonomik gücünü artırmış olmalıdır.

Bütün bunların yanında, Rhodos'un Karia Khersonesosuna yönelmesine sebep olabilecek bir diğer olası sebep, insan kaynağı idi. Ada nüfusu sınırlı olduğundan ve Rhodos yurttaşlarının çoğu, ticaret ve ticaretle bağlantılı işlerle uğraştığından, Rhodos'un ciddi bir insan gücü ihtiyacı vardı. Rhodos'un, özellikle de donanmada kullanılmak üzere ortaya çıkan bu insan kaynağı ihtiyacını karşılamak için de anakaraya yönelmiş olabileceği düşünülebilir.¹⁸

Bütün bu sebeplerle Bozburun Yarımadası toprakları Rhodos yönetim sistemi devreye sokularak Rhodos Peraiası adı ile Rhodos devletine dâhil edilmiş ve toprakları hem güvenlik hem de ekonomik çıkarlara göre şekillendirilmiş; Rhodos kültürleri vasıtasıyla Helenleştirilmiş olan bu topraklarda yaşayanlara Rhodos vatandaşlığı verilerek, yeterince iyi olanların Rhodos yönetim sisteminde ve donanması dâhil olmak üzere çeşitli kurumlarında yer almaları sağlanmış olabilir.

Karia Khersonesos'un merkezini oluşturduğu Birleşik Peraia'nın yer aldığı güneybatı Karia'da durum böyleyken, Karia'nın geri kalanında, özellikle iç bölgelerindeyse durum farklıydı. Karia *koinası* tarafından desteklenen Hekatomnid satrapları, Karia'da gerçek bir bağımsız güç inşa etmişlerdi ve bu durum M.Ö. 332'e kadar devam etti. Ancak İskender'in fethinden sonra işler değişti. Hellenistik dönemde Diadokhlar'ın bölge hâkimiyeti için mücadelelerine sahne olan ve bölge hâkimiyetinin defalarca el değiştirdiği Karia'da artık Kariyalı etniğin meşruiyetini temsil eden yerli bir güç yoktu. Diadokhlar'ın savaşları, bu dönemde ortaya çıkan

¹⁷ Demirciler, **a.g.e.**, s.157

¹⁸ Ataüz, **a.g.e.**, s.93

hanedanlar ve özgürlüklerini elde etmeye çalışan şehirler sebebiyle oluşan karmaşık ortam, Rhodos'a Birleşik Peraia'nın ötesine uzanma fırsatını verdi.¹⁹

Her zaman Karia'nın tek bir gücün kontrolü altına girmesini engellemek için çalışan Rhodos, Seleukoslar'ın Karia'daki otoritesinin çökmesiyle bozulan güç dengesinin yarattığı karmaşık politik ortamda Karia'nın içerilerine kadar girmeyi başarmıştı. M.Ö. 220'li yıllarda Karia'daki büyük güçlerin varlığının azalması, hem güvenlikleri hem de çıkarları açısından Rhodos yayılmacılığını teşvik etmiş olmalıdır.²⁰ Rhodos'un Karia'da Birleşik Peraia sisteminin oluşturulduğu dönemden sonraki tarihlerde ele geçirilen bu bölgeler, önceki topraklardan daha farklı bir şekilde yönetildi. Buradaki yerleşimler Rhodos devlet yapısına dâhil edilmediler ve yaşayanlarına Rhodos vatandaşlığı verilmedi. Bu sebeple Fraser ve Bean tarafından Tâbi (Bağımlı) Peraia olarak adlandırılan bu alanın özünü Keramikos Körfezi'nin kuzeyindeki Karia oluşturmaktaydı: kıyıda Keramos ve İdyma arasındaki topraklar ile kuzey ucunda Stratonikeia, kuzeydoğu ve doğu uçlarında Hyllarima ve Mobolla (Muğla) olmak üzere iç kısımlardaki topraklar Tâbi Peraia'nın merkeziydi. Zaman içerisinde büyüyen Tâbi Peraia, M.Ö. II. yüzyılın başlarında güney doğuda Kaunos ve kuzeyde Stratonikeia'yı alacak kadar genişlemişti

Öyle görünüyor ki, güney Karia'daki Rhodos yayılımı M.Ö. III. yüzyılda devam eden bir süreçti. Rhodos, politik istikrarsızlığın olduğu dönemlerde, tam olarak belirleyemediğimiz bir şekilde - belki hediye belki de ele geçirme yoluyla - anakaradaki topraklarını genişletmekteydi.²¹ Karia'nın bu bölgesi M.Ö. III. yüzyılda, Rhodos kontrolü altında kesintisiz bütün bir alan değil de Rhodos'a tâbi şehirler ile özgür şehirlerden oluşmuş yama şeklinde bir alandı.

Rhodos'un Karia'da kontrol altında tuttuğu toprakları oluşturan Tâbi ve Birleşik Peraia arasındaki ayırım, iki farklı difüzyon yapısında yatar. Birleşik Peraia yaşayanlarına Rhodos vatandaşlığı verilmiş ve bu yerleşimler Rhodos dini

¹⁹ Bresson, **a.g.e.**

²⁰ Reger, **a.g.e.**, s.82

²¹ İskender sonrası, Seleukos ve Ptolemaos güçlerinin etkin olmasından önceki M.Ö. 280'li yıllar ve daha sonraki dönemde Seleukoslar'ın boşluğunun yarattığı karışık ortamda M.Ö. III. yüzyılın son çeyreği, Karia'da Rhodos yayılımının hızlandığı yıllardı.

geleneklerine dâhil edilmişlerdi. Burada Rhodos kültleri kurma, ticaret ve merkezileşmiş sisteme dahil etme yollarıyla tam anlamıyla bir entegrasyon sağlanmıştı. Diğer taraftan, Tâbi Peraia, muhtemelen bu bölgedeki çoğu yer Rhodos'un eline geçtiğinde, farklı gelenekleri ve sosyal yapılarıyla zaten gelişmiş merkezler oldukları için, sadece ürettikleri mallarla Rhodos ticari ağına dâhil edilmişler, buradaki politik ve kültürel yapı fazlaca değiştirilmemişti.

Tâbi (Bağımlı) Peraia, öncelikle Helenistik dünyanın tehlikeli dengesi altında, bir karadan istilaya karşı bu bölgeleri dış savunma olarak kullanmak açısından ada devleti için oldukça faydalıydı. Ayrıca muhtemelen buradaki topluluklar, Rhodos ordusuna destek birlikler sağlamaktaydı. Bunun yanında, anakaradaki bu verimli topraklarından elde edilen gelirlerin Rhodos'un finansal kaynaklarını iki katına çıkardığı düşünülmektedir. Bu artış Rhodos'u benzersiz bir şehir yapmakla kalmayıp, küçük bir Helenistik krallığa denk hale getiren inanılmaz bir artıştır.²²

Rhodos ve Peraiası'ndaki refah, M.Ö. 188'de Apameia Antlaşması'nın sonucu olarak, Rhodos'un Likya ve Menderes'in güneyindeki Karia toprakları ile ödüllendirilmesiyle zirveye ulaştı. Romalılar bu anlaşmayla pek çok Karia kentini de özgürleştirdiklerinden, Rhodos'un bu bölgede kurduğu hâkimiyet sınırsız olmamışsa da, Apameia Barışı'nı izleyen yirmi yıl, Rhodos'un Karia'da en geniş yayılım gösterdiği dönem oldu. Rhodoslular, özellikle M.Ö. 188-167 yılları arasında, adanın anakaradaki topraklarının en geniş olduğu dönemde, tâbi topraklarda önemli ekonomik kazançlar elde etmiş olmalıdırlar. Rhodoslular'ın tâbi topraklarda serbestçe toprak edindikleri, ticari ve özellikle de finansal arabuluculuk yaptıkları, vergi toplayarak ya da kredi vererek kazanç elde ettikleri düşünülmektedir.²³

²² Elbette ki, Peraia'nın, özellikle de Bağımlı Peraia'nın elde tutulmasının Rhodos'a ciddi bir maliyeti vardı. Yine de Rhodos hâkimiyetinin bu bölgede sağlanması için yapılan harcamaları düşürüldüğünde dahi, Rhodos'un anakara topraklarındaki kontrolü kendisi için oldukça kârlı bir operasyondur.

²³ Bresson, *a.e.*, madde 31.

Rhodoslu bireylerin şehir bu bölgedeki egemen güç olma statüsünü yitirdikten sonra bile Lykia ve Karia'daki mallarını ellerinde tutabildiklerini bilmekteyiz.²⁴

Tâbi Peraia'da kırsal bölge, büyük oranda, bir *koina* sistemi içinde yaşayan gruplar tarafından iskân edilmişti. Rhodos, bu bölgede ele geçirdiği toprakların bütünlüğünü muhafaza etmek ve burada yaşayanların kontrolünü sağlayabilmek için bir yandan varolan bu *koina* sistemini kullanırken, diğer taraftan da kendi yönetim sistemini uygulamaya çalıştı. Kariyalılar'ın erken dönemde temellerini atmış oldukları federatif yapılanmalar tipindeki *koina* sisteminin, Rhodos otoritesi altında çok büyük ölçüde geliştiğine dair işaretler vardır. Helenistik ve Roma döneminde *koinanın* görüldüğü alan, Rhodos etkisinin her yerden daha güçlü olduğu bölgeyle örtüşmekteydi. Etkileyici akropolisiyle geniş Muğla Ovası, Pisye veya Yerkesik etrafındaki ovalar, antik Thera vb. gibi hepsi bir şehiri barındırabilecek kapasitede alanların yer aldığı bölgede, Helenistik dönem boyunca Stratonikeia ve Kallipolis dışında hiçbir şehir gelişmedi. Rhodos'un geniş etki alanı içerisinde bildiğimiz tek gerçek *polis* Rhodos'un kendisiydi. Helenistik dönem öncesinde bölgede var olan *polis* kimliğinin kaybolmasının Rhodos hâkimiyeti ile bir ilişkisi olmalıdır. Bu sebeple Rhodos'un burada, kendi çıkarları için, *koinadan* *polise* doğru gerçekleşen dönüşümü durdurduğu, hatta belki de geriye doğru çevirdiği ve sonucunda da kendisine bağımlı bir *koina* ağı yarattığı düşünülmektedir.²⁵

M.Ö. III. yüzyıldan itibaren Karia'da etkili olan önemli bir politik aktör, Karia'daki belirli topluluklar tarafından paylaşılan dini ve etnik ortaklığı sürdürme ve yeniden üretme arzusu ile oluşmuş olan bir birlik olan Khrysaorik Birliği idi. Rhodos, Karia'daki topraklarını korumak ve Helenistik güçlerin yokluğunda bölgede yayılım gösteren diğer şehirlere karşı etki alanını genişletmek için Khrysaorik Birliği içindeki *poleis*in desteğini almaya çalışmıştı. Bu *poleis*-üyelerin bazılarını, özellikle komşularının yayılmacı eğilimlerinden korkanları, *symmachialar* yoluyla kendisine çekerek, birlik içindeki bazı şehirlerin yayılma çabalarından yükselen sorunlar ve problemli durumlara dâhil olmuştu. Rhodos'un Khrysaorik Birliği ile kurduğu en

²⁴ Reger, 'The Relations between Rhodes and Caria from 246 to 167 BC'. In **Hellenistic Rhodes: Politics, Culture, and Society**, edited by V. Gabrielsen. Aarhus: Aarhus University Press, 1999, s.86-88.

²⁵ Bremen, **a.g.e.**, s.116

önemli bağ ise, birliğin üye *poleis*inden biri olan Stratonikeia'yı ele geçirmesidir. Bu şehri kendi topraklarına katan Rhodos, böylelikle bu birlikte sağlam bir tutunma noktası kazanmayı başarmıştır ve birlik içinde doğrudan söz hakkı sahibi olmuştur. Muhtemelen Apameia Anlaşması'yla pek çoğu Khrysaor Birliği olan toplulukları ele geçirdiğinde ise, kısa süre için de olsa, birlik içerisindeki kontrolünü iyice artırmıştır.

Diğer taraftan, Rhodos güney batı Karia'da, özgür şehirlerin koruyucusu olarak bilinmekteydi. Roma'nın M.Ö. 167'de Apameia Anlaşması ile kazanılan şehirlere verdiği özgürlükten sonra bazı zayıf şehirlerin Rhodos desteği olmadığında daha güçlü ve zengin komşularına tâbi olmak zorunda kaldıkları görülmektedir.²⁶ Bu dönemde pek çok küçük şehrin Rhodos'a başvurması, bölgede Rhodos'a hala arabulucu ve güçsüzün destekçisi olarak bakıldığını göstermektedir.²⁷

Rhodos'un Ege'deki topluluklarla olan ilişkileri incelendiğinde Karia'nın geri kalanı ile kurduğu politik ilişki, daha net anlaşılabilir. Rhodos, Ege Adaları arasında da Karia anakarasında uyguladığına benzer bir politika uygulamıştır: birleşme ve tâbiyete bağlı ikili bir sistem. Adalarla kurduğu ilişkide üçüncü bir faktör vardır; Rhodos'un lideri olduğu Nesiotik Birliği. Bu birlik üyeleri ve Rhodos arasındaki ilişkilerin, M.Ö. 189'dan sonra Rhodos ve Batı Anadolu'nun Apameia Anlaşması ile kendisine verilmemiş şehirleri arasındakilere çok benzer olduğu düşünülmektedir. M.Ö. III. yüzyılda Rhodos, Helenistik Krallıkların güç kazandığı Ege dünyasında, Rhodos Peraiası'nın sınırları dışında kalan özgür şehirlerin savunucusu rolünü üstlenmişti.²⁸ (Rhodoslu) Nesiotik Birliği'nin M.Ö. 200'den itibaren Ege'de yaptığıyla neredeyse aynı şekilde, Rhodos Küçük Asia'da, kurduğu *symmakhialar* yoluyla destek ve koruma sağladığı bu özgür şehirlerin liderliğini sağlamıştır.²⁹ Ama öyle anlaşıyor ki, Rhodos özgürlüklerine sahip çıkmalarına

²⁶ Rostovtzeff, **a.g.e.**, s.774-775.

²⁷ Rostovtzeff, **a.e.**, s.775

²⁸ Polybios, **a.g.e.**, iv,56,1-4

²⁹ Hatta Rhodoslular Apameia Anlaşması'nda bu pozisyonun verdiği üstünlükle müzakerelerde bulunmuş ve anlaşmayı kendileri ve *symmakhialar*ının namına imzalamışlardı.

destek olduğu bu şehirlere, sömürgeci bir güç gibi davranmakta ve etki alanındaki bu şehirler arasında barışın sağlandığından emin olmaktaydı.³⁰

Rhodos'un, Karia'nın hem kıyısında hem de iç bölgelerinde politik ve organizasyonel olarak yarattığı bu değişimlerin, sosyal, dini ve kurumsal fonksiyonlar üzerinde de etkisi olduğu açıktır. Karia'da tapınımı görülen Helios, Zeus Atabyrios, Athena Lindia ve Athena Kamira gibi Rhodos kültürlerinin hepsi Rhodos kimliğinin farklı seviyelerde sembolleridirler. Yeni Rhodos şehrinin baş tanrısı Helios'un tüm Karia'da var olması Rhodos gücü ve etkisinin ana karaya yayılımını sembolize etmektedir. Birleşik Rhodos kültürü Zeus Atabyrios'un ise Peraia'da çok az görülmesi, birleşmeden sonra Rhodos'un baş tanrısı olan Helios'un, Zeus Atabyrios'un önüne geçmiş olduğunun göstergesi olabilir. Rhodos'un yerel Athena kültürlerinin sadece Birleşik Peraia'da görülmeleri, Peraia şehirlerinin Rhodos adasıyla kültürel ve politik yakınlığını göstermektedir. Bu iki seviyeli tapınım, Rhodos'un politik ve yapısal yeniden konumlandırmasını göstermektedir. Rhodos'un birleşmesinden sonra yaratılmış olan Helios Kültü, şehirlerdeki varolan yerel tapınımın yerine geçmemiştir. Karia'da Birleşik Peraia'ya yerel kültürler olan Athena kültürleri sıklıkla tanıtılırken, daha geniş bölgelere ise birleşik Rhodos şehrinin sembolü olan Helios'la nüfuz edilmeye çalışılmıştır.

Rhodos Peraiası söz konusu olduğunda karşımıza çıkan bir diğer gizemli konu '*Rhodioi*'nin kimliğidir. Peraia'da Rhodos askeri kontrolünün arttığı dönemlerden başlamak üzere, bu topraklarda *Rhodioi*'ye adanmış çok sayıda yazıt ortaya çıkarılmıştır. Her ne kadar henüz detaylara dair bilgi sahibi olamadığımızdan farklı teoriler mevcut olsa da buradaki *Rhodioi*'nin, kamusal veya özel bir sebeple burada bulunan (memur, asker, tüccar, tefeci/sarraf) ve imparatorluğun meyvelerini toplayan Rhodoslular oldukları düşünülmektedir.³¹

³⁰ Bresson, a.e, s.29

³¹ Wiemer, a.e. Belki de buralarda şehir devletlerinin varlığına izin vermeyen ve *koinanın* yaşamasını teşvik eden Rhodos politikasının arkasındaki motive edici sebeplerden biri; Pisye, Muğla ve Thera etrafındaki verimli vadilerde ev kurmak isteyen bu Rhodoslular için arazi edinimini kolaylaştırmak ve genel olarak *polislerin* yabancıların ekonomik ve finansal aktivitelerine koymaya eğilimli oldukları sınırlandırmaları gevşetmek hatta ortadan kaldırmaktır.

Görüldüğü gibi Rhodos Peraiası ve Rhodos'un Karia'daki varlığının sınırları, doğası ve yasal anlamları bugün hâlâ tartışma konuları olmaya devam etmekte. Özellikle eski çağ yazarlarının bahsetmedikleri bir ayırım olan Birleşik ve Tâbi Peraia arasındaki sınırı çizmek, aralarındaki politik, yasal ve kültürel farklılıkları tam anlamıyla belirleyebilmek hâlâ mümkün değil. Rhodos Devlet sistemine dâhil olduğu için Birleşik Peraia'ya dair daha fazla bilgimiz olsa da, özellikle – eğer gerçekten böyle bir ayırım varsa - Tâbi Peraia'daki politik yapıyı tam anlamıyla oluşturabilmek bu günkü bilgiler ışığında oldukça zor. Karia'nın bu bölgesini, bütün olarak Rhodos toprağı içinde sıralamak ve özellikle de bu bölgeyi bir bütün halinde “tâbi/bağımlı” olarak görmeye bazı itirazlar var.

Bu gün için söylenebilecek olan şudur; Klasik dönemden itibaren Karia'ya ayak basmış olan Rhodos, Roma'nın gelişine kadar, Karia'daki çıkarlarından vazgeçmemiştir. Bu çıkarlar doğrultusunda hareket eden Rhodos'un, Karia'nın iç kısımlarındaki kontrol ve etkisinin homojen bir yapısı olmadığını ve M.Ö. III. ve II. yüzyıllarda farklı şekillerde ele geçirdiği bu toprakları kontrol altında tutmak için farklı difüzyon stratejileri ile farklı yönetim ve organizasyon modelleri izlediğini söyleyebiliriz. Rhodos'un, erken dönemde ele geçirerek bünyesine kattığı ve gerek organizasyon yapısı gerekse kültler vasıtasıyla tam entegrasyon sağladığı Peraia ile başlayan genişleme süreci, daha sonra ele geçirdiği topraklarda şekil değiştirmiştir. Birleşik Peraia'nın etrafını çevreleyen ikinci çeperde, tam entegrasyon yerine varolan kurumların ve kültlerin adaptasyonu ve Rhodoslu memurların yönetimiyle Rhodos Devleti'ne tâbi bir alan yaratılmıştır. Bu alanın ötesindeyse, gerek özgür şehirlerle anlaşmalar yaparak, gerek bölgesel federasyonlara bağlı topluluklarda doğrudan ya da dolaylı kontroller sağlayarak anakaranın önemli bir bölümünde uzun vadeli politik, ekonomik ve kültürel bir etki yaratmayı başarmıştır.

Rhodos'un Karia'daki varlığının sınırlarına, doğasına ve etkilerine odaklanan tezimizde, konuya farklı açılardan yaklaşılmaya çalışılmış ancak resim tam anlamıyla ortaya çıkarılamamıştır. Helenistik Karia; sınırların bulanıklaştığı, *poleis* ve komşuları arasındaki ilişkinin tam anlamıyla çözülemediği, *sympoliteia*, *koinon*, *symmakhia* kavramlarının çok karşılaşıldığı bir alan. Bu alanda hüküm süren

büyük güçlerin kontrol ettikleri alanların sınırlarının sürekli değişmesi ve bağımsız toplulukların yayılmasıyla politik haritanın karmaşıklaşması sebebiyle hâla oldukça bulanık olan bu resimde Rhodos'un yerini belirleyebilmek henüz mümkün değil. Oldukça fazla bilinmeyen noktası olan bu konunun, Karia'da yapılacak daha kapsamlı çalışmalar ile önümüzdeki dönemde çok daha fazla aydınlanacağını umut etmekteyiz.

KAYNAKÇA

I. Eski Çağ Kaynakları

- Arrianos: **İskender'in Anabasisi**, İstanbul, 1945
- Diodorus Siculus, Bibliotheca Historica: **Library of History**, çev. Oldfather, Loeb Classical Library, Harvard University Press, Cambridge, MA, 1947
- Herodotos, Historiai: **Histories**, çev. G.P. Goold, Harvard University Press, Cambridge, William Heinemann, Ltd., 1975
- Homer, Ilias: **Homer, The Iliad** with an English Translation by A.T. Murray, Ph.D. in two volumes, Cambridge, MA., Harvard University Press; London, William Heinemann, Ltd. 1924.
- Ksenophon, Hellenica: **Xenophon in Seven Volumes**, 1 and 2. Carleton L. Brownson. Harvard University Press, Cambridge, MA; William Heinemann, Ltd., London. vol. 1: 1918; vol. 2: 1921
- Livius, Ab Urbe Condita Libri: **Ab urbe condita libri**, Recognovit Wilhelm Weissenborn, Pars VI. Fragmenta. Index, Titus Livius, W. Weissenborn, Leipzig, Teubner, 1892
- Mela, De Chorographia: **Pomponius Mela's Description of the World**, F.E. Romer, Ann Arbor : University of Michigan Press, c1998
- Pausanias, Periegesis Tes Hellados: **Description of Greece**, II, Çev: W.H.S. Jones-H.A. Ormerod, Loeb Classical Library, Harvard University Press, 1918.
- Pindar, Olympia: **Odes**, Pindar, Diane Arnson Svarlien, 1990

Plinius, Naturalis Historia:

The Natural History, Pliny the Elder, Çev: John Bostock, M.D., F.R.S. H.T. Riley, Esq., B.A. London. Taylor and Francis, Red Lion Court, Fleet Street, 1855

Plutarkhos, Demetrios:

Plutarch's Lives. The Translation called Dryden's. Corrected from the Greek and Revised by A.H. Clough, in 5 volumes, Boston: Little Brown and Co., 1906

Polybios, Historiai:

Histories, Çev: Evelyn S. Shuckburgh, London, New York, Macmillan, 1889, Tekrar Basım 1962.

Strabon, Geographika:

Geography, Çev: H.L. Jones, Loeb Classical Library, Harvard University Press, 1917-1932

Stephanos Byzantios:

Peri Poleon, Stephanos Peri poleon, Stephanus De urbibus quem primus Thomas de Pinedo Lusitanus Latii jure donabat, & observationibus scrutinio variarum linguarum, ac praecipue Hebraicae, Phoeniciae, Graecae & Latinae detectis illustrabat, his additae praeter ejusdem Stephani fragmentum collationes Jacobi Gronovii cum codice Perusino, una cum gemino rerum & verborum indice ad Stephanum & Thomae de Pinedo observations, Jacob de Jonge; Thomas de Pinedo; Jacobus Gronovius; Samuel Tennulius, Amstelodami : Typis Jacobi de Jonge, MDCLXXVIII, 1678.

Thukydides:

History of Peloponnesian War, Çev: C.F. Smith, Loeb Classical Library, Harvard University Press, 1958.

Vitruvius:

De Architectura Libri Dicem, Marcus Vitruvius Pollio, Creative Media Partners, LLC, 2008

II. Modern Kaynaklar

- Adiego, Ignacio J.: **The Carian Language**, Brill Leiden, Boston, 2007
- Adiego, Ignacio: ‘Carian Identity and Caria Language’, 4th Century Karia; **Defining a Karian Identity Under the Hekatomnids**, Varia Anatolica XXVIII, 2013, s.16. 2007
- Aksan, Mete: Karia Bölgesi Üzerine Arkeolojik Bir Değerlendirme, **TAY 7.Cilt**, Ege Yayınları, 2007
- Arslan, Murat: ‘**Galatlar**’, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2000
- Ataüz, Ayşe Devrimv **Asardibi (Casara) A Classical, Hellenistic and Early Roman Harbor in the Rhodian Peraea**, Yüksek Lisans Tezi, Bilkent Üniversitesi, 1997
- Aydaş, Murat: ‘**Karya ile Rodos Devleti Arasındaki İlişkiler**’, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 2010
- Baran, A. : ‘Thera Antik Kenti ve Çevresi Yüzey Araştırmaları 2012’, **31. Araştırma Sonuçları Toplantısı**, 2013, Cilt 2, s. 174-189
- Baronowski, D.W. : ‘The Status of the Grek Cities of Asia Minor after 190 B.C.’, **Hermes 119**, 1991
- Bean, G.E. : ‘**Eskiçağda Menderes’in Ötesi**’, çev. Pınar Kurtoğlu, Arion Yayınevi, İstanbul, 2000
- Bean, G.E. ve Cook, J.M.: ‘The Halikarnassian Peninsula’, **ABSA** 50.(85-169), 1955, s. 95

- Bean, G.E. ve Cook, J.M. : ‘The Carian Coast III’, **The Annual of the British School at Athens, Vol. 52** (1957), pp. 58-146
- Bean, George E. ve Peter M. Fraser: ‘**The Rhodian Peraea and Islands**’. Oxford: Oxford University Press, 1954
- Benter, Matthias: ‘Hydas: Bozburun Yarımadası’nda Müstahkem Bir Yerleşim Yeri”. **Belleten 74/271**, 2010, 659-672
- Berthold, R.M. : ‘Rhodes in the Hellenistic Age’, İthaca, London, 1984
- Berthold, R.M. : ‘Rhodian Appeal to Rome in 201 B.C.’ **The Classical Journal, Vol. 71**, No. 2 (Dec., 1975 - Jan., 1976), pp. 97-107
- Berthold, R.M.: ‘A Historical Fiction in Vitruvius’, **CP 73**, 1978, 129-34
- Billows, R.A.: Anatolian Dynasts: The Case of the Macedonian Eupolemos in Karia, **CIAnt 8** (1989), pp.173-206
- Blackman, David J. : ‘The Rhodian Fleet and the Karian Coast’, **Hellenistic Karia**, ed. by R. Van Bremen & J.M. Carbon, 2010
- Blinkenberg: **Lindos II, Inscriptions**
- Blümel, W.: **Die Inschriften der Rhodischen Peraia**, IK 38, Bonn 1991
- Blümel, W. : **Die Inschriften von Iasos**, Teil I-II, IK 28, Bonn, 1985
- Bresson, Alain: ‘Rhodes and Lycia in Hellenistic Times’ in **Hellenistic Rhodes. Politics, Culture, and Society**, edited by V. Gabrielsen. Aarhus: Aarhus University Press, 1999

- Bresson, Alain: 'Grecs and Cariens dans la Chersonesse de Rhodes.' **Origines Gentium. Collection Etudes 7**, Bordeaux: Editions Ausonius, 2001, 147-160
- Bresson, Alain: 'Recueil des inscriptions de la Pérée rhodienne: (Pérée intégrée)' **Centre de Recherches d'Histoire Ancienne, 105**. Besançon: Université de Besançon, 1991
- Bresson, Alain: 'Les intérêts rhodiens en Carie l'époque hellénistique jusqu'en 167 a.C.', in F. Prost ed., **L'Orient méditerranéen de la mort d'Alexandre aux campagnes de Pompée. Cités et royaumes à l'époque hellénistique**, Rennes, 2003 (= Pallas 62), 169-192. Çevrimiçi <http://books.openedition.org/pur/19450>
- Carter, R. S.: "The Region of Serçe Limanı in Classical Times". Eds. G. F. Bass, S. D. Matthews – J. R. Steff *et al.*, **Serçe Limanı: An Eleventh- Century Shipwreck; The Ship and Its Anchorage, Crew, and Passengers (vol. 1)**. Texas (2004) 13-21
- Carter, R. S.: "The 'Stepped Pyramids' of the Loryma Peninsula" *İst.Mitt.* 32, 1982, 176-195
- Casson, Lionel: 'The grain trade of the Hellenistic world', In **Transactions and Proceedings of the American Philological Association**: The Johns Hopkins University Press, 1954
- Casson, Lionel: **Ancient Trade and Society**, Detroit: Wayne State University Press, 1984
- Casson, Lionel: **Ships and Seafaring in Ancient Times**, London, British Museum Press, 1994
- Cook, J.M.: 'Cnidian Peraea and Spartan Coins' **The Journal of Hellenic Studies, Vol. 81**, 1961, pp. 56-72
- Cook, J.M. – Plommer, W. H.: 'The Sanctuary of Hemithea at Kastabos', Cambridge, 1966

- Crampa, J.: ‘Labraunda, Swedish Excavations and Researches, III 1-2’, **Greek Inscriptions I-II**, Lund, Stockholm, 1969-1972
- Çörtük, Ufuk - Gümüş, Şahin: “Muğla Menteşe İlçesi Yeşilyurt (Pisye) Yerleşimi Arkeolojik Araştırmaları”, **Muğla Şehir Yazıları**, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, 2017
- Debord, Pierre - Varinlioglu, Ender: ‘**Les Hautes Terres de Carie**’, Mémoires 4. Bordeaux: Ausonius, 2001
- Demirciler, Volkan: ‘**Agricultural Terraces and Farmsteads of Bozburun Peninsula in Antiquity**’, Yayınlanmamış Doktora Tezi, OrtaDoğu Teknik Üniversitesi, 2014
- Descat, Raymond: ‘Les forteresses de Thera et de Kallipolis de Carie’, **REA 96**, Bordeaux, 1994, 205-14
- Diler, A.: “Akdeniz Bölgesi Antik Çağ Zeytin ve Üzüm Presleri, 1993”, **12. Araştırma Sonuçları Toplantısı, 1994**, 441-459
- Diler, A.: “Tradition and Change in Olive Oil Processing in Rural Caria”, in T. Takaoğlu, ed., **Ethnoarchaeological Investigations in Rural Anatolia**. İstanbul: Ege Yayınları, 2004, 55-65
- Diler, A.: ‘Kedrai (Sedir Island)’, **SMAP III EU Gökova Project**, İstanbul, 2007
- Dmitriev, Sviatoslav: ‘**City Government in Hellenistic and Roman Asia Minor**’. Oxford University Press, 2005
- Doğan, Alican: ‘**Atina Vergi Listelerinde Karia Bölgesi**’ **Yayınlanmamış Tez**, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, 2013
- Doğer, Ersin: ‘Rodoslu Çömlekçi Hieroteles’, **Arkeoloji Dergisi II, 1994**, E.Ü. Edebiyat Fak. Yayınları, 195-218
- Doğer, Ersin: ‘Hisarönü/Çubucak Rodos amphora atölyeleri kazısı’, **18. Kazı Sonuçları Toplantısı II**, Ankara 1996, 235-254

- Doğer, Ersin: **Antik Çağda Bağcılık ve Şarap**, İletişim Yayınevi, 2004, İzmir
- Doğer, Ersin – Şenol, Ahmet Kaan: ‘Rhodos Peraiası’nda İki Yeni Amphora Atölyesi’, **Arkeoloji Dergisi** 4, 1997, 59-73
- Doğer, Ersin – Şenol, Ahmet Kaan: ‘1997 yılı Marmaris Hisarönü/Çubucak kazıları’, **20. Kazı Sonuçları Toplantısı II**, Tarsus 1998, 439-446
- Durna, Gül Ersin: **Antik Çağ’da Güney-Batı Anadolu (Karia) Bölgesi’nde Aphrodite Kültü**, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, 2002
- Errington, R.M. : “Rome Against Philip and Antiochus”, **The Cambridge Ancient History, Volume VIII**, Rome and the Mediterranean to 133 B.C., Chapter 8, s.254-255
- Flensted-Jensen: "Karia", in M.H. Hansen and T.H. Nielsen (eds.), **An Inventory of Archaic and Classical Poleis**, Oxford: 2004, 1108-1137
- Gabrielsen, Vincent: **‘The Naval Aristocracy of Hellenistic Rhodes’**, Aarhus University Press, 1997
- Gabrielsen, Vincent: ‘Rhodes and Rome after the 3rd Macedonian War’ **Centre and Periphery in the Hellenistic World (Studies in Hellenistic Civilization 4)**, 132-161, Aarhus
- Gabrielsen, Vincent: ‘The Rhodian Peraea in the Third and second Centuries B.C.’ **Classica et Mediaevalia**, 51, 2000. 129-184
- Gabrielsen, Vincent: ‘The Status of Rhodioi in Hellenistic Rhodes’ **Classica et Mediaevalia** 43, 1992. 43-69

- Gabrielsen, Vincent: 'The Navies of Classical Athens and Hellenistic Rhodes: An Epigraphic Comparison of Display, Monument and Text', **Öffentlichkeit - Monument - Text: XIV Congressus Internationalis Epigraphiae Graecae et Latinae**, 27. - 31. Augusti MMXII. Akten. ed. / Werner Eck; Peter Funke. Boston and Berlin: Walter de Gruyter, 2014. p. 461-463
- Gabrielsen, Vincent: 'The Chrysaoreis of Caria', **Labraunda and Karia. Proceedings of the international symposium commemorating sixty years of Swedish archaeological work in Labraunda**. Lars Karlsson, Susanne Carlsson (ed.) The Royal Swedish Academy of Letters, History and Antiquities, Stockholm, November 20-21, 2008. Acta Universitatis Upsaliensis. Boreas, 32. Uppsala: Uppsala Universitet, 2011
- Green, P. : **Alexander to Actium: the Historical Evolution of the Hellenistic Age**, Berkeley and Los Angeles, California: University of California Press. 1990, 148
- Gruen, E.S. : "Rome and Rhodes in the Second Century BC", **The Classical Quarterly, New Series, Vol. 25**, No.1, 1975, pp. 58-81. Cambridge University
- Habicht, C. : 'The Seleucids and Their Rivals', **The Cambridge Ancient History, Volume III, Rome and the Mediterranean to 133 B.C.**, Cambridge, Cambridge University Press, 1989
- H.Heinen: "The Syrian-Egyptian Wars and The New Kingdoms of Asia Minor", **The Cambridge Ancient History, Volume VII, Part 1, The Hellenistic World**, Chapter 11, Cambridge University Press, 1984, s.415

- Held, Winfried: ‘Forschungen in Loryma 1995’, **XIV. Araştırma Sonuçları Toplantısı**, Ankara 1996, 165-181
- Held, Winfried: ‘Forschungen in Loryma 1998’, **17. Araştırma Sonuçları Toplantısı**, Ankara 1999, II. Cilt, 259-306
- Held, Winfried: ‘Die Karer und die Rhodische Peraia’, **Die Karer und Die Anderen**, Internationales Kolloquium an der Freien Universität Berlin, Oktober 2005
- Held, Winfried: ‘Loryma ve Karia Chersonesos’unun Yerleşim Sistemi’, **OLBA XII**, Mersin, 2005. 85-95
- Held, Winfried: ‘Die Heiligtümer und kulte en Loryma’, **Hellenistic Karia**, ed. by R. Van Bremen & J.M. Carbon, 201
- Held, Winfried: ‘Neue und Rediverte Inschriften aus Loryma und der Karischen Chersones’, **Epigraphica Anatolica 36**, 2003, 55-86
- Held, Winfried – Berger, A. – Herda, A. : ‘Loryma in Karien. Vorbericht über die Kampagnen 1995 und 1998’, **İstanbul Mitteilungen 49**, 1999, 159-196
- Held, W. - Cankardaş Şenol, G.- Şenol, A.K.: ‘2006 yılı Bybassos Araştırması’, **25. Araştırma Sonuçları Toplantısı**, I. Cilt, 2007
- Held, Winfried - Şenol, A. Kaan: ‘The Production of Rhodian Wine on the Karian Chersonesos in Hellenistic Period’, **Antik Çağ’da Anadolu’da Zeytinyağı ve Şarap Üretimi**, Mersin, 2008
- Hicks, E.L. : ‘**The Collection of Ancient Greek Inscriptions in the British Museum, Part III**’, 1890
- Hornblower, Simon: Mausolos, Oxford: Clarendon Press; 1982
- I.Priene*: F.Hiller von Gaertringen, **Inschriften von Priene**, Berlin, 1906

- I. Lindos: Blinkenberg, C., ed. 1941. Lindos. **Fouilles de l'acropole 1902-1914. Vol. II, Inscriptions.** Berlin and Copenhagen
- Jones, A.H.M.: **The Cities of the Eastern Roman Provinces,** Oxford: Clarendon Press, 1937
- Karlsson, Lars: "Thoughts About Fortifications in Caria from Maussollos to Demetrios Poliorketes", **Revue des Etudes Anciennes, Volume 96,** Numero 1, pp.141-153, 1994
- Kuban, Zeynep: 'Karya, Bozburun Yarımadası, Kıran Gölü Kutsal Alanı Yüzey Araştırmaları Sırasında Tespit Edilen Tarımsal Üniteler', **Antik Çağ'da Anadolu'da Zeytinyağı ve Şarap Üretimi,** Mersin, 2008
- Kuban, Zeynep – Saner, Turgut: 'Kıran Gölü 1998', **17. Araştırma Sonuçları Toplantısı 1999,** II, 287-294
- Kurul, Erkan: 'Rhodos'luların Denizcilik Yasası', **Cedrus II (2014)** 527-549, s.527
- Küçükveren, Canan: **Karia Efsaneleri,** Ekin Yayın Grubu, 2007
- Küçükveren, Canan: **Karia: Ege'de Bir Anadolu Uygarlığı,** Ekin Yayın Grubu, 2010
- LaBuff, Jeremy: 'Kings of Leagues of Karians', presented at the **Tombros Conference on Hellenistic Monarchies, 2015,** PSU
- Laumonier, A.: **Les cultes indigenes en Carie,** Paris, 1958
- Lund, John: 'Rhodian Transport Amphorae as a Source for Economic Ebbs and Flows in the Eastern Mediterranean in the Second Century B.C.' **The Economies of Hellenistic Societies, Third to First Centuries BC.** Edited by Zosia H. Archibald, John K. Davies, and Vincent Gabrielson. Oxford and New York: Oxford University Press, 2011

- Magie, David: **‘Roman Rule in Asia Minor: to the end of the third century after Christ’** Princeton, New Jersey, Princeton University Press, 1950
- Marchese, R.T.: **The Historical Archaeology of Northern Caria**, Oxford, 1989
- McNicoll, A.W. ve Millner, N.P.: **Hellenistic Fortifications from the Aegean to the Euphrates**, Oxford University, Oxford. 1997, s.15
- Meadows, A.: “Stratonikeia in Caria: The Hellenistic city and its coinage”, **NC**, **2002**, 79-134
- Meadows, A. : ‘Four Rhodian decrees: Rhodes, İassos and Philip V’, **Chiron** **26**, 1996, s.251-266
- Meritt et. al. (1939- 1949- 1950- 1953) : **The Athenian Tribute Lists, vols 1-4.** Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press
- Milet I.2: C.Friedrich, ed. **Das Rathaus von Milet**, Berlin, 1908
- Milet, I.3(Delphinion): **Das Delphinion in Milet, II, Die Inschriften**, ed. A. Rehm, berlin, 1914
- OGIS: **Orientis Graeci Inscriptiones Selectae**
- Oğuz-Kırca, E. Deniz: ‘Some Thoughts on the Problem of Demes: The Ancient Bozburun Peninsula’, **Cedrus II** (2014), 267-289
- Oğuz-Kırca, E. Deniz: ‘The Cora and The Core: A General Look at the Rural Settlement Pattern of (Pre) Hellenistic Bozburun Peninsula, Turkey’, **Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Sayı 20**, 2015, Sayfa 33-62

- Oğuz-Kırca, E. Deniz: ‘Karya Khersonesosunda (Pera) İki Tip Kale/Kale Yerleşimi’, **TÜBA-AR** **18**, 2015.125-141
- ‘Tymnos’un Kayıp Mabedi: Hera ve Zeus’a Adanan Tapınak Neredeydi?’, **Arkeoloji ve Sanat**, **151**:Ocak- Nisan 2016, s.231-246
- Papachristodoulou, Ioannis: ‘The Rhodian Demes within the Framework of the Function of the Rhodian State’. In **Hellenistic Rhodes. Politics, Culture, and Society**, edited by V. Gabrielsen. Aarhus: Aarhus University Press, 1999
- Peschlow, A. – Bindokat: **Frühe Menschenbilder: Die Prähistorischen Felsmalereien des Latmos-Gebirges (West Türkei)**. Mainz 2003
- Peschlow, A. – Bindokat: **Herakleia**, Homer Kitabevi, İstanbul, 2005
- Pedersen, Poul: ‘4th century BC Ionian Renaissance and Karian Identity’, 4th Century Karia; Defining a Karian Identity Under the Hekatomnids, **Varia Anatolica XXVIII**, 2013, s:33-35
- Pişkin, Cennet: ‘**Antik Çağda Karia’da Dionysos Kültü**’, Yüksek Lisans Tezi, İzmir, Ege Üniversitesi, 2007
- Reger, Gary: ‘The Relations between Rhodes and Caria from 246 to 167 BC’, **Hellenistic Rhodes: Politics, Culture, and Society**, edited by V. Gabrielsen. Aarhus: Aarhus University Press, 1999
- Reger, Gary: ‘Karia: A Case Study in Regionalism’, **Regionalism in Hellenistic and Roman Asia Minor**, edited by Hugh Elton&Gary Reger, Ausonius Etudes, s.89-96

- Reger, Gary: "Sympoliteiai in Hellenistic Asia Minor" In Colvin, Stephen. **The Greco-Roman East: Politics, Culture, Society**. Yale Classical Studies. 31. Cambridge, Cambridge University Press. 2004. pp. 145–181
- Rice, Ellen E.: 'Prosopographica Rhodiaka'. **ABSA** **81** (1986): 209–50
- Rice, Ellen E.: 'Relations between Rhodes and the Rhodian Peraia'. In **Hellenistic Rhodes. Politics, Culture and Society**, edited by V. Gabrielsen. Aarhus: Aarhus University Press, 1999
- Rice, Ellen E.: 'New Nisyrioi from *Physkos* (Marmaris)', **JHS** **104**, 1984, 184–6
- Robert, J. ve L.: 'Deux Inscriptions de Carie', **Mélanges Ididore Lévy** (Brussels, 1955), pp. 553-68
- Robert, J. ve L.: **Fouilles d'Amyzon en Carie: Exploration, histoire, monnaies, et inscriptions I**, Diffusion De Boccard, Paris, 1983
- Robert, Lois: **Etudes Anatoliennes**, Paris, 1937
- Robert, Lois: **Villes d'Asie Mineure**, 2nd. Ed., Paris, 1962
- Robert, Lois: **BCH, Suppl. I**, 1973
- Rostovtzeff, M.: **'The Social&Economic History of the Hellenistic World'** Oxford, Clarendon Press, 1953
- Ruzicka, Stephen: **"Politics of a Persian Dynasty: The Hecatomnids in the Fourth Century B.C."** University of Oklahoma Press, 1992
- Sealey, R. : A History of the Greek City States ca.700-338 B.C, California, University of California Press, 1976
- Schmitt: Rom un Rhodos, 1957
- SEG: **Supplementum Epigraphicum Graecum**

- Segre - Carratelli: **Tituli Camirenses**, 1949-51 (1952) (ASAA 27-29)
- Sevin, Veli: **Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası 1**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2001
- Shermin-White, A.N. : **Ancient Kos: an Historical Study from the Dorian Settlement to the Imperial Period**, Göttingen: Vandenhoeck und Ruprecht, 1978
- Syll.=SIG: **Sylloge Inscriptionum Graecarum**, 3e éd., Leipzig 1915-1924
- SGDI: Collitz H. - Bechtel, F., **Sammlung der griechischen Dialekt-Inscripfen**, Göttingen 1884-1915
- Şahin, M. Çetin: **'The Political and Religious Structure in the Territory of Stratonikeia in Caria'**, Ankara, 1976
- Şahin, M. Çetin: **Die Inschriften von Stratonikeia I-II**, Bonn **1981/1982/1990** (IK 21-22)
- Şahin, M. Çetin: Two New Hellenistic Decrees from Panamara, **Epigraphica Anatolica**, **25**, 1995, 83-88
- Tuna, Numan: 'Batı Anadolu'da Geç Klasik Dönem Kentleşme Hareketleri', **International Symposium on Settlement and Housing in Anatolia through the Ages**. Habitat II, June:1996, Institute of Archaeology in İstanbul, İstanbul 1999, s.477-494
- Tuna, Numan: "Dateca Yarımadası'nda Hellenistik Donem Amphora Uretim Merkezleri".**Türk Tarih Kongresi Bildirileri 10** (1): 347-371. 22-26 Eylül 1986. Ankara: Turk Tarih Kurumu Basımevi
- Umar, Bilge: **Karia, Bir Tarihsel Coğrafya Araştırması ve Gezi Rehberi**, İnkılab Yayınları,1999

- Uzunel, Ömer - Taşkiran, Murat: 'A workshop from Caria Chersonesos', Anodos, **Studies of the Ancient World**, 8-9/2008-2009
- Van Bremen, Riet: 'Laodikeia in Karia', **Chiron** 34, 2004, 367-98
- Van Bremen, Riet: 'Networks of Rhodians in Karia', **Mediterranean Historical Review** Vol. 22, No. 1, June 2007, pp. 113-132
- Van Bremen, Riet: 'Leon, son of Chrysaor, and the religious identity of Stratonikeia in Caria'. In: Colvin, S, (ed.) **The Greco-Roman East: Politics, Culture and Society**. (pp. 207-244). Cambridge University Press: Cambridge
- Van Gelder, H. : **Geschichte der Alten Rhodier**, 1900
- Varinlioğlu, E.: "Pera'da Rodos Yurttaşı Olmak", **8. Araştırma Sonuçları Toplantısı**, Ankara, 1990
- Varinlioğlu, E.: "Karya'nın Hellenistik Dönem Kentleri", **12. Araştırma Sonuçları Toplantısı**, Ankara, 1995
- Varinlioğlu, E.: 'Karia'nın Helenistik Dönem Kentleri', **AST, 25 - 29 Mayıs 1992**, Ankara, T. C. Kültür Bakanlığı, Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü, s. 213 - 218
- Varinlioğlu, E.: **Die Inschriften von Keramos**, Bonn: Habelt, 1986
- Walbank, F.W.: **The Hellenistic World**, Massachusetts, Harvard University Press, 1993

- Walz, Sophia - Şenol, A. Kaan: ‘Oyuklu Tepe – Reconstruction of a Hellenistic Press Installatiın in the Survey Territory of Bybassos on the Carian Chersonesos’, **Antik Çağ’da Anadolu’da Zeytinyağı ve Şarap Üretimi**, Mersin, 2008
- Wiemer, Hans-Ulrich: “Krieg, Handel und Piraterie: Untersuchungen zur Geschichte des hellenistischen Rhodos”. **Klio. Beiträge zur Alten Geschichte, Beihefte, Neue Folge Band 6**. Berlin: Akademie Verlag, 2002.
- Wiemer, Hans-Ulrich: ‘Structure and development of the Rhodian Peraia: Evidence and Models’, **Hellenistic Karia**, ed. by R. Van Bremen & J.M. Carbon, Bordeaux, Ausonius, 2010
- Williamson, Christina: ‘Indigenous sanctuaries and the formation of the Hellenistic polis in inland Karia’ **TMA (Tijdschrift voor Mediterrane Archeologie) 36**, 2006

EKLER

Ek 1: Farklı Bir Tâbi (Bağımlı) Peraia Yorumu

Vincent Gabrielsen, Karia’da “ Tâbi (Bağımlı) Peraia” denilen ve doğrudan Rhodos hükmüne bağlı, özgür olmayan politik topluluklardan oluşan birleşik bir bölge olduğu görüşüne katılmaz.³² Fraser ve Bean’in Rhodos’un fetih, hâkimiyet ve kontrole dayanan konseptine karşı çıkararak, bunun yerine bir “*symmakhiai*” sistemi önerir. Ona göre; Karia’nın bu bölgesinde, *polis* ya da *koinon* olarak anılmaları farketmeksizin, Rhodos’la ilişkileri, karşılıklı hakları ve zorunlulukları olan bir ortaklık anlaşmasına dayalı, bağımsız devlet statüsünde topluluklar vardı.

Modern bilim adamlarının ‘Tâbi (Bağımlı) Peraia’ olarak adlandırdıkları coğrafi alan çok sayıda ayrı politik topluluk içermektedir. Her ne kadar bu topluluklar kendilerini sıklıkla *koinon* olarak adlandırsalar da, ya ayrıca *polis* olarak adlandırılmışlar ya da bir *polis*in ana özelliklerine sahip oldukları tespit edilmiştir. Gabrielsen, Tâbi Peraia’daki bu sözkonusu bölgenin Rhodos hâkimiyeti altında olduğuna delil kabul edilen tüm yazıtları inceledikten sonra şu sonuca varmıştır: var olan bütün yazıtlar, Rhodos’un bölgede önemli derecede politik etkisi olduğunu gösterse de, yazılı kaynakların hiç biri bu toplulukların Rhodos sömürgesi olduğuna dair görüşü ispatlayacak kanıt sunmamıştır. Modern bilim adamları, Rhodos Peraiası’nın antik kaynaklardaki belirsiz ve farklı tanımlamaları sebebiyle, bu yazıtları, ilgili şehirlerin bu statüde olduğunu varsayarak yorumlamışlardır.

Gabrielsen, Rhodos’la bu topluluklar arasında üç çeşit bağlantı tespit etmiştir. İlki, Rhodos vatandaşlarının pek çok yerde bireysel olarak varlık göstermiş olmalarıdır. İkincisi ise, Rhodos’a özgü kült ve sosyal kurumların bölgedeki bazı topluluklar tarafından benimsenmesidir. Sonuncu bağlantı da, Rhodos’un bu topluluklarla çeşitli askeri işbirlikleri kurmasıdır. Örneğin Tarmianoslular *Koinon*unun yaşadığı düşünülen Mobolla’da, bir Rhodoslu *epistates* onuruna

³² Gabrielsen, “The Rhodian Peraia in the Third and Second Centuries B.C.” *Classica et Mediaevalia*, 51, 2000. 129-184

hazırlanmış bir adak bulunması³³; pek çok bilim adamı tarafından Rhodos askeri memuriyetinin bu ele geçirilmiş topraklara genişletildiğinin göstergesi olarak yorumlanmıştır. Gabrielsen ise, bunu *Tarmiano*i ve Rhodos arasında sıkı ilişkiler olduğunun işareti olarak görür. O'na göre bu *epistates*, belki de sadece, Rhodos'la başka bir şekilde ilişki içinde olan bir topluluğa, özel bir fonksiyon göstermesi için gönderilmiş bir memurdur. Başka örneklerden de yola çıkarak Gabrielsen, bölgede görülen Rhodoslu *epistat*ların Rhodos'a, muhtemelen dostluk ya da *symmakhia* ile bağlı şehirlerin ricası üzerine, bu topluluklara iç meselelerini çözüme kavuşturmak için gönderilmiş normal hakimler olduklarını düşünmektedir. Ona göre bu meseleler, çözümü askeri destek gerektiren meselelerdi ve her ne kadar *epistat*ıyı kabul eden topluluklar Rhodos'a bağımlılıkları bakımından farklı derecelerde olsalar da *epistat*ının varlığı onların Rhodos toprağı olduğunu göstermez.

Karia'daki *poleis*in pek çoğu aynı zamanda daha büyük bir organizasyon Khrysaorik Birliği'nin de üyeleri idi. Rhodos'un böylesi karmaşık bir politik yapıya sahip olan bu coğrafi bölgeyle yakın bir ilişki içerisinde olduğu bütün kaynaklardan doğrulanan bir görüş. Gabrielsen, Rhodos'un M.Ö. geç III. ve II. yüzyılda güneybatı Karia'daki bu topluluklar üzerinde farklı derecelerde etki geliştirmek için, sürekli ve sistematik olarak çeşitli yöntemler izlediğini iddia etmektedir.

İlk olarak, Rhodos, çok sayıda *poleis*i bir *symmakhia* (baskın bir şehir devleti tarafından kurulan devletler birliği) içine çekmiştir. Bu *symmakhia*, tıpkı (Rhodoslu) Nesiotik Birliği'nin M.Ö. 200'den itibaren Ege'de yaptığıyla neredeyse aynı şekilde Asia Minor'da Rhodos liderliğini sağlamıştır. Apameia Anlaşması'nın bir cümlesi, Polybius'un kaydettiği şekliyle³⁴ şöyleydi: "Kral Antiokhus'a bağlı topraklardaki Rhodoslular'a ya da müttefiklerine ait olan bütün evler, savaşın başlamasından önce olduğu gibi Rhodoslular'a ait olacaktır."³⁵ Bu durumda, M.Ö.188'de Rhodos'un geniş bir çevre tarafından (sadece Roma değil) Asia Minor'daki şehirlerden oluşan bir *symmakhian*ın lideri olarak tanınmakta olduklarını söyleyebiliriz. Rhodoslular bu pozisyonun verdiği üstünlükle müzakerelerde

³³ I. Rhod.Per. no: 781, Debord – Varinlioğlu, 'Les Hautes Terres de Carie', no. 62

³⁴ Polybius, a.g.e., xxi.43.16

³⁵ Livius, a.g.e., xxxviii.38.11

bulunmuş ve Apameia Anlaşması'nı kendileri ve *symmakhi*alarının namına imzalamışlardı.³⁶ Bu doğrultuda Gabrielsen, Rhodos'un Birleşik Peraia dışında kalan alandaki (Tâbi Peraia'da) topluluklar üzerinde bir hâkimiyet kurduğunu ileri süren Fraser ve Bean'in gelenekselleşmiş teorisi yerine; sözde Tâbi Peraia'daki Karia topraklarının çoğunun (özellikle de M.Ö. II. yüzyılda) Rhodos'la bir askeri işbirliğine girmiş ya da Rhodos askeri yardımını kabul etmiş (zaman zaman *epistatai* biçiminde) olduğunu, bu sebeple de bu toplulukların muhtemel Rhodoslu *symmakhoi* olduklarını düşünmektedir. Bu bağlamda; Euromos, İdyma, Kallipolis, Kibyra (Rhodoslulara Mylasa ve Alabanda'yı Euromos'tan çıkarmalarında yardım ettiler), Kyllandos, Laodikeia, Panamara, Pisye, Prinassos, *Tarmiano*i ve Thera, Rhodos'a bağlı sömürgeler değil, Rhodoslu *symmakhoi*lerdir. Buna Meander Magnesia'sı da eklenmelidir. Gabrielsen'e göre 4 topluluk daha M.Ö. II. yüzyılın ilk yarısında kesin Rhodoslu *symmakhoi* idi: Latmos Herakleia'sı, Iasos, Keramos ve Miletos.³⁷

Bunun yanında, Rhodos'un Karia'da değişik yollarla toprak ele geçirdiğini biliyoruz. Şimdiye kadar bildiklerimiz Stratonikeia (bir kraliyet hediyesi), Kaunos (satın alma) ve Kalynda (Şehrin isteği ve Roma Senatosu'nun onayıyla Rhodos toprağı oldu)³⁸ şehirleridir.

Ayrıca, Rhodos bağlantılarını Khrysaoreis'in bazı *poleis*-üyelerine uzatmıştır. Bu üyelerin bazılarını (özellikle komşularının yayılmacı eğilimlerinden korkanları) hegemonik *symmakhi*asına çekerek ve daha önemlisi bir üyeyi (Stratonikeia) topraklarına katarak en az 7 güney Karia *poleis*inden oluşan bir federal devlette sağlam bir tutunma noktası kazanmayı başarmıştır. Amyzon, Keramos, Stratonikeia ve Thera'nın kesin, Panamara'nın da muhtemelen Khrysaorik Birliği üyeleri olduğu düşünülmektedir. Eğer bu yapılandırma doğruysa bu demektir ki; Rhodoslular aslında Khrysaorik Birliği'ne, birliğin çok sayıda üye-*polis*iyile kurdukları *symmakhoi* temelli ilişkiler ile sadece Stratonikeia ile yani sömürgesi olan bir üye-*polis*le sınırlı kalsaydı yaratacaklarından daha büyük bir politik etki uygulamayı başarmışlardı.

³⁶ Gabrielsen, *a.e.*, s.175

³⁷ Apollonia by Salbake ve Amyzon'un da, aynı dönemde, Rhodoslu *symmachoi* olma ihtimali var. Gabrielsen, *a.e.*

³⁸ Polybios, *a.g.e.*, xxxi.4.5

Sonuç olarak Gabrielsen, Peraia kelimesinin; Polybios ve bu bölgeyi gözlemleyen diğer antik yazarlar tarafından, belki de, Rhodoslular'ın burada uyguladıkları politik etkinin farklı biçimleri (*symmakhia*, toprak ele geçirme ve Khrysaorik Birliği üzerinden etki) için bir kısaltma olarak kullanılmış olabileceğini düşünmektedir. O'na göre, “peraia” kelimesinin hem topografik hem de yasal anlamda sıklıkla kullanıldığı gibi, Karia'nın bu bölgesini, Rhodos toprağı içinde sıralamak, özellikle de bu bölgeyi bir blok halinde “tâbi” olarak görmek, artık bölgenin durumunu doğru ifade eden bir tanım olarak görülemez.

Ek 2: Lykia

M.Ö. 188’de imzalanan Apameia Antlaşması’yla Rhodos hâkimiyeti altına giren bir diğer bölge olan Lykia, elde tutulduğu kısa dönem boyunca Rhodos için ciddi bir sıkıntı yaratmıştır. Uzun bir dönem boyunca ve gerçek anlamıyla Rhodos Peraiası’nın parçası sayılmasa da, bölge politikasını etkilediğinden, Lykia’nın Rhodos kontrolü altında kaldığı bu dönemden çok kısaca bahsetmenin faydalı olacağı kanaatindeyiz.

Rhodos, Lykia’da yirmi bir yıl boyunca hüküm sürmüştür. Apameia Barışı’ndan hemen sonra Lykia’nın statüsüyle ilgili problemler başlamıştır. Romalı delegelerin Apameia Antlaşması’nda “*dorea*” (hediye) olarak verilen Lykia’nın statüsünü tam olarak belirlememeleri bu iki şehrin arasındaki ilişkinin en başından problemli doğmasına yol açmıştır.³⁹ Grek yasasında temel olan ama Roma yasasında var olmayan müttefiklik ve *dorea* statüsü arasındaki fark⁴⁰, Rhodos’a tâbi olan Lykia şehirlerinin müttefiklik statüsü istemelerinden kaynaklanan ciddi sorunlar yaratmıştır.⁴¹

Apameia’da Lykia’yı temsil eden elçiler, Apameia’daki görüşmeden sonra, Lykia şehirleri arasında bir tur yapmış ve kendi iyi memuriyetleri sayesinde Lykialılar için özgürlüğün kazanıldığını duyurmuşlardır.⁴² Bunun üzerine Lykialılar, Rhodos’un bağımsız müttefiki olduklarına inanarak resmi işbirliğini sonuçlandırmak için şehre bir elçi göndermişlerdir. Bu sırada Rhodoslular da, Apameia Antlaşması’yla kendilerine verilen Lykia ve Karia’yı gerekli şekilde organize etmek için bazı memurlar görevlendirmişlerdir. Lykialı elçilerin işbirliği talebi Rhodos meclisinde reddedilmiş ve elçiler halkın önünde azarlanmış; buna karşılık

³⁹ *Dorea* nosyonu, modern anlamda, basitçe “hediye” olarak anlaşılabilir. Açık bir resmi statü olmasına rağmen *doreanın* içindeki bütün bölgeler ve halklar için anlaşmanın sonuçları çok belirsizdir.

⁴⁰ Müttefiklik statüsü yani *symmakhia*, topluluklara resmi olarak eşitlikçi bir plan çerçevesinde statülerini tartışma ve vergi ödemek zorundalarsa dahi en azından kendi gelirlerini kontrol etme imkânı verirdi. Diğer taraftan *doreada* olmak, topluluklar ve şehircikler için, öncelikle bu hediyein verildiği gücün her isteğinin yerine getirilmesi, ikinci olarak da vergi meselelerinde vasi gücün iyi niyetine güvenmek zorunda olmak demektir.

⁴¹ Bresson, **a.g.e.**

⁴² Polybius, **a.g.e.**, xxii.5.6

“Rhodos’un emirlerini yerine getirmektense her şeye katlanacakları” cevabını vermişlerdir. Bütün bu olaylar gösteriyor ki, Rhodoslular bölgenin tartışmasız hâkimi olduklarına inanarak hareket ederken, Lykialılar da Rhodos’un sadece müttefiki olduklarını düşünmekteydiler. Polybios’un anlattıklarından iki tarafın da kendilerinin haklı olduklarına samimi olarak inandıkları anlaşılmaktadır.⁴³

Lykialılar’ın Rhodos’dan aldıkları yanıt üzerine Rhodos hâkimiyetine sonuna kadar direnmeye karar vermeleri, sonraki yıllarda neredeyse kesintisiz devam eden bir savaşa sebep oldu. Lykia ve Rhodos arasındaki savaşlar ve bu savaşların evrelerine dair tek bilgi kaynağımız Polybios’un anlattıkları olduğundan tam kronoloji oluşturulamamıştır. Ancak birinci savaş, muhtemelen Apameia Antlaşması’ndan hemen sonra başlamış ve kesintisiz on yıl sürerek M.Ö. 178’de sona ermiş olmalıdır. İkincisi savaşsa, birinci savaş bitmeden Lykia’dan ayrılmış ve savaşın bitiminden hemen sonra Roma’ya ulaşmış Lykialı elçilerin Senato’nun sempatisini uyandırıp desteğini almasıyla başlamıştı. Senato, Likya’nın Rhodos’a koşulsuz bir hediye olarak değil, arkadaş ve müttefik statüsüyle yani bağımsızlığının saklı tutulması kaydıyla verildiğini bildirmek üzere, Rhodos’a elçiler gönderdi. Romalı elçilerin mesajı Lykia’da karşılık buldu ve on yıllık bir uğraşın sonunda henüz bastırılmış olan Lykialılar tekrar isyan ettiler.⁴⁴ Bu ikinci isyanın bastırıldığı tarih kesin olarak bilinmese de M.Ö. 167’de Roma Senatosu, Üçüncü Makedonya Savaşı’ndan sonra Rhodos’a karşı sert yaptırımlar uyguladığında sona ermiş olduğundan eminiz. Roma Senatosu’nun sert kararlarından cesaret alarak ayaklanan Kariyalılar’ın aksine Lykialılar bu direnişe katılmadılar.⁴⁵ Ancak Karia ayaklanması devam ederken, Roma Senatosu’nun verdiği “Rhodos’un Apameia Barışı’yla elde ettiği topraklardan koşulsuz olarak çıkması” kararıyla, Karia ile beraber Lykia da özgürlüğüne kavuştu ve Lykia’daki hemen hemen yirmi yıl süren Rhodos hâkimiyeti sona erdi.⁴⁶

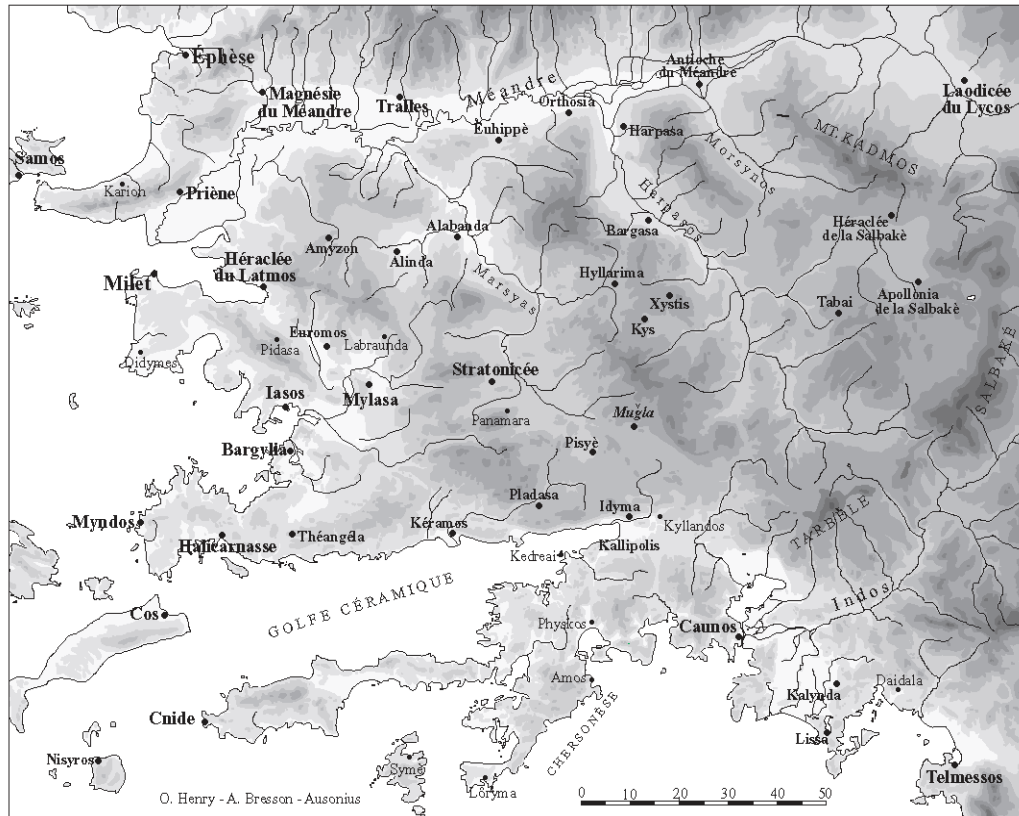
⁴³ Bu kafa karışıklığının sebebi, Romalı delegelerin Apameia’da söyledikleri sözler olmalıydı ancak ne yazık ki bu sözler günümüze ulaşan hiçbir kaynak tarafından kaydedilmediklerinden bu belirsizliğin tam sebebi ortaya çıkarılamamaktadır. Fraser ve Bean, **a.g.e.**, s.112

⁴⁴ Polybios, **a.g.e.**, xxv.5.3.

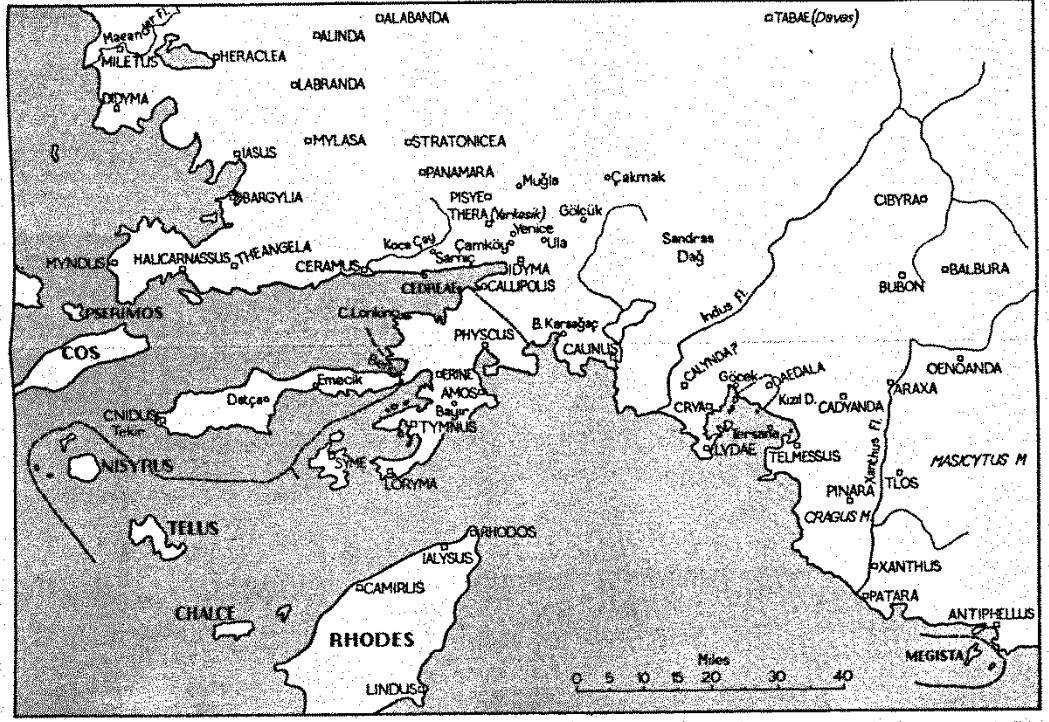
⁴⁵ Belki Rhodoslular ikinci Likya Savaşı’nın sonunda Lykia direnişini kesin olarak kırdıkları için belki de Bergama’nın Telmessos’daki varlığı sebebiyle Kariyalı güçlerle birleşmeleri zorlaştığından, sebebin ne olduğunu tam olarak bilemiyoruz

⁴⁶ Fraser ve Bean, **a.e.**, s.117

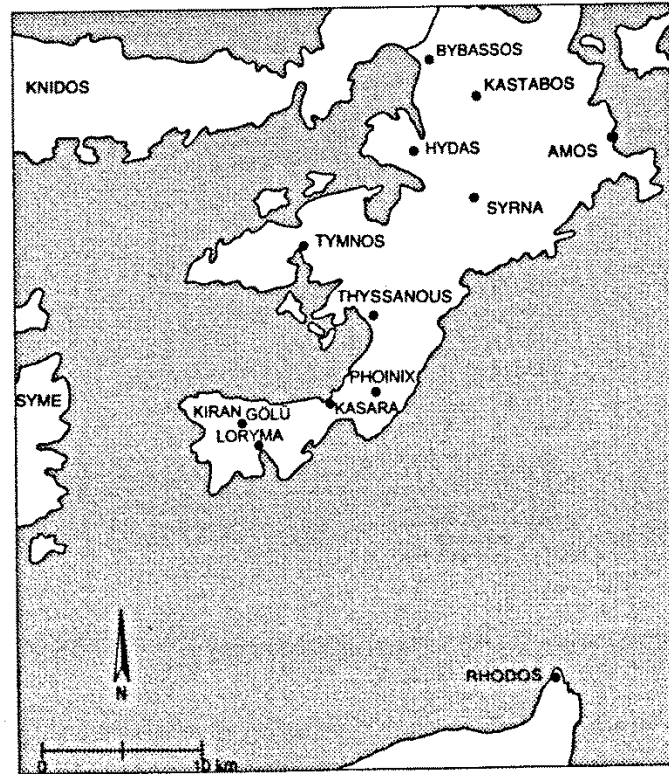
HARİTALAR

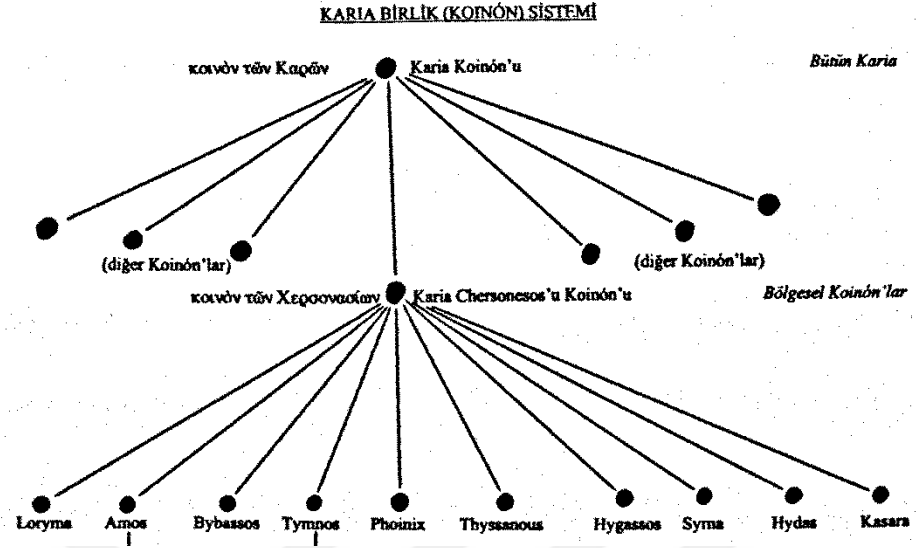
Harita 1: Karia

Harita 3: M.Ö. 188 – M.Ö. 167 yılları arasında Rhodos Toprakları

Harita 4: Karia Khersonesos Haritası

Şekil 1: Karia Koinonu Sistemi